

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

DOKTORI (PHD)
ÉRTEKEZÉS

Farkas Kristóf Vince

Jászfényszaru, 2016

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

A Jászkun Kerület tisztikara és társadalmi kötődése 1745–1876

**A Jászkun Kerület főkapitányai, alkapitányai,
főjegyzői, jász, nagykun és kiskun kapitányai**

Farkas Kristóf Vince

Témavezető: Prof. Dr. Csoma Zsigmond (DSc)

Jászfényszaru,
2016.

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Prof. Dr. Hermann Róbert (DSc)

Doktori PhD értekezés

Farkas Kristóf Vince

A Jászkun Kerület tisztikara és társadalmi kötődése 1745–1876

A Jászkun Kerület főkapitányai, alkapitányai, főjegyzői, jász, nagykun és
kiskun kapitányai

Témavezető: Prof. Dr. Csoma Zsigmond (DSc)

A doktori szigorlat időpontja: 2016. június 29.

Szigorlati bizottság: Prof. Dr. Hermann Róbert (DSc) (elnök)

Dr. habil. Kurucz György (CSc)

Dr. habil. Dobszay Tamás (CSc)

Dr. habil. Szántay Antal Péter (CSc)

A nyilvános védés időpontja: 2016. december 1.

Bíráló bizottság:

Elnök: Prof. Dr. habil. Gergely András (DSc)

Bizottsági tagok:

Dr. habil. Nagy Mariann (CSc)

Dr. habil. Szántay Antal Péter (CSc)

Dr. Réfi Attila (PhD)

Dr. Várady Zoltán (PhD)

Dr. habil. Dobszay Tamás (CSc) póttag

Dr. habil. Kurucz György (CSc) póttag

Opponensek:

Dr. Bagi Gábor történettudományok kandidátusa

Prof. Dr. Hermann Róbert (DSc)

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	4
1.1. Előszó	4
1.2. A kutatási téma történeti, horizontális és regionális behatárolása	5
1.3. Kutatástörténeti előzmények	6
1.4. A disszertáció forrásai	8
1.5. Kutatási témám történelmi korszakai	10
1.6. Terminológiai pontosítás	11
II. A Jászkun Kerület történelmi előzményei	13
2.1. A kunok történelmi múltja	13
2.2. Kun területek Magyarországon a középkortól 1745-ig	16
2.3. A jászok történelmi múltja	18
2.4. Jász területek Magyarországon a középkortól 1745-ig	21
2.5. A kun és jász kapitányi tisztségek a középkorban	23
2.6. A kun és jász kapitányi tisztségek a XVI. századtól 1745-ig	25
2.7. A jászok és kunok jobbágysorba kerülésétől a kiváltságok visszaszerzéséig (1702–1744)	26
III. A Jászkun Kerület	29
3.1. A Jászkun Kerület önálló törvényhatósággá válása	29
3.2. A redemptio vázlatos áttekintése	29
3.3. A Jászkun Kerület természet és település földrajzi viszonyai	31
3.4. A Jászkun Kerület társadalma, gazdasága és népessége	35
3.5. A Jászkun Kerület szervezeti felépítése	38
3.6. A Jászkun Kerület autonómiájának átmeneti korlátozásai	43
3.7. Megoldási javaslatok a kerületek átszervezésére (1872–1876)	43
3.8. A Jászkun Kerület vége (1876)	47
3.9. A három kerület betagozása a vármegyékbe (1876)	49
3.9.1. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye	49
3.9.2. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye	50
3.9.3. Csongrád vármegye	50
IV. Történeti vizsgálatok a Jászkun Kerületben	51
4.1. A tisztségek elnyerése	51
4.2. A közgyűlések időpontjai és helyszínei	55
4.3. A tisztségviselők feladatai	58
4.4. Tisztújítás 1848 áprilisában	59
4.5. A Jászkun Kerület és a császári-királyi járási kapitányságok tisztkara	62
4.6. A hivatalviselés vége	62
4.7. A tisztségviselők képzettsége	65
V. Az önálló törvényhatóság jelképei	68
5.1. A Jászkun Kerület címere	68
5.2. A székházak létrejötte és szerepei	69
5.2.1. A Nagykun Kerület székházai	70
5.2.2. A Kiskun Kerület székházai	71
5.2.3. A Jászkun Kerület székháza (1731–1876)	75
5.3. A Jászkun Kerület fennmaradt tárgyi emlékei	78
5.3.1. Privilegiális láda	78

5.3.2. A Jászkürt	80
VI. Reprezentáció a Jászkun Kerületben.....	81
6.1. Reprezentációs alkalmak a Jászkun Kerületben.....	81
6.1.1. A redemptio kihirdetésének népnepélye 1745-ben	82
6.1.2. Az első nádori látogatás 1759-ben	84
6.1.3. A József-csatorna felavatása 1796	85
6.1.4. Az 1845-ös centenáriumi ünnepség	86
6.1.5. Ferenc József 1852-es uralkodói látogatása	95
6.1.6. Az 1857-es uralkodói látogatás	97
6.2. Beiktatási ünnepélyek	100
VII. Elemzések	101
7. 1. A tisztségviselők anyagi viszonyainak vizsgálata.....	101
7.1.1. A tisztségviselők fizetése	104
7.2. A tisztségviselők lakókörnyezete	107
7.2.1. A kisújszállási Illéssy-kert	109
7.3. A tisztségviselők által épített reprezentációs emlékek	111
7.4. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek tárgyi emlékei	114
7.4.1. A tisztségviselők megmaradt tárgyi emlékeinek elemzése	117
7.5. Festmények, rézmetszetek és fényképek.....	119
7.6. Tiszteletbeli címek, kitüntetések	123
7.7. A tisztségviselők kapcsolatrendszere	124
7.8. A tisztségviselők címereiről	126
7.9. A tisztségviselők temetkezési helyei	127
7.10. Jótékonyági tettek	129
7.10.1. A jászapáti gimnázium megalapítása	131
7.11. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek történelmi munkái	132
7.12. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek irodalmi munkái	137
7.13. Származási megoszlás	138
7.14. A hivatalviselés ideje	142
VIII. Archontológiai vizsgálatok.....	144
8.1. Az archontológia Magyarországon	144
8.2. Archontológiai előzmények a Jászkun Kerületben	145
8.3. Az archontológiai kutatások során használt munkamódszerem.....	146
8.4. Az "archontológiai táblázat"	147
8.5. A Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőinek archontológiája	148
IX. Prozopográfia	162
9.1. A prozopográfia és hazai főbb eredményei	162
9.2. Prozopográfiai előzmények a Jászkun Kerület tisztségviselőiről	162
9.3. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek prozopográfiai adattárának összeállítása során használt munkamódszerem	163
9.4. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek prozopográfiai adattára.....	164
X. Utóélet	187
10.1. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek leszármazottjai.....	187
10.2. A jász és kun kapitányok emlékezete.....	189
XI. Befejezés	192
11.1. Összegzés	192
11.2. Köszönetnyilvánítás	196
11.3. Rövidítések jegyzéke.....	198
11.4. Levéltári források	199
11.5. Kéziratok	202

11.6. Nyomtatott források	203
11.7. Irodalom	206
11.8. Folyóiratok	218
11.9. Zeneművek	220
11.10. Internetes hivatkozások	220
11.11. A dokumentumok őrzési helyei.....	222
XII. Mellékletek	223
12.1. Mellékletek jegyzéke.....	223
12.2. Summary	261
12.3. Képek	263
12.4. Képek jegyzéke	265

I. Bevezetés

1.1. Előszó

Doktori értekezésem elején szeretném megindokolni, miért választottam ezt a témát. Az egyetemi szakdolgozatom anyagát 2009-ben kezdtem el az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kutatni. Az akkori munkámban két, szülővárosomban, Jászfényszarun élt jeles személyiség, apa és fia, idősebb és ifjabb Bedekovich Lőrinc életét és példaértékű munkásságát dolgoztam fel. A két egykori földmérő a Jászkun Kerületben gyakorolta hivatását meglehetősen hosszú ideig, hiszen idősebb Bedekovich 1779-től 1819-ig dolgozott, fia ifjabb Bedekovich Lőrinc pedig apja hivatalát folytatva 1819 és 1848 között tevékenykedett.¹ Szakdolgozatomhoz a Jászkun Kerület Szolnokon őrzött levéltári iratanyagában kutattam. Ennek a munkának az eredményeként az 1779 és 1848 közötti időszakra vonatkozóan megfelelő rálátást szereztem az egykori közigazgatási egység felépítésére.

A szakdolgozat értékelésekor Dr. Csorba László témavezetőm, a diplomám megszerzésekor pedig Dr. Dezső Tamás az ELTE-BTK akkori dékánja vetette fel, hogy érdemes lenne tovább folytatnom megkezdett kutatásaimat. Így amikor PhD felvételimre készültem, elhatároztam, hogy továbbra is a Jászkun Kerület témakörén belül maradok. Korábbi vizsgálataim során azt állapítottam meg, hogy bár a különleges jogállású terület egyes településeinek történetét, a Jászkun Kerület közigazgatását és működését már számos tudós kutatta, tisztségviselőinek rendszerezett összegyűjtését és pályájuk elemzését viszont eddig még nem végezték el. Így célul tűztem ki, hogy munkámban a Jászkun Kerület társadalmának egy nagyon szűk szeletével, a Jászkun Kerület legfelső vezetésével foglalkozom, hiszen a kiváltságos terület valódi irányítója a kerületek élén álló tisztikar volt. Elhatároztam, hogy a kiemelkedő korszakhatárnak számító redemptiótól, azaz 1745-től 1876-ig, a Jászkun Kerület megszüntetéséig összeállítom a kerületeket irányító tisztségviselők archontológiáját és megvizsgálom társadalmi viszonyaikat vallási és származási szempontból is. Már a kutatás kezdetén úgy döntöttem, hogy művészettörténeti érdeklődéseimre és ismereteimre is alapozva megkísérlem újszerűen bemutatni, hogy miként és milyen körülmények között élt és működött a kiváltságos kerületekben a még kiváltságosabbnak számító kerületi vezetés.

---

¹ Farkas Kristóf Vince, 2011. 13., 23., 70., 74.

1.2. A kutatási téma történeti, horizontális és regionális behatárolása

Magyarország történetében sajátos jogi, társadalmi és kulturális helyzettel bírtak a kiváltságos területek. Közülük legismertebbek a szabad királyi városok, melyek a hazai városiasodás kiemelkedő példái. Figyelemre méltó magyar jelenség a kevésbé ismert kiváltságos területek története is. Talán leginkább ismertek az erdélyi székely és szász székek autonóm viszonyai. Fontos megemlítenem a Hajdú Kerület kiváltságait is. Sokkal kevésbé ismert a középkori gyökerekkel bíró, autonóm jelleget is mutató katonai határőrvidék története.² A kiváltságos térségeken belül foglalnak helyet a kun és jász területek. Az egységes magyar közigazgatás útjában álló hazai kiváltságos területek utolsó részeinek megszüntetése 1876-ra esett.

Értekezésemben ismereteim és az időbeli korlátok miatt az autonóm térségeken belül csak a Jászkun Kerülettel foglalkozom.

A Jászkun Kerület Magyarország egyik nagy történelmi múlttal rendelkező vidéke, ami azonban viszonylag ismeretlen a hazai széles közvélemény előtt. Bár a három kerületből állott egykori közigazgatási egység már 140 éve felbomlott, a történelmi tájak elnevezésében ma is tovább él, hiszen ma is közismert a Jászság, a Nagykunság és a Kiskunság elnevezése. A Kiskunság esetében viszont a hazai közbeszéd szóhasználata pontatlan. Történelmi értelemben a Kiskunság az 1745 és 1876 között 8 településből és 18 pusztából álló térséget jelentette. Ezzel szemben napjainkban tévesen Kiskunságként emlegetik a Duna-Tisza között Kecskeméttől-Szegedig terjedő hatalmas térséget. A Kiskunsági Nemzeti Park elnevezése szintén nem a legszerencsésebb, hiszen a kiskun pusztákon túl jelentős Pest megyéhez tartozó terület is ide tartozik. A Magyarország legnagyobb kiterjedésű, Kunsági borvidékként számon tartott szőlőtermesztő körzetének az elnevezése pedig végképp pongyola. A rövid földrajzi értelmezés is bizonyítja, hogy a hazai köznyelvben meglehetősen tágan és eltérően értelmezik a kunok által lakott vidékeket.

Munkám célja, hogy az eddig csak a részletek szintjén tárgyalt, kellően nem feldolgozott jászkun kerületi tisztségviselőket egy pontosan behatárolható időkereten belül 1745-től, azaz a redemptiótól - ami a jász és kun lakosság körében a később leírtak alapján sorsfordítónak számított - egészen 1876-ig, azaz a Jászkun Kerület hivatalos megszűnéséig működési idejükkel együtt összegyűjtsem és bemutassam. Bár a Jászsággal és a két Kunsággal, sőt a

---

² Mezey Barna, 2003. 84.

Jászkun Kerület egyes településeivel, a kiváltságok kialakulásával, vagy éppen a kerületek működésével már számos kutató foglalkozott,³ jónéhány tisztségviselőinek még a nevét sem ismertük és azt sem kutatták eddig, hogy a tisztségeket egyes időszakokban milyen szakmai tudással, illetve kapcsolatrendszerrel lehetett megszerezni. A Jászkun Kerület tisztségviselői közül pedig csak néhány személy neve ismert a „szakmai köztudatban”, de sokukról még a szakmabeliek sem tudják, hogy fontos hivatalaik mellett voltak jászkun kerületi tisztségeik is. Értekezésemben - meglehetősen hosszú - 131 évet felölelő időszakkal foglalkozom, de szerettem volna a Jászkun Kerület teljes klasszikus időszakát feldolgozni a kiváltságok visszaszerzésétől a kerületek teljes megszüntetéséig.

Viszont a kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a vizsgált tisztségviselők körét időbeli és forrásadottsági okok miatt szűkítenem kell. Így az alcímben is olvasható módon jelen értekezésemben csak a Jászkun Kerület élén álló legfontosabb tisztségviselőket: a jászkun főkapitányokat és jászkun alkapitányokat, valamint az egyes kerületeket vezető kerületi kapitányokat kutatom. Mivel azonban a Jászkun Kerület életében is meghatározó szerepet játszottak az eddigi vizsgálatok során meglehetősen perifériára szorult jegyzők, ezért a kutatásba bevontam a főjegyzőket is. Döntésemet az a tény is megerősíti, hogy az alacsonyabb tisztségek, mint például hajdú, tiszttartó, vagy éppen a táblabírák esetében meglehetősen gyakori volt a személyi változás, a fennmaradt levéltári iratanyag pedig nem tenné lehetővé a kisebb tisztségek teljes és pontos feldolgozását.⁴

A munkában egyre jobban elmélyülve elhatároztam, hogy megpróbálok emléket állítani azoknak a tisztségviselőknek, akik a Jászkun Kerület élén maradandó, de mára elfeledett életművet hagytak hátra.

1.3. Kutatástörténeti előzmények

A Jászkun Kerület kialakulásának és működésének történetével már több mint kétszáz éve vizsgálják a kutatók, a tisztségviselők életével és munkájuk kutatásával viszont meglehetősen kevesen és keveset foglalkoztak.

A jászok és kunok úttörő kutatói között tartjuk számon a XIX. században Horváth Pétert (1756–1829) és Gyárfás Istvánt (1822–1883), akik a Jászkun Kerület tisztségviselői voltak. A

---

³ Bánkiné Molnár Erzsébet, Bagi Gábor, Örsi Julianna

⁴ Távlati terveim között szerepel, hogy a Jászkun Kerülettel foglalkozó kutatásaimat kiszélesítem és több kisebb pozíciót is vizsgálat alá vonok.

XX. században meg kell említenem Fodor Ferenc földrajztudóst (1887–1962), Tálasi István etnográfust (1910–1984) és Szabó László etnográfust (1939–2012). Botka János a szolnoki levéltár igazgatója kutatásai során összefoglalta a jászok és kunok katonai szerepét, részben társadalmi megállapításokat is tett, valamint a Jászkun Kerület területeinek és településeinek címereinek fejlődését is feldolgozta. Napjainkban a Jászkun Kerülettel legmélyrehatóbban Bánkiné Molnár Erzsébet és Bagi Gábor foglalkozik. Bánkiné főként a Jászkun Kerület működésével és jogi ügyeivel, Bagi Gábor pedig a Jászkun Kerület társadalmával és gazdasági viszonyaival. Mindkettőjük kutatási eredményei jelentős könyvekben és tanulmányokban olvashatóak. Munkám során nagymértékben támaszkodtam eredményeikre.

A jászok és kunok korai történetét Selmeczi László, Pálóczi Horváth András, Hatházi Gábor és Horváth Ferenc régészeti ásatásainak köszönhetően ismerhettük meg alaposabban. Horváth Ferenc tárta fel a csengelei kunok temetőjének egy részletét, valamint az épségben fennmaradt kun vezér sírját. Pálóczi Horváth András életművének legjelentősebb fejezete Szentkirály kun település feltárása. Selmeczi László a nagykunsági Orgondaszentmiklóson sikerrel tárta fel a falu és temetője részletét. Selmeczi érdeme a jászok régészeti emlékeinek feltárása és közreadása. Munkája révén előkerült a négyszállási I. és II. jász temető, Jászágó falurészlete és temetője, valamint Kozmadamjanszállás temetőrészlete. Sugárné Koncsek Aranka jászberényi származású helytörténeti kutató az elmúlt évtizedek alatt a Jászság és Jászberény számos neves személyiségének életrajzát állította össze és adta közre 2003-ban megjelent javított és bővített kötetében. 2012-ben publikált művében Ruzicska Ferenc karcagi helytörténetész eddig egyedülálló módon a XVI. század közepétől egészen 1876-ig áttekintette a nagykun kapitányok történetét. A két utóbbi szerző hiánypótló munkája alap kutatásaim során számomra ugyancsak nagy segítséget jelentett, bár saját szempontjaimmal nem mindenben egyező, eltérő kritikai mélységű elemzést adtak. Papp Izabella levéltári kutatásai során több jelentős jász és kun tisztségviselő életművének feltárását is elvégezte.⁵ Bartha Júlia etnográfus-turkológus elsőként mutatta be, hogy a XIX. század elején egy tehetős nagykun kapitányi udvar hogyan is nézhetett ki.⁶

---

⁵ Papp Izabella, 2001.; 2006.

⁶ A felsorolt szakemberek publikációinak adatai megtalálhatóak az irodalomjegyzékben.

1.4. A disszertáció forrásai

Disszertációm jelentős részben levéltári forrásokra épül. Szerencsés körülmény és szinte hihetetlen, hogy a Jászkun Kerület jegyzőkönyvei a háborúk idején nem szenvedtek károsodást, így az iratanyag jól kutathatóan fennmaradt. Ezek a jegyzőkönyvek 1745-től 1849-ig folyamatosak, így a hatalmas 5,6 ifm-nyi irat együttes kiváló forrásértékkel bír. A Kiskun Kerület jegyzőkönyve azonban csak 1727-től 1761-ig maradt fenn.⁷ A Nagykun Kerület jegyzőkönyve pedig feltehetően nem maradt fenn.⁸ A Jászkun Kerület jegyzőkönyveinek korai darabjai 1745-től 1770-ig meglehetősen csapongóak és nehezen követhetőek, de a jegyzőkönyvekben már 1767-től pontosan rögzítették a közgyűléseken történeteket az ülések időpontjával, a résztvevők neveivel és beosztásával együtt, ami nagyban segítette kutatásaimat. A jegyzőkönyvekhez 1825-ben készült egy személy-, tárgy- és névmutató korabeli segédletként, amelyet egészen 1848-ig folyamatosan vezettek. A levéltári anyagban a fontosabb beadványok válogatott iratanyaga is fennmaradt, ami szintén egyedi lehetőséget jelent a behatóbb vizsgálatokhoz. A II. József-féle országos átszervezés miatt 1787 és 1789 között nem készültek jegyzőkönyvek sem. A jegyzőkönyvek nyelve 1745-től 1790-ig latin volt, de meglehetősen változékony módon több-, vagy kevesebb magyar nyelvű rész is előfordul benne. 1790-től a jegyzőkönyveket már magyar nyelven vezették. Anyagom legjavát a Jászkun Kerület jegyzőkönyveiből merítettem, ugyanis elképzelésem szerint munkámat a Jászkun Kerület levéltári anyagának vonatkozó részei alapján, a Szolnokon őrzött és viszonylag teljes anyagból kívántam összeállítani.

Fontos megjegyezni viszont, hogy időbeli korlátaim és fizikai lehetőségeim miatt a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött hatalmas Archivum palatinale irategyüttest nem kutattam, hiszen József nádor anyaga önmagában 120,86 ifm, de távlati terveim között szerepel az egyedülállóan gazdag és számos esetben értékes adalékokkal szolgáló iratanyag tanulmányozása is.⁹

---

⁷ MNL BKML IV./504 A Jászkun Kerület Kiskun Kapitányságának iratai. 1727-1761. I-II. kötet

⁸ A Nagykunság iratait őrző szolnoki levéltárban nem találhatóak meg a kerület iratai.

⁹ <https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=2430> letöltés ideje: 2016. október 28. További munkámhoz célul tűztem ki, hogy a MNL OL N 11 Archivum palatinale comitis Joannis Pálffy (1741–1751), N 12 Archivum palatinale comitis Ludovici Batthyány (1751–1765), N 13 Archivum locumtenentiale Alberti ducis Saxoniae (1766–1781), Archivum palatinale archiducis Alexandri-Leopoldi (1790–1795), N 20 Jazygum et Cumanorum (1790–1795), Archivum palatinale archiducis Josephi (1795–1847), N 22 Archivum palatinale secretum archiducis Josephi (1795–1847), N 23 Általános iratok (1795–1808), N 24 Általános iratok (1809–1847), N 31 István főherceg nádori levéltára (1847–1848) irategyütteseinek vonatkozó részeit is kutatom.

A Jászkun Kerület jegyzőkönyveinek sora 1849. július 28-tól viszont hosszú időre megszakadt. Sőt Nánássy János a Jászkun Kerület levéltárnoka 1851-ben a főkapitányhoz írott levelében tudatta, hogy a forradalmi kormány leiratai Hegedűs Zsigmond császári-királyi alkapitánynak átadattak, a jegyzőkönyvből pedig a „*botrányos tételek a jkönyv tisztázásakor töröltettek.*”¹⁰. Tehát az 1848 és 1849 közötti időszak erősen csonka.

Sajnos a Jászkun Kerület 1850 és 1876 közötti iratanyaga is meglehetősen szegényes, ugyanis 1914-ben a megyei levéltár éppen ennek az időszaknak az iratanyagát selejtezte, ugyanakkor nem tudjuk, hogy pontosan mit, hiszen a II. világháborúban a levéltárnak ez a részlege háborús károkat szenvedett.¹¹ A gondot tetézi, hogy az 1850-es évek főkapitányi iratanyagának jelentős része fizikailag is rendkívül rossz állapotban kutatható.¹²

A Bach-rendszer ideje alatt keletkezett dokumentumok kisebb része német nyelvű, nagyobb része viszont magyarul íródott. A Jászkun Kerület 1861 utáni iratanyaga is meglehetősen hézagos, bár 1861 és 1876 között jórészt fennmaradtak a kisgyűlési jegyzőkönyvek. 1868-tól pedig már nyomtatott jegyzőkönyvek is készültek, de sajnos ezek is részben hiányosak. (0,18 ifm)

A Jászkun Kerület településeinek levéltári anyaga meglehetősen egyenetlenül maradt meg, hiszen míg némely település anyaga szinte teljesen sértetlen. (Például: Jászberény, Kiskunfélegyháza, Jászapáti, vagy Kiskunhalas iratanyaga.) Ugyanakkor több helység anyaga jórészt a II. világháborúban szinte teljesen megsemmisült. (Példaként hozható fel, hogy elpusztult Jászárokszállás levéltára, de jelentős károk keletkeztek Jászfényszaru, vagy éppen Kiskundorozsma iratanyagában is.)

A XIX. század első harmadától a Jászkun Kerülettel kapcsolatos nyomtatványok is megjelentek. A nyomtatott termékek jelentős bővülésével természetesen számos érdekes forrás is fennmaradt. (Mint például beiktatási versek és jegyzőkönyvek.)

Disszertációm témája okán jelentős szerep jutott az egyházi (római katolikus és református) anyakönyveknek. Az írott források közül a Jászkun Kerület településeinek jegyzőkönyvei emelkednek ki, melyekben szintén számos esetben olvashatunk a kerületek vezetőiről és tevékenységeikről. Ezen kívül a dualista korban és az 1990 után szerkesztett helyi újságok, kiadványok és könyvek forráskiadói tevékenysége is hasznos segítségnek bizonyult. Amint a disszertáció későbbi fejezetéből kiderül, jelentős forrásértékkel bírnak a múzeumi, vagy

---

¹⁰ Herendi József, 1901. 6.

¹¹ Az MNL JNSZML IV/1. Jászkun Kerület iratainak ismertetője szerint.

¹² Az iratanyag konzerválása sürgető feladat lenne.

magánygyűjteményekben megmaradt relikviák is, mint például a dísz tárgyak, kéziratok, apró nyomtatványok és a síremlékek.¹³

1.5. Kutatási témám történelmi korszakai

Disszertációm időkerete jól behatárolható, de meglehetősen nagy, hiszen a Jászkun Kerület szabadságainak visszaszerzésétől (1745), az országos megyei rendezés miatti végleges megszűnéséig (1876) tart. Ez az egységes, önálló törvényhatósági lét időszaka. Úgy vélem, hogy célszerű a tisztségviselők kutatásakor a teljes időszakot áttekinteni, így lehetőség adódik a Jászkun Kerület felsőbb tisztségviselőinek teljes vizsgálatára, és társadalmi presztízsének bemutatására.

A százharmincegy esztendő, amíg a Jászkun Kerület fennállott, hat hosszabb-rövidebb korszakra bontható. Az ország történetében pedig legalább kilenc korszakot különböztethetünk meg. A Jászkun Kerület életében 1745-től 1786-ig tart a kezdeti kiváltságos korszak. 1786-tól 1790-ig a II. József-féle központosítás eredményeként egy átmeneti korszak figyelhető meg, amelynek során a Jászkun Kerület autonómiája jelentősen csorbult. A harmadik korszak 1790-től 1848-ig, II. Lipót király uralkodásától az 1848-as forradalmi változásokig tart. A negyedik korszak igen rövid: 1848–1849 időszaka, amikor a forradalom és szabadságharc során fontos változások történtek. Az ötödik korszak 1849-től 1860-ig tartott, amikor a provizórium időszakában a Jászkun Kerület önállósága ismét jelentősen csorbult. A hatodik korszak 1861-től 1876-ig tart, ami a Jászkun Kerület helyreállításától, annak megszüntetéséig tart.

Magyarország történetében 1745-től 1876-ig szintén számos, ám az előbbiektől részben eltérő korszakot különböztethetünk meg. Az első korszak Mária Terézia uralkodása, ami 1740-től 1780-ig tart és felvilágosult abszolutista időszaknak nevezünk. A második időszak II. József uralkodása 1780-tól 1790-ig, ami szintén felvilágosult abszolutista jellegű, de anyjához képest meglehetősen negatív megítélésű és számos konfliktust hordozó korszak. Ezt követi II. Lipót király rövid uralkodása 1790–1792-ig, melyet I. Ferenc király uralkodásának első időszaka követ 1792-től 1825-ig. 1825-től 1848-ig tart az ötödik időszak, amit reformkornak nevezünk. Ezt 1848–1849-ig a forradalom és szabadságharc követi. A következő korszak az önkényuralom időszaka és 1849-től 1860-ig tart. 1861-től 1867-ig átmeneti időszak, az utolsó

---

¹³ Az idézetek közlésénél igyekeztem betűhíven, a korabeli írásmódot követve eljárni.

kilencedik időszak a kiegyezéstől, az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttétől, 1867-től egészen a Monarchia felbomlásáig 1918-ig tart.

E korszakokat felsorolva azt látjuk, hogy a Jászkun Kerület sajátos közjogi adottságok folytán az országos történelemmel részben megegyezik, részben pedig eltérően korszakolható. A kiváltságok miatt kun és jász szemszögből a magyar történelem eseményei is kissé más fénybe kerülnek, megítélésük ambivalens. Mária Terézia uralkodása egyértelműen dicső korszaknak számít, bár hozzá kapcsolódik a hazai ellenreformáció utolsó hulláma is. Édesanyjához képest II. József uralkodása inkább negatív, hiszen a Jászkun Kerület önállósága jórészt megszűnt. A református vallásúak számára viszont II. József türelmi rendelete tette lehetővé vallásuk elismerését. A két népcsoport életében kiemelkedő időszak József nádor hivatali ideje (1795–1847), amely alatt a közösségek jelentős gyarapodásnak indultak. 1848–1849 szabadságharca és forradalmi változásai viszont jelentős kihívást okoztak a jász és kun társadalomnak, hiszen az újítás lázában a kiváltságok részben elvesztették jelentőségüket, részben pedig veszélybe is kerültek. Az 1849-et követő önkényuralom időszaka - a később tárgyalt módon - jelentősen modernizálta a viszonyokat, aminek a hatására a tisztségek feladatköre jelentősen szűkült. Megállapítható, hogy az utolsó korszakban a kiváltságok már végképp elévültek, a Jászkun Kerület pedig eredeti formájában nem volt fenntartható.

1.6. Terminológiai pontosítás

A disszertációmban tisztáznom kell a vizsgált területem elnevezését, ami nyelvészeti kérdés is. Jómagam ugyanis több kutatóhoz hasonlóan a Jászkun Kerület elnevezést használom.¹⁴ A név esetében a régies helyesírási gyakorlatot vettem alapul, amikor a Kerület szót is nagy kezdőbetűvel írom, ugyanakkor megjegyzem, hogy a XIX. század második felében számos esetben Jászkun kerületnek írták le a térség nevét. Gyakran használt a Jászkunság és a Jászkun Kerületek és a Jászkun Hármaskerület elnevezése is. Az utóbbi kettő elnevezés a korabeli forrásokban is gyakran előfordul, ugyanis a vizsgált közigazgatási egységünk elnevezése nem volt egységesítve. Ugyanezt támasztja alá a Jász Megye, Kun Megyék kifejezés is, ami viszont már valóban hibás mód, hiszen a megyerendszer és az autonómia hatására kialakult szék majd kerület közigazgatási forma egymástól eltérő fogalmak. 1747-ből származik

---

¹⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, Bathó Edit

például a Jászkun Kerületre vonatkoztatva a Tekintetes Nemess Vármegye kifejezés.¹⁵ Ismert még a Jász és Két Kun Kerületek elnevezés is.

A Jászkun Kerület elnevezés használata mellett szól az az érv, hogy bár a közigazgatási egység valóban három kerületből állt: Jász Kerület, Nagykun Kerület, Kiskun Kerület, mégis az egyes kerületek csak neveikben voltak különálló egységek, hiszen összekapcsolva egy közigazgatási egységet képeztek.

A vizsgált korszakban elterjedt elnevezése volt a térségnek a három kerületre utalva a Hármaskerület. Ez az elnevezés szintén nem hivatalos, de mégis meglehetősen kifejező.

A korabeli gyakorlatban jelentős volt a magyar és latin kifejezések keveredése, így fordul elő a Districtusok kifejezés. Ugyanis a Jászkun Kerület latin elnevezése Districtum Iazigum et Cumanorum volt, németül pedig Jazig-Kumanischer Distrikt a helyes fordítás.

---

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (Továbbiakban: MNL JNSZML) Jászkun Kerület nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve (Továbbiakban: MNL JNSZML JKK Prot.) 1747. 105. p.

II. A Jászkun Kerület történelmi előzményei

A magyar állam igazgatási rendszerének alapegységeként Szent István király Magyarországon a nyugati és szláv előzményekkel is bíró megyerendszert alakította ki. A napjainkig fennmaradt megyerendszer mellett azonban még a középkorban egy másik, a városoknál nagyobb területet magában foglaló, de általában egy megyénél kisebb területű, sajátosan magyar közigazgatási forma is kialakult, melyet széknek nevezünk. A tudományos közéletben legismertebbek az erdélyi székely és a szász székek.¹⁶

A Jászkun Kerület meglehetősen sajátos folyamat eredményeként jött létre. Ugyanis a kerületek eredetileg a Magyar Királyságot alkotó vármegyék szerves területét képezték. A Jászság területe eredetileg Heves vármegyéhez, a Nagykunság Szolnok, Heves, Szabolcs, Békés és Bihar, a Kiskunság pedig Pest, Fejér, Csongrád vármegyékhez tartozott. Az 1241–1242-es tatárjárásként ismert mongol hadjárat azonban megváltoztatta a térség sorsát, hiszen a háború és az azt követő éhínség következtében az Alföld települései közül számtalan elpusztult vagy elnéptelenedett.¹⁷ IV. Béla magyar király ekkor, nem előzmény nélkül, az alföldi pusztaságok és az elnéptelenedett királyi birtokok benépesítésére, valamint az ország védelmére letelepítette a kunokat. A vegyesházi királyok uralma alatt pedig létrejöttek, kifejlődtek a kunok székei és a jász szék.

2.1. A kunok történelmi múltja

A kunok nyelvileg az ural-altáji nyelvcsalád kipcsak-török ágához tartoztak. A kun nyelvről szerencsére több ismerettel is bírunk, melyek között számos hazai hely, személy és község is ismert.¹⁸ A kunok összefüggő nyelvemlékét a Miatyánk eltorzult imádságát pedig a helyi tanítók oktatták.¹⁹ A kun nép eddig ismert legkorábbi írásos említése a Kr. u. X. században élt kínai történetíróktól származik, akik az eddig ismeretlen népet *qún*-nak nevezték. A qúnok őshazáját távol, Ázsiában a mai Kínában található Hoang-ho nagy keleti kanyarjától kissé

---

¹⁶ Mezey Barna, 2003. 82.

¹⁷ <http://mult-kor.hu/lenyugozo-tatarjaraskori-leletekre-bukkantak-20160401> letöltés ideje: 2016. június 7. Erre utal például a 2016-ban feltárt kiskunmajsai éremkincs is.

¹⁸ Kristó Gyula, 2003. 229-230. A települések közül számos kun személynevből származik. Például: Köncsög, Csengele, Kötöny, vagy éppen közsőből képzett: Tázlár kopaszok, Kömpöc: kupola.

¹⁹ 1744-ben a kiváltságok visszaszerzéséért folytatott tárgyalások alkalmával Varró István a Nagykunság képviselője ismertette a bécsi tudósokkal a Miatyánk kun szövegét.

északra kell keresnünk. A qún törzsek hamarosan nyugat felé vonultak, és még a X. században magukba olvasztották először a *sari ujgurokat*, majd pedig a nyugat-szibériai *kipc sakokat* is.²⁰ E három népcsoportból alakult ki a kun nép. A kunok népelnevezése fakó, sápadt, halványsárga színt jelent. Valamint a korabeli más népek is a saját nyelvükön ezzel a fakó, sárgás színnel nevezték meg a kunokat. A népet keleten leginkább kipc saknak, míg az oroszok polovec, az örmények khardes, a nyugati területeken cumani, komanoi, a németek pedig Falben néven emlegetik.²¹ Egyedül a magyarok hívják a népet eredeti nevükön, tehát kunnak.

A kunok nyugatra történő vándorlásával 1040 körül az úzokat szorították nyugat felé, míg azok a besenyőket tolták nyugatra. A vándorlás következtében a kunok befolyása a hatalmas füves pusztaságra egészen az Aral-tótól az Al-Dunáig terjedt, melyet a korszakban Kipc sak puszták néven emlegettek. Azonban a terület több egymástól különálló kun fejedelemségre tagolódott. A XII. század első felére a kunok hatalmas területe két törzsszövetségre, egy keletre és egy nyugatira szakadt.²²

A pusztai történelem szerint a kunokat is hamarosan felhasználták a vetélkedő nagyhatalmak, ezért 1091-ben a kunok bizánci szövetségként a besenyők ellen léptek fel. Kisebb kun csapatok pedig Magyarországra is bemerészkedtek, ahol Erdélyt és a Tisza-vidéket pusztították, azonban Szent László király Temesvár környékén megverte a kun hadakat. 1099-ben az oroszok hívására Przemyslnél a kunok a nomád taktika alkalmazásával sikeresen felmorzsolták Könyves Kálmán magyar hadseregét. Jellemző, hogy a kunok nyugatra leginkább portyázó, fosztogató hadjáratokat vezettek, melyek alkalmasak voltak a bizánciak, a magyarok, az oroszok és a lengyelek nyugtalanítására.²³

A kunok korszakának a mongolok vetettek véget, hiszen Dzsingisz kán Khorezm meghódítása után 1222-ben körülbelül 20000 fős hadseregével nyugatra vonult, ahol az alánok/ászok és egyes kun törzsek közös hadseregével ütközött meg. A Dnyeper vidékére visszaszorult kunok végül Kötöny kán vezetésével új hadsereget állítottak ki, és a kán veje, Msztyiszláv halicsi fejedelem közvetítésével szövetségre lépett az orosz fejedelmekkel a mongolok ellen. Az egyesült kun-orosz hadsereg viszont 1223. május 31-én vagy más adat szerint június 16-án, az Azovi-tenger mellékén található Kalka folyó melletti csatában döntő

---

²⁰ Vásáry István, 2003. 155-156.

²¹ Vásáry István, 2003. 155.

²² Pálóczi Horváth András, 1989. 36-37.

²³ Pálóczi Horváth András, 1989. 36.

vereséget szenvedett a mongol hadseregtől. Az ütközet után viszont a mongolok visszavonultak, valószínűleg azért, mert ez csak egy felderítő és előkészítő hadművelet volt.²⁴

Dzsingisz kán 1227-ben történt halála után a nagykáni méltóságot az 1228 vagy 1229-ben megtartott kuriltáj (gyűlés) döntése szerint Dzsingisz fia Ögödej nyerte el. Az új uralkodó már ekkor elrendelte az oroszok, ászok és a bolgárok elleni hadjárat megkezdését.²⁵ Az elébük vonuló kunokat a tatárok az Urál folyónál meg is verték, viszont a Fekete-tenger vidékén Kötöny fejedelem legyőzte a hódítókat, mire azok visszavonultak a Mongol Birodalom akkori nyugati határának számító Urál folyóhoz.²⁶ 1238-ban a mongolok ismét megtámadták a kunokat, akik Kötöny vezetésével nyugatra vonultak, más részük pedig behódolt a mongoloknak. A behódolt kunok a Batu kán által felügyelt Dzsoci ulusában²⁷ a mongol vezetőrétegnél jóval többen lehettek, így a mongolok bukása után a kunok jó néhány török nyelvű népnél, így például a krími tatároknál és a kazakoknál jelentős szerepet játszottak az etnikum kialakulásában.²⁸

A Kelet-Európába szorult kunok egy kisebb töredéke Kötöny „kun király” vezetésével 1239-ben bebocsátást nyert Magyarországra IV. Béla királytól. Egyetlen feltétele volt Bélának: vegyék fel a római katolikus hitet a pogány kunok, és hogy fegyverrel védjék meg az országot az ellenségtől. Azt viszont, hogy pontosan hol telepítette le a király a kunokat, nem tudjuk, viszont a fejedelem nemzetségét a királyi udvar közelébe, talán valahol Pest vármegye puszta területére helyezte.²⁹ Kötönyt viszont és kíséretét Pesten az II. Babenberg (Harcias, vagy Civakodó) Frigyes osztrák herceg csapatai felkoncolták, aminek hatására a kunok 1241 elején Magyarországról kivonultak és a Balkán északi részére költöztek.³⁰

A tatárjárást követően 1242-re viszont az ország helyzete ismét megváltozott, hiszen az Alföld nagy területeinek települései elpusztultak a lakossággal együtt. Napjainkban Batu kán mongoljainak a pusztításait már több egyértelmű jászági és kiskunsági régészeti lelettel is alátámaszthatjuk. Erre utal többek között a jász dózsai kincslet, a négyszállási első templom, a kozmadamjászállási kápolna is. A három területet tehát 1242 környékén jórészt elpusztult faluhelyek alkothatták.

Így a kunok ismételten fontossá váltak és valamikor 1244 és 1246 között már ismét Magyarországon éltek, hiszen 1246-ban a király és a kunok szövetséget kötöttek egymással,

---

²⁴ Pálóczi Horváth András, 1989. 38.

²⁵ Sinor Dénes, 2003. 313.

²⁶ Pálóczi Horváth András, 1989. 38.

²⁷ Dzsoci mongol állama, amit később Arany Horda néven említettek.

²⁸ Vásáry István, 2003. 157.

²⁹ Pálóczi Horváth András, 1989. 42.

³⁰ Selmeczi László, 2011. 92-93.

melyet házassággal pecsételték meg. Béla fiát a későbbi V. Istvánt egy kun előkelő lányával, Erzsébettel házasította össze. Kettejük házasságából született a későbbi IV. (Kun) László király. Ezen a lakodalmon a kun vezetők közül tízen pogány szokásuk szerint karddal kettévágott kutyára tettek esküt, hogy járjanak így mint az előttük fekvő eb, ha a magyar király országát meg nem védik akár belső, akár külső ellenségtől.³¹

A kunok hűségüket hamarosan megmutathatták, hiszen már 1246-ban ott harcoltak a Lajta menti csatában IV. Béla király seregében II. Babenberg Frigyes ellen. Bár az osztrák herceg csapatai győzelmet arattak, a herceg az összecsapásban életét vesztette, így nem tudták kihasználni a győzelmet.³² A hadjárat eredményeként viszont sikerült visszafoglalni a Frigyes által 1241-ben elvett három nyugati vármegyét.³³ Jórészt a kun csapatokra támaszkodva 1278-ban pedig a morvamezei (dürnkruti) csatában IV. (Kun) László Habsburg Rudolfot támogatva, legyőzte II. Ottokár cseh királyt, ezzel pedig jelentősen hozzájárult a Habsburg család felemelkedéséhez.³⁴

2.2. Kun területek Magyarországon a középkortól 1745-ig

A tatárjárás következményeként az Alföld jelentős része elnéptelenedett. Ennek hatására a részben nomád életmódot folytató kunok az Alföldön több összefüggő területet és számos egymástól távoli faluhelyet is megszereztek. Jelenlegi ismereteink szerint a kunok nagy tömbterületeiket nemzetségenként vették birtokba. Temes vármegyében a Borchol nemzetség élt.³⁵ A Duna-Tisza közén a Cherthan nemzetség (jelentése: csuka) akik később a XV. században Halas széket alapították meg. A szék területén 35 szállás létezhetett.³⁶ A magyarok lakta Kecskemét volt Kecskemét szék központja, amihez 6 szállás tartozott, Kara-Mizse székhez pedig 16 szállás. A mai Nagy-kunságot az Olas nemzetség (jelentése: egyesítsd, érdd el) szállta meg. A középkori Nagy-kunság elnevezése Kolbász-szék volt, ami a terület központjáról Kolbászszállásról nyerte el a nevét. A névadó település a kun Kolbaz

---

³¹ Pálóczi Horváth András, 1989. 45-46.

³² Szende László, 2000. 111.

³³ Szende László, 2000. 111.

³⁴ Gyárfás István, 1873. 324. A kun haderő egészen Zsigmond király uralkodásáig meghatározó szerepet képviselt a magyar hadszervezetben.

³⁵ E törzs ázsiai ágából származott a kun származású mamelukok egyik szultánja is, aki a XIII. század végén uralkodott. Pálóczi Horváth András, 1989. 48.

³⁶ Bagi Gábor, 2006. 33.

személynévből keletkezett, magyarra fordítva a név annyit tesz: „a seregszárnyat győzd le”.³⁷ Kolbász-szék legalább 35 szállásból állott.³⁸ Csanád vármegyében a Marostól délre a Koór nemzetség (jelentése: kevés, csekély) települt meg. A Dunántúlon, Székesfehérvár környékén is létrejött a Sárvíz területén egy jelentős kun tömb, melynek neve Hontos szék volt és 15 szállásból állott.³⁹

A középkorban a kunok a magyar királyoktól fegyveres szolgálataik fejében kiváltságokat kaptak. Az első kiváltságot 1279-ben IV. (Kun) László királytól nyerték.⁴⁰ A középkorban Halas mezővárosi rangot ért el és jelentős központnak számított, viszont a kora újkorra időlegesen nem is tartozott a kun szállásokhoz. Kunok által lakott települések viszont Magyarország számos területén léteztek, mint például Nyitra, Bars, Komárom és Esztergom vármegyében.⁴¹ Ezeknek a településeknek a lakosai viszont a kora újkorra beleolvadtak a környékbeli népességbe.

A kunok kultúrájuk számos elemét megőrizték. A kora újkor elejéig használták saját kun nyelvüket, sőt részben gazdálkodásuk is ősi elemeket tükrözött. Úgy tűnik, hogy a római katolikus térítés ellenére a sámánisztikus hit is részben fennmaradt. A kunok viszont a XVI. század során egyöntetűen református hitre tértek át.⁴²

A középkori kun szállásokra jellemző volt, hogy a lakosok gyakran elhagytak egy-egy területet, és új szállást alakítottak. Témám szempontjából meghatározó jelentőségű a török kor, hiszen az ország déli részeiről támadó török csapatok felvonulási útjába esett a Kiskunság jelentős része. A Nagy-kunságban 1558-ban még 28 kun település létezett. A Kiskunságban az 1562-es török adóösszeírás pedig már csak 22 lakott kun települést talált.⁴³ A nagyszámú kun szállásokból a tizenötéves háború hatására a XVII. század elejére szinte teljesen elpusztult a legtöbb település.⁴⁴ Gyárfás István szerint maga a „Kiskunság” és a „Nagykunság” kifejezés is ide kapcsolható, hiszen a hatalmas kiterjedésű Kiskunság csekély lakosság száma miatt kapta a „kis” jelzőt, míg a kevésbé elpusztult Nagy-kunság a „nagy” jelzőt.⁴⁵ A dunántúli kun tömb - Hontos-szék - a török pusztítás miatt már a XVI. század közepére elpusztult, a terület pedig Fejér vármegye részévé vált.⁴⁶ A török alóli felszabadító háborúk időszakára a

---

³⁷ Botka János, 2000. 39.

³⁸ Bagi Gábor, 2006. 33.

³⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 37.

⁴⁰ Langó Péter, 2006. 62.

⁴¹ Kristó Gyula, 2003. 222.

⁴² Selmeczi László, 2011. 267.

⁴³ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 30.

⁴⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 32.

⁴⁵ Gyárfás István, 1885. 119.

⁴⁶ Tálasi István, 1977. 21.

Kiskunság térsége ismét jelentős pusztulást szenvedett el. Így nem meglepő, hogy bár a Kiskunság benépesítése a XVII. század közepén már megindult, egészen a XVIII. század első feléig elhúzódott és szinte a redemptióig, 1743-ig tartott. A XVII. században dunántúli református magyarok telepedtek le a kevés számú megmaradt kun közé, ezért 1699-re a Pentz-féle összeírás szerint a Kiskunságban 37,05% mondta magát helybelinek, míg 48,57%-uk baranyainak, azaz a baranyai református püspökségből valónak.⁴⁷ A XVIII. század első felében történt újratelepítés során viszont jórészt jász és magyar, zömmel római katolikus vallású telepések érkeztek meg, ami jelentősen megváltoztatta a térség összetételét. A Kiskunság első újjátelepítése Félégyháza pusztá benépesítésével záródik, amikor a postaállomás környezetében létrejött Kiskunfélegyháza községe.⁴⁸

A Nagykunság a XVII. század elejére szintén jelentős területi és etnikai veszteségeket szenvedett el. Bár a kunok visszatérése már 1618-ban megindult a század végére a felszabadító háborúk hatására ismét hatalmas károsodások érték a Nagykunságot. A Rákóczi-szabadságharc alatt pedig a megmaradt kunok Rakamazra és a Tiszántúl több pontjára telepedtek, ahonnan csak 1711 után kezdték meg a visszatérést.⁴⁹ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a Nagykunságba is meghatározó a Szabolcs, Békés és Borsod megyéből származó magyar lakosság aránya.⁵⁰ A Nagykun Kerület végleges kialakulása pedig csak Kunszentmárton 1718-ban történt újjáalapításával zárult le, ami viszont egyértelműen a jász katolikus kolonizáció eredménye.

2.3. A jászok történelmi múltja

A jászok és elődei őstörténetét az írott forrásoknak köszönhetően meglehetősen régi korokig lehet visszatekinteni. A jászok eredeti saját nyelve az indoeurópai nyelvcsalád sztyeppi-iráni ágába tartozott.

A jászok legkorábról ismert ősei a kínai forrásokban a Kr. e. II. században felbukkanó Kangkü néven szereplő államban éltek.⁵¹ Ez az ország a Szir-Darja folyó felső folyásától északra helyezkedett el, nyugaton a Kara-tau hegység keleten a Talasz és a Csu folyó, míg

---

⁴⁷ Tálasi István, 1977. 40-41.

⁴⁸ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2000. 132.; Farkas Kristóf Vince, 2013. 141.

⁴⁹ Elek György, 2012. 15., 17., 54-55.

⁵⁰ Benedek Gyula, 2011. 153-170.

⁵¹ Vásáry István, 2003. 40. A zoroasztrianizmus szent könyvében az Avesztában az állam neve Kangha alakban tűnik fel.

északról szintén a Csu folyóig terjedt.⁵² Lakói az iráni nyelvcsaládba tartozó nomád ászik voltak. A területen később az oázisvárosokban öntözéses földműveléssel is foglalkoztak, ahol jelentős kézműves ipar is kibontakozott.⁵³ A Kr. e. I. századtól azonban a területre hiung-nu csoportok vonultak be, így az önálló állam megszűnt, viszont, ha szórványosan is, de továbbra is maradtak itt ász töredékek, akikről még a X. századból is van forrásunk.⁵⁴ A ma ismert legkésőbbi adat a Kangkü területén élő ászokról az 1236–37-es mongol hadjáratból származik mely szerint a lázadó kipcsak csapatok egyik vezetője Qacsir-üküle az As törzshöz tartozott.⁵⁵ Az ász nép nagy része viszont nyugatra vonult a szintén iráni nyelvcsaládba tartozó valamilyen szinten rokon alánokhoz.

A jász nép kialakulásában másik fontos etnikum a szintén sztyeppi-iráni nyelvcsaládba tartozó alán törzsszövetség. Az alánokra vonatkozó első írásos említés is egy kínai évkönyvben maradt fenn a Kr. e. I. századból. E szerint Kangkü fennhatósága kiterjedt az alánokra is.⁵⁶ Idővel azonban az alánok továbbvonultak és a Kr. u. II. században már a Kaukázus előterében éltek. A népnév ekkoriban tűnt fel a római történetíróknak, akikkel a Római Birodalom immár közvetlen szomszédságba keveredett. Az alánok többször betörték Róma keleti provinciáiba, akik így jelentős fenyegetettséget jelentettek a Birodalom számára.⁵⁷ Azonban a IV. században egy új ismeretlen ellenség tűnt fel: a hunok. Az alánok egy része meghódolt, míg egy másik része a germán népekhez csatlakozva a hunok elől a Római Birodalom területére menekült.⁵⁸ A hun hatalom összeomlása után az alánoknak sikerült megőrizni területeiket, sőt hatalmukat kiterjesztve a Don torkolatvidékére és a Krím félszigetre is.⁵⁹

A kaukázusi alánokat Bizánchoz való közelségük folytán többször próbálták megtéríteni, mivel a nép pogány volt.⁶⁰ A keresztény térítés már a IX. században megindult,⁶¹ ám a kereszténység felvétele hosszú időbe telt, melynek eredményeként végül a nép egy része a X. században felvette a bizánci kereszténységet.⁶² Ugyanakkor Langó Péter jelezte, hogy a másik

---

⁵² Vásáry István, 2003. 40.

⁵³ Selmeczi László, 1996. 72.

⁵⁴ Langó Péter, 2000. 86-87., 94-95.

⁵⁵ Selmeczi László, 2005. 31.

⁵⁶ Langó Péter, 2000. 87.

⁵⁷ Langó Péter, 2000. 88.

⁵⁸ Langó Péter, 2000. 89. A legjelentősebb alán csoport a vandálokhoz csatlakozott és Észak-Afrika partvidékén közösen megalapították a Vandál-Alán Királyságot.

⁵⁹ Langó Péter, 2000. 89.

⁶⁰ Fejős Barbara, 2001. 38-41.

⁶¹ Langó Péter, 2000. 91.

⁶² Fejős Barbara, 2001. 43.

nagy vallás az iszlám is már a középkorban megjelent, valamint napjainkig megőrződött az ősi istenek kultusza és számos pogány hagyomány is.⁶³

A korai magyar-alán kapcsolatokat jelzi, hogy Kézai Simon gesztájában Hunor és Magor a csodaszarvast üldözve a Kaukázus melletti meótszi ingoványban (ma: Azovi-tenger) találtak rá Dula alán fejedelem lányaira, akikkel a derék vitézek nyomban össze is házasodtak.⁶⁴ Nyelvészetileg igazolható, hogy a magyarországi aszlár, oszlár helynevek a honfoglaló magyarokkal együtt betelepülő alán/ász nép jelenlétére utalnak.

A vándorlás eredményeként kerülhettek jelentős számban jászok Moldvába ahol jelenlétüket Jászvásár (ma: Iași, Románia) neve őrizte meg.

Az alán/ászok egy másik töredéke viszont a Kaukázus hegységébe húzódva napjainkig fennmaradtak, ők az oszétek, akik ma a jászok legközelebbi rokonai. Az oszétek neve grúz eredetű szó, ugyanis a grúz elnevezés os-ethi annyit jelent, mint az oszok/aszok országa.⁶⁵

Napjainkban, szakmai szinten, a jászok magyarországi betelepülésével kapcsolatban két meghatározó nézet alakult ki.⁶⁶

A klasszikus szemléletet vallók szerint a jászok a kunokkal együtt a tatárjárást követően telepedtek le az Alföld elpusztult területeire.⁶⁷ Az elmélet legmeghatározóbb képviselője Selmeczi László régész, aki elsőként azonosította feltárásai során a jászok lelőhelyeit.⁶⁸ Meggyőződése szerint az előkerült régészeti leletanyag alátámasztja a Gyárfás István által vallott véleményt, ami szerint a jászok a kunokkal együtt közvetlenül a tatárjárást követően telepedtek le.⁶⁹ Selmeczi László egyik fontos érve, hogy az általa feltárt kétségtől kun településről, Orgondaszentmiklós temetőjében egy kun nő sírjából előkerült III. Béla király bronz érme bizonyítja, hogy a négyszállási I. számú jász temető két sírjában talált átfúrt, tehát másodlagosan használt III. Béla réz érem ugyanabban a korban került a földbe a tatárjárást

---

⁶³ Langó Péter, 2000. 91.

⁶⁴ Langó Péter, 2000. 89.

⁶⁵ Selmeczi László, 2005. 33. Az oszétoknak a történelem folyamán nem sikerült függetlenségüket megőrizniük. Ez így van ma is, az egy nép egymástól kettészakítva két különböző országban él. Az északi oszétok ma Oroszországban az Észak Oszét Autonóm Köztársaságban élnek, míg a délen élők Grúzia részéből kiválva, ma orosz védnökség alatt állnak.

⁶⁶ Szerzőként nem kívánok állást foglalni a kutatási korszakomtól meglehetősen távoli kérdéskörrel. Azonban jelzem, hogy a számos problémát felvető kérdéskör további vizsgálata elengedhetetlen, melybe az eddig előkerült vitára okot adó régészeti tárgyak természettudományos kutatásait itt is be kell vonni.

⁶⁷ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Kötöny kun fejedelem vezetésével már a tatárjárás előtt 1239-ben jelentős kun törzs, vagy törzsrészek telepedtek le szintén az Alföldön. Bár elterjedt feltevés, hogy a kunokkal együtt ekkor már a jászok is megjelentek a térségben ez ma még a történeti és régészeti források hiánya miatt biztonsággal nem jelenthető ki. Az elképzelés pedig tulajdonképpen jelentőségét is veszti, hiszen a kunok politikai és személyes okok miatt még 1241-ben elvonultak Magyarországról.

⁶⁸ Selmeczi László, 1992.

⁶⁹ Gyárfás István, 1883. 22.

követően.⁷⁰ Sajnos a jászok betelepedésével kapcsolatban a középkori magyar források elvesztek, vagy pedig nem is léteztek. A fennmaradt okleveles adatok csak a XIV. századtól ismertek. Györffy György 1981-ben vetette fel, hogy az okleveles adatok szerint a jászok nem a XIII. század közepén, hanem csak a XIV. század elején telepedtek le Magyarországon.⁷¹ A kutató halálát követően Kristó Gyula vette át az elméletet⁷², de korai halálával a teória egy időre eltűnt a tudományos közvéleményből. Napjainkban Györffy és Kristó nyomán kialakult egy komoly kritikát megfogalmazó tudóscsoport, akik szerint a jászok jóval a tatárjárást követően, I. Károly király uralkodása alatt telepedtek csak le Magyarország területén. Elsőként Györffy nyomán Tóth Péter történész vette kritika alá a jászok betelepedésének kérdését. Őt követte Töröcsik István régész. Más úton jutott el ide Langó Péter régész-történész is. Tóth Péter, Györffy György és Kristó Gyula munkája nyomán jutott arra a következtetésre, hogy mivel a Jászság területe a XIV. század közepéig nem volt királyi birtok, így oda jászokat sem lehetett telepíteni.⁷³ Töröcsik István szerint Selmeczi László eredményei korrekcióra szorulnak. III. Béla király réz érméi a XIV. században is földbe kerülhettek, illetve a korábbi keltezés feloldhatatlanná teszi, hogy miként kerülhetett a XIII. század második felében ugyanabba a sírba III. Béla denárja és a gótikus stílusjegyeket magán viselő B majuszkulával díszített veret.⁷⁴

A jászokat I. Károly király 1323-ban ugyanolyan kiváltságokkal látta el, mint amelyeket a kunok kaptak IV. Lászlótól.⁷⁵

2.4. Jász területek Magyarországon a középkortól 1745-ig

A jászok az akkori Heves vármegye déli részére a Zagyva feltehetően jórészt elpusztult, lakatlan völgyét vették birtokba és Hatvan határától egészen Szolnok határáig terjedtek ki a birtokaik. Jelenlegi ismereteink szerint a XV-XVI. század fordulóján legalább 22 jász szállásból állott a Jászság.⁷⁶ Fontos leszögezni, hogy a Jászságból a kun területektől eltérően

---

⁷⁰ Selmeczi László, 2012. 30.

⁷¹ Györffy György, 1990. 312-315.

⁷² Kristó Gyula, 2003. 237-238.

⁷³ Tóth Péter, 2013. 23.

⁷⁴ Töröcsik István, 2015. 78. Kétségtelen tény, hogy Magyarországon a gótikus stílus csak a XIV. század elején kezd elterjedni, mind az építészetben, mind a képzőművészetben.

⁷⁵ Gyárfás István, 1883. 44-45.

⁷⁶ Langó Péter, 2006. 82-88

nem ismerünk egyetlen jász helyrajzi nevet sem, hiszen a nevek döntően magyar eredetűek csekély részben pedig besenyő gyökerűek.

Minden bizonnyal már a középkortól Berény szék lehetett a jászsági székek jogügyi központja is.⁷⁷ Bár nem maradt fenn okiratunk, de úgy gondoljuk, hogy Jászberény már a középkor végén mezővárosi rangú település volt, hiszen heti vásárai voltak, illetve plébániatemplomán túl jelentős ferences templom és rendház is megtalálható volt, ahol még kolostori iskola is működött. A Jászságon kívül a jászoknak szállásaik voltak a Temesközben, valamint a Dunakanyarban is volt néhány jász szállás, mint például Pilisjászfalu.

1347-ben a Bars vármegyei Udal faluban is jászok éltek. A XV. században pedig Tekeresre, vagy Tekeresnyékre települtek jászok, akiknek köszönhetően a település új neve Jászfalu lett.⁷⁸ A középkor végére ezek a jász települések vagy elnéptelenedtek, vagy teljesen beolvadtak a helyi lakosságba. A XV. század végére a kunok és jászok becsült létszáma 20-25000 fő lehetett.⁷⁹ Amiből viszont a jászok létszáma talán az 5000 főt sem érte el.

A XVI. század elején Magyarország területén csak a mai Jászságban éltek jászok, hiszen a szórványtelepülések megszűntek, vagy beleolvadtak a magyarságba. A török korra a Jászságból az állandósult katonai felvonulások miatt a lakosság egy része Észak Magyarországra költözött el. A 15 éves háború során számos jász település elpusztult, de védettebb földrajzi helyzete miatt is úgy tűnik, hogy a Jászság soha sem pusztult el teljesen. 1617-ben már maga a szultán is sürgette a jászok hazatelepülését. A parancs szerint „*a jobbágyok elszegényedésétől őrizkedjete, s a tartományt mindenképpen virágzóvá tenni iparkodjatok.*”⁸⁰ A törökök tehát igyekeztek kedvezményekkel visszacsalogatni az elmenekült lakosságot, mert adót csak onnan tudott beszedni, ahol mind nagyobb számú lakosság élt. 1618-ban Forgách Zsigmond nádor is hazatérésükre biztatta a jászokat.⁸¹ A nádori levél hatására ismét megindult a Jászság benépesedése. Ezt a folyamatot 1632-ben Jászfényszaru újratelepedése zárta le. A visszaköltözés során természetesen nagyon jelentős számú Nógrád és Heves megyéből származó⁸² magyar telepes is érkezett csekély számú tót (szlovák) emberrel együtt.

A XVII. század végén telepedett le a kiváltságos Jász Kerületbe több elszegényedett kisbirtokos magyar, székely és horvát származású nemesi család is. Ilyen például a kerekgedei Makó, a makfalvi Dósa, vagy éppen a komori Bedekovich család is, akik később a Jászkun

---

⁷⁷ Selmeczi László, 2005. 47.

⁷⁸ Tóth Péter, 2013. 40-41.

⁷⁹ Bagi Gábor, 2006. 45.

⁸⁰ Lantos Péter, 2003. 13.

⁸¹ Gyárfás István, 1885. 196.

⁸² Benedek Gyula, 2011. 171-178.

Kerület életében fontos tisztségeket töltöttek be.⁸³ A Jászság lakossága vallásilag továbbra is jórészt római katolikus vallású maradt, ami alól csak a teljesen református vallású Kisér és a jelentős református gyülekezettel rendelkező Jászberény képezett kivételt. A felszabadító háborúk végén a Jászság már ismét jelentős lakossággal rendelkezett és ezt az 1700-as évek elején tomboló járványok sem tudták jelentősebben megváltoztatni. A jelentős népességyarapodásnak és a magyar telepéseknek köszönhetően a Jászság „túlnépesedett”. A relatív túlnépesedésnek köszönhetően válhatott a Jászság a Jászkun Kerületen belül a leggazdagabb és legszervezettebb vezető térséggé. Míg a középkorban a kun és jász területek közül a Jászság volt mind területileg, mind lélekszámban a legkisebb, addig a XVII. század végére egyértelműen a három térség közül fejlettségben és népessége tekintetében is jelentősen kiemelkedik. Mivel a korban még meghatározó volt a legeltetési állattartás és a kétnyomásos földművelés, ezért a Jászság földjei nem tudtak több embert eltartani. Így alakult ki a „relatív népességfelesleg”, aminek hatására a feszültségek levezetésére megindultak az első kirajzások elsőként a Nagyunságban található Szentmárton pusztára, majd pedig a Kiskunság elpusztult települései irányába.

2.5. A kun és jász kapitányi tisztségek a középkorban

A középkorban mind a kiváltságos kunok és jászok közvetlenül a király alá tartoztak. Ugyanakkor a XVII. századhoz képest legfőbb bírójuk nem minden esetben a király helyettese a nádor volt. Csak 1322-től ismert a forrásokban a nádor egyik tisztsége, mint a kunok bírója, de 1328-ban például az Olás nemzetség kunjainak a bírója Nekcsei Demeter tárnokmester volt. A jászok és kunok bírója tisztséget 1419-ben Perényi Miklós főlovászmester, 1427-ben pedig Kátai Mihály szolnoki ispán töltötte be, bár ő egyben a tatárok bírója is volt.⁸⁴

A tatárjárás után visszaköltözött kunok kultúrája jelentősen eltért a magyar lakosságtól. Ezt az állapotot a jelentős autonómia is fenntartotta. A Magyarországon élő kunok élén a nemzetségfő állott, de kifelé két személy képviselte a kunokat. Az első ismert nemzetségfő Zeyhan volt, nevében a kán cím is kifejezi a kunok közti magas rangját. A nemzetségfő a XIV. századtól egyben katonai vezető (capitaneus) és bíró (iudex) is volt, a század második felétől pedig címüket örökletessé tették és szállásbirtokaik felett az országos nemesekhez

---

⁸³ Farkas Kristóf Vince, 2011. 8.

⁸⁴ Tóth Péter, 2013. 44.

hasonló kiváltságokat élveztek.⁸⁵ A nemzetségfő hatalma az 1380-as években eltűnt. 1388-ban viszont feltűnik az első adat a kun szálláskapitányokról.⁸⁶ Ugyanakkor a Zsigmond-korra a kunok katonai szerepe lecsökkent és inkább csak jelképekké vált, így a kapitányok katonai feladatai is szerényebbé váltak.⁸⁷ A középkori kunok autonómiája miatt a székeket vezető kapitányok intézték a bíraskodást és a katonai irányítást is. A szálláskapitányok helyzete hasonlított a magyar nemesekéhez. Adómentességük volt, de személyesen kellett hadba vonulniuk.⁸⁸

1456-ban a királyi rendelet alapján a Halas széken lakó kunok kapitányai és a földműves kunok évenként választottak maguk közül egy-egy kapitányt. A Kolbászséken élő kunok pedig 1461-ben hasonló jogokat nyertek el.⁸⁹ A Nagykunságban ez a rend egészen az 1680-as évek elnéptelenedéséig szokásban volt és a kapitányok újraválasztása is kimutatható. A XVII. század végén viszont a kun kapitányi családok eltűnésével és a terület elnéptelenedésével a két kapitány helyett már csak egy kapitányt választottak egészen 1702-ig.⁹⁰

A legkorábbi ismert jász kapitány (capitaneus Jazinorum) Sandur volt, akiről ismert, hogy 1333-ban és 1335-ben is kapitányi rangot viselt és ő maga is jász nemzetiségű volt. 1370-ben a nádor tette a jászok kapitányává, szó szerint a jászok bírójává (judex Jazonum) Izopos Istvánt, aki szintén jász származású volt. Tóth Péter az előbbi két személyt nemzetségi kapitánynak tartja és a kunok mintáját követve megkülönbözteti a szálláskapitányokat. Kimutatta, hogy Izopos István fia Kompolt később négyszállási szálláskapitány lett.⁹¹ A szálláskapitányok „*kifelé képviselték, befelé pedig irányították és igazgatták szállásuk lakosait.*”⁹² A jász társadalomban ők alkották a legfelsőbb réteget mind tekintélyileg, mind vagyoniilag, többen pedig országos nemességet is szereztek családjuk részére.⁹³ A szálláskapitányok hatalma úgy tűnik számos esetben apáról-fiúra szállt és jelentős klánok alakultak ki. Családjuk részére pedig igyekeztek nemesi oklevelet is megszerezni.⁹⁴ Ilyen nagycsalád például a XV. század elejétől négyszállási Kompolté, akinek távoli leszármazottai még 1578-ban is jákóhalmi kapitányok voltak, az Árokszállás, Berény és Ágó életében is nagyon fontos szerepet játszó Sándor család, akinek az első ismert tagja az 1333-ban

---

⁸⁵ Györffy György, 1990. 281.; 291-292.; 294.

⁸⁶ Kristó Gyula, 2003. 227.

⁸⁷ Bagi Gábor, 2006. 37-38.

⁸⁸ Bagi Gábor, 2006. 38.

⁸⁹ Elek György, 2012. 12-13.

⁹⁰ Elek György, 2012. 12-18.

⁹¹ Tóth Péter, 2013. 49-50.

⁹² Tóth Péter, 2013. 50.

⁹³ Tóth Péter, 2013. 50.

⁹⁴ Selmeczi László, 2005.83.; Gyárfás István, 1883. 553-554., 647-648.

felbukkanó Sandur kapitány. A családnév változékonyságára is fontos tény, hogy az 1517-ben Ágó kapitányságát megszerző György a Sándor és a Ficsor vezetéknevet is használta. Jászapáti életében a Horváth család bírt nagy jelentőséggel. Nevük már 1391-ben felbukkant. 1493-ban pedig a család egyik tagja Horváth Lukács kapitány építtetett a templomhoz új gótikus stílusú tornyot.⁹⁵ Sajnos csak egy adat ismert miszerint 1442-ben Berényben egyfajta gyűlést (tribunal giudiciale) azaz törvényszéket tartottak a szálláskapitányok a jászok ispánja és testvére, valamint a királyi kúria jegyzője és a nádori ember részvételével.⁹⁶ A jász kapitányok hatalma a XV. század második felére egyre csökkent és a szerepüket részben átveszik a községi bírók. A jász szálláskapitányok feladata a török korra végképp lecsökkent, hiszen a török hatóság már csak a rendészeti feladatok teljesítését bízta rájuk.⁹⁷ Kocsis Gyula állapította meg, hogy a XV. századtól követhető jász kapitányi családok kiszakadva az etnikus közösségükből a XVII. századra szétszóródtak a Királyi Magyarország területén, ahol a magyar köznemességbe tagozódtak be, elvesztve jász identitásukat.⁹⁸

2.6. A kun és jász kapitányi tisztségek a XVI. századtól 1745-ig

A török uralom első századában már több jász és kun település is rövidebb, vagy hosszabb időszakra elnéptelenedett, így kapitányuk sem volt. Különösen tragikus hatása volt a tizenötéves háborúnak (1591–1606), amelynek végére a jászok és kunok jórészt elmenekültek településeikről. A jász szálláskapitányok egyik utolsó ismert említése 1582-ből származik.⁹⁹ Úgy tűnik, hogy a Kiskunság elnéptelenedésével egy időben a XVII. század elejére a kiskun kapitányok is eltűntek.¹⁰⁰

A jász szálláskapitányok eltűnése és a kunok jelentős népességvesztése miatt egy új hivatalra volt szükség, hogy a jászok és kunok közigazgatása fennmaradjon. A lakosság visszatelepítésére a régi, széthullott igazgatás és annak tisztviselői már nem voltak alkalmasak. Így jött létre a jászkun főkapitányi tisztség. Az első jászkun főkapitány Keczer András volt, akit II. Mátyás király nevezett ki és 1610-től 1634-ig töltötte be a tisztséget.¹⁰¹ A

---

⁹⁵ Tóth Péter, 2013. 74-78.; 89-92.

⁹⁶ Tóth Péter, 2013. 72.

⁹⁷ Tóth Péter, 2013. 50.

⁹⁸ Kocsis Gyula, 2005. 23.

⁹⁹ Gyárfás István, 1885.142. Az oklevél szerint a jákóhalmi Capitán Benedek, Albert és Imre nemeseket és a jászok kapitányait a király minden vagyonukkal együtt pártfogásába vette.

¹⁰⁰ Tálasi István, 1977. 23.

¹⁰¹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 14.

döntően észak-magyarországi magyar nemesek közül kikerülő főkapitányt később a nádor nevezte ki, de új nádorválasztáskor a jászkun főkapitány személye is változott, mivel a hivatalra a nádor a saját jelöltjét nevezte ki.¹⁰² A XVII. század elejére a jász szálláskapitányokat a jászkun főkapitány által kinevezett jász ispán, vagy jászsági lovas ispán váltotta fel, aki a főkapitány embereként az adó begyűjtését és feltehetően a kisebb vitás jogi ügyek vizsgálatát is végezte, a Jászság települései és a főkapitány között pedig kapcsolatot tartott.¹⁰³ Ugyanez a folyamat figyelhető meg a kiskun lovas ispánokkal is.¹⁰⁴

A kapitányok státusza az 1702-es elzálogosítással jelentősen megváltozott. A Német Lovagrend, mint földbirtokos saját adminisztrátorát nevezte ki a jászkun főkapitánnyá, 1714-től például Orczy István töltötte be a tisztséget. A korszakban jelent meg a főkapitány helyettese a jászkun alkaptány, akit viszont a jász és kun települések választották meg élethossziglan a Lovagrend hozzájárulásával.¹⁰⁵ Szintén különös jelenség, hogy a lakosok által kerületenként választott kapitányi tisztség továbbra is fennmaradt.¹⁰⁶ Azonban míg 1702 előtt egy éves volt a mandátum, addig a Német Lovagrend időszakától három éves lett egy kapitányi ciklus.¹⁰⁷

2.7. A jászok és kunok jobbágysorba kerülésétől a kiváltságok visszaszerzéséig (1702–1744)

A jászok és kunok életében a török uralmat követő időszakokkal gyökeres fordulat következett be. A török elleni felszabadító háború hatalmas költséget okozott a császári udvarnak, így a század végén már 40 millió rajnai forint adóssággal rendelkezett. A bécsi udvarnak a hitelek visszafizetésére jelentős pénzre volt szüksége, ezért létrehozta a gazdátlaná vált nemesi birtokok ügyintézésre az Újszerzeményi Bizottságot (Neoaquistica Commissio). A Jászkun Kerületet törvénytől módon szintén az újszerzeményi javakhoz sorolták be.¹⁰⁸

1699-ben Johann Christoph Pentz egri kamarai tisztartó mérte fel a Jászkun Kerület településeit és az ott élő családfők vagyonát. Az egyedülálló forrásértékkel bíró összeírás nyomán a Jászságot 409970 rajnai forintra, a Nagykunyságot 86507 rajnai forintra és a

---

¹⁰² Gyárfás István, 1885. 185.

¹⁰³ Gyárfás István, 1885. 266., 335., 337.

¹⁰⁴ Tálasi István, 1977. 28.

¹⁰⁵ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 39.

¹⁰⁶ Kiss József, 1979. 97-98.

¹⁰⁷ Elek György, 2012. 19.

¹⁰⁸ Tálasi István, 1977. 44-45.

Kiskunságot 183185 rajnai forintra értékelte fel,¹⁰⁹ így összességében 679662 rajnai forintot számolt fel.

Bár az összeírás után Sötér Ferenc jászkun alkapitány tiltakozott és a jászok és kunok történelmi érdemeire hivatkozott, báró Meskó Jakab kamarai igazgató továbbra is ragaszkodott a kiváltságok eltörléséhez, hiszen érvelése szerint a kerületek lakossága már nem közvetlen leszármazottja a régieknek.¹¹⁰

1702. március 22-én I. Lipót császár és király végül az összeget leszállítva 500000 rajnai forintért elzálogosította a Jászkun Kerületet a Német Lovagrendnek.¹¹¹ A társaság nagymestere Ferenc Lajos Pfalz-Neuburg hercege volt, aki egyben Lipót feleségének a testvére is volt.¹¹² Ezzel a kiváltságok megszűntek, a nem nemesi jogállású lakosság pedig ténylegesen jobbágysorba süllyedt.

A kiváltságok elvesztése természetesen mind a jászokat, mind a kunokat rendkívül negatívan érintette. 1702. május 22-én a Német Lovagrend földesúri beiktatása Jászberényben ünnepélyes módon történt a vezetőség és a települések küldötteinek részvételével. A város határában mozsárágyú dördült, majd a nagytemplomban ünnepi mise volt, de a tiltakozások a földesúri hatalom ellen a városháza udvarán már ekkor megkezdődtek.¹¹³

1703-ban a Magyarországot ért sérelmek miatt kitört a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc. A szabadságharcba a jászok és a kunok is bekapcsolódtak, hiszen Rákóczi fejedelem megígérte a kiváltságok visszaadását a katonáskodás fejében. Így rövid időre a Német Lovagrend nem tudta érvényesíteni földesúri jogait és a Jászkun Kerület visszanyerte autonómiáját, amit az is alátámaszt, hogy a két nép végre ismét részt vehetett az 1705. évi szécsényi országgyűlésen.¹¹⁴ A szabadságharc végén 1711-ben a szatmári békében ugyan rögzítették a jászok és kunok kiváltságainak érvényességét, de visszaadásuk nem történt meg.

1715-ben az országgyűlés a törvénytelen eladatást elzálogosításra módosította. (1715. évi XXXIV. tc.), de ez lényegi előrelépést nem jelentett.¹¹⁵

Feltehetően a Jászkun Kerületben tapasztalható elégedetlenség és az üzlet bizonytalansága miatt 1731. április 26-án III. Károly adománylevelében engedélyezte, hogy a Német Lovagrend eladja a földesúri jogokat a Pesti Invalidus Háznak.¹¹⁶

---

¹⁰⁹ Varga Sándor Frigyes, 1935. 102.

¹¹⁰ Tálasi István, 1977. 45.

¹¹¹ Kiss József, 1979. 51.

¹¹² Tálasi István, 1977. 46.

¹¹³ Kiss József, 1979. 54.

¹¹⁴ Kiss József, 1979. 71-72.

¹¹⁵ Illéssy János, 1905. 31-33

¹¹⁶ Kiss József, 1979. 202-203., 205.

1740-ben III. Károly király halálával a Habsburg-ház férfiágon kihalt. Károly még életében elfogadtatta a Pragmatica Sanctiot, ami lehetővé tette a Habsburg ház nőági öröklését. Így a trónt Károly idősebb lánya: Mária Terézia nyerte el. Az új uralkodó személye ellen azonban a II. (Nagy) Frigyes porosz király tiltakozott, és kitört az osztrák örökösödési háború. A jászok és kunok szempontjából a háború jelentette a reményt a kiváltságok visszaszerzésére, ezért Mária Teréziát támogatták. 1741-ben a jászok és kunok két lovasszázadot, századonként 198 katonával állítottak ki. Ez évben királynővé koronázták Mária Teréziát, májusában pedig nádorrá választották gróf erdődi Pálffy Jánost.¹¹⁷ Az események 1743-ban gyorsultak fel. A Jászkun Kerületet alkotó három térség képviselője a nádor támogatásával Bécsben igyekezett a kiváltságokat visszaszerezni. A Nagykunságot Varró István karcagi jegyző, a Kiskunságot Nánásy János kiskun kapitány, a Jászságot pedig Horváth András a Jászkun Kerület főjegyzője képviselte.¹¹⁸

A kiváltságok sikeres visszaszerzése részben a Jászkun Kerületet képviselők ügyes diplomáciai érveke, jórészt pedig a nádori közbenjárás, a szerencsés külpolitika és Mária Terézia jóváhagyásának köszönhetően valósulhatott meg. Az uralkodó részéről engedélyezése pedig egyben gesztus volt a magyar rendiség felé is, amely sérelmei között sorolta fel a jászkun eladatást.

---

¹¹⁷ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 44.

¹¹⁸ Kele József, 1903. 118.

III. A Jászkun Kerület

3.1. A Jászkun Kerület önálló törvényhatósággá válása

A középkorban a kunok és a jászok egymástól elkülönülő közigazgatásban éltek. Kultúrájuk és életmódjuk is eltérő volt, csak a magyar királyok által adott kiváltságaik voltak egymáshoz hasonlóak.

Az egységesülés feltehetően a török uralom kiterjedésével, illetve a kun és jász szállások pusztulásával függhet össze, hiszen a Duna-Tisza közti kun szállások jelentős része elpusztult, de a Tiszántúl kun szállásai is hatalmas károkat szenvedtek el. A lakosság pusztulásával és elvándorlásával együtt a kapitányi intézmény már nem volt elég hatékony a közigazgatás ellátásához, ezért 1609-től kialakult a nádor kezdeményezésére egy új tisztség a jászkun főkapitányi rang.¹¹⁹ A Jászkun Kerület első ismert említése és önálló törvényhatósággá válása a török elleni felszabadító háborúk után Esterházy Pál nádori hivatalviselésével 1696-ra tehető.¹²⁰ Ugyanis a jászok és kunok közigazgatása hivatalosan is egységbe került, hiszen az egykori Duna-Tisza-közi székekből létrejött a Kiskun Kerület Kiskunhalas központtal, a tiszántúli kun székből a Nagykun Kerület Karcagújszállás központtal és a Jász Kerület Jászberény központtal. A három kerület tehát a Jászkun Kerület név alatt egységesült, melynek központja az 1702-ben Jászberény lett, hiszen a Német Lovagrend itt rendezte be központját.¹²¹

3.2. A redemptio vázlatos áttekintése

A hosszú procedúra után, 1745. március 18-án engedte meg Mária Terézia a jászoknak és kunoknak, hogy kiválthassák magukat a földesúri alávetettségéből. Az évi hadiadó közel hússzorosánál a kirovása azonban érthetően rendkívül ellentétes érzéseket váltott ki, ezért két településen: Jászárokszálláson és Jászfényszarun jelentősebb ellenkezés volt, amit „*néhány népbolondító*” szított.¹²²

---

¹¹⁹ Gyárfás István, 1885. 188.

¹²⁰ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 58.

¹²¹ Kiss József, 1979. 29.

¹²² Illéssy János, 1900. 247.

Mária Terézia magyar királyként 1745. május 6-án, Bécsben aláírta a jászok és kunok kiváltságainak visszaadását engedélyező okiratot. Ezt az eseményt nevezzük latin szóval redemptiónak, azaz önmegváltásnak, önvisszaváltásnak.

A kiváltságok visszaszerzése természetesen hosszú és alapos szervezőmunkát feltételez, melyhez szükség volt a szerencsés történelmi helyzetre is, hiszen Mária Terézia uralkodónak szüksége volt háborújához fegyveres katonákra és természetesen nagy mennyiségű pénzre. Az 1702-es adásvétel 500000 rajnai forintjához viszont az eltelt időszak fejlesztéseit is beleszámították kamatként, így 580900 rajnai aranyforintra rúgott a jászok és kunok által visszafizetendő összeg.¹²³ A kiváltságok 1751. évi XXV. tc.-ben történt rögzítése egy új korszakot nyitott meg, ami Magyarország történetében valóban egyedülálló esemény. A pénz visszafizetésén túl a jászok és kunok vállalták 1000 huszár kiállítását, későbbi nemesi felkelés esetén szintén 1000 lovas katona állítását, a nádor részére pedig az évi 3000 arany fizetését.¹²⁴

Az összeget különleges módon a jász és kun települések lakói és a telepések adták össze, úgy hogy a befizetett összegért cserébe az adott település határában földbirtokot kaptak. Az egyes települések a hozzájuk tartozó, vagy a Jászság esetében távolabb fekvő kiskunsági pusztákat is megváltottak. A földváltókat, vagy birtokosokat redemptusnak (vagy plebeiusnak is) nevezték. Az új hatalmi rend kialakulásával a redemptusok szerezték meg a településeken a vezető hatalmat. A redemptio hatalmas terhét viszont még a földváltók sem tudták biztosítani. Ezért a nádor garanciája mellett a jász és kun települések különböző bécsi bankároktól, közületektől és magánszemélyektől is kölcsönöztek, hogy a teljes összeget biztosítani tudják. A kölcsönök visszafizetése viszont még több mint egy évtizedig eltartott.¹²⁵

Fontos megjegyezni, hogy nem csak 1745-ben lehetett redemptussá válni. A későbbi időszakban, aki földet tudott vásárolni a Jászkun Kerületben, jogilag szintén redemptus jásszá, vagy kunná válhatott.

---

¹²³ A 'szabad Jász-Kún Kerületek' váltságának első százados öröm-ünnepé az ezt magas jelenlétével díszesítő József cs. kir. örökös főhercegnek, Magyarország nádorispánjának, mint a' jászok kunok grófjának 's birájának e' minőségbeni fél százados ünnepével egyesítve, Jász-Berényben, majus 20. 1845. (A továbbiakban: Örömmünnep. 1845.) 44.

¹²⁴ Bagi Gábor, 1991. 58.

¹²⁵ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 51.; Bagi Gábor, 2014. 219.

3.3. A Jászkun Kerület természet és település földrajzi viszonyai

A redemptio során végleg egységbe forrott a Jászkun Kerület, ami Magyarország legtagoltabb közigazgatási egysége volt, hiszen a három kerület egymástól elválasztva, jelentős távolságra feküdt, ami nehezítette a kapcsolattartást és az igazgatás hatékony működését. (1. kép) A három kerület különválasztására már 1848-ban és 1849-ben is komolyan felmerült, mind a Nagykunság, mind a Kiskunság részéről, de kivitelezésére nem került sor.¹²⁶ A Nagykun Kerület három egymáshoz viszonylag közeli tömbből állott. A Kiskun Kerület viszont önmagában is rendkívül tagolt volt, hiszen egymástól elválasztva öt részből épült fel, jóformán a kiskun mezővárosok és a puszták több esetben különálló hálózatából. Az egyes helységek között pedig számtalan vármegyei terület helyezkedett el. A Jászkun Kerület földrajzi viszonyait tekintve a földfelszín az alföldi sík vidék jellemzi. A kerületek közül a Jászságban három folyó: a Zagyva, a Tarna és a Galga folyik keresztül. A folyók gazdag vízi világot hoztak létre erekkel, mocsarakkal és tavakkal, amikben jelentős halállomány is megtalálható volt, viszont az útviszonyok szinte elképzelhetetlenül rosszak voltak. A Jászságban a gyöngyösi postaútvonal haladt keresztül Jászárokszállás és Jászberény postaállomásokkal Tápiógyörgye irányában. A Nagykunságot a debreceni postaútvonal keresztezte Karcag állomással. A Kiskunságban a régi Pesttől Szegedig tartó postaút egyik megállója volt Kiskunfélegyháza, míg a kerületet érintő másik útvonal mentén Kiskunlacháza, Szabadszállás és Kiskunhalas településeket érintette.¹²⁷ A Kiskun Kerületben csak egy település: Kiskunlacháza feküdt élő folyó, a Duna mellett.

A Nagykunságon csak a Körös folyó folyt keresztül, de a folyószabályozások előtt a tiszai árvizek idején jelentős területeket borított el időszakosan, vagy éppen állandó jelleggel a víz. Ennek hatásaként árvízkor a Nagykunság útviszonyai is használhatatlanok voltak.

Ugyanakkor a tárgyalt időszak végén megindultak a jelentős és hatásos árvízvédelmi intézkedések, valamint megépültek az első vasútszakaszok, amik teljesen átalakították a közlekedés helyzetét. A Jászkun Kerületet érintő első vasútvonal 1853-ban épült meg, ami a Cegléd-Kiskunfélegyháza szakasz volt, 1854-re pedig Szegedet is elérte.¹²⁸ 1857-ben készült el a Szolnok-Debrecen vasútvonal, ami érintette Kisújszállást és Karcagot is. A tárgyalt

---

¹²⁶ Bagi Gábor, 2009. 22.; 264-265.; 280.

¹²⁷ Horváth Gergő szolnoki segéd-levéltáros 2015. szeptember 15. előadása: Adalékok a Jászkun Kerület XVIII. századi postatörténetéhez.

¹²⁸ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Cegl%C3%A9d%2F80%93Szeged-vas%C3%BAtvonal> letöltés ideje: 2016. július 22.

korszakon belül 1873-ban adták át a Hatvan-Szolnok vasútvonalat, ami Jászfényszarut és Jászberényt érintette.¹²⁹

A három kerület nemcsak származásilag, hanem vallásilag is jelentősen eltért egymástól. A Jászság jórészt római katolikus vallású, ez alól kivételt csak a szinte reformátusok által lakott Jászkisér és a jelentős református gyülekezettel bíró Jászberény jelentett. A Nagykunság szinte csak református vallású volt. Ez alól kivételt csak a jászok által benépesített római katolikus Kunszentmárton jelentett. A Kiskunság települései vallásilag is meglehetősen megosztottak voltak. A jászok által újratelepített helységek: Kiskunfélegyháza, Kiskundorozsma és Kiskunmajsa római katolikus vallásúak. Ezzel szemben a megmaradt kiskun mezővárosok: Kiskunlacháza, Szabadszállás, Kiskunhalas és Kunszentmiklós református vallásúak voltak. Mária Terézia viszont utóbb a legtöbb református kis- és nagykun településbe kisebb-nagyobb katolikus közösségeket telepített be.¹³⁰

A vallásilag megosztott kerületek egyházmegyeileg is több helyre tartoztak. A Jász és Nagykun Kerület egyházi szempontból az Egri Püspökség részét képezte (1804-től Egri Érsekség), míg a Kiskun Kerület a Váci Püspökséghez tartozott. A Jászság és a Kiskunság reformátusai a Dunamelléki, a Nagykunság reformátusai pedig a Tiszántúli Református Egyházkerülethez tartoztak.¹³¹

A redemptio hatására a Jászkun Kerület székhelyévé a legnépesebb települése és egyben a Jászság legerősebb települése a mezővárosi fejlettségű Jászberény vált. A város északról-délre Gyöngyös és Cegléd között, nyugatról-keletre pedig Pest és Debrecen között a legjelentősebb település volt, hiszen több temploma, kerületi székháza, kolostori iskolája, vendégfogadója is volt. Bár a térség valóban legjelentősebb települése Jászberény volt, ennek ellenére számos falusias vonással rendelkezett. Leglátványosabb, hogy az épületek szinte kizárólag földszintesek voltak. Kivételt csak a templomtornyokon túl a ferences rendház képezett. 1780 körül lett emeletes a Főtér egyik uralkodó épülete a Jászkun Kerület székháza. 1876-ig a székház mellett emeletes lett a városháza és a Pannonia szálló is. A város legtöbb lakóépülete viszont sárral tapasztott sövényből, később vertfalból épített, náddal fedett, szoba-konyha-kamra elrendezésű meglehetősen egyszerű lakás volt. A házak megjelenése a lakosság anyagi helyzetét tekintve sem jelentett túl nagy különbséget. A házak tömbökbe épültek, az épületek között szűk sikátorok és utcácskák voltak csak. Abban, hogy Jászberény lett a Jászkun Kerület székvárosa, az is szerepet játszott, hogy a Jászság római katolikus vallású volt, szemben a

---

¹²⁹ Szikszai Mihály, 2005. 23-24.

¹³⁰ A katolikusok viszont jelentősebb pozíciókat nem töltöttek be ezeken a településeken.

¹³¹ Palugyay Imre, 1854. 82-83.

református vallású Nagykunssággal és a részben református és részben római katolikus Kiskunssággal. A Jász Kerület 1745-től egészen 1876-ig tizenegy településből állott. Fejlettségi sorban: Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászfényszaru, Jászkisér, Jászladány, Jászsalsószentgyörgy, Jászfákóhalma, Jászdózsa, Jászfelsőszentgyörgy, Mihálytelek (napjainkban: Jásztelek) valamint Ágó, Szentandrás és Boldogháza puszták. A települések egymáshoz viszonylag közel helyezkednek el. A legnagyobb határral Jászberény bírt. Bár földrajzilag messze esett, közigazgatásilag a Jász Kerülethez tartoztak a jász települések által megváltott kiskunssági puszták is.

A Nagykun Kerület hat településből és három pusztából állott. Fejlettségük szerint: Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunszentmárton, Túrkeve és Kunmadaras. A Nagykunsság északi tömbjére jellemző, hogy a települések jelentős távolságra fekszenek egymástól és jelentős határuk van, hiszen számos középkori faluhelyet magukba olvasztottak. A Nagykunsság központja a református vallású Karcag volt, mely 1734-ben mezővárosi rangot nyert.¹³² A református kunok nagy sérelmére viszont 1770-től a római katolikus vallású, 1718-ban jórészt jászok által újjáalapított Kunszentmárton község lett a Nagykun Kerület központja, ami fejletlensége és félreeső elhelyezkedése miatt is kedvezőtlen volt, hiszen a nagykun településektől délre, mintegy külön szigetet képezett.¹³³

A Kiskun Kerület nyolc településből és tizennyolc pusztából állott: Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Kiskunlacháza, Fülöpszállás, Szabadszállás, Kiskunfélegyháza, Kiskundorozsma és Kiskunmajsa. A tárgyalt korszakon belül három pusztát szerveződött községgé. 1856-ban Kerekegyháza, 1874-ben pedig Jászszentlászló és Szank. A kerület központja a református Kiskunhalas volt, de 1753. július 18-tól Mária Terézia rendeletére az új székhely a római katolikus vallású, jórészt jászok által 1743-ban újjáalapított Kiskunfélegyháza községe lett.¹³⁴ A település 1774-ben nyerte el a mezővárosi rangot.¹³⁵

A Jászkun Kerület területe összesen 468834,5 ha-t tett ki, így Magyarország egyik legnagyobb közigazgatási egysége lett.¹³⁶ (1. számú melléklet)

A leírtakból egyértelműen kitűnik, hogy a központi kormányzat református ellenessége miatt a Kiskun és Nagykun kerületek hagyományos történelmi gyökerekkel bíró központjai helyett új székhelyeket jelöltek ki. Mindkét településről kijelenthető, hogy jelentős mértékben katolikus jászok által újjátelepített helységről van szó. A Nagykunsság új adminisztrációs

---

¹³² Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 42.

¹³³ Elek György, 2012. 75.

¹³⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1987. 289.

¹³⁵ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2000. 132.

¹³⁶ Az adat Peterka Joseph Sebastian 1816-os kéziratában szerepel, idősebb Bedekovich Lőrincnek a Jászkun Kerület földmérőjének számításai alapján. Farkas Kristóf Vince, 2011. 56-57.

központja Kunszentmárton, amit jórészt jászapáti telepések alapítottak újjá 1718-ban. Mellesleg a Körös folyó partján álló település a Nagykunság tömbjétől délre esik.

A redemptio hatására végbement társadalmi, gazdasági fejlődést jelzi, hogy míg 1745-ben a kerületeket csak három mezőváros, 22 község és 55 puszta, addig 1801-ben már 7 mezőváros, 18 község és 55 puszta, 1839-ben pedig 18 mezőváros 7 falu és 55 puszta alkotta.¹³⁷ A konjunktúra feltehetően másik összetevője az 1780-as évek végétől 1815-ig tartó háborús időszak gabonaár emelkedése lehetett.¹³⁸

Viszont a redemptio hatására a Jászkun Kerületben mégsem alakultak ki polgári viszonyok. Sőt a megváltott földre a helyi társadalom gazdagabb része feudális jellegű jogokat szerzett, ami a társadalom demokratizálódása ellen hatott, a viszonyok pedig megmerevedtek.¹³⁹

Ugyanakkor a jelentősnek tűnő városiasodást árnyalja, hogy a mezővárosok továbbra is falusias jellegűek voltak. A három kerület közül továbbra is Jászberény volt a legnagyobb és legfejlettebb. Szintén kijelenthető, hogy a legjelentősebb mezővárosok (Jászberény, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Karcag és Kunszentmárton) is jobban hasonlítottak a falvakra. Az előbbi településeknek csak a központja volt városias, ahol a főteret a templom uralta, és itt helyezkedtek el a középületek és a boltok. Szintén a központban laktak a legtöbb esetben a tehetősebb polgárok és a Jászkun Kerület tisztségviselői. A városok központtól távolabbi részei viszont falusias házakból álltak. A települések jórészt halmazos szerkezetűek voltak, amiket kertek vettek körbe.¹⁴⁰ A lakosok a telkeken belül szabálytalanul építkeztek. Így például Jászberény központján túli részei telis-tele voltak sikátorokkal és zsákutcákkal. Kiskunfélegyházán például bábaközöknek nevezték a gyorsabb közlekedést segítő sikátorokat. Jászdózsa község szabályozására 1786-ban született terv, de a sikátorok miatt a település szabályozásához az egész községet le kellett volna bontani.¹⁴¹ A Jászság és feltehetően a két kun kerület településeinek rendezetlenségét jól jelzi az 1801-es rendelet miszerint: *„Nemcsak az egészség, de a jórend és a tisztaság is megkívánják, hogy az uccák csinosan tartassanak, szükséges léssen tehát, még pedig büntetés alatt elrendelni, hogy az uccára dögölt állatok ki ne vettessenek, szemetek, pernyék, trágyák, akárminemű gazok ki ne hordattassanak, a dögök pedig minden kifogás nélkül eltemettessenek, az utcákon álló poshadt vizek lecsapoltassanak és azoknak folyások nyittassanak, mellyeknek könnyebbitésére minden uccán vízeresztő árkok ásattassanak, a vízállásokból se legyen szabad sarat a házak*

---

¹³⁷ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 61.

¹³⁸ Gergely András, 2003. 43.

¹³⁹ Bagi Gábor, 1991. 13.

¹⁴⁰ Fodor Ferenc, 1942. 344-345.

¹⁴¹ Farkas Kristóf Vince, 2011. 18-19.

*mellé hordani. A sertés ólak se tétessenek ki az uccára, a szomszéd háza alá, hanem azokat minden gazda azonnal és minden hátráltatás nélkül vigye udvarának hátulsó részébe.”*¹⁴²

A mezővárosok és a falvak lakóházainak színvonalát az 1802-es Jászkun kerületi építési rendelkezése próbálta meg javítani, bár a lakóépületek színvonala csak lassan javult, hiszen továbbra is a tűzveszélyesnek számító fakéményeket építettek.¹⁴³ Az 1830-as évektől viszont a kertes településszerkezet felbomlása felvetette a József nádor által is rendre támogatott településrendezés igényét, ami idővel egyre jelentősebb eredményeket hozott, mint például a városközpontok kiépülése. Fontos hangsúlyozni, hogy a XIX. század elejétől a városiasodás mellett, - bár eltérő ütemben - mindinkább megindult a tanyásodás folyamata is az egész Jászkun Kerületben.¹⁴⁴ Az első tagosítások is megtörténtek (Jászárokszállás), bár igen vitatott eredménnyel.

3.4. A Jászkun Kerület társadalma, gazdasága és népessége

A Jászkun Kerület történelmi ismertetése nyomán kijelenthető, hogy a középkorban letelepedett idegen etnikumú kun és jász lakosság a török kor végére szinte teljesen eltűnt. Korszakunkban, majd a későbbiekben is nyelvileg teljesen magyar nyelvűnek számított, sőt a legmagyarabb területnek tekintették.¹⁴⁵ Ugyanakkor az 1745-ös redemptio sikere nyomán új jász, nagykun és részben kiskun identitástudat alakult ki. Sőt a közös jászkun öntudat is megjelent. Az ekkor földet váltó redemptusok jogilag teljes mértékben jásznak, vagy kunnak számítottak, legyenek is bármilyen származásúak. A redemptusokon túl a földváltásban részt nem vett helyi birtokosok az irredemptusok voltak. Szintén jelentős volt a birtokkal nem rendelkező zsellérség aránya is. Számarányuk a kitelepedések miatt a XVIII. században még mérsékelt volt, de az örökösödéseket követő földterületek aprózódása miatt a XIX. századra számuk egyre nőtt. A nemesség számaránya a Jászkun Kerületben is jelentősnek mondható. Jórésztük eredetileg Magyarország más területeiről ideszakadt jövevény volt és csak kisebb részük volt megnemesített jász, vagy kun, viszont nemességük mellett földet is váltottak, így redemptussá váltak. Bár a Jászkun Kerületben élő nemesek nem különböztek jogilag a redemptusoktól, mégis a Jászkun Kerület legtöbb tisztjét nemesi ranggal rendelkezők, vagy

---

¹⁴² Fodor Ferenc, 1942. 336.

¹⁴³ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2012. 48.

¹⁴⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 61.

¹⁴⁵ Palugyay Imre, 1854. 83.

utóbb nemesi címet nyerők töltötték be. Ennek ellenére a nemesség számarányának XIX. századi csökkenésének okai még feltárássra várnak.

A Jászkun Kerület adottságai miatt egyértelműen mezőgazdasági területnek számított. Ipara gyakorlatilag elhanyagolható volt, hiszen a mesteremberek jórészt saját településük igényeit elégítette ki. Jelentősebb hatást csak a szűcsök, takácsok és csizmadiák¹⁴⁶ fejtettek ki, akiknek mívés portékái a kerületeken túl is eljutott. Ugyanakkor a nagyobb városok, mint például Jászberény esetében jelentős iparos réteg is kialakult, bár zömük csak az év egyes részeiben, a mezőgazdasági tevékenység mellett élt mesterségével.¹⁴⁷ Számuk főleg a redemptus birtokok elaprózódása nyomán nőtt meg. A mesteremberek között számos tót (szlovák) és német származású, vagy éppen armális nemességgel rendelkező személyt lehet megfigyelni.

A redemptus jogok a redemptus birtok tulajdonához kötődtek, amely a helyi gazdaság alapját képezte. Gazdaságilag tehát a jászok és a kunok szinte teljesen mezőgazdálkodással foglalkoztak. Különösen kiemelkedő volt a legeltető állattartás, de jórészt saját szükségletre a szántóföldi növénytermesztés (búza, rozs, árpa, zab) is meghatározó volt.¹⁴⁸

Az első ipari létesítménye a 1839-ben Jászberényben létrehozott Jászkun Kerületi Rabdolgoztató Intézet volt, ahol kezdetben pokrócot és szűrposztót készítettek a kerületi börtön fogvatartottjai.¹⁴⁹

A magát nemesnek, vagy azzal egyenjogúnak tartó jászok és kunok kereskedelme elhanyagolható volt, hiszen ezt a foglalkozást nemtelennek tekintették.¹⁵⁰ A tőkehiány mellett a nemesi szemléletmód felé történő elmozdulás, a szabad birtokforgalom és a verseny akadályozása idővel komoly szerepet játszott a lakosok hosszú távon történő elszegényedésében és a terület polgári kori gazdasági problémáiban is.

A Jászkun Kerület lakossága a magas népszaporulat miatt a számottevő csecsemőhalandóság dacára is komoly növekedést mutatott. A II. József-féle országos összeíráskor a kerületekben 91720 fő, 1801-ben már 112545 fő, 1839-ben 170506 fő, az 1850-es országos összeírás szerint pedig 179083 lakos élt.¹⁵¹ A korszak utolsó 1869-70-es népszámlálása szerint a Jász Kerületben 80596 fő, a Kiskun Kerületben 74715 fő, a Nagykun Kerületben pedig 60215 fő élt.¹⁵² Tehát 1869–70-re a Jászkun Kerület lakossága elérte a 215526 főt.

---

¹⁴⁶ Palugyay Imre, 1854. 87.

¹⁴⁷ Bagi Gábor, 2014. 271.

¹⁴⁸ Bagi Gábor, 2014. 263.

¹⁴⁹ Palugyay Imre, 1854. 88-89.

¹⁵⁰ Bagi Gábor, 2014. 276.

¹⁵¹ Palugyay Imre, 1854. 73-75.

¹⁵² Bathó Mór, 1873. 8.

A helyi jász és kun lakosságon túl, az anyakönyvek elterjedésével már a XVII. század végétől kimutatható az ún. "muzsikus cigányság", vagy "romungrók" jelenléte az egyes településeken.¹⁵³ A cigányok az ország más részéhez hasonlóan muzsikálással, téglá- és vályogvetéssel, kovácsmunkával és teknővájással foglalkoztak. Ugyanakkor a cigányokkal szembeni türelmetlenség egyik sajátos adata, miszerint 1774-ben Dósa Pál jász kapitány Mária Terézia rendelete alapján szintén elrendelte a jász települések között a cigány gyermekek elcserélését. Levele szerint Jászfényszaruból négy gyereket Jászsalsószentgyörgyre, hatot Mihálytelekre, míg Mihálytelekről ugyancsak hatot Jászfényszaruba kellett vinni. Ugyancsak jellemző a Jászságra, hogy a Mária Terézia által a cigányokra elterjesztett "újmagyar" elnevezést a térségben átvették, ami egyrészt az anyakönyvekben is megfigyelhető, illetve Fodor Ferenc még a Jászság életrajza írásakor is hallotta élőszóban a kifejezést.¹⁵⁴ Csekély számban feltehetően már a XVIII. században a kerületekben is éltek vándorló életmódot folytató oláh-cigányok is.

A Jászkun Kerület társadalmában jelentős elemet képviselt a "görögök" csoportja, akik viszont csak részben voltak görög származásúak, hiszen a balkáni eredetű csoportot a közös ortodox vallás, illetve kereskedelmi tevékenységük kötötte egybe. Bár a nagyobb mezővárosokban jelentős közösségeik alakultak ki, templomuk mégis csak egy településen, Karcagon épült fel 1794-ben. A kerületekben szinte kizárólagosan a görögök jelenléte biztosította a kereskedelmet egészen 1850-ig.¹⁵⁵

Az 1848–49-es szabadságharcig a zsidók jelenléte a Jászkun Kerületben jelentéktelen volt, részben a görög kereskedők tiltakozása, részben pedig a kerületi vezetés határozott ellenállása miatt. A Jászságban és a Nagykun Kerületben zsidók a heves ellenállás miatt nem élhettek. Bár már a XVIII. század második felében több adat van rá, hogy a zsidó kereskedők igyekeztek letelepedési engedélyt nyerni, de ez a települések és a görög kereskedők ellenállása miatt nem sikerülhetett.¹⁵⁶ A három kerületen belül elsőként a Kiskun Kerületben éltek zsidók, hiszen 1794-ben már 18 zsidó család telepedett le Kiskunhalason a város hallgatólagos tudomásulvételével.¹⁵⁷ 1810-ben még csak a Kiskun Kerületben élt 41 zsidó férfi, a Kiskun Kerületben pedig Kiskunhalason, Fülöpszálláson és Kiskunmajsán telepedtek le.¹⁵⁸ A szabadságharcot követően 1850-ben telepedett le az első zsidó Jászberényben.¹⁵⁹

---

¹⁵³ Jászfényszaru r. k. kereszteltek anyakönyve 1695. január 26. „*zingaris*”.

¹⁵⁴ Fodor Ferenc, 1942. 216.

¹⁵⁵ Papp Izabella, 2004. 52.; 54.

¹⁵⁶ Fodor Ferenc, 1942. 217.

¹⁵⁷ Papp Izabella, 2004. 46-47.

¹⁵⁸ Bagi Gábor, 1995. 279.

¹⁵⁹ Kálmán Ödön, 1916. 47.

Miután a zsidók jogot nyertek a letelepedésre, létszámuk rohamosan duzzadt, melynek hatására a görög kereskedőket teljesen kiszorították a piacról, pozíciójukat pedig átvették. Így a tárgyalt korszak végére a görögök szinte teljesen eltűntek és már csak zsidó kereskedőket találunk, akik jelentős gazdasági és társadalmi tömböket alakítottak ki. Ezt támasztja alá az 1869–70-es népszámlálás is, hiszen ekkor már csak 160 ortodox vallású „görög” és 4035 zsidó vallású személy élt a kerületekben.¹⁶⁰

3.5. A Jászkun Kerület szervezeti felépítése

A Jászkun Kerület településeinek az élén az országos rend szerint az évente választott főbíró (ordinarius iudex) állt, akinek a helyettese a vice bíró volt. A főbíró minden helyi lakosnak joga volt választani, de ténylegesen csak a redemptusok élhettek e joggal. A tisztségre a tanács tagjai titkos szavazással jelöltek három-négy személyt, köztük az előző évi főbíró is.¹⁶¹ A település lakosait a tanács tagjai (senator) képviselték. Természetesen a helyi tanács tagjai csak redemptusok lehettek.¹⁶² A települések szinte minden írásbeli ügyletét a jegyzők végezték. A főjegyzőt (notarius) a bíróval együtt évente választották. A választásba 1772-től a jászkun főkapitánynak is beleszólási joga volt. 1775-től engedélye nélkül elbocsájtani sem lehetett hivatalukból a jegyzőket.¹⁶³ A főjegyző jelentőségét jelzi, hogy fizetése is magasabb volt a főbíróénál és gyakran élethossziglan betöltötték hivatalukat. A jegyző a fizetésen túl lakást, földet és más természetbeli juttatásokat is kapott.¹⁶⁴ A főjegyző helyettese az aljegyző (vicenotarius) volt. Nagyobb városokban a megnövekedett feladatok miatt, mint Jászberény, Kiskunhalas vagy Kiskunfélegyháza a XIX. századtól kettő aljegyzőt is alkalmaztak egy időben.

Az egyes települések a Jászkun Kerület életében is aktívan részt vehettek. A közgyűlésekre meghívókat kaptak, amin ideális esetben a főbíró és a főjegyző, elfoglaltságuk esetén a vice bíró, a vice jegyző, vagy egy megbízott tanács tag képviselte az adott települést.

A jász és kun települések egyik jelentős kiváltsága az önálló bíraskodás volt. A bíraskodás miatt jogi értelemben a községek is városi feladatkört láttak el. *„Mind a 25 város első bírósági hatósággal bír, s mint ilyen eljár és ítél mindenféle polgári peres ügyekben*

---

¹⁶⁰ Bathó Mór, 1873. 8.

¹⁶¹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 91.

¹⁶² Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 115.

¹⁶³ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995.100.

¹⁶⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 99.

határozatlan összegig, - a való perek kivételével, - rendőri és kihágási ügyekben. Végül a bűnügyekben vizsgáló bíróságot képez.” „A kerületi kapitányi szék elsőbíróságilag ítél oly perekben, midőn a kereset tárgyát képező javak ugyanazon kerület több községeiben léteznek; továbbá ha valamely község ellen indittatik per ; s végre ha a kisebb hatalmaskodásban részesek, ugyanazon kerület több községeiben laknak. A kapitányi szék tagjai: az illető külön kerület kapitánya, mint elnök, és esküdtjei. A fellebezés - a kerületi törvényszékre történik.”¹⁶⁵

A Jászkun Kerület, mint már kifejtettem három elkülönülő kerületből állott. Az egyes kerületek élén a közgyűlésen általában három évre megválasztott kerületi kapitány állt. Bár a választások miatt a kapitányok működése ciklusokra osztható, mégis megállapítható, hogy ideális esetben a tisztségében a kapitány lemondásáig, vagy akár élete végéig is megmaradhatott. Praktikus szempontból a kapitányi tisztség megüresedésekor a nádor jelölt ki új személyt, akit a későbbi választáskor ismereteink szerint meg is választottak.¹⁶⁶ A kapitány munkáját a településekről választott esküdtek segítették, a törvénykezésben pedig a választott táblabíróknak jutott fontos szerep.

A Jászkun Kerület legfőbb bírója a nádor (palatinus) volt, aki rendeletekkel és leiratokkal kormányzott. A tényleges kormányzást viszont a nádor által kinevezett jászkun főkapitány, vagy más néven nádori (palatinális) főkapitány végezte. A főkapitány a közgyűléseken „*lényegében a nádor személyét képviselte*”.¹⁶⁷ A főkapitány személyének kinevezésére a nádornak korlátlan joga volt, a kerületektől még jelölést sem fogadott el. A főkapitány helyettese a szintén a nádor által kinevezett jászkun alkapitány volt, aki tulajdonképpen a munka legjavát végezte. Az alkapitány kinevezésekor a XIX. század elejétől a kerületeknek már több beleszólásuk volt javaslatlételre a nádor felé.¹⁶⁸ A két tisztség beiktatása ünnepélyes keretek között történt. A főkapitány a nádor előtt tett esküt. Az alkapitány pedig a Jászkun Kerület közgyűlésén. Szintén itt, hosszú beszédben fejtették ki elképzeléseiket közigazgatási terveikről és a kerületek állapotának előmozdításáról, az ünnepi beszédek közül több nyomtatásban is megjelent. Mind a főkapitány, mind az alkapitány hivatala ideális esetben egészen élete végéig tarthatott.¹⁶⁹ István nádor lemondásával a nádori tisztség megszűnt és a jogköröket a miniszterelnök vette át. 1848-at követően a főkapitányokat immár ténylegesen jászkun főkapitánynak nevezték, a tisztségre pedig az uralkodó nevezte ki az adott személyt.

A jászkun alkapitányt 1867-től a többi tisztségviselőhöz hasonlóan választották.

---

¹⁶⁵ Jász-Kun naptár, 1872. 19.

¹⁶⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 2394.

¹⁶⁷ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 38.

¹⁶⁸ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 58.

¹⁶⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 59.

A Jászkun Kerület működtetésében a vármegyékhez hasonlóan nagyon jelentős szerepük volt a jegyzőknek. A jegyzőket szintén a közgyűlés választotta meg. A Jászkun kerület főjegyzője ideális esetben szintén lemondásáig, vagy akár élete végéig hivatalban maradhatott. Hivatalának fontosságát jelzi, hogy a nádori alkapitányt a főjegyző helyettesíthette.¹⁷⁰ A főjegyző helyettese az aljegyző volt, de a kerületi ügyek megsokasodásával 1776-tól második, 1830-tól harmadik, 1862-től pedig negyedik aljegyző alkalmazására is sor került. Az aljegyzők személye viszont gyakran változott, hiszen a tisztség kevésbé jelentős fizetéssel és megbecsültséggel járt.

A vármegyék gyakorlatához hasonlóan a Jászkun Kerületben is osztottak tiszteletbeli (honorarius) táblabírói és aljegyzői címeket is, amik fizetés nélküli megtisztelő rangok voltak, ugyanakkor az esetleges hivatali tisztség üresedésekor a tiszteletbeli rangot viselők előlépésre is számot tarthattak. A tiszteletbeli tisztségek jelentős vonzereje pedig az adómentesség volt.¹⁷¹

A táblabírák feladata megbízás szerint egyes ügyek kivizsgálására és települések hivatali látogatására terjedt ki.¹⁷²

A Jászkun Kerület tisztikarához tartozott 1769-től egy orvos (physicus), 1779-től pedig földmérő (geometra) alkalmazására is sor került.¹⁷³ (A Jászkun Kerület szervezeti felépítését 1845-ben az 1. számú ábra mutatja.)

A Jászkun Kerület szervezeti felépítése részben hasonló a szintén autonómiát élvező 1699-ben létrejött Hajdú Kerülettel.¹⁷⁴ Bocskai István erdélyi fejedelem még 1605–1606-ban rakta le az alapjait a kiváltságoknak a fegyveres hajdú katonák letelepítésével. A Hajdú Kerület hat településből állott: Hajdúnánás, Hajdúdorog, Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Vámospercs és Hajdúhadház.¹⁷⁵ A kerületi börtön és székház felépítésével a XVIII. század második felére a törvényhatóság központja Hajdúböszörmény lett.¹⁷⁶ A meglehetősen mostohán kezelt hajdúk a Jászkun Kerülettel egy időben 1790-ben kapott országgyűlési képviselői jogot.¹⁷⁷ 1795-ben a Hajdú Kerület a következő tisztségekből állt fenn. A kerületet a főkapitány irányította, helyettese pedig az alkapitány volt. A tisztikarhoz tartozott a

---

¹⁷⁰ Seres Péterné, 1975. 15.

¹⁷¹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 61.

¹⁷² Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 61.

¹⁷³ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 65.; Farkas Kristóf Vince, 2011. 13.

¹⁷⁴ Nyakas Miklós, 1977. 47.

¹⁷⁵ Radics Kálmán, 2005. 81., 109. A XVII. század végéig Polgár is hajdú város volt.

¹⁷⁶ Nyakas Miklós, 1987. 112.

¹⁷⁷ Nyakas Miklós, 1983. 87.

főjegyző, az aljegyző, négy táblabíró, a hadipénztáros, házipénztáros, a főügyész és az alügyész is.¹⁷⁸

Ugyanakkor a magyar vármegyerendszerrel összevetve megállapítható, hogy a Jászkun Kerület tisztikara és a vármegyei tisztikar is párhuzamba hozható. A vármegyék élén a király által kinevezett jórészt főnemesi vagy jelentős középneemesi rangú főispán állt, akikre a feltétlen koronahűség volt jellemző.¹⁷⁹ Az uralkodók gyakran egy-egy családnak örökös főispáni rangot is adományoztak. (Például Sopron vármegyében az Eszterházyak, Hont vármegyében a Koháryak, vagy Vas megyében a Batthyányak).¹⁸⁰ A rangot több esetben egyházi (érsekek, püspökök), vagy éppen világi (nádor) tisztséget betöltő személy is elnyerhette.

A főispáni cím tehát a jászkun főkapitányi ranggal egyeztethető. Egyértelmű különbség viszont, hogy amíg a főispánokat az uralkodó, addig a főkapitányokat a nádor nevezte ki. Ugyanakkor csak az 1848. évi XXVIII. tc. 2.§-a emelte a főkapitányt főispáni rangra.¹⁸¹ Sőt csak 1867-től lett gyakorlat, hogy a jászkun főkapitány az országgyűlés felső tábláján foglalt helyet és ott gyakorolhatta szavazati jogát.¹⁸²

A vármegyékben a főispán helyettese az igazgatás és a jogszolgáltatás tényleges irányítója az alispán volt.¹⁸³ Az alispáni rang a jászkun alkapitány tisztségével hasonlítható. Ugyanakkor amíg az alispánokat a vármegyei közgyűlés választotta meg,¹⁸⁴ addig a Jászkun Kerület nádori alkapitányát a nádor nevezte ki és az alkapitány jobban függött a főkapitánytól, mint az alispán a főispántól.

1861 és 1869 között a Jászkun Kerületnek egy időben két alkapitánya volt. Az 1. és 2. alkapitány nemcsak az elnevezésben, hanem - mint később bemutatom - fizetésben is különbözött egymástól. 1869-ben bogdi Papp Mór lemondásával a 2. alkapitányi tisztség megszűnt.¹⁸⁵

A vármegyéktől talán legjobban elkülönül a kissé archaikus jellegű kerületi kapitányok tisztsége, hiszen, mint leírtam a jász és kun kapitányok tisztsége a középkorban alakult ki, és a XVII. század végére már stabilizálódott, hogy az egyes kerületeket egy-egy kapitány vezette. Munkájukat a táblabírák és az esküdtek segítették. A kapitányok által irányított kerületek

---

¹⁷⁸ Radics Kálmán, 2005. 101.

¹⁷⁹ Molnár András, 2000. 52.

¹⁸⁰ Héjja Julianna Erika, 2009. 42- 43.

¹⁸¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5296> letöltés ideje: 2016. július 27.

¹⁸² MNL JNSZML JKK prot. 1867. 762.

¹⁸³ Molnár András, 2000. 53.

¹⁸⁴ Héjja Julianna Erika, 2009. 44.

¹⁸⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1869. 50. p.

nagysága és feladatköre miatt részben a vármegyei alispánok feladatköréhez, jórészt pedig a vármegyei szolgabírák feladatához hasonlítható.

A vármegyéken belül a török kiűzése után alakulnak ki országos szinten a járások, melyek élén a főszolgabíró állt. Helyettese az alszolgabíró volt.¹⁸⁶ Munkájukat az esküdtek segítették.

A Jászkun Kerület többi tisztségviselői, mint a jegyzők, aljegyzők, adószedők, táblabírák, mérnökök és orvosok pedig már elnevezésükben sem különböztek a vármegyei szakalkalmazottaktól.

Az 1848–49-es szabadságharcot követően, 1850. február 1-től jelentősen megváltozott a Jászkun Kerület közigazgatása. Létrejötték - vármegyei példára - a kerületek adottságaihoz sokkal megfelelőbb császári-királyi járások. Az átszervezés ésszerű lépés volt, hiszen részben orvosolta a Jászkun Kerület széttagozottságát és a Jászságba illesztett néhány szomszédos pusztát, valamint Pusztamonostor, Alattyán és Jánoshida községeket, melyek eddig Heves és Pest vármegyei települések voltak. A járások élén egy-egy császári-királyi járás kapitány állt¹⁸⁷, egy helyettes kapitánnyal. Jankovich György jászkun főkapitány javaslatára öt járást alakítottak ki. A Jász Kerületet két járásra osztották, Jászberény és Jászapáti központtal, a Nagykun Kerület továbbra is egy járás maradt, de Kunszentmárton helyett Karcag lett az új székhely. A Kiskun Kerület pedig Felső-Kiskunságra és Alsó-Kiskunságra osztották. Így jött létre a kunszentmiklósi és a kiskunfélegyházi járás.¹⁸⁸ A kiskunfélegyházi császári-királyi kapitány helyettese, az alkapitány viszont a távolság miatt Kiskunhalason székel. 1854-ben jött létre a hatodik járás a kiskunfélegyházi járás kettéosztásával Kiskunhalason. A változások egyik látványos példája, hogy a járási kapitányságok az országos rendszer szerint új német feliratú Habsburg sasos pecsétnyomót kaptak.

A politikai változások hatására viszont a Jászkun Kerület közigazgatása 1861-ben ismét megváltozott, és alig egy évre az 1850 előtti állapot állt vissza a három kerületi kapitánnyal.

Az országos modernizáció a kiegyezést követően a Jászkun Kerületet is döntően érintette. A közgyűlése helyett az 1870. évi XLII. tc. hatására a törvényhatósági bizottság lépett.¹⁸⁹ A testület felét ezt követően választották, másik fele viszont vagyoni alapon, (legnagyobb adófizetőként) virilisként került be.¹⁹⁰ Ez az időszak azonban már a Jászkun Kerület felszámolásának az eseményeihez illeszkedik.

---

¹⁸⁶ Héjja Julianna Erika, 2009. 57.

¹⁸⁷ Ebben az időszakban a vármegyei járások élén pedig császári-királyi járási szolgabíró állt.

¹⁸⁸ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2014. 131.

¹⁸⁹ <http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5448> letöltés ideje: 2016. augusztus 18.

¹⁹⁰ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 7.

3.6. A Jászkun Kerület autonómiájának átmeneti korlátozásai

A Jászkun Kerület kiváltságai két alkalommal is veszélybe kerültek. Elsőként II. József uralkodása idején, amikor 1785. március 18-i rendeletével Magyarország vármegyéit és autonóm közigazgatási egységeit tíz kerületbe tagolta be, az élükre pedig biztosokat nevezett ki.¹⁹¹ Így a Jászkun Kerület 1785 és 1790 között a Pesti Kerület részévé vált.¹⁹² A nádori főkapitányi tisztség betöltetlen maradt és közgyűlésekre sem került sor. A kerületi kapitányok feladatköre a közigazgatási ügyekre csökkent.¹⁹³ Az uralkodó halálát követően a Jászkun Kerület igazgatása korábbi formájában helyreállt, amit az 1790. évi XXV. tc.-ben rögzítettek.¹⁹⁴

Az 1848-as forradalmi változások alatt a jászkun autonómia ismét veszélybe került, de végül a Jászkun Kerület területi integritása nem sérült, jóllehet a jobbágyfelszabadítás miatt a kiváltságok tényleges elvesztése súlyos sebet ejtett a kerületeken, ami egyértelműen a kerületek súlyának csökkenéséhez vezetett.

A harmadik korlátozó időszak az 1848–49-es szabadságharc leverése után történt, amikor a Bach-korszak közigazgatási átszervezésének hatására a Jászkun Kerületet járásokra osztották fel. A járások élére pedig császári-királyi kapitányok kerültek. 1849 és 1861 között közgyűléseket sem tarthattak. Valamint 1854 és 1861 között a jászkun alkaptányi tisztség is betöltetlen maradt.

3.7. Megoldási javaslatok a kerületek átszervezésére (1872–1876)

A kiegyezést követően Magyarország társadalmi és gazdasági modernizációja nagy lendületet vett. A községekről szóló 1871. évi XVIII. tc.¹⁹⁵ hatására a települések státuszáról is rendelkeznie kellett. A Jászkun Kerület legtöbb települése ekkor már elérte a mezővárosi rangot, ugyanakkor a legtöbb település mégiscsak falusias volt. A törvény hatására a mezővárosok előtt két lehetőség maradt: rendezett tanácsú várossá alakultak, vagy nagyközségi státusba estek vissza. A rendezett tanácsú városnak magasabb adót kellett fizetnie, így nem meglepő, hogy a Jászkun Kerületben is a legtöbb mezőváros inkább

---

¹⁹¹ H. Balázs Éva-Krász Lilla-Kurucz György, 2007. 93.

¹⁹² Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 19.

¹⁹³ Palugyay Imre, 1854. 29.

¹⁹⁴ <http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4899> letöltés ideje: 2016. augusztus 17.

¹⁹⁵ <http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5484> letöltés ideje: 2016. augusztus 24.

visszalépett nagyközséggé és 1874-ben már csak Jászberény, Kiskunfélegyháza, Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunszentmárton, Túrkeve és Kiskunhalas lett rendezett tanácsú város.¹⁹⁶

Az 1870-es évek elejére a modernizáció jegyében a vármegyerendszer átszervezése is esedékessé vált. Ezért Magyarországon veszélybe kerültek a már csak közigazgatásukban független autonóm területek léte.¹⁹⁷ Egyértelművé vált az is, hogy a Jászkun Kerület szétagoltsága miatt nem lehetett tovább változatlan módon fenntartani.

A Jászkun Kerület vezetősége már 1873 augusztusában és októberében feliratot intézett gróf Szapáry Gyula belügyminiszterhez a kerületek szétdarabolásáról szóló hírek ügyében. Novemberben pedig 14 magánszemély kérvényt nyújtott be egy Jászberény központú Jász megye létrehozására.¹⁹⁸ Magyarország új területrendezésének törvényjavaslatát végül 1873. december 21-én, belügyminiszter mutatta be a képviselőházban. A tervezet koordinátora Nechrebecky Sándor miniszteri tanácsos volt. A rendezés célja volt, hogy olyan megyék jöjjenek létre, amelyek fedezni tudják közigazgatási költségeiket, lehetőleg ne legyenek benne kiszögellések, tehát a megyék kikerekedjenek, a megyeszékhely és a szélső települések távolsága pedig aránylag azonos legyen. A megyéknél jelentős szerepet tulajdonított a természetes határoknak. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a tervezet nem új területi beosztást kíván, hanem a meglévő megyék kiigazítása volt a cél. Ugyanakkor a javaslat a Jászkun Kerület megszüntetésével számolt, hiszen az új elképzeléseknek egyáltalán nem felelt meg. Természetesen a javaslatot a Jászkun Kerületben heves ellenállással fogadták.¹⁹⁹

Két megoldási lehetőség kínálkozott. Az első lehetőség az egyes kerületek átalakítása vármegyékké kisebb-nagyobb területi bővítésekkel. A második lehetőség pedig az integráció volt más vármegyékbe, ami nyilvánvalóan sértette volna a kerületek érdekeit. Ésszerű elképzelés volt, hogy az egyes fejlett központoknak számító kerületi székhelyek természetesen további fejlesztéssel alkalmasak lehetnek megyeszékhelynek is. Az elképzelések szerint az egyes kerületek valóban megfelelő méretű megyékké válhattak volna, az ésszerű területi bővítéssel pedig alig tagolt egységek jöhettek volna létre. Ugyanakkor az eddigi perifériákra szorult vármegyei települések is sokat nyerhettek volna az új elképzeléssel, hiszen egy új közigazgatásban az új központokhoz közelebb kerültek volna, ami egyértelműen a fejlődésüket jelenthette volna. Mivel az egyes kerületek eddigi önállóságukat meg akarták menteni, ezért megyerendezési javaslatokat kezdtek fogalmazni.

---

¹⁹⁶ Seres Péterné, 1975. 25.

¹⁹⁷ Az átszervezés egyik nemzetiségpolitikai vonatkozása volt az erdélyi szász autonómia megszüntetése is.

¹⁹⁸ Seres Péterné, 1975. 28., 32.

¹⁹⁹ Seres Péterné, 1975. 28-29.

A Szapáry féle törvényjavaslat szerint a Nagykun Kerületből - Kunszentmárton kivételével -, Heves és Külső-Szolnok vármegye Tisza balparti részéből, 7 Szabolcs megyei községből, 11 Bihar megyei településből és Hajdúszoboszló várossal együtt Karcag székhellyel²⁰⁰, új Kun megyével számolt. A Nagykun Kerület tehát tulajdonképpen a tervezet nyertesének tekinthető, bár Kunszentmártont a tervezett Csongrád-Csanád megyéhez csatolták volna. A Jász Kerületet viszont a tervezet szerint Heves és Külső-Szolnok vármegyével kellett volna egyesíteni, melynek alapján létrejött volna Heves-Jász megye. A Kiskun Kerület kettéválasztásával pedig egy kikerekített Pest megye és egy Kecskemét székhelyű Solt megye jött volna létre.²⁰¹ Úgy vélem, hogy a tervezet elképzelései összességében valóban Magyarország javát szolgálták és részben a Jászkun Kerület problémáit is orvosolták. Ugyanakkor Jászberény város székhelyi rangtól való megfosztása és a Jászság perifériára kerülése miatt a tervezetet mégsem támogathatta a Jászkun Kerület.

1873 novemberében 14 magánszemély már kezdeményezte a Jász megye létrehozását, hiszen érvelésük szerint a Mátra hegység és az alföldi Tiszatáj közé kívánkozik egy megye. 1874. május 14-én pedig a Jászkun Kerület közgyűlése a belügyminiszternek egy jól kidolgozott javaslatot nyújtott be, melyben a minisztérium által fontosnak tartott elvek is benne foglaltattak. Tervezetük szerint a Jász Kerületből és a perifériára szorult Pest megyei, Heves és Külső-Szolnok megyei településekből egy új Jász megyét lehet szervezni, melynek székhelye Jászberény lett volna. Tiszta érvelésük szerint Jászberény messzemenően alkalmas székhelynek, hiszen a tervezett megye földrajzi központjában fekszik, több mint húszezer lakosa van, illetve kereskedelmi és ipari központ jelentős számú értelmiségivel és iparossággal. A város alkalmasságát jelzi, hogy megfelelő épületekkel rendelkezik a székhelyi ranghoz, hiszen főgimnáziuma, nőnevelője, könyvtárai és múzeuma is van. Az ország legnagyobb laktanyája szintén a városban működött.²⁰² Az ésszerű javaslat szerint egy viszonylag kicsi megye jött volna létre, de a terv legnagyobb hibája az volt, hogy a kétségkívül kiváló földrajzi elhelyezkedésű gyorsan fejlődő Szolnokot a Jász megyéhez kívánta csatolni.

A tervezett új Jász megye vitájába és a megyeszékhely ügyébe 1874. február 28-án Szolnok nagyközség is bekapcsolódott, hiszen Hubay Ferenc a községi tanácsban kifejtette, hogy mivel a kormánytervezet szerint Külső-Szolnok megye megszűnik és településeit más megyékhez csatolják, így Szolnokot Pest megyéhez, aminek hatásaként „*jövő felvirágzása*

---

²⁰⁰ Seres Péterné, 1975. 35. Ugyanakkor a székhelyi rangért Kisújszállás városa is versengett.

²⁰¹ Seres Péterné, 1975. 30.

²⁰² Seres Péterné, 1975. 33.

telljesen megakadályoztatnék.” Pedig „fekvése,- szárazföldi, vasúti és vízi utai s összeköttetéseinél,- kereskedelmi s ipari fejlettségénél és szellemi előhaladottságánál fogva telljesen jogosult s hivatva van arra, hogy egy megyének székhelye legyen; - ennél fogva indítványozza, miszerint a városi képviselő testület intézzen az országgyűlési képviselő házhoz feliratot az iránt, hogy a kormány által K. Szolnok eltörlését szándékozó ajánlatát ne fogadja el, hanem azt Szolnok város székhelylyel hagyja meg”.²⁰³

Szolnoknak, hogy „közigazgatási hatásköre nagyobbodjék s ez által minden oldalú emelkedése eléressék” már 1873. szeptember 19-én engedélyezte a Belügyminisztérium, hogy rendezett tanácsú várossá alakulhasson. Ezért a képviselőtestület 1874. március 23-án feloszlott.²⁰⁴ Március 30-án pedig a rendes választás is megtörtént és a város első polgármesterének a már említett Hubay Ferencet választották meg.²⁰⁵

Szolnokon 1874. szeptember 2-án rendkívüli közgyűlés döntött, hogy a „képviseelő testület mindenek előtt tiltakozását jelenti ki az ellen, hogy Szolnok város az ujan alakittatni szándékolt Jász megyéhez csatoltassék s ugyanekkor határozatilag kimondja, miszerint azt, hogy Szolnok város megyeszékhellyé jelentessék ki varosunkra nézve életkérdésnek tartja s ebből folyólag jövője érdekében kész még áldozat árán is odahatni, hogy Szolnok város székhellyel egy megye kerekítessék ki.” Elhatározták, hogy a megyei közgyűlés tiltakozzon a Jász megyébe történő beolvasztás ellen a Belügyminisztériumnál, a tiltakozó feliratot pedig Szolnok képviselője Horánszky Nándor képviselője vezesse. Egyben 64 igen szavazat és 1 nem szavazat mellett elhatározták, hogy a város birtokában lévő Zöldfa vendéglő telkét, ha Szolnok elnyeri a megyeszékhelyi rangot ingyenesen a leendő új megyeház céljára átadja.²⁰⁶

A Kiskun Kerület átszervezése mindennél több gondot jelentett. A Jászkun Kerület közgyűlése 1874. augusztus 31-i felterjesztésében Kiskun-Csongrád néven javasolt új megye kialakítását. Terveik szerint a Kiskun Kerületből, Csongrád megye tiszáninneri részeiből, és Pest megye kiskunsági beszögelléseiből jött volna létre egy erős életképes új vármegye.²⁰⁷

A Jászkun Kerület vezetősége tehát felmérve a realitásokat igyekezett alkalmazkodni az új viszonyokhoz, hiszen a széttagolt három kerület különválasztását és új, életerős kikerekített Jász megye, Nagykun megye és Kiskun-Csongrád megye létrehozását javasolta.

---

²⁰³ MNL JNSZML Szolnok jegyzőkönyve 1874. 18. 344. p.

²⁰⁴ MNL JNSZML Szolnok jegyzőkönyve 1874. 28. 355-357.

²⁰⁵ MNL JNSZML Szolnok jegyzőkönyve 1874. 360-362.

²⁰⁶ MNL JNSZML Szolnok jegyzőkönyve 1874. 435-436. p.

²⁰⁷ Seres Péterné, 1975. 37-38.

3.8. A Jászkun Kerület vége (1876)

Minden kétséget kizárólag a Jászkun Kerület Magyarország legheterogénebb, rendkívül tagolt közigazgatási egysége volt. A földrajzilag meglehetősen furcsa egység, mint bemutattam a történelmi események hatására alakult ki.

A Jász Kerület 1876. március 31-én utolsó esélyként 877 aláírással magához az uralkodóhoz, Ferenc Józsefhez küldte el kérvényét az önálló Jász megye kialakításáért. A kérvény azonban már a Belügyminisztériumban elakadt, így hatást sem érhetett el.²⁰⁸ Május 7-én Jászberény város polgárai fordultak ismét a királyhoz és városi küldöttség élén vitték a kérvényt Bécsbe, viszont Albert főherceg²⁰⁹ nem fogadta a berényieket, így az újabb próbálkozás ismét kudarcba fulladt.²¹⁰

A jászberényi Lehel-Kürt hetilap névtelen cikkírója Jász-kronika címmel írott elkeseredett és túlzásoktól sem mentes cikket a szolnoki csoportosulás sikeréről. *„Az országgyűlési közigazgatási bizottság május 21 én tárgyalta a Jász-kunmegye székhelye iránti fölliratot. (...) A bizottság tagjai közt van több heves-szolnokmegyei, köztök gróf Szapáry Gyula s Gorove István volt miniszter urak, kiknek tetemes birtokai vannak Szolnok közelében.*

Ne feledje senki, hogy a 19. század végső negyedében élünk, midőn ósdi kicsinyességnek kell, hogy feltűnjék mindaz, mit Jászberény mellett Szolnok ellenében felhozni lehet. Történeti mult? Nagyobb népesség? Nagyobb körvidék? Nagyobb vagyonosság? Fejlettebb népélet? Mind igaz! De van-é Gorovénk, van-é Szapárynk? Nincs! Ez pedig sajnos, de megölő betűtök jászkunok!

Volt védője Jászberénynek : a kiszakadt kiskunságból Balogh Imre képviselő úr. Megérdemli, hogy megörökítsük nevét. Kivüle kapott még Jászberény - egy szavazatot. Ez is csuda, miután a közigazgatási bizottságnak egy árva jász vagy nagykun tagja sincs. ...

A központi helyezettetés oly nyomatékos ok, melylyel szemben minden egyéb elenyészik, s köszönjék meg a jászok, ha a megyeház a Tisza partján, s nem a Tisza medre közepén lesz.

Arra hivatkoznak, hogy Hevesmegye székhelyéül Eger meghagyatott, noha szélről esik! - Igaz; - de következetlenség lenne mégis, ugyanezen okból a Jászkunmegye székhelyéül

---

²⁰⁸ Seres Péterné, 1975. 35.

²⁰⁹ Habsburg Albert Frigyes Rudolf főherceg (1817–1895) a 44. sz. gyalogezred tulajdonosa. 1850-ben Csehország katonai parancsnoka. 1851-től 1860-ig Magyarország polgári és katonai kormányzója volt. 1863-tól tábornagyi rangot viselt. Nevéhez fűződik az 1866-os második custozzai győztes csata. Brigitte Hamann, 1990. 41.

²¹⁰ Seres Péterné, 1975. 42-43. Jelenleg még nyitott kérdés, hogy a küldöttség miért Albert főhercegnek próbálta eljuttatni a kérvényt.

meghagyni Jászberényt, következetlenség lenne azért, mert Jászberény nem esik egészen szélről mint Eger! (...)

S tekintet nélkül az sem hagyható, hogy Jászberény 4359 lakossal népesebb Szolnoknál, ellenben Eger lakossága csak 3320-szal haladja túl a gyöngyösit! Tehát egészen más viszony van Eger és Gyöngyös, mint Jászberény és Szolnok közt; s a mi ott „justum” az itt nem „aequum.” A történeti mult? A székhely iránti ragaszkodás? Muzeumba való! Van is szükség Magyarországon ilyes „érzelmekre,” - arra Rotschild semmit sem ad!*) - Hogy a multban- a történet tanúsítása szerint- a jászkunok specialis magyar ős törzsi öntudata sok vér és pénzáldozatra vezetett? - Bliktri! Kipótolja ezt ma az ujoncozó bizottság és az adóvégrehajtói intézmény teljesen!”²¹¹

A Jászkun Kerület utolsó közgyűlésére 1876. július 19-én került sor. A kerületek tisztikara pedig a szeptember 1-jén Jászberényben tartott búcsú értekezletén elhatározta, hogy az ülésről készült jegyzőkönyvet elküldi a kerületek valamennyi településének tisztviselőihez Sipos Orbán jászkun alkapitány búcsúzólevelével együtt.²¹² (15. számú melléklet) Sipos Orbán a búcsúlevelet azzal indokolta, hogy a megyerendezési törvény anélkül lépett életbe, hogy a kerületek vezetősége a települések vezetőitől és a tisztségviselőktől illő módon el tudtak volna köszönni.

„Mi, kiket a közbizalom az igazgatás vezetésével bízott meg, nem léphetünk le a küzdőtérről azon pillanatban, midőn a Jászkun Kerületek tisztikara mint ilyen megszűnik, a nélkül, hogy a kerületek községeit és kültisztviselőit utószor ne üdvözölnénk. (...) A testvéri kapocs, mely bennünket összefűzött megszakadt ugyan (...) de reméljük és hisszük, hogy e kapocs szíveinkből kiirthatatlan lesz, meg vagyunk győződve, hogy az egykori összetartozandóság emléke még soká, igen soká élni fog. Fogadja a törvényhatóság nevében őszinte, szívélyes köszönetünket a közügyek terén tett buzgó szolgálataért, azon hathatós közreműködéséért, mellyel a törvényhatóságot nehéz feladatainak megoldásában támogatta.”²¹³

A Külső-Szolnok vármegyei földbirtokos érdekérvényesítő erő nem az eddigi állapot fejlesztésében volt érdekelt, hanem egy új vármegye kialakításában, melynek hatására addigi periférikus elhelyezkedésű birtokaik a központ közelébe kerültek volna.

A Jászkun Kerület szempontjából a megyerendezés katasztrófális hatású volt, hiszen a területi érdek felülmúlta a történelmi és részben gazdasági elvet. Legkevesebb elégedetlenséget a Kiskun Kerület betagolása váltott ki, hiszen a valóban széttagolt kerület

²¹¹ Lehel-Kürt, 1876. május 28. 1. p.

²¹² Seres Péterné, 1975. 45.; Zádorné Zsoldos Mária, 2000. 158.

²¹³ Zádorné Zsoldos Mária, 2000. 158.

megtartására nem volt elégséges indok és a Csongrád megyével történő egyesülés sem vált valóra. A Jász és Nagykun Kerület viszont a szolnoki megyeszékhely miatt ugyanúgy vesztes lett, és hosszú távon mindkét kistérség harmonikus fejlődését csökkentette.

A Jászkun Kerület városai közül egyértelműen Jászberényt érte legnagyobb csapásként a közigazgatási székhely elvesztése, hiszen központi szerepkörből járási székhellyé süllyedt, aminek hatását a dualizmus alatt megvalósuló fejlesztések sem tudták kárpótolni.

Az országos közigazgatási átrendezés hatására minden kiváltságos terület megszűnt és végleg eltűntek a székely és szász székek, valamint a katonai határőrvidék maradványai is. Ugyanakkor az átrendezéskor nem mindenhol történt drasztikus felosztás, így jó néhány egykori kiváltságos területet önálló megyévé alakítottak át, melynek hatására a hagyományos központ megyeszékhelyi rangot nyert el.²¹⁴

3.9. A három kerület betago­lása a vármegyékbe (1876)

3.9.1. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye

1876. szeptember 4-én, Szolnokon létrejött Jász-Nagykun-Szolnok vármegye²¹⁵, mely földrajzilag tökéletlen alkotás lett, hiszen a Jászság és a Nagykunság földrajzi elhelyezkedése miatt perifériára került távol a megyeszékhelytől.

Bár a Jászkun Kerület 1876-ban végérvényesen megszűnt, mégis megfigyelhető, hogy több volt kerületi tisztviselő tovább tudta folytatni pályáját az új vármegyében. Ugyanis Kiss Miklós főkapitányból főispán lett, majd 1884 és 1889 között Balogh Imre egykori jászkun alkaptány lett a főispán. Sipos Orbán alkaptányból 1876-ban alispán lett, Halmay József jász kapitányból pedig a jászberényi járás szolgabírója lett. Ugyanakkor főjegyző maradt Kerek József, és aljegyzőként folytatta munkáját Hajdú Sándor is.²¹⁶ Palotásy János pedig egészen 1878-ban bekövetkezett haláláig megyei levéltárnok volt.²¹⁷

---

²¹⁴ Jó példa erre több erdélyi székely és szász szék esete. Csík szék­ből Csík megye lett Csíkszereda székhellyel, Udvarhely szék­ből Udvarhely megye lett Székelyudvarhely székhellyel, de az egykori nyugati szász tömbből is Szeben megye alakult Nagyszeben központtal. Tehát a közigazgatási változások számos esetben megőrizték a történelmi állapotokat. 1876-ban jött létre a Hajdú Kerületből kikerekített Hajdú megye is, bár a kerület történelmi székhelyét (Hajdúböszörmény) nem sikerült megtartani, hiszen az új megyeszékhely Debrecen lett.

²¹⁵ Jász-Nagykun-Szolnok megye hivatalos közleményei. 1876. 1. sz. szeptember 7.

²¹⁶ Seres Péterné, 1975. 49-50.

²¹⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 175-176.

Mivel a korszakban Szolnok még egy szerény és kevésbé kiépült város volt, ezért paradox módon a vármegyei üléseket is az addigi Jászkun Kerület székházában tartották egészen a szolnoki vármegyeház felépültéig, 1878-ig.²¹⁸ Ironikus módon az új vármegyét sokan titulálták "Muszáj vármegyének".

Az új vármegye címere is részben a régi hagyományok folytatását jelzi. Ugyanis a pajzs, a korona és a takarók is megegyeztek a Jászkun Kerület 1746-tól használt címerével. Ugyanakkor mind a Pálffy család, mind a Kiskun Kerület címere értelem szerűen kikerült az új címerből, míg a nagykun oroszlán a heraldikai bal oldalra lett áthelyezve, hiszen helyére a Külső-Szolnokot szimbolizáló gólya került bele. A Jászságot jelképező lovas katona antik ruházatát ismeretlen okból modernizálták és vörös színű magyaros ruhára cserélték.

3.9.2. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye

A Kiskun Kerület egy települést leszámítva a szintén ekkor létrejött Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébe került. Magyarország legnagyobb méretű vármegyéje az eredeti közigazgatási elképzeléseknek sem felelt meg, hiszen a megyeszékhely megközelítése a hatalmas távolságok miatt közel sem lett arányos. Ugyanakkor Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas is dinamikusan tudott továbbfejlődni a megyerendszer keretei között is. A vármegye címerébe az egykori Kiskun Kerület címeralakja is bekerült.

3.9.3. Csongrád vármegye

Kiskundorozsma község 1876-ban került Szegedhez való közelsége miatt egyedülként Csongrád vármegyébe. További hányattatott sorsát jelzi, hogy Dorozsma Szeged XX. századi terjeszkedése miatt 1973-ban Szeged belterületéhez csatolták.²¹⁹

---

²¹⁸ A Jászkun Kerület székháza melletti utca így nyerte el a ma is használt Megyeház nevet.

²¹⁹ <http://www.kiskundorozsma.hu/site/index.php/helytortenet/item/90-dorozsma-az-allamszocializmus-alatt> plusz letöltés ideje: 2016. február 24. Az elszakadás gondolata Szegedtől a rendszerváltás idején többször is felmerült.

IV. Történeti vizsgálatok a Jászkun Kerületben

4.1. A tisztségek elnyerése

A kutatások alapján kijelenthető, hogy amíg a középkorban a kapitányi tisztség az egyes kapitányi családok között öröklődött, addig a kora újkorra a tisztséget választás útján töltötték be. De a kedvelt és jól dolgozó kapitányokat számos esetben újraválasztották és hosszú ideig megőrizhették tisztségüket.

A redemptiót követően egyértelműen megfigyelhető, hogy a kapitányi tisztséget több esetben igyekeztek családon belül megtartani, vagy éppen áthagyományozni. A Jász Kerületben ilyen jelentős több kapitányt is adó családok a Jászapátin és Jászberényben élt makfalvi Dósák és a Jászárokszálláson és Jászberényben élt kecskeméti Pethes család is, akik közül 2-2 személy viselte a jász kapitányi címet. A Kiskun Kerületben a kiskunhalasi Péter család közül három kapitány került ki, a kunszentmiklósi Már családból pedig két kapitány, - nagypapa és unokája. A Nagykun Kerületben egyértelműen "dinasztiaalapítás" figyelhető meg a Kisújszálláson élt nemes Illéssy család esetében, ahol három generáción keresztül viselte a család tagja a nagykun kapitányi tisztséget, sőt a család közül összesen öt személy töltötte be a kapitányi tisztséget. A családi dinasztia megalapítója Illéssy István (1710–1776) volt, aki 1734-ben feleségül vette Kisvárdai Papp Dániel kisújszállási jegyző leányát, Erzsébetet. Kisvárdai viszont 1746 és 1749 között elnyerte a nagykun kapitányi tisztséget, halála után pedig vejére szállt a tisztség.²²⁰ Illéssy Istvánt fia, (I.) János, majd unokája (II.) János követte. Illéssy (II.) János 1824-es lemondásakor a kapitányi tisztséget szintén a fiára (III.) Jánosra kívánta hagyni, de József nádor a kérést nem engedte, részben Illéssy fiatal korára hivatkozva, részben pedig azért, mert „(...) Nagy Attya, sőt annak attya is ugyan azon közHivatalalt viselték.”²²¹ Azonban Laczka János nagykun kapitány 1827-es halálával a hivatal ismét megürült, így ha kisebb kihagyással is, de Illéssy (III.) János személyében újra a család adta a kapitányt. Az ötödik Illéssy nagykun kapitány Illéssy Sándor személyében pedig a vizsgált korszak végén nyerte el a hivatalát, aki nem melleleg (III.) János unokaöccse volt.

---

²²⁰ Elek György, 2012. 70.

²²¹ Örsi Julianna, 1999. 179.; MNL JNSZML JKK prot. 1824. 428. p.

Szintén megfigyelhető dinasztikus szándék a makfalvi Dósa nemzetségnél is, hiszen a gyermektelen Dósa József jász kapitány 1821-ben kelt végrendeletében felesége halála, vagy pedig férjhez menetele után jászapáti nagy házát és a város határában található földjeit és hevesiványi birtokát, annak az öccsének hagyja, aki kerületi „(...) *Hivatalra alkalmas léssen*”, egyik testvérének fiára pedig, ha „(...) *D(istrictua)lis Hivatalra, vagy leg alább Tanátsbeliségre alkalmas léssen*”, kisebb házat, szőlőt és 5000 forintot hagy, míg egy másik testvére fiára, aki „(...) *szintén hivatal viselésre alkalmas léssen*” jászberényi házát, kertjeit, szőlőit és szintén 5000 forintot hagy.²²²

A kerületi kapitány tisztségének elnyerésére jórészt a Jászkun Kerületben eltöltött kisebb hivatalok, mint például táblabíró, biztos, vagy ügyész feladatkör betöltésével kerülhetett sor, tehát a hivatali ranglétra végigjárása a legtöbb esetben elkerülhetetlen volt. De ellenpéldák is akadnak, hiszen Herpay Mihály kiskun kapitány hirtelen, gyakorlatilag előzmény nélkül emelkedett kapitányi rangra. (2. számú melléklet) Bár ő elfogadva Mária Terézia ellenreformációs törekvéseit, a rekatolizációból adódó előnyökkel élt. Horváth Mihály kiskun kapitány is kiskunmajsai jegyzőből lett lovász, majd pedig kapitány. A kiskun kapitányi tisztség elnyerésénél úgy tűnik, hogy fontos érv volt a római katolikus vallás is. Ugyanis Herpay Mihály és Már András is az áttérése után nyerte el a tisztséget. Sőt az utóbbi kapitány keresztapja maga a nádori főkapitány Almásy Ignác volt.²²³

A jászkun főkapitányi rangnál sajátos módon nem alakult ki a számos vármegyénél megfigyelhető örökös cím, amikor egyes családokon belül generációról-generációra szállt a főispáni cím. Ugyanakkor 1745 és 1785 között ezt a tisztséget a zsadányi és törökszentmiklói Almásy család egymást követő három nemzedéke viselte, tehát a család esetében jogos feltételezés, hogy az örökös főkapitányi címet is elnyerhették volna, hiszen birtokai a Jászkun Kerület szomszédságában voltak, sőt egyik lakóhelyük: Tarnaméra a Jász Kerülethez is közel feküdt. Azonban II. József 1785-ös központosítása miatt az Almásy család a tisztséget elveszítette és meglepő módon a Jászkun Kerület életében többé nem játszottak szerepet. A Habsburg nádorok hivatalviselésétől egyértelműen megállapítható, hogy a nádori vagy jászkun főkapitány kinevezésénél a nádor által megbízhatónak ítélt személy nyerte el a tisztséget korábbi érdemei elismerésére. Mivel József nádor egyben I. Ferenc király testvére, V. Ferdinánd királynak pedig nagybátyja volt, ezért nem meglepő, hogy a nádori főkapitányok is erősen Habsburg hű aulikus, sőt konzervatív kiállásúak voltak. Közülük is kiemelkedik a konzervatív Szluha Imre akivel kapcsolatban 1848-ban Petőfi Sándor a

---

²²² Muhoray György, 2001. 43.

²²³ Szakál Aurél, 2000. 34.

kiskunokhoz intézett kiadványában ezt írta: „Az egész Magyarország nagyon szolgálkű, kutyaalázatosságú ország volt, és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utolsókhoz. Gondoljatok csak vissza arra a Szluha kapitányra, hogy süvegeltétek, hogy csúsztatok másztatok előtte.”²²⁴

1848 után a főkapitányi címet a király adta. A főkapitányok jelentős része a Jászkun Kerülettől távolabbi birtokkal rendelkező középnemességből került ki.

A nádori alkapitány tisztség esetében a XIX. század első felétől jórészt a Jászkun Kerületben élő jelentős rangot viselő, megbízható és tehetséges ember nyerte el a beosztást, a legtöbb esetben a kerületekért végzett munkája elismeréseként. Egyedüli példaként a zsadányi és törökszentmiklósi Almásy család két személye is betöltötte az alkapitányi tisztséget, ráadásul mindketten e tisztségükből kerültek a főkapitányi posztra is.

A főjegyzői tisztségénél szintén jól megfigyelhető az egyes családok jelentős befolyása. Dósa Pál jász kapitány fia, Dósa Gergely először aljegyző, majd főjegyző lett. Később pedig fia, Dósa Antal töltötte be a tisztséget. A jászberényi Eördögh család közül először Eördögh József, majd később fivére János nyerte el a főjegyzői pozíciót.

A jegyzői tisztségek esetében is jól megfigyelhető a hivatali hierarchia rendszere. Erre kőhalmi Horváth Péter a legbiztosabb példa, hiszen először második aljegyzői posztot kapott, ahonnan évek múltán átkerült aljegyzőnek, majd pedig tizenöt év elteltével elnyerte a főjegyzői címet is. Példája egyedülállónak tekinthető, hiszen élete végén a nádori alkapitányságot is elnyerte.

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek választása leszámítva a nádori fő és alkapitányokat a kerületek településeinek belügye volt, tehát „demokratikusnak” tartható. Ugyanakkor már 1749-ből adatunk van arra, hogy a főkapitány igenis igyekezett beleszólni a választás menetébe, még ha az egy ésszerű javaslat is volt, hiszen a nádornak írott levele szerint azt kívánta elérni, hogy mind a nagykun, mind a kiskun kapitány „literátus” azaz tanult ember legyen. Ez a Nagykun Kerületben sikerült is, és terve szerint a Kiskun Kerületben is ezt kívánta elérni, hiszen a kerületi kapitánnyal nem volt megelégedve, mert véleménye szerint „Mert bizonyára, ha igazán meg kell vallanom , mostani Kapitányom csak egy becsülletes Inquisitionak²²⁵ végben vitelére sem elegendő.”²²⁶

---

²²⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 84-85.

²²⁵ vizsgálatnak

²²⁶ Jász Múzeum Történeti Dokumentációs Tára ltsz. 03.3.18.1.

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek származásának problémái 1790-ben kerültek terítékre, hiszen az uralkodó II. József halála miatt, a megyék és a kerületek újra visszanyerték önállóságukat és szükségessé vált a tisztújítás is.

A Nagy és Kiskun Kerületek „*Eleitől fogva keserves szívvel tapasztalják*”, hogy nemcsak a közös hivatalok esetében, hanem a két kun kerületben is jászok töltik be a tisztségeket. „*Ilyenek példának okáért a Nagykunságban esküdt Jászai és perceptor²²⁷ Dóka, a Kiskunságban pedig kapitány Molnár és locumtenentialis assessor²²⁸ Sinkovits, sőt az egy jász református helységben is assessor Dósa urak. Ez akár vallás, akár más tekintetből származzon, nekünk annyival inkább sérelmes és káros, mivel hízelkedhetünk azzal magunknak, hogy a mi megyéinkben szinte olyan alkalmas férfiak találtak, akik akár tudományukra, akár erkölcsükre nézve a közjót munkálkodhatják.*”²²⁹ A kunok tehát részben származási, részben pedig vallási indokokat hoztak fel. A vallási problémák jelentőségét támasztja alá, hogy a kunok azt is kérelmezték, hogy mivel a Nagy és Kiskun Kerületek börtönei katolikus településeken találhatóak és ott református gyülekezet sincs, viszont kéri, hogy a börtönök református rabjait a református lelkészek is felkereshessék és azt a katolikus tömlöcörök ne akadályozzák meg. Ezért tartják célszerűnek, hogy „*a tömlöctartók és hajdúk is a valláshoz képest elegendőleg legyenek.*”

A Kiskun Kerület képviselői szerették volna elérni a Jász Kerület szervezkedése ellenében, hogy „*(...) az igaz egyenlőség és abból származott egymáshoz való bizakodás felálljon, s állandó legyen (...) főtisztünk közül egyik mindenkor protestáns legyen, mint ezt a viceispánság eránt sok tekintetes vármegyék vagy már bevették, vagy beveendőik.*” Azt is célul tűzték ki, hogy a jegyzők, pénztárnokok és ügyészek esetében se számítson a vallási származás, hanem az alkalmasság legyen a meghatározó. A kiskun települések legjobban a jászberényi születésű Molnár Ferenc kiskun kapitány ismételt jelölése ellen tiltakoztak, de a nádori főkapitány közbenjárása miatt mégis beleegyeztek a jelölésbe. Mozgalmuk sikertelenségét mutatja, hogy 1790-ben Molnár Ferenc ismét elnyerte a kiskun kapitányi tisztséget és a szintén menesztetni kívánt Sinkovits Mihály is továbbra is nádori táblabíró maradt.²³⁰

1790-ben a nádori alkapitányi hivatal üresedésekor a kerületek kérelmezték, hogy a tisztségre „*valamely érdemes Jász vagy Kun megyebéli tisztviselő alkalmaztatna.*” Komáromy Menyhértet javasolták „*szép jeles erkölcsseit, és alkalmas mineműségeit, de kiváltképpen a*

---

²²⁷ adószedő

²²⁸ ülnök

²²⁹ Pintér Ilona, 2006. 85-86.

²³⁰ Pintér Ilona, 2006. 88., 91.

Districhtusoknál huzamosabb időig különböző féle hivatalokban minden hűséggel viselt szolgálatait”.

A Jászkun Kerület magasabb tisztségviselői esetében nagyon jelentős József nádor személyes beavatkozása, hiszen számos alkalommal ő nevezte ki kerületi kapitánynak.

1801-ben Makó Lőrinc beiktatásakor a főkapitány ezt kérte „*a Publikumok közhasznát, és az adózó népnek boldogítását egyesített erővel és munkálkodással eszközölje.*” és hogy a hivatala miatt Jászberényben kell laknia.²³¹

4.2. A közgyűlések időpontjai és helyszínei

A Jászkun Kerület hivatali ügyintézését a közgyűléseken tárgyalták meg. A közgyűléseken a kerületi tisztikar és a települések képviselői jelentek meg.

„A közgyűlések hatásköre az élet minden területére kiterjedt. Jászkun kerületi szinten a legfőbb hatóságként működött az önkormányzatok gazdálkodási, igazgatási és jogszolgáltatási feladatai fölött.” Meghatározta a települések elöljáróinak kötelességeit, engedélyezte a nagyobb építkezéseket és véleményezte a terveket, felügyelte a települések pénzügyi viszonyait és státúumokat alkotott.²³²

A Jászkun Kerület közgyűléseinek időpontjait és helyszíneit vizsgálva hat esztendő anyagát gyűjtöttem össze, olyan szempontból, hogy az évek egymástól távolabbiak legyenek és átfogják a kutatott korszakomat. Módszerem szerint egy korai, de a dátumok és helyszínek szempontjából már jól vizsgálható évet kerestem, így választottam az 1776-os esztendőt.²³³ A XVIII. század végéről az 1799-es évet foglaltam össze.²³⁴ A XIX. század elejéről az 1824-es évet²³⁵ és az 1839-es²³⁶ évet dolgoztam fel. A Jászkun Kerület levéltárának hiánya miatt a következő vizsgált esztendő a kiegyezést követő első teljesen rendelkezésre álló év 1868 lett.²³⁷ Az utolsó vizsgált esztendő pedig a Jászkun Kerület történetének végéről került ki, így választottam 1874-et.²³⁸ (4. számú melléklet)

---

²³¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 150.

²³² Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 39.

²³³ MNL JNSZML JKK prot. 1776.

²³⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1799.

²³⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1824.

²³⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1839.

²³⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1868.

²³⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1874.

Jászberény fontossága és a kerületi vezetés "professzionizálódása" is nyomon követhető, hiszen 1776-ban 17 közgyűlésre került sor és a helyszín 53%-ban Jászberény volt. 1799-ben 14 közgyűlés volt és 86%-ban Jászberény volt a helyszín. 1824-ben a 19 közgyűlés közül mind a Jászkun Kerület központjában volt, míg 1839-ben már 31 közgyűlésre került sor, 3 közgyűlést Kiskunfélegyházán tartottak, így a jászberényi ülések aránya 90,4%-ot érte el. Tehát a redemptiót követő időszakban a XVIII. század végéig a közgyűlések helyszínei nem csak a kerületi központokban, hanem kisebb településeken így községekben is megrendezésre kerültek. Ezért tartottak közgyűlést például Jászfényszarun és Túrkevéen is. Minden bizonnyal ezeket a közgyűléseket az adott település városházáján, vagy község-házáján tarthatták. A közgyűlési helyszínek változtatása a Jászkun Kerület településeinek egyenjogúságát jelképezte.²³⁹ Legkésőbb a század végére viszont kialakult a gyakorlat miszerint csak a kerületi székhelyeken tartottak közgyűléseket. Ekkorra, mint az adatsorból kivehető, a legtöbb gyűlés már Jászberényben került megrendezésre. A reformkor végére pedig a közgyűlések szinte kivétel nélkül már csak Jászberényben voltak. A Jászkun Kerület új székházépületének felépítésével (1829–1830) a közgyűlések immár szinte mindig Jászberényben zajlottak.

A Jászkun Kerület közgyűléseinek számbeli változása

<i>vizsgált év</i>	kisgyűlés	nagygyűlés	összesen
1776	10	7	17
1799	9	5	14
1824	15	4	19
1839	24	7	31
1868	-	7	7
1874	-	4	4

²³⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1995. 38.

A Jászkun Kerület közgyűlésének helyszínei

<i>vizsgált év</i>	Jászberény	Nagykunság	Kiskunfélegyháza	Kiskunság	Jászság	összesen
1776	9	1	2	2	3	17
1799	12	1	1	-	-	14
1824	19	-	-	-	-	19
1839	28	-	3	-	-	31
1868	7	-	-	-	-	7
1874	3	-	1	-	-	4

A gyűlések időpontjainak eloszlása nagyjából időarányosnak tekinthető, hiszen a közgyűlésekre általában havonta került sor. Megfigyelhető ugyanakkor az évszakokhoz való alkalmazkodás, miszerint télen kevesebb gyűlésre került sor, nyáron pedig jóval többre. Ez a téli rossz közlekedésre és a zord időjárásra is utal, hiszen ebben az időszakban sokkal nehezebb volt a közgyűlésre eljutniuk az érintett hivatalnokoknak. A nagygyűlésekről fontos megjegyezni, hogy az ott tárgyalt számos beadvány miatt a közgyűlések nagyon elhúzódhattak, így több napra is kiterjedhettek. Előfordult például 3 vagy 4 napos nagygyűlés is. A több napos gyűlések miatt vetődött fel 1799-ben a Nagykun Kerület települései részéről az ötlet, hogy Jászberényben készíttessenek vendégházat. A terveket idősebb Bedekovich Lőrinc el is készítette. Az épületben a hat település részére egy-egy azonos méretű lakószobát tervezett. Végül az ésszerű ötlet nem valósult meg.²⁴⁰

A következő közgyűlés időpontját a főkapitány állapította meg.²⁴¹ Szintén megfigyelhető, hogy a gyűlések Jászberényre tolódásával a résztvevők közül jelentős aránytalanságok alakultak ki. Hiszen a Jászság településeinek küldöttei szinte kivétel nélkül jelen voltak, a Nagykunság távolibb vidékeiről már több hiányzás volt megfigyelhető, még érthető módon a legtöbb hiányzó a távoli Kiskunságból került ki. Gyakran a nagykun kapitányok és nagyon sűrűn a kiskun kapitányok sem jelentek meg a közgyűléseken.

A kisgyűléseken a legtöbb esetben a gyűlést az alkapitány vezette. Ismertette a nádor leiratait, melyet a résztvevők tudomásul vettek. Eztán pedig sor került a különböző beadványok, kérések és vitás ügyek megtárgyalására, melyekre a gyűlés minden esetben határozatot adott ki.

²⁴⁰ http://mnl.gov.hu/mnl/jnszml/hirek/marciusi_honap_dokumentuma_1 letöltés ideje: 2016. július 27.

²⁴¹ MNL JNSZML JKK prot. 1839. 114.

A tisztújítást a kerületi tisztségek három éves mandátumának lejárta és több tisztviselő elhalálozása miatt a nádor rendelte el. A restauratio szintén a vármegyei gyakorlathoz alkalmazkodott.²⁴² A választásra szánt személyek nevét a nádor elé terjesztették, aki jóváhagyta azt. A választás részeként 1839-ben az összegyűlt tisztikar és a települések küldöttsége elsőként a jászberényi Nagytemplomba ment, a Szentlélek segítségét kérni. Innen tértek vissza a székház tanácstermébe, ahol a főkapitány tartott szónoklatot, melyben a választók figyelmét felhívta, hogy a választás során a személyek alkalmasságát nézzék.²⁴³

4.3. A tisztségviselők feladatai

A vizsgált tisztségviselők feladatköre meglepően széles volt és az egyes történeti korszakokban is jelentős változások figyelhetők meg.

A kerületi kapitányok tényleges katonai feladatai már a kora újkorra háttérbe szorultak. A vizsgált korszakon belül megállapítható, hogy a kerületi kapitányok már a legtrikább esetben katonáskodtak. Ugyanakkor a tényleges hadviselésre kiváló példa Illéssy István nagykun kapitány, aki az 1753-as Törő-Pető féle felkelés²⁴⁴ leverésében meghatározó szerepet játszott, hiszen fegyveres csapata élén ők fogták el 1753 tavaszán, Túrkevéen a felkelőket. Vitézsége és hűsége jeléül Mária Terézia 52 körmöci arany értékű aranylánccal jutalmazta meg.²⁴⁵ Az utolsó tényleges katonai feladatkörre Herpay Mihály kiskun kapitány a példa, hiszen részt vett az 1756–63-as hétéves háborúban a jászkun-hajdú huszárezred első századának kapitányaként.²⁴⁶

A kerületi kapitány munkája során a hozzátartozó településeket felügyelte és közvetítette a Jászkun Kerület döntéseit. Munkájuk a leghétköznapibb esetekre is kiterjedt, mint például a

---

²⁴² Héjja Julianna Erika, 2009. 38.

²⁴³ MNL JNSZML JKK prot 1839. 812. A tisztújítás menetét minden bizonnyal a vármegyei gyakorlatból vették át. Molnár András, 2000. 71.

²⁴⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1987. 285-289. Az 1752 szeptemberében elindult dél-alföldi lázadás a már régen halott II. Rákóczi Ferencsel kívánt kapcsolatot létesíteni. A mozgalom vezetői a Mezőtúron élő Törő Pál, a hódmezővásárhelyi Pető Ferenc, Túri Mihály és Bujdosó György volt. A mintegy száz fős gyengén felfegyverzett csoport 1753. április közepén Herpay Mihályt kérte fel a felkelő csapatok kapitányának, de Herpay a szervezkedést kelentette Boros Mihály kiskun kapitánynak. 1753 nyarán Illéssy István nagykun kapitány tíz emberével a lázadó csapatokat leverte, a vezetőket pedig elfogták. Mária Terézia ítélete szerint Törő Pált Mezőtúron, Pető Ferencet Hódmezővásárhelyen lefejeztették, testüket pedig felnégyelték. Bujdosó Györgyöt Budán fejezték le. A lázadásban résztvevő személyek közül 52 főt katonának soroztak be, másokat kényszermunkára ítélték, vagy megbotoztak. Mezőtúr és Hódmezővásárhely szintén büntetésben részesült.

²⁴⁵ Elek György, 2012. 71.

²⁴⁶ Botka János, 2010. 38.

juhhús árszabása és a kerületben található erdőkről történő jelentés.²⁴⁷ A kapitányok leveleit az egyes települések jegyzői által vezetett protokollumba másolták be.

A kerületi kapitányok bírósági tevékenységet is elláttak. Az ítélezésben a kerületi táblabírók és esküdtek segítették a munkáját. A nádori főkapitány ítélezési jogköre a polgári és büntető ügyekre egyaránt vonatkozott és a községek, illetve a kapitányi bíráskodás fellebbviteli szerveként és a vármegyei sedria működéséhez volt hasonló.²⁴⁸

A Jászkun Kerület főjegyzője a kerületek településeinek jegyzőivel kommunikált.²⁴⁹ De ha szükséges volt akkor az alkapitány helyettesítését is ellátta.

4.4. Tisztújítás 1848 áprilisában

A Jászkun Kerület vezetősége a kiváltságos helyzet megőrzésében volt érdekelt. Ennek következtében a vezető réteg jelentős része udvarhú volt, amihez jórészt az uralkodó mellett egyértelműen lojális, 52 éven keresztül ténykedő József nádor is hozzájárult, hiszen az általa kinevezett tisztségviselők konzervatívok voltak, ezáltal pedig a reformokat elutasították. A történelmi helyzet azonban a Jászkun Kerület vezetését is jelentősen megváltoztatta 1848-ban. Az 1848. március 28-i kisújszállási nagykun gyűlésen Illéssy (III.) János nagykun kapitány elnökölt. Az eseményen a pesti 12 pont elfogadása, valamint Pest és Bécs város polgárait és Batthyány Lajos miniszterelnöknek is üdvözlő iratokat küldtek. A gyűlésen résztvevők kérelmezték, hogy a Nagykun Kerület székhelye Kisújszállás legyen, Kunszentmárton helyett és a Jászkun Kerület szétválasztását is kezdeményezték. Már ekkor szóba került Szluha Imre nádori főkapitány számonkérése, valamint a Szluha párti Bathó Ignác jászkun főjegyző kinevezése ellen is tiltakoztak, akit István nádor köszöntésére szervezett bizottság vezetőjének neveztek ki.²⁵⁰

Április 2-án Szluha Imre főkapitány önként lemondott hivataláról és országgyűlési követségről. Levelében „házi és családi” teendőire hivatkozva mondott le hivataláról. Április 4-én pedig Jászberényben a kerületek rendkívüli közgyűlést hívtak össze. A közgyűlésen viszont a meghívottak mellett a lelkes népküldöttek is megjelentek, így a sokaság

---

²⁴⁷ Jász Múzeum Történelmi Dokumentációs tára 13.22.1. Jászladány prothocollum 1772–1778. 11., 53.

²⁴⁸ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005. 125-127.

²⁴⁹ Jász Múzeum Történelmi Dokumentációs tára 13.22.1. Jászladány prothocollum 1772–1778. 169.

²⁵⁰ Bagi Gábor, 2009. 22.

miatt a közgyűlést nem a székházban, hanem a szabad ég alatt tartották meg.²⁵¹ Ugyanis addig soha nem látott módon az új választások nyomán a szavazók a legtöbb tisztségviselőt megbuktatták, a helyükre pedig jórészt reformpárti személyek kerültek.

A jászkun tisztségeknél 5 régi és 7 új tisztségviselő, a Jász Kerületben 6 régi, 3 új, a Nagykun Kerületben 3 régi, 3 új, a Kiskun Kerületben pedig 1 régi és 6 új tisztségviselőt választottak meg.²⁵² A szavazatok eredményét június 23-án hirdették ki és az alábbi lett az eredménye.

Kerületi közhivatalok:

alkapitány: Kálmán Sándor

főjegyző: ilosvay Varga Imre

első aljegyző: Hegedűs Zsigmond

második aljegyző: Tóth Károly

levéltárnok: Eördögh János

hadi főpénztárnok: Eördögh András

házi főpénztárnok: Már Benedek

különházi pénztárnok: Tóth István

főügyész: Kalmán József

első alügyész: Pap Móric

második alügyész: Muhoray János

számvevő: Móczár János

Jász kerületi hivatalok:

kapitány: Pethes Mihály

első táblabíró: Bathó Ignác

második táblabíró: Horváth Pál

első esküdt: Antal János

második esküdt: Halmay József

harmadik esküdt: Harsányi Mihály

első biztos: Ozoróczki István

második biztos: Sedon Pál

---

²⁵¹ Rédei István, 1989. 9.

²⁵² Örsi Julianna, 1998. 26.

harmadik biztos: Monzál István
orvos: Lintzbauer Ferenc
sebész: Boros Sándor
mérnök: Juhász András

Nagykun kerületi hivatalok:

kapitány: Hajdú Mihály
első táblabíró: Várady István
első esküdt: Kolosy Lajos
második esküdt: Új Mihály
első biztos: Nagy József
második biztos: Hegedűs Dániel
orvos: Bibo Gedeon
sebész: Zsengellér József
mérnök: Győri Lajos

Kiskun kerületi hivatalok:

kapitány: Balajthy Vendel
felsőjárasi táblabíró: Tóth Pál
alsójárasi táblabíró: Péter Antal
felsőjárasi esküdt: Virág Dénes
alsójárasi esküdt: Szabó László
felsőjárasi biztos: Balog Lajos
alsójárasi biztos: Szuper József
felsőjárasi orvos: Halász Géza
alsójárasi orvos: -
sebész: Jámbor Mihály
mérnök: Márk Sándor

4.5. A Jászkun Kerület és a császári-királyi járási kapitányságok tisztikara

Az 1848–49-es szabadságharc jelentősen megváltoztatta a Jászkun Kerület tisztviselőinek személyzetét is. A szabadságharc leverését követően viszont ismét jelentős személycsere történt és csak kevés példa van rá, hogy a szabadságharc előtti tisztviselők újra visszatérjenek. Természetesen a főkapitány tisztségét új személy töltötte be Jankovich György személyében. Mivel Hegedűs Zsigmond 1849 áprilisában kinevezett jász kapitányból jászkun alkapitány lett, ezért a megüresedett kapitányi hivatalt 1850-ig ideiglenesen ismét az 1848-ban megválasztott, de 1849 tavaszán elbocsájtott Pethes Mihály töltötte be. Az 1850. február 1-jétől felállított megnövelt számú császári-királyi járási kapitányságok azonban új személyek bevonását is igényelték, hiszen az addigi három kerületi kapitányi hivatal helyett öt járási kapitányság jött létre. A jászberényi járás élére az 1848 előtt táblabíráként tevékenykedő Muhoray András került. A jászapáti járás élére pedig az 1848-ig jász kapitányi tisztséget betöltő Vágó Ignác. A karcagi kapitányságot Uy Mihály nyerte el, a kiskunfélegyházi járás kapitánya az 1849 októberétől ideiglenes kiskun kapitányi tisztséggel felruházott Péter Antal lett, a kunszentmiklósi kapitány pedig az 1848-as tisztújításkor Jászkun Kerület második aljegyzői tisztségét elnyerő Tóth Károly lett. A nyolc tisztséget betöltő személyek közül tehát 50% számított új tisztviselőnek, míg 25%-uk 1848 júniusában lett a Jászkun Kerület hivatalnok, 25%-uk pedig az 1848-as tisztújítás előtt volt a kerületek tisztségviselője. Az 1854-ben történt tisztújításkor pedig Bartsik Márton kivételével csak 1850-től alkalmazott személyek kerültek tisztségbe.

4.6. A hivatalviselés vége

A Jászkun Kerület tisztségviselői közül a kerületi kapitányok esetében figyelhető meg 1848 előtt a lemondás gyakorlata. A bevett szokás szerint a legtöbb esetben az adott személy amint elérte szolgálati idejében a 40 évet, benyújtotta lemondását. A korszakban pedig egyedülálló módon a nyugalmazott tisztségviselő élete hátra lévő idejére nyugdíjat kapott.

1801-ben Illéssy (I.) János nagykun kapitány *„különbb különbb féle”* erőtlenségei miatt lemondott arra hivatkozva, hogy *„(...) az én életem estvéjének ell közelgetésével, a' midön szintén abban az időben vagok, mellyben az én szemem tüze ell aludni láttatik füleim ell nehezdedtek, és az hallásomba fogatkozást szenyvedek elmémbe is már a' nagy feledékenység*

miatt sokat szenyvedek, kiváltképen pedig az utazásban gyakran elő forduló egy különös nyavalyám is vagyok. Mindezekre nézve Lelkem keserőségével kell ugyan 43 esztendőig különbb különbb Hivatalokban, ez alatt 25 esztendeig Kapitányi Hivatalba erőm felett is tett szolgálatomtól meg válnom; de az ezen szorgalmatos szolgálatra már én magamat egészen alkalmatlannak érzem."²⁵³

Pethes András jáász kapitány 1804-ben 400 forintos nyugdíjban részesült.²⁵⁴ Horváth Mihály kiskun kapitány 1820-ban történt lemondása során ismert az a tény is, hogy nyugdíja mellett a közgyűlésben tiszti széke, valamint a kerületi tisztviselőkhöz hasonlóan egyéb járandóságai (például: tűzifa) is megmaradt és a személye mellé rendelt kerületi katona is holta napjáig szolgálta.²⁵⁵

Péter Zsigmond kiskun kapitány 1835-ben egészségét féltve mondott le hivataláról. Indoklása szerint a „(...) Megye széjjel szórt Közönségeiben elől fordúlt Ügyes bajok elintézésében tett gyakori hosszas utazások után tapasztalt testi törődések nagyobb következéseitől tartva” inkább lemondott.²⁵⁶

Szabó József kiskun kapitány 1843-ban íródott lemondó nyilatkozatán egyértelműen látszódik az idős tisztségviselő aláírásán is, hogy valóban beteg, reszkető kezű volt. „Az élet kornak nagyobb számából eredő - a' változásnak jobban ki tév levő testi bádjatság, melly a' hivatalos kötelességek kellete szerinti el járhatásában erőltetés mellett is akadályul szolgál - ügy kis Honnom forró szeretete - mellynek előmenetelét boldogságát minden érdekek felett tartom, engemet arra ösztönöznek, hogy a' Nemes Kis Kun Kerület kórmányát, hol mint naponként tapasztaljuk a' hivatalos foglalkozások időszakonként sokasodnak”²⁵⁷

1848-ban egyedülállóan számít Aczél István kiskun kapitány lemondónyilatkozata, hiszen az egész tisztikarból csak ő nem vállalta az újabb hivatali ciklust. Szluha Imrét nem számíthatjuk ide, mert az ellenséges hangulat miatt mondott le "önként".

A levelében megfogalmazottak szerint Aczél a lemondását azzal indokolta, hogy „a polgári pályán 38 éveken át szolgálván, midőn most ütött az óra, mely arra emlékeztet: hogy én is valahára csendes tűzhelyemhez visszavonuljak!! E szerént a' leg közelebbi tisz ujjításónn túl semmi esetre szolgálni nem kívánván, ebbeli szándékómat ólly alázatós kéréssel kívántam ki

---

²⁵³ MNL JNSZML JKK Közig. ir. 1801. Fasc. 1. No. 531.

²⁵⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1804. 1768.

²⁵⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1820. 1346.

²⁵⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1835.

²⁵⁷ MNL JNSZML JKK Közig. ir. 1843. Fasc. 1. No. 2394.

nyilatkoztatni: hogy engem a' ki jelölendők sórából is kegyessen ki hagyattni méltóztasson."²⁵⁸

Jelenlegi ismereteink szerint a Jászkun Kerület tisztségviselői közül egyedül Komáromy Menyhért nádori alkapitányt távolították el önszánta ellenére tisztségéből. Esete kiváló példa rá, hogy az élethosszigan tartó kinevezések milyen konfliktusokhoz vezethettek.

1800-ban a Steöszel József nádori főkapitány és a tisztikar is elégedetlen volt Komáromy Menyhért alkapitánnyal: *„tapasztalván kedvetlen és unalmas vetélkedéseit, és a' közben, illetlen Terminusokra való fakadozásait 's némely Tiszt Urakkal való ellenkezéseit”*. Sőt Komáromy még a főkapitánnyal is összeveszett, amit már tovább nem tudtak eltűrni, ezért tiszti vizsgálatot rendeltek el az ügyben. A közgyűlés határozatban fogadta el, hogy *„annak tekintetere való nézve leg inkább hogy a' Gyűlések nagyobb tsendességben és békességben ezután tartassanak, és egyszersmind folytathassanak, V.Kapitány Urnak illetlen tetteit papirosra tenni, el tőkéllette”*.²⁵⁹ 1801-ben a tiszti bizottság megállapította, hogy a *„Palatinalis VKapitány Komáromy Menyhárt Úr az Hallásnak nagy hibája miatt a' Köz Tanátskozásokat, és a' nyilván olvastattni szokott actákat nem érti, vagy éppen el fordított értelemmel vévén, haszontalan vetélkedésekre, sőt a' Szívekk meg sértésére is okot nyújt”*. A nádor ugyanakkor *„régí szolgálatira nézve Esztendőként”* 500 forintos nyugdíjat állapított meg. Steöszel József főkapitány külön is kiemelte a nyugalmazott alkapitánynak, hogy József nádor milyen nagy kegyelemmel járt el és ezért *„(...) tartsa soros Kötelességének eztet illendően meg köszönni”,* és *„(...) betsüllye meg a' Kegyelmissen ki szabott Pensiót, mellyel hátra lévő idejét, az eddig tett húzamos Szolgálatinak meg jutalmazásával nyugodalomban, és tsendességben töltheti”*.²⁶⁰

A főkapitányi tisztségről egészségi állapota miatt 1798-ban mondott le Boros Sándor²⁶¹, Ráday Gedeon jászkun főkapitány 1870-ben szintén *„meg-rongált”* egészsége miatt nem tudta vállalni tovább hivatalát.²⁶²

A Jászkun Kerület főjegyzői hivataláról ismereteim szerint csak egy esetben történt lemondás. 1812-ben Kármán Pál főjegyző azért mondott le hivataláról, mert tisztsége miatt Jászberényben kellett élnie, ami számára jelentős anyagi teher volt, hiszen földjei a Kiskun Kerületben voltak, amire a nagy távolság miatt nem tudott kellő módon odafigyelni.²⁶³

²⁵⁸ MNL JNSZML Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 1140/1848.

²⁵⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1800. 1889.

²⁶⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1801. 470.

²⁶¹ MNL JNSZML JKK prot. 1798. 1219.

²⁶² MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 2. doboz 1955/1870.

²⁶³ MNL JNSZML JKK prot. 1812. 1116.

Ismereteim szerint csak 1861-ben nem fogadták el megválasztott tisztségviselő lemondást, ugyanis bár Balajthy Vendel jászkun alkapitány és Kalmár József kiskun kapitány is megválasztása után idős korára hivatkozva azonnal vissza kívánta adni a tisztséget, de a kerületi közgyűlés hivatkozva a két személy jelentős tapasztalataira, melyre a megindult új alkotmányos életben szükségük volt, a lemondásokat nem fogadta el, így a két tisztségviselő végül mégis elvállalta a posztját.²⁶⁴

4.7. A tisztségviselők képzettsége

Megfelelő források hiányában a XVIII. század elején és közepén működött tisztségviselők tanulmányaira, iskolázottságára vonatkozóan csak kevés adatunk van. Kiss József történész eredménye szerint Nagy Mátyás jász kapitány már gimnáziumot végzett.²⁶⁵ A középfokú iskolák egyik legfontosabb célja volt, hogy a tanulók a latin nyelvet minél alaposabban elsajátítsák.²⁶⁶

A vizsgálatok során egyértelműen kiderült, hogy a tisztségviselők jelentős része jogi tanulmányokat folytatott. Az ismert adatok szerint nyolcan a pesti Királyi Magyar Egyetemen, heten a Debreceni Református Kollégiumban, négyen az Egeri Líceumban szereztek jogi képzettséget. A Késmárki Evangélikus Líceumban és a Győri Királyi Akadémián egy-egy személy végzett.

A jegyzők közül ketten is eredetileg egyházi pályára készültek. Horváth Péter ugyanis az egeri Piarista Gimnázium elvégzését követően paptanárnak készült, ezért belépett a piarista rendbe. 1781-ben ünnepélyes beavatása előtt viszont „*gyenge mejjűsége miatt*” elbocsátását kérte és ezt követően váltott világi pályára.²⁶⁷ Mihálkovich József szintén papnak készült, hiszen az esztergomi papneveldeben tanult, de ismeretlen ok miatt 1795-ben kilépett és jogi tanulmányokba kezdett.²⁶⁸ Mindkét személy pályája nagyon hasonlóan alakult, hiszen az egyházi képzést követően jogi tanulmányokat folytattak, majd pedig a jászberényi Királyi Gimnáziumban tanítottak. A tanítást követően Horváth, majd Mihálkovich is a Jászkun Kerület aljegyzőjeként folytatta pályáját, később pedig mindketten betöltötték a főjegyzői

---

²⁶⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

²⁶⁵ Kiss József, 1992. 172.

²⁶⁶ H. Balázs Éva-Krász Lilla-Kurucz György, 2007. 108.

²⁶⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 111.

²⁶⁸ Pálmány Béla, 2011. 1270.

tisztséget is. Feltehetően egyházi tanulmányaik és az ott szerzett alapos műveltség indíthatta őket történetírói és szépírói munkára is.

A Jászkun Kerület tisztségviselői közül viszont csak hárman folytattak külföldi tanulmányukat. Ezért közülük egyértelműen kiemelkedik Laczka János, aki Bécsben Bessenyei György mellett tanult.²⁶⁹ Szentkirályi Móric 1829-ben a göttingai egyetem jogi karán képezte magát. Hegedűs Zsigmond pedig a drezdai, berlini, müncheni és stuttgarti egyetemeken folytatott jogi tanulmányokat a jogfejlődésről és a törvénykezés alkalmazásáról.²⁷⁰

A korabeli magyar középfokú oktatás rendszere szerint a tanulók már az iskola első osztályában (grammatika) megtanultak latinul írni és beszélni is. Így természetes volt, hogy a felsőoktatást végeztek már jól tudtak latinul. Az 1848–49-es szabadságharc utáni közigazgatási átszervezés pedig - a birodalmi érdekek és a modernizáció jegyében is - a latin nyelv helyett a német nyelv használatát erőltette, így nem meglepő, hogy az 1850-es kiskunsági tisztségviselői összeírás szerint a járási kapitányok és helyetteseik is írtak és beszéltek németül.²⁷¹

Vágó Ignácról ismert, hogy az előbb említett nyelveken túl franciául is értett és a „szlávot is többé-kevésbé beszélte.”²⁷²

A kiváltságos kun tudat fenntartásában a kun nyelv egyedülálló nyelvemlékének a Miatyánk kun nyelvű fordításának is fontos szerep jutott, hiszen az eltorzult szöveget a kiskunsági református iskolákban, például Fülöpszálláson oktatták is.²⁷³ Azt hogy több kiskun kapitány ismerte a szöveget feltehetően arra utal, hogy alapfokú tanulmányaikat helyben folytatták. Nánásy János kiskun kapitány az 1744–45-ös bécsi tárgyalások ismertette meg Kollár Ádám udvari tanácsossal a kun Miatyánkot²⁷⁴, hiszen a kapitány érvelése szerint, ezzel is a középkori kunokkal való kontinuitást lehetett alátámasztani. 1771-ben Herpay Mihály kiskun kapitány szintén közölt egy variációt.²⁷⁵

Már András - későbbi kiskun kapitány -, még mint joggyakornok 1774-ben Kunszentmiklós jegyzőkönyvébe jegyezte be a kun Miatyánkat az alább közölt mondatokkal együtt, melyekről

---

²⁶⁹ Rideg István, 1999. 156-158.

²⁷⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 103.

²⁷¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

²⁷² Pálmány Béla, 2011. 1279. A szláv nyelv ebben az esetben a szlovák nyelvet jelenti.

²⁷³ Örsi Julianna, 2011. 45.

²⁷⁴ Örsi Julianna, 2011. 45.

²⁷⁵ Diós István, 2002. 536.

viszont nem bizonyítható, hogy valóban kun nyelvűek. *La obetheron! alahajdon! alafekor! tenzene! kenade, scinivico tengelehelebele.*²⁷⁶

---

²⁷⁶ Mészáros Gyula, 1914. 40-41. Magyar fordítása: Istennel maradjatok! Egy az Isten! Istennek hála! Köszönet neked! Mi a neved? Egészséges vagy-e? (Hogy vagy?) Isten erejével!

V. Az önálló törvényhatóság jelképei

5.1. A Jászkun Kerület címere

A Nagykunságnak, a Kiskunságnak és a Jászságnak jelentős múltra visszatekintő címerei vannak.²⁷⁷ A legrégebbi múlttal a Nagykunság rendelkezik, hiszen címerük a középkortól kezdve gyakran megjelent. Ez annak is köszönhető, hogy a magyar királyok igénycímei között az egykori Kunország (ma: Románia: Moldva) is szerepelt. A terület címere arany háttérrel egy fekete oroszlánt mutat. Ez a címer került használatra 1725-től a Nagykunságban.²⁷⁸

A Jászság címere 1703 körül alakult ki. A stilizált togát viselő férfialak jobb kezében a Jászkürt, bal kezében pedig nyílvevesszők, utalva a jászok "jász származására". Ismeretlen okból ezt a címert 1746-ban lecseréltették az ókori ruházatot viselő lovas katoná alakjára.²⁷⁹

A Kiskunság napjainkig használt címere 1736-ból származik, és gyalogos katonát ábrázol, bal oldalán szablyával, jobb kezében pedig alabárdot tart.²⁸⁰

A Jászkun Kerület címere csak 1746-ra véglegesedett. Ekkor a jászokat eddig jelképező kürtöt tartó férfit lecserélték kürtöt tartó ókori római stílusú ruházatot viselő lovas katonára. A címer leírása: „A pajzs vízszintesen van elvágva, a felső része három részre osztott. Az első rész aranyszínű, természetes színű ugró oroszlánt ábrázol, amely a pajzs jobb oldala felé fordul, nyelve és körmei pirosak, hátulról előre vetett farka kétfelé ágazik. A pajzs felső részén az egyik oldalon a fogyó hold, a másikon hatágú csillag kíséri. Mindkettő piros. A második rész kék színű, a Pálffy család jelvényét mutatja, aki jelenleg a magyar Királyság nádora és törvényszerűen a kunok bírása. A harmadik rész ezüst színű gyalogos magyar katonát ábrázol, aki kihúzott kardot tart a kezében, kék öltözetben, piros sapkával és nadrágban, aranyszínű lábvérttel. A pajzs alsó része kék színű, harcra kész rohanó lovas katonát tüntet fel, aki fehér lovon ül, golycsruhába öltözve, aranyos lábvérttel, feje sisakkal fedve, kitiüntetésekkel és a hátáról lobogó katonai köpennyel, mindkettő piros. Jobbján aranyos vadászkürtöt tart, bal keze ezüst színű pajzsral védve. Ennek a résznek a tetején három folyó látszik, melyek a Dunát, a Tiszát és a Marost jelzik. A jászok és a kunok, akik lovas és gyalogos hadi népek

---

²⁷⁷ A címerek közül több esetben találhatunk szép ábrázolásokat a Jászkun Kerület zászlóin is. Jelen munkámban viszont a zászlókkal behatóan nem foglalkozok.

²⁷⁸ Botka János, 2000. 82.

²⁷⁹ Furcsa módon az 1857-ben adományozott Jász Kerület zászlajában a jászokat az 1746 előtti gyalogos férfi jeleníti meg.

²⁸⁰ Botka János, 2000. 86.

(miként jelvényeik mutatják), eme folyók mellett laknak, az innenső és túlsó oldalon. A pecsét felirata: A JÁSZ ÉS KUN KERÜLETEK PECSÉTJE AZ 1746. ÉVBEN.”²⁸¹

5.2. A székházak létrejötte és szerepei

A Jászkun Kerület székházairól csak a XVIII. század első harmadától vannak szerény ismereteink. A Német Lovagrend vezetése, mint a Jászkun Kerület földbirtokosa 1731-ben kezdeményezte, hogy a három kerületi székvárosban: Jászberényben, Karcagon és Kiskunhalason épüljön egy-egy részben uradalmi, részben pedig katonai célokat szolgáló székház.²⁸² Úgy tűnik, hogy a XVIII. században sem a két másik kerületi központban Karcagon, sem Kiskunhalason nem épült székház, csak a jászberényi épült fel azért, hogy a Német Lovagrendnek megfelelő központja legyen.

A Jászkun Kerület XVIII. század második felének történeti sajátossága a vármegyékhez képest, hogy míg a vármegyéknek a megyeszékhelyen volt csak székháza, addig a Jászkun Kerületen belül a Kiskun és a Nagykun Kerület is rendelkezett egy-egy kerületi székházzal. A kerületek székházairól kijelenthető, hogy a vármegyeháznál kisebb léptékű épületegyüttesek voltak. Mindhárom kerület székháza kerítéssel volt határolva, hiszen a székházépület mint reprezentációs, hivatali és ülésterem feladatán túl a legfontosabb rendeltetése a rabok megfelelő őrzése és elhelyezése volt. Ezért mind a három székház épület udvarán megtalálható egy-egy börtönépület is. Az első székházépületek megjelenésükben is meglehetősen szerények voltak, hiszen földszintesek voltak a kiskunfélegyházi székházról pedig ismert, hogy náddal volt fedve. Ez alól kivételt jelentett a jászberényi székház, aminek az első fázisát, - mint lentebb említtem - egy országosan ismert mester: Anton Erhard Martinelli tervezte. A későbbi építkezések hatására viszont kijelenthető, hogy a székházak a települések kiemelkedő és meghatározó helyszínei lettek. Az egyes székházakat felépítésük ideje szerint mutatom be.

---

²⁸¹ Botka János, 2000. 89-90.

²⁸² Kiss József, 1995. 98.

5.2.1. A Nagykun Kerület székházai Kunszentmárton (1782–1853)

A Nagykun Kerület első ismert székháza Kunszentmártonban 1782-ig a jelenlegi Városi Általános Iskola Deák Ferenc utcai épületének a helyén állott. A sorrendben második, ma is látható székházat Jung József pesti építész tervezte. A késő barokk copf stílusú, U alakú földszintes épület 1780 és 1782 között épült. A kivitelezést a Jászkun Kerületben legtöbbit foglalkoztatott Karl Rabl gyöngyösi mester végezte. Tetőzetét eredetileg fazsindely borította. Az 1826-os szélvész után viszont cserépre cserélték. A székházhoz tartozott a vele egykorú börtön is. A székház épület eredeti funkciója már a Bach-rendszerben megszűnt, hiszen 1853-ban a Nagykun Kerület központját Karcagra helyezték át, ezért az itt található bútorokat elárverezték.

1870-ben a Jászkun Kerület eladásra kínálta a használaton kívüli épületet.²⁸³ 1874-ben Kunszentmárton városa vette meg a székházat, és itt helyezte el 1876-tól a járásbíróságot, 1879-ben pedig a „kiskun szobában” a város óvodáját. Az épületre csak a vizsgált korszakon kívül, 1900-ban építettek rá emeletet. Napjainkban pedig a földhivatal kap itt helyet.²⁸⁴

A kunszentmártoni székházról megállapítható, hogy díszesen kialakított, de meglehetősen szerény méretű épület volt a többi két kerületi székházhoz viszonyítva, hiszen a kerület fennállása során végig földszintes maradt. Az épület középtengelyében volt kialakítva a közgyűlések részére fenntartott nagyterem, az épület többi helyisége pedig a kerületi tisztségviselők helyiségei voltak. A székház belső tereit teknőboltozattal fedték, és több barokk stílusú ajtó is fennmaradt.

A karcagi császári-királyi járási kapitányi hivatal, majd Nagykun Kerület székháza (1853–1876)

1853-tól hosszú idő eltelte után Karcagnak sikerült ismét visszaszereznie a Nagykun Kerület központi székhelyét. Ruzicska Ferenc²⁸⁵ adatai szerint ebben nagyban közrejátszott, hogy a

---

²⁸³ MNL JNSZML JKK prot. 1870. 54. p.

²⁸⁴ Hegedűs Krisztián, 2008. 89-94.

²⁸⁵ Ruzicska Ferenc írói neve Elek György. Ezért minden esetben, ha személyére hivatkozok, akkor Ruzicska Ferencként említem, míg művére hivatkozva Elek Györgyként szerepeltetem.

város új, emeletes székházat építetett.²⁸⁶ 1853 és 1855 között épült fel a mai városháza helyén a császári-királyi járási székház, ami 1861-től egészen 1876-ig volt a Nagykun Kerület székháza. A kerület megszüntetését követően királyi törvényszék, 1885-től pedig városháza volt. 1910-ben bontották le, hogy a helyére építhessék a ma is álló szecessziós stílusú városházát.²⁸⁷ Mivel az egykori székházból semmi sem maradt, ezért csak az egykori felvételekből alkothatunk róla képet.

A téglalap alapú emeletes épület romantikus stílusjegyeket viselt magán és építésének idején modern hatást kelthetett. Az épület 1862-es leírása szerint a földszinten tíz szoba, az emeleten pedig tizenkettő irodai helyiség kapott helyet.²⁸⁸ Egykori főhomlokzata középrizalitos kiképzésű volt, melynek emeletén erkélyt építettek ki. Timpanonja szintén romantikus stílusú volt.

5.2.2. A Kiskun Kerület székházai Kiskunfélegyháza (1773–1876)

A Kiskun Kerület székháza Kiskunfélegyházán 1753-tól egészen 1773-ig ideiglenesen a városházán volt. Az egykori székházépület egy üres telekre épült fel 1773-ban és feltehetően meglehetősen egyszerű építmény lehetett, hiszen földszintes volt. A náddal fedett épület azonban 1793-ban szerencsétlen véletlen miatt leégett. A helyére 1794-ben épült fel a kiskun települések pénzén a késő barokk-copf stílusú L-alakú emeletes székházépület. (2. kép) Tetejét eredetileg feltételezhetően faszindellyel fedhették, amit csak 1846-ban cseréltek le cserépre. A székház udvarán 1794-re emeletes börtön is épült.²⁸⁹ A főhomlokzat közepén nyílik a kőkeretes íves kapu, mely napsugaras díszítménnyel ékesített. A kapu fölött feltehetően eredeti erkély látható. A főhomlokzat díszje az erkély fölötti timpanon, melynek tetején copf horganydísz látható. A timpanon közepén díszláda, felette pedig a Kiskun Kerület címere látható hadi jelvényekkel övezve. A székház belső udvari homlokzata viszonylag szerényen díszített, hiszen csak a kapubejárat feletti emléktábla és az azt körbevevő copf keret övezi. Az épület hátsó és részben oldalsó homlokzata eredetileg árkados

---

²⁸⁶ A székház épülete viszont sietősen és technológiai hibákkal épült, hiszen már az 1870-es években az erkélyt statikai okok miatt le kellett bontani. Az 1910-es bontáskor derült ki, hogy az épületbe több helyütt bontott fél téglákat is beleépítettek és több helyütt a kötőanyagot is sárral pótolták ki. Ruzicska Ferenc szóbeli közlése.

²⁸⁷ Elek György, 2012. 98.

²⁸⁸ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 353/1862.

²⁸⁹ Fekete János, 1994. 6.

kiképzésű volt, így az épület belső folyosói a kor szokása szerint nyitottak voltak. A díszes főbejárat feletti három szakaszos boltozat stilizált napszimbólumokkal díszített.

1862-ben a székház épületben a földszinten 11 helység, az emeleten pedig 10 szoba volt megtalálható. A leltárból kiderül, hogy külön szobája volt a főügyésznek, főorvosnak, az alkapitánynak, a kerületi kapitánynak, a jegyzői kis- és nagyszoba, de a várnagynak, az öröknek is külön helységük volt és megtalálható volt a törvénykezési terem és a konyha is.²⁹⁰

Sajnos a Kiskun Kerület székházáról nem ismert eredeti tervrajz, viszont a napjainkig fennmaradt részletekből és az 1936-ból és 1940-ből származó felmérési rajzokból részben rekonstruálni lehet az épület eredeti térkiosztását.

A kocsibejáratától balra lehetett a hajdú szobája. A nyitott folyosóról kis irodai szobák és raktárak nyíltak, melynek pontos rendeltetése nem meghatározható. A déli oldal végén a hátsó homlokzatból kiugró illemhelyek voltak kialakítva. A folyosó végéről indult az emeletre felvezető lépcső, ami valószínűsíthető módon fából készült. Az északi oldal mellékszárnyán lépcsőház, illemhely, lépcsőház és raktárak kaptak helyet. A mellékszárny keleti végén pedig az 1826-ban kialakított Szentháromság tiszteletére felszentelt kápolna volt megtalálható.²⁹¹

Az emeleten a főhomlokzat középső részén a leghangsúlyosabb helyen került kialakításra a kerületi gyűléseknek is helyt adó tanácsterem, melynek duplaszárnyú barokk stílusú ajtaja egyértelműen jelezte a terem különleges fontosságát. Innen nyílt az utcára néző erkély. A tanácsteremből déli irányba haladva irodák és irattár volt kialakítva. A tanácsterem északi oldaláról a kiskun kapitány termei nyíltak. Mészáros Márta a Kiskun Múzeum igazgatójának közlése szerint a fő szárny északi végén a jelenlegi igazgatói iroda egykor a székházat építtető Már András lakószobája volt, mellette egy ebédlővel. Az oldalszárny emeleti helyeiben az ide vezető lépcsőkön túl szintén raktárak és mellékhelyiségek voltak kialakítva. Az épület 1876-ban a Kiskun Kerület megszűnésével elvesztette eredeti funkcióját és benne a kiskunfélegyházi főszolgabírószékházat alakították ki.

1939-től az épület a város döntése értelmében az 1902-ben alapított Kiskun Múzeum gyűjteményének is helyet ad. Ezt követően történt meg az épület nagy átépítése, melynek során a földszinten több irodát egybenyitottak, a lépcsőket elbontották, és a kapubejárat bal oldaláról nyíló új függőlépcsőt építettek, melynek során az emeleti tanácsterem északi része is megszüntetésre került. Szintén ekkor bontották el a főszárny déli végéhez csatlakozó

---

²⁹⁰ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 353/1862.

²⁹¹ Mészáros Márta múzeumigazgató szóbeli közlése.

illemhelyeket is.²⁹² A történeti hűség kedvéért megjegyzem, hogy a Kiskun Múzeum csak hosszú idő elteltével kapta meg az egész épületegyüttest saját használatára.

A főhomlokzat timpanonjának szövege:²⁹³

SEREN. HVNG. ET. BOH. REG HAER. PRÍNCÍPE.
ALEXANDRO LEOPOLDO.
ARCHÍ. DVCE. AVSTR REG. HVNG. PALATÍNO.
ÍVDÍCE. ET. COM. IAZ. ET. CVMAN. BENÍGNE. CONCEDENTE.
AEDES. HAE. EX/. CÍNERÍBVS. FATAL. ÍNCENDÍÍ. RESTAVRATAE
AC. VNA. INSVPER. CONTÍGNATÍONE. AVCTAE
ÍMPENSÍ. DÍSTR. MÍN. CVMANÍAE.
CVRA ALEXAND. BOROS. DE RAKOS
S.C.R.A.M. CONS. ET. SVPR. PALAT. CAPÍTANEÍ.
ANNO. R. S. MDCCXCIII.

A hátsó homlokzat kapuja fölötti emléktábla szövege:²⁹⁴

HANC. DOMVM.
ÍVSTÍTÍAE. ADMINÍSTRATÍONÍ .
MAGÍSTRATVS. COMMODÍTATÍ.
RESTAVRAVÍT. AVXÍT. ET. PERENNEM. VOVÍT.
DÍSTRÍCTVS. MÍNORÍS. CVMAN.
CO=ADLABORANTÍBVS.
D. D. ANDREA. MÁR. CAPÍTANEO.
ASSESSORÍBVS. PALAT. MÍCH. HORVÁT. ET. MÍCH. SÍNKOVÍTS.

---

²⁹² A kiskunfélegyházi járási székház felmérési rajza. Földszinti és emeleti alaprajza. 1936. Tört. dok. 2001.49.1-2., A Kiskun múzeum alaprajza és metszete. Földszint és emelet. 1940. Tört. dok. 2001.50.1-2.

²⁹³ Urbán Miklósné, 2005. 123. nyomán a felirat fordítása: Öfelségének, Sándor Lipótnak -, a Magyar és a Cseh Királyság örökös fejedelmének, Ausztria főhercegének, a Magyar Királyság nádorának, a jászok és kunok bírájának és grófjának kegyes engedelmével, a végzetes tűzvész hamvaiból megújított és egy költségekkel ráépült emeletbe növelt ezen épület a Kiskun Kerület gondozására átadta rákosi Boros Sándor nádori főkapitány. Az 1794. esztendőben.

²⁹⁴ Urbán Miklósné, 2005. 123. nyomán a felirat fordítása: Az igazságnak ezt a házát az előljárárság készséges segítségnyújtásával helyreállította, növelte és örökre magáénak fogadta a Kiskun Kerület. Segítséget nyújtottak méltóságos Már András kapitány úr, Horváth Mihály és Sinkovits Mihály nádori úlnökök, Péter Ferenc, Mihalovits Márton, Ziger József törvényes biztosok és 8 község. Az Úr 1794. esztendejében.

ÍVRAS. ET. COMISS. FRAN. PÉTER. MART. MIHÁLOVITS. IOS. ZIGER.
ET. VIII. COMVNITATIBVS. ANO. D. MDCCXCIII.

CSERÉPPELFEDŐDÖTT 1846 =

A kunszentmiklósi császári-királyi járási kapitányi hivatal (1850–1861)

A kunszentmiklósi császári-királyi járási kapitányi hivatalról sajnos csak minimális ismereteink vannak. A földszintes hivatal egykor két épületből állt. 1861 után az épületekben adóhivatal és csendőrlaktanya, majd pedig az Úri Casinó működött itt. Később az épületeket egybeépítették és az Általános Iskola költözött ide.²⁹⁵ A Rákóczi utca 3. szám alatti épületet a XX. század közepén teljesen átépítették, így az eredeti hivatal felépítését sajnos ma már nem tudjuk rekonstruálni.

A kiskunhalasi császári királyi járási kapitányi hivatal (1854–1861)

A kiskunhalasi császári-királyi járási kapitányi hivatal a város központjában a városházával átellenben található. Az épület eredetileg földszintes volt és a XVIII. század végétől a görög kereskedők boltjaként funkcionált. 1850-ben, vagy 1856-ban emeletet építettek a téglalap alakú főhomlokzatra, míg az oldalszárny földszintes maradt. 1850-től 1854-ig az épületben működött a kiskunfélegyházi járási kapitány helyettese. 1854 és 1861 között az épület adott helyet a kapitányi hivatalnak. A járási kapitányság megszüntetése után a város tulajdonában maradt és a „kisvárosházaként” emlegetett kései klasszicista stílusú épületben ma is hivatali irodák működnek.

---

²⁹⁵ <http://docplayer.hu/2970438-Kunszentmiklos-rovid-tortene-a-kezdetektol-a-21-szazad-elejeig.html> letöltés ideje: 2016. augusztus 18.

5.2.3. A Jászkun Kerület székháza (1731–1876)

A Jászkun Kerület székháza Jászberény központjában a Főtér legmeghatározóbb helyére épült fel. Sajnos a tervrajzok nem maradtak fenn, csupán a jelenlegi klasszicista épület alaprajza található meg. Falkutatás hiányában a Jászkun Kerület székházának pontos kialakulásáról és építésének korszakairól még ma is igen keveset tudunk. A Jászkun Kerület székházának legkorábbi fázisát Anton Erhard Martinelli (1684 k.–1747) olasz származású ausztriai építész tervezte 1734-ben. Martinelli munkái közül kiemelkedik a pesti Invalidus Palota. Bár a grandiózus tervek csak részben készültek el, mégis a megvalósult építmény a mai Budapest egyik legszebb barokk középülete. A neves építész tervezte többek között Bécsben a Német Lovagrend Szent Erzsébet templomát és a magyarbéli Csáky-kastélyt is.²⁹⁶

A Jászkun Kerület székházának építkezése 1735-től 1741-ig tartott és eredetileg a Invalidusok földesúri székház céljára tervezte Martinelli. Sajnos nem tudjuk, hogy a minden bizonnyal nagyszerű barokk stílusú épülettervekből valójában mi épült fel. Bár a tervrajzok nem ismertek, Kiss Józsefnek sikerült megtalálnia Martinelli leírását a tervezetről. E szerint a főhomlokzat 22 öl (circa 50 méter) széles, szélessége 3 öl (circa 13 méter). A tervezet szerint a székház főhomlokzatához két oldalról egy-egy oldalszárny is csatlakozott, ami egységesen 8,5 öl (circa 16 méter) volt.²⁹⁷ Fontos megjegyezni viszont, hogy a jelenlegi épület adatai jelentősen nagyobbak a tervezetben feltüntetett számoknál, ami megerősíti azt a sejtést, hogy a későbbi építkezések során a székházat gyökeresen átépítették.

A Jászkun Kerület székházához tartozott eredetileg egy szoborcsoport is. A szobrok java része egykor az épület két timpanonjára voltak helyezve. A főhomlokzat timpanonjának közepén állhatott a nagyméretű kőváza, amit két oldalról egy-egy, a bőséget és termékenységet jelképező nőalak vett közre. A hátsó homlokzat timpanonján lehetett elhelyezve a kisebb méretű kőváza, melyet eredetileg a pánsípon játszó alakok szegélyeztek. Talán a székházhoz tartozó kapuk tetején állhattak a kisebb szobrok, melyek közül kettő egy gyümölcsfa szüretét mutatja, kettő pedig két gyermekalakot mutat, akik vadászkiáltással a kezükben vannak ábrázolva.

Az 1829-es átépítés után a szobrok nagy részét a székház mögötti börtönépület kerítéséhez helyezték át. A nagy kővázát pedig később a Ferencesek terére vitték.

A kerületek székházának oldalsó kapujai fölé kerültek áthelyezésre a pánsípon játszó férfi alakok. Valamint a székházhoz tartozó saroképület tetejére került fel a kisebbik kőváza.

---

²⁹⁶ Kiss József, 1995. 89., 91-96.

²⁹⁷ Kiss József, 1995. 104.

Jelenleg a többi kőszobor a Fürdő utcai parkban láthatóak.

Egri Hunor kőszobrász, restaurátor a Megyeház utca melletti pánsípos alakot restaurálta. Eredményei szerint a szobrot a Buda környéki sóskúti mészkőből faragták. A szobrokat barokk-rokoko stílusa alapján egy kiváló műveltségű olasz-osztrák kőszobrász mester faraghatta a XVIII. század első felében. Tehát több mint valószínű, hogy a többi szoborral együtt a Martinelli-féle székház első építési periódusához köthető.

Ugyanakkor Hild Viktor jegyzete szerint a szobrokat a pesti Beleznay palotából Szluha Imre nádori főkapitány hozatta, hogy a székház hátsó homlokzata közötti teret és a kerületi börtönt egymástól elválassza. Ugyanis a kerületi székház 1829-es átépítését követően a szobrok a börtön kerítésének díszítő elemeiként szolgáltak.²⁹⁸

1763-ban a székházat három oldalról falak vették körül, az így keletkezett térre pedig emeletes L alakú börtön épült.²⁹⁹ A XIX. század elején pedig a rabok részére a Szent Kereszt tiszteletére felszentelt kápolna is kialakításra került benne.³⁰⁰

A székházat 1780 és 1782 között bővítették és átépítették. Feltételezhetően ekkor lett emeletes az épület. A székház alatt ekkor már létezett egy kisebb börtön is, hiszen a ma is meglévő pince vasalt ajtaja késő barokk stílusú. 1827-ben, Bartsik Márton a homlokzaton egy ma már nem látható latin emléktáblát is említett. A tábla magyar fordítása a következő: II. József császár és magyar király uralkodása alatt ez az épület a jászok és kunok közügyeinek és jogszolgáltatásának intézésére Almásy Ignác királyi ispán és helytartótanácsos gondozásával az alaptól fogva megújított és megnagyobbított az 1782. évben.³⁰¹

1829-ben ismét jelentős bővítések és átépítések történtek. Az épület így nyerte el Kasselik Ferenc neves pesti építész és Rabl Károly gyöngyösi építőmester tervei szerint a ma is látható egységes klasszicista stílusát. (3. kép) Kasselik tervezte többek között a balassagyarmati vármegyeházát és számos pesti középületet és lakóházat is. Rabl a Jászkun Kerületben számos építkezést vezetett. 1829 és 1830 között a főhomlokzat tetejére új szobrok kerültek. Középen a Jászkun Kerület egyedi megfogalmazású klasszicista stílusú címere látható. Két oldalán pedig egy-egy „magyar bajuszos” fekvő oroszlán örökdik.

---

²⁹⁸ Jász Múzeum Adattára 96.410.1.

²⁹⁹ Sáros András, 2006. 80. A börtönt egészen 1963-ig használták eredeti céljaira. Napjainkban különböző szolgáltatásokat végző cégek működnek falai között.

³⁰⁰ Palugyay Imre, 1854. 122.

³⁰¹ Bartsik Márton, 1827. 37.; Palugyay Imre, 1854. 46. REGNANTE. / IMP. CAESARE. IOSEPHO. II. PIO. FELICE. / AUG. HUNG. BOH. GALL. ET. LODOM. REGE. / APOST. P. P. / AEDES. HAE. / PERTRACTANDIS. PUBLICIS. IAZYG. ET. / CUMAN. NEGOTIIS. AC. IURI. DICUNDO. DESTINATAE. / CURA. / IGNAT. ALMÁSY. CONS. REGII. ET. SUPR. / LOCUMT. CAPIT. EX. FUNDAM. / RESTAURATAE. ET AUCTAE. / ANNO. R. S. M.DCC.LXXXII. Az emléktábla jelenlegi helye ismeretlen.

A kiugró rizalitos főhomlokzat földszintjén nyílik a kerékvetőkkel ellátott díszes, kőből faragott kapuzat. Értékes részlete az épületnek a nagykapuból nyíló egységesen klasszicista stílust képviselő dór oszlopokkal díszített földszinti belső tér. Innen indul az emeletre kétszárnyú lépcső. Az emelet díszes nagyterem, mely egykor a közgyűlés ülésterme volt.

A szimmetriára való törekvés szerint az épület szélén mind két oldalról egy-egy díszesen kivitelezett kapu is tartozik.

Figyelemre méltó az 1829-es építkezésekhez kapcsolódó Rabl Károly féle belső terveket is megemlíteni. A székház belső kiosztását ifjabb Bedekovich Lőrinc a Jász Kerület mérnöke tervezte át.³⁰² Bár a belső elrendezést átterveztették, viszont még így is értékes adatok nyerhetők a tervekről, hiszen az egyes szobákhoz beírásra került, hogy mely tisztségviselők részére szánják. Az épületbe belépve a bal oldali szárnyban az orvos, az adószedők és az esküdt került elhelyezésre. A Főtér és a Megyeház utca sarokszobájában pedig a jász kapitány szobája került kialakításra. A bejárattól jobbra a hajdúk, azaz az örök és több hivatalnok szobái következtek. Az épület Főtérre néző jobb oldali sarokszobájában pedig a kiskun kapitány szobája került kialakításra. A hátsó homlokzat bal oldali szárnyán több hivatalnoki helység mellett a kassza került elhelyezésre, míg a jobb oldali szárnyon többek között a nagy ebédlő, a konyha és a spejz volt megtalálható. A főtéri szárny és a két oldalsó szárny találkozásainál pedig az illemhelyek kerültek kialakításra. Az emeleten a Főtérre néző nagy teremben rendezték be a közgyűlés helyszínét. A nagyteremből két ajtó nyílt. A Főtéri ablakok irányából nézve a jobb oldalon a Jászkun Kerület főkapitányának szobája, a szomszédos termekben pedig a hajdúk mellett a főjegyző és a másodjegyző foglalt helyet. A főtérre néző ablakokhoz képest baloldalon a díszterem mellett a Jászkun Kerület alkapitánya, valamint a hajdúk és a Főtérre néző sarokszobában a nagykun kapitány terme állott. Az oldalsó szárnyakon a kisebb hivatalnokok szobái voltak elhelyezve.

A székház telkének északi oldalán minden bizonnyal ekkor épült a Főtérre néző főhomlokzatú önálló épületrész, melyet a nagykapu köt össze a székház épületével. Az épületrész stílusa megegyezik a székházéval, melyet az is erősít, hogy homlokzata tetejére ugyancsak egy barokk stílusú kővázát helyeztek. Sajnos az épület eredeti rendeltetése nem ismert, de feltehetően raktárként és talán portaként használhatták.

Komáromy József 1930-as évekből származó fotója alapján megállapítható, hogy a főhomlokzat földszintje kőből épült, az emelet pedig téglából.

---

³⁰² Farkas Kristóf Vince, 2011. 71-72.

A Jászkun Kerület székházában több híres személyiség is megfordult. 1845-ben a redemptio 100 éves jubileumi ünnepségére érkezett József nádor is itt szállt meg és az ünnepi étkezések is itt történtek.³⁰³

1849. április 3-án a székház országos jelentőségűvé vált, hiszen Kossuth Lajos, Damjanich János, Klapka György, Görgey Artúr, Aulich Lajos és Leiningen-Westerburg Károly itt tartotta haditanácsát.³⁰⁴

1871-ben a székház nagytermében jelentős építkezés zajlott, hiszen karzat épült Koczka Nándor építész tervei szerint. A kivitelezést Wanner József budai műasztalos és Dolánszky asztalos végezte. Ekkor helyezték el a nagyteremben Mária Dorottya főhercegné ismeretlen festő által készített festményét is.³⁰⁵

1876-tól 1878-ig a Jászkun Kerület megszűnte után a szolnoki vármegyeház felépültéig itt tartották a megyegyűléseket. 1887-ben az épületet az Igazságügyi Minisztérium vásárolta meg, 1888-ban felújították és feltehetően a díszítéseket részben eltávolították. A volt székház új feladatot nyert, mivel a Járási Bíróság kapott itt helyet. A bíróság a XIX. század végén szinte teljesen kicserélte a nyílászárókat, viszont jelentős átépítésekre nem került sor. Az épületen csak az 1960-as évektől végeztek kisebb mértékű igénytelen és gyenge kivitelű átépítéseket.

2011 óta a műemlék épület kiemelkedő szerepe miatt történelmi emlékhely minősítést kapott.

5.3. A Jászkun Kerület fennmaradt tárgyi emlékei

5.3.1. Privilegiális láda

Az egykori Jászkun Kerület egyik legérdekesebb fennmaradt relikviája az ún. privilegiális láda. (9. kép) Az 1775-ben vasból készített barokk stílusú alkotás a Jász Múzeum állandó kiállításában található. A láda fekete színű, díszítményei eredetileg aranszínűek lehettek. A láda belsejében ez a felirat olvasható: Anno 1775. F. D. 299. Pfund. Réz Kálmán szerint Franciscus Dubler lakatos készítette a 149,5 kg súlyú ládát.³⁰⁶ A ládában egykor a kiváltságleveleket, a pecsétnyomókat, pénzt és emlékérmeket tartottak. A láda

---

³⁰³ Örömnünp, 1845. 24., 56.

³⁰⁴ Bathó Edit, 2007. 22.

³⁰⁵ Kiss Erika, 2009. 85.

³⁰⁶ Réz Kálmán, 1943. 289.

különlegességét egyedülálló zárszerkezete adja, ugyanis három kulccsal záródik.³⁰⁷ Minden kulcs négy helyen zár. A három kulcs egyértelműen a Jászkun Kerületet felépítő három kerületre utal. A láda záraiban jelenleg mindhárom kulcs benne van, melyek eredetileg a három kerületi kapitánynál voltak. A Jászkun Kerület jászberényi székházában a közlevéltárban elhelyezett ládát pedig csak együttes jelenlétükben tudták felnyitni, ami az ellenőrizhetőséget szolgálta.

A kulcsokat a kapitány beiktatásakor adta át a Jászkun Kerület alkapitánya, amint arról 1836-ban írásos beszámoló is olvasható.³⁰⁸

Szabó József kiskun kapitány 1843-as nyugalomba vonulásakor a nála lévő két kulcsot a kerületeknek visszaadta, amit pecsét alá zárva, a levéltárba helyeztek el.³⁰⁹

1850-ben viszont az újonnan kinevezett császári-királyi kapitányok három-három kulcsot vettek át.³¹⁰ Aczél Lajos kiskun kapitány 1863-as átvételi elismervénye szerint: „*Áll pedig ezen kulcs egy nagy és mellé csatolt két kisebb kulcsból.*”³¹¹ Tehát a két kisebb kulcs feltehetően másolat lehetett.

A három kapitány által őrzött kulcsok használatára utaló feltehetően legkésőbbi adat 1867. szeptember 25-ről való, amikor a Jászkun Kerület vezető tisztségviselői megvizsgálták a ládában őrzött emlékpénzeket és arról leltárt vettek fel, melyet a tisztségviselők aláírásaikkal hitelesítettek.³¹² A láda oldalfalain kettő-kettő vas fogantyú található, előoldalán pedig egy ál kulcslyuk is található. A kulcslyukak takaró fogantyúja eredetileg pedig egy vas katona volt, de az alak feje és két keze sajnos napjainkra már nem maradt fenn.

Szimbolikus, hogy a Jászkun Kerület történetének végén 1876. június 24-én a Jász Múzeumba került a különleges láda, 70 oklevéllel, 8 zászlóval, 21 éremmel és 5 könyvvel együtt.³¹³ A múzeum első nagy kiállításán 1876-ban a privilegiális ládát már, mint a kerületek régi emlékét mutatták be.³¹⁴

---

³⁰⁷ Hasonlítható a szokás a prágai Szent Vitus székesegyház pánccs szekrényéhez. Itt 1791 óta tartják a cseh koronázási ékszereket és a trezor hét kulccsal záródik.

³⁰⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1836. 2332.

³⁰⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 2976.

³¹⁰ MNL JNSZML JKK Főkapitányi elnöki iratok 1850. 1244.

³¹¹ MNL JNSZML JKK közigazgatási iratai 1863.

³¹² Jász Kun Kerületeknek emlékpénz gyűjteménye. (Jász Múzeum)

³¹³ Blénessy János, 1940. 19.

³¹⁴ Szabó József, 1876. 4.

5.3.2. A Jászkürt

A Jászkürt, vagy másik nevén Lehel-kürtje a hazai emberek szemében elsősorban Jászberény város legfőbb jelképe és a Jászság szimbóluma. A kürtnek ugyanakkor a Jászkun Kerület történelmében nagyon jelentős szerepe volt. A Jászkürt bár mindig is Jászberény város tulajdona volt, és a városháza levéltárában tartották már 1766 óta, mégsem csak a város, hanem az egész Jászság szimbóluma is volt, sőt egyben a jászkun főkapitány méltóságjelvénye is.³¹⁵ Az első ismert adat szerint 1845-ben József nádor jászberényi látogatásán a jászkun főkapitány az ereklyét az oldalán átvetve viselte,³¹⁶ 1857-ben a császári pár fogadásakor és feltehetően utoljára 1867-ben a budai koronázás alkalmával pedig szintén hasonló módon került megjelenítésre. A Jászkürt, mint méltóságjelvény másik különleges használata az ünnepi díszebédekhez kapcsolódott. Az ebéd során a kürtbe helyezett ezüstpohárba töltött bort a jászkun főkapitány és a vendég, illetve a jász és a kun nép egészségére ürítette.³¹⁷ A ceremónia szép példáira 1845-ben József nádor, 1852-ben Ferenc József császár és 1857-ben Ferenc József császár és Erzsébet császárné jászberényi látogatásakor került sor.

A Jászkürt második csorbulása az 1867-es budai koronázáshoz fűződik, ugyanis az idős gróf Ráday Gedeon jászkun főkapitány az ünnepi lovas felvonulás során véletlenül a magyar nyereghez ütötte, mire a kürt pereméből egy kisebb rész letörött. A főkapitány pedig kijelentette, hogy a hibát helyreállíttatja, „*hogy a vármegye nem tudja meg*”.³¹⁸ Az ekkor letörött rész kiegészítése valóban el is készült két ezüstszeg hozzáillesztésével, de a régi és az új anyag színe, valamint faragásának stílusa már ekkor is eltérő volt. A javítást a koronázási bandérium részére készíttetett fém címereket gyártó Marikovszky József pesti ezüst és aranyműves végezte el 20 osztrák forintért 1867. június végén.³¹⁹

Az 1874-ben létrehozott jászberényi Jász Múzeum legelső tárgyaként kapta meg a nevezetes kürtöt a várostól a további megőrzésre.

---

³¹⁵ Feltehetően a kürtöz fűződő legendák miatt válhatott a Jászkürt nem csak egy különleges régiséggé, hanem a jászok és kunok legfőbb szimbólumává. A napjainkban elterjedt vélekedés miszerint a Jászkürt a jász kapitány méltóságjelvénye is lett volna, ám ez a feltevés nem támasztható alá.

³¹⁶ A Jászkürt új aranyzinórzata ekkora készült el.

³¹⁷ A ma is meglévő Jászkürthöz készült ezüstpohár is 1845-ben készült.

³¹⁸ Szűcs Mihály, 1892. 50.

³¹⁹ MNL JNSZML XV. 7. Közvetlenül a levéltárba utalt iratok

VI. Reprezentáció a Jászkun Kerületben

6.1. Reprezentációs alkalmak a Jászkun Kerületben

A Jászkun Kerület a Magyar Királyság fiatal, kevésbé fajsúlyos törvényhatóságai közé tartozott. Ennek ellenére, illetve ezért is a tisztkarnak az elvárt reprezentáció révén is bizonyítania kellett a közösség erejét, fontosságát és hűségét az egyházi és világi főméltóságok, valamint más megyék előtt.

A katolikusok lakta településeken évről-évre kiemelkedő ünnep volt a templom búcsúja (5. számú melléklet) Vissza-visszatérő jelentős vendégek voltak az egyházi főméltóságok (egri püspökök és érsekek, illetve a váci püspökök), akik általában a bérálás szentségének kiszolgáltatását végezték, vagy pedig ún. vizitációs útra érkeztek, de a templomok felszentelését is ők végezték. Az egyházi főméltóságok látogatása nagyon fontos eseménynek számítottak. A települések vezetése ünnepélyes módon díszkapuval és köszöntőkkel fogadta a püspököket és érsekeket.

Igazán jelentőssé azonban a nádori és uralkodói látogatások váltak. A nádor tisztségénél fogva is a jászok és kunok közvetlen, legfőbb előljárója volt, ráadásul tisztét 1790 után a Habsburg dinasztia tagjai, a mindenkori uralkodó közvetlen hozzátartozói töltötték be. A nádort ugyanúgy az előljáróság fogadta ünnepélyes keretek között, díszkapuval, mint ahogyan az egyházi méltóságokat is. József nádor 1797-es jászberényi látogatásának emlékére egy évvel később készült a nádor obeliszk.³²⁰

József nádor 1805-ben Jászárokszálláson és Jászfényszarun tett látogatást.³²¹ Ebben az évben került sor a nyári kiskunsági és nagykunsági utazására is. A Nagykun Kerületet Kunszentmártonban érte el. Innen díszbandériummal Túrkevére ment és Kisújszálláson keresztül július 16-án Karcagra érkezett, ahol fényes ünnepségeket rendeztek tiszteletére. József nádor pedig vendégül látta a kerület tisztségviselőit. Július 17-én a menet Kunhegyesen és Kunmadarason haladt keresztül, a vezetés pedig egészen Debrecenig kísérté el.³²² A nádor látogatására az 1808-ban felállított karcagi márványoszlop emlékeztetett.³²³ 1821-ben

---

³²⁰ Sáros András, 2006. 120.

³²¹ Botka János, 2000. 173.

³²² MNL JNSZML JKK Prot. 1805. 1446.

³²³ Elek György, 2012. 82.

pedig ismét a Kiskun Kerületen keresztül utazott, ahol áthaladt Kiskunlacházán, Kunszentmiklóson, Szabadszálláson és Kiskunhalason.³²⁴

Az országos nemesekhez hasonlóan a hazát vérrel szolgáló jászok és kunok képét a tisztelgő lovas bandériumok kiállításával is igyekeztek erősíteni, ezért a Jászkun Kerületen kívül a jászok és kunok lovas egységei is számos alkalommal részt vettek ünnepi eseményeken. 1764-ben például Vácott jelen voltak Mária Terézia királynő fogadásán. 1790-ben a jászkun bandériumok is részt vettek a Szent Korona hazahozatalában, illetve Budán három fős jász és kun lovas egység vett részt II. Lipót koronázásán.³²⁵ Szintén jelen voltak a jászkun bandériumok V. Ferdinánd 1830-as pozsonyi koronázásán és Ferenc József 1867-es budai koronázásán is.

6.1.1. A redemptio kihirdetésének népünnepélye 1745-ben

A jász és kun kiváltságok visszaállítását 1745. május 6-án írta alá Mária Terézia királynő Bécsben. A Jászkun Kerületben ünnepélyes kihirdetésére csak július 12-én került sor, Jászberényben. Az esemény fontossága miatt kétnapos ünnepélyt rendeztek.

Július 11-én erdői gróf Pálffy János nádor helyett gyaraki gróf Grassalkovich Antal, mint a nádor biztosa érkezett meg több Heves és Pest vármegyei tisztségviselővel együtt a Jászkun Kerületbe. A kerületek legnyugatibb pontján Jászfényszaru határában várták az összegyűlt bandériumok és feltehetően a kerületek főbb tisztviselői, ahol rövid beszéddel fogadták az előkelő vendégeket. Ezt követően a menetet Almásy Ignác a későbbi alkapitány vezette be Jászfényszaru községébe, ahol a vendégeket reggelivel fogadták. A bandériumok vezetése mellett érkeztek meg Jászberénybe, ahol a város tisztségviselői és tehetősebb polgárai fogadták a vendégeket. Az ünnepélyességet a mozsárlövések hangja emelte.

Július 12-én a Jászkun Kerület székházában ünnepi közgyűlésre került sor. Az előkelő vendégek sorában jelen volt báró Orczy István, a Jászkun Kerület adminisztrátor főkapitánya és fia, Lőrinc. Grassalkovich Antal beszédében kifejtette, hogy a jászok és kunok miként nyerték vissza szabadságukat és elmondta jövetele okát, hogy a nádori hatalmat visszaállítsa és a jászkun főkapitányt a tisztségébe beiktassa. Az új főkapitányt zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Jánost több férfi éljen kiáltozások mellett háromszor emelte fel. A

---

³²⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1991. 65.

³²⁵ Botka János, 2000. 173-174.

nádori főkapitány ekkor ünnepi beszédet mondott, melyben a kiváltságok visszaállítása miatt a Jászkun Kerületnek szebb jövőt és aranykort jósolt, valamint köszönetet mondott Pálffy János nádornak a kiváltságok visszaszerzésében tett fáradozásaiért.³²⁶

A közgyűlés után a város főterén álló Nagyboldogasszony templomba ment át az ünneplő közönség, ahol ünnepi szentmisére került sor. A mise prédikációját a Jászapáti született Rusvay Lőrinc gyöngyösi ferences szerzetes tartotta.³²⁷ A korszakra jellemző barokkos prédikáció szerencsére nyomtatásban is megjelent.³²⁸ Rusvay meglepően kezdte szónoklatát: „Szűnnyél-meg már keserűségben merült siralmas Nemzetem! könnyes szemeidet, nedves orcádot töröld-meg már idegeneknek el-adatott szomorú Népem! le-tehed már feketes gyászodat a' te régi dűcsőségedet, törvényes szabadságodat régtől fogva sírván ohaitó Nemes JASZ , és KUN Magyar Nemzet.” Prédikációjában nagy hangsúlyt fektetett a Bibliában olvasható szabadság események bemutatására. Az Újszövetségben olvasható Lázár feltámasztását és a redemptio eseményét is párhuzamba állította. A halott Lázárt az elnyomott Jászkun Kerülettel azonosította, a halottat feltámasztó Jézust pedig Mária Teréziához hasonlította, aki újra életre keltette a kerületeket. Lázár testvéreit, Mártát és Máriát³²⁹ Pálffy János nádorral és Grassalkovich Antallal állította párhuzamba. Pálffy János nádort az ószövetségi József pátriárkához hasonlította, hiszen ő mentette meg a zsidóság ősatyjait az éhhaláltól. Másik példájával Mózes és Áron főpapot Grassalkovichcsal és gróf Esterházy Imre nyitrai püspökkel kapcsolta össze. Prédikációja végén pedig áldást és intelmet mondott: „Alázátok-meg azért magatokat az Istennek hatalmas keze alatt , hogy föl magasztallyon Titekek , a' meg – látogatásnak űdején. Minden szorgalmatosságokat ő reá vetvén ; mert ő néki gondgya vagyon reátok. Jozanok legyetek, és vigyázzatok.

DEUS autem omnis gratiae - - modicum passos ipse perficiet , confirmabit , solidabitque. Ipsi Gloria, & Imperium in saecula saeculorum Amen. A minden kegyelemnek Istene pedig, Titeket a' kik egy kevéssé szenvettetek tökéletessé téssen , meg – erőssét, és meg – vástagét. Ő néki Dűcsőség , és Birodalom örökkön örökké AMEN.

A nyomtatott műben az alábbi kiegészítés is lejegyzésre került:

gLorIa , LaUs, & honor tIbI sIt reX ChrIste

reDeMptor,

faUsta THERESA tIbI JazYglbUsqVe: faVe.

1745.

---

³²⁶ Illéssy János, 1900. 248-249.

³²⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 201.

³²⁸ Rusvay Lőrinc, 1751. szám nélkül (továbbiakban sz. n.)

³²⁹ A szövegben tévesen egy-egy helyen Máriát Mária Magdolnának, illetve Magdolnának nevezte a szerző.

Istennek Dűcsősség.

Boldog Aszszonynak Tisztesség.

A' Királynak Nyertesség.

A' Jászoknak és Kunoknak Örök Békesség.”³³⁰

A mise végén Te Deumot énekeltek, a mozsarak zengtek, a katonaság pedig dízsörtüzet adott. Ezt követően került sor az ünnepi ebédre. Az ebéd végeztével azonban hatalmas szélvész, villámlás, mennydörgés és eső kerekedett, ami az ünnepséget félbeszakította. A jegyzőkönyv beszámolója szerint az országos viharban több torony is ledőlt Magyarországon, amit kedvező jelnek tartottak, hiszen a Megváltó Úr eljövetelekor is ledőltek Bál isten pogány bálványai.³³¹

6.1.2. Az első nádori látogatás 1759-ben

A Jászkun Kerületben az első nádori látogatásra 1759-ben került sor. A nádor közjogi tisztsége Magyarországon nagyon fontos volt, hiszen a király utáni legjelentősebb tisztséget viselte. Ugyanakkor a Jászkun Kerületben a nádor, egyben a jászok és kunok legfőbb bírása is volt, tehát szerepe nagyon meghatározó volt. Ezért számított kiemelkedő eseménynek, amikor 1759. október 5-én gróf németújvári Batthyány Lajos hivatalos látogatást tett a kerületek székvárosában. A nádor a Jászkun Kerületet Jászdózsa határában érte el. Itt az Almásy Pál nádori főkapitány által vezetett 400 főt számláló bandériumok fogadták. A nádort a főkapitány köszöntötte, majd pedig a menet Jászberénybe vette az útját. A város „gyöngyösi kapujánál” a helyi mesteremberekből álló 112 fős fegyveres gyalogság fogadta, a polgársággal, szerzetesekkel és a tanácstagokkal együtt. A nádort Molnár Ferenc városi jegyző - a későbbi kiskun kapitány - köszöntötte, az emberek pedig hangos viváttal fogadták. Ezt követően Batthyány nádor az ünnepi ebéden vett részt, majd pedig a bandérium a megyehatárig kísérte el.³³²

---

³³⁰ Rusvay Lőrinc, 1745. sz. n.

³³¹ Illéssy János, 1900. 249.; Botka János, 2000. 170.; Örömműnep, 1845. 14. „*finitis divinis mensae accubueret, - qua remota ingens exoriebatur ventus, - fulgura, tonitrua fere per totam Ungariam adeo : út in pluribus locis turres corruerint. -Erat hoc praesagium bonum , scriptum est enim - adveniente Domino salvatore nostro multae statucae Báál corruisse - fulgura, et ventos fuisse in natali plurium principum.*

Instaurata taliter libertate - ac auctoritate palatinali ventus attunc exortus abire jussit omnem subditailem malignitatem libertatemque avitam stabilivit.”

³³² Botka János, 2000. 170-171.

6.1.3. A József-csatorna felavatása 1796

A Jászkun Kerület földrajzi viszonyai miatt a folyókon tavasszal hatalmas áradások vonultak végig, amelyek a településeket is fenyegették. Az árvízmentesítés a kerületekben 1786-ban indult meg, amikor a mai Abádszalók melletti Mirhó-fok elzárására a nagykun települések részvételével húszezer ember és huszonötezer szarvasmarha munkájával³³³ elkezdődött, de az árvíz miatt csak 1787 tavaszára fejeződtek be a munkálatok.³³⁴

A Tarna folyó a jászszági szakaszán is jelentős árvizeket eredményezett, ezért Jászfákóhalma és Jászdózsa között idősebb Bedekovich Lőrinc földmérő tervei nyomán új, egyenes csatorna épült, ami a Tarna szerteágazó vízfolyása helyett új, egyenes és a víz gyors levezetését oldotta meg. Az új csatorna a korban nagyon jelentős teljesítménynek számított, hiszen ezzel részben megoldódott egy kisebb terület ármentesítése, valamint a megvalósult építmény jó példát mutatott a rendezetlen folyómedrek problémájának megoldására. Az árok Jászdózsa és Jászfákóhalma között épült meg 1795-ben 1000 öl, tehát körülbelül 2 km hosszúságban és 5 öl szélességben.³³⁵ A Tarna csatorna felavatására 1796. március 9-én a jászok és kunok grófja és bírja Habsburg József Antal főherceg-nádor születésnapján, nagy ünnepség keretében került sor. Az ünnepségen részt vett a csatorna által érintett Jászberény, Jászfákóhalma és Jászdózsa küldöttsége, Takáts László dósai, Rigó Ferenc jákóhalmi plébános,³³⁶ a Jászkun Kerület részéről Boros Sándor főkapitány, Pintér Ferenc főjegyző, Pethes András jász kapitány, Dósa József és Darázs József táblabírók,³³⁷ Muharay István és Bartal Ferenc esküdt, valamint Bedekovich Lőrinc földmérő. Elsőként a jákóhalmi templomban ünnepi szentmisén vettek részt, amit József nádor születésnapja miatt az ő tiszteletére mutattak be. Feltehetően a mise előtt „*dob, muzsika, és ágyúzás*” hangja szólt. A szentmise után az ünneplő közönség az árokhoz vonult kocsikkal és lovas kísérettel muzsikaszó mellett.³³⁸ Az árok hasznáról az ünnepségen Bedekovich Lőrinc tartott rövid előadást, beszédében pedig a csatornát készítő jászberényi, jászdózsai és jászfákóhalmi lakosok szorgalmas munkájáról is megemlékezett. A beszéd végén pedig formálisan, a jelenlévők előtt kérdezte meg Boros Sándor jászkun főkapitánytól, hogy az ároknak milyen nevet adjanak. A főkapitány válaszában az építményt a

---

³³³ Tóth János, 1976. 45.

³³⁴ Farkas Kristóf Vince, 2011. 19.

³³⁵ Tóth János, 1976. 42.; Fodor István Ferenc, 2008. 63.

³³⁶ MNL JNSZML Jászdózsa prot. 1796. 50.

³³⁷ MNL JNSZML Jászfákóhalma prot. 1796. 53.

³³⁸ MNL JNSZML Jászdózsa prot. 1796. 50.

nádor tiszteletére „gyönyörűséges dobb, s' Trombita harsogások”³³⁹ és „a mozsaraknak három izben törtent kisutesivel” mellett József csatornának nevezte el.³⁴⁰ A közönség pedig „három izben vivatot kialtották”.³⁴¹ Az ünnepség végül a községben fejeződött be, ahol „Többnyire Előjárók a Parochián, Nemelleyek pedig a Helység Házánál” ebéden vettek részt, ahol „Uri módon meg tractáltattunk”. A vendégek tokaji borokat ittak, és feltehetően a nagybőjt miatt, több fajta halat fogyasztottak.³⁴²

Jászkun Kerület tanácsa Boros Sándor főkapitány iránti tisztelete jeléül, „Mint hogy pedig ezen kimondhatatlan hasznú Árok assattatassának fő Inditoja sok izben kitett Consiliarius Úr volt, azért Jákóhalma Helysége örökös haláadássúl, és emlekezetül azon Kegyes, és hozzánk igaz szívű Úrúknak, Nevére a régi és általa ádotattott új folyás kebeliben tartozkodo szigeteket Boros Szigetinek hívni el tökellették.”³⁴³ Ismereteink szerint a Jászkun Kerületben ez az egyetlen főkapitányról elnevezett helynév.

A csatorna felavatásáról a Magyar Kurír folyóirata is beszámolt, ami egyértelműen alátámasztja az esemény fontosságát.³⁴⁴

6.1.4. Az 1845-ös centenáriumi ünnepség Az ünnepség előkészületei

A Jászkun Kerület közgyűlése 1844. december 16-án kezdte el a redemptio száz éves évfordulójára tervezett ünnepség megszervezését és elhatározták, hogy a jeles eseményre meghívják a király utáni legfőbb urukat, József nádort.³⁴⁵

A nádor a felkérésre meglehetősen későn az 1845. április 18-án érkezett levélben válaszolt, miszerint a meghívóküldöttség jelenjen meg 12 nap múlva április 30-án Budán, a nádor rezidenciáján. Ugyanakkor Szluha Imre főkapitány József nádornál tett április 17-ei látogatása során a nádor örömmel kifejezte, hogy ha egészségi állapota megengedi, szívesen eljön Jászberénybe és együtt ünnepli a centenáriumot hivatalának ötvenedik évfordulójával. Az ünnep dátumának pedig május 20-át jelölte meg. A Jászkun Kerület közgyűlése április 28-án kezdődött meg. Már ezen a napon Szluha főkapitány alaposan ismertette a jelenlévőkkel a

³³⁹ MNL JNSZML Jászberény prot. 1796. 174.

³⁴⁰ MNL JNSZML Jászkun Kerület tanácsa prot. 1796. 53.

³⁴¹ MNL JNSZML Jászkun Kerület tanácsa prot. 1796. 53.

³⁴² MNL JNSZML Jászkun Kerület tanácsa prot. 1796. 50.

³⁴³ MNL JNSZML Jászkun Kerület tanácsa prot. 1796. 53.

³⁴⁴ Fodor István Ferenc, 2008. 63.

³⁴⁵ Örömműnnp, 1845. 6-7.

centenárium ünnepség részletes programját. Tervének fontos eleme volt, hogy az 1745-ös redemptio meghatározó személyeinek leszármazottai is személyesen megjelenjenek. Így Pállfy Ferenc császári-királyi kamarást is meg kívánta hívni, hiszen 1745-ben az őse, gróf Pállfy János volt a nádor, aki a jászok és kunok szabadságtörekvéseit hathatósan támogatta.³⁴⁶ Úgy tűnik azonban, hogy az április 28-án megkezdett jászkun kerületi közgyűlés nagyon elhúzódott, mert a bizottság nem április 30-án, hanem csak május 3-án tudott elindulni. A 15 kocsiból álló küldöttség bizonyosan különleges volt. A nádor az előjárókat ünnepélyes módon fogadta és Szluha Imre, mint a küldöttség elnöke ünnepélyesen és magyar nyelven kérte fel József nádort, hogy jelenlétével tisztelje meg az ünnepséget. A nádor megígérte, hogy *„hacsak el nem hárítható akadályok által nem gátoltatik”* akkor József fiával együtt eljön az eseményre. A fogadás a nádor feleségénél, Mária Dorottyánál tett köszöntéssel zárult.³⁴⁷

Az ünnepség hírére *„Jászberény várossa, mint az ünnepély helye, legnagyobb mozgásba jött, itt minden nap újabb jelei mutatkoztak a' nagy ünnepélynek: az utak igazítása, séta 's egyéb térek, köz- és magánépületek csinositása, diszitmények készítése nagy élénkséggel folytattattak.”*³⁴⁸

Május 14-én az ünnepi bandérium is megérkezett Jászberénybe, és közös gyakorlatokat végeztek. Szintén ezen a napon érkezett meg Szluha főkapitány is. Május 16-án a nádor személyzete, 17-én pedig a Kress báró lovasezred egy osztálya érkezett meg részben a rendfenntartásra, részben a tisztelgésre. A következő napon már a vendégek is megérkeztek a városba.³⁴⁹

A közelgő ünnepi eseményre tehát minden időben elkészült. A szervezőket az éjszakai esőzés és vad szél komolyan aggasztotta, hiszen a kedvezőtlen időjárás az egész ünnepséget elronthatta volna.³⁵⁰

1845. május 19.

1845. május 19-én hétfő reggel az ég még igen komor és felhős volt, de az esőzés ekkorra már végleg elállt. Az ünnepség reggel 7 órakor szentmisével kezdődött, melyet a *„szabadságért küzdött ősök”* emlékére mutattak be.³⁵¹

---

³⁴⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1156. Úgy tűnik, hogy Pállfy Ferenc ismeretlen ok miatt nem tudott részt venni az ünnepségen.

³⁴⁷ Örömnünnep, 1845. 8-12.

³⁴⁸ Örömnünnep, 1845. 13.

³⁴⁹ Örömnünnep, 1845. 13.

³⁵⁰ Örömnünnep, 1845. 14.

Dél előtt 9 órakor a jászberényi Főtéren kezdett gyülekezni a jászokból és kunokból álló lovas tömeg. A kerületek lovas bandériumai száz-száz főből álltak. Minden kerületi bandérium élén a kerületi kapitány állt. A jászokat Vágó Ignác jász kapitány, a nagykunokat Illéssy (III.) János nagykun kapitány, a kiskunokat pedig Aczél István kiskun kapitány vezette. A kun bandériumok sötétkék ezüstgombos dolmányt, szablyával övezve és fekete színű kalapot viseltek. A kalap tollakkal és zöldfa lombbal volt ékesítve. A jász bandérium öltözete hasonló lehetett, de rókaprémes mentét is viseltek. A bandériumok az egyes kerületek új zászlóit is magukkal vitték. A kapitányok valószínűleg kék díszruhájáról pedig azt tudjuk, hogy ezüstzsinórzattal volt díszítve. Szintén ezüst zsinórzattal volt díszítve a búzavirág színű 13 lovas egyenruhája, akik a nádor kocsija mellett lovagoltak. Az egész sereg a Jászkun Kerület székháza előtt várakozott Szluha Imre jászkun főkapitányra. A koreográfia szerint ő jelenítette meg Lehel vezért, amihez különösen díszes „*pazar fényű*” ezüstzsinórzata és feltehetően búzavirágkék egyenruhája is nagyban hozzájárult. Ezt tökéletesítette be a párdubőr válltakaró, valamint az új aranysújtásos zsinórzattal ellátott hátára vetett Jászkiert. A főkapitány lovának felszerelése is ezüsttel volt díszítve. Szluha Imre gyors szemléje után a Kress ezred zenei kísérete mellett a menet elindult a nádor fogadására. A küldöttséget Kálmán Sándor jászkun alkapitány és Komáromi János jászberényi főbíró vezette. A lovasokat a Jász Kerület tisztikara és a települések képviselői követte kocsikon. Az ünnepi sereg Jászberény délnyugati határrészén két részre oszlott. A Jász Kerület küldöttsége a jászfelsőszentgyörgyi határnál állt meg 24 fényszarui és felsőszentgyörgyi banderistával együtt. Ők azért itt helyezkedtek el, mert a nádor ezen a határrészen érintette először a Jászságot. Az ünnepi kíséret többi tagja Jászberény határában maradt és a szőlőterület melletti Cserőhalomnál sorakozott föl.³⁵²

József nádor és kísérete 13 óra körül érte el a Jászság határát és a jövetelét taracklövéllel jelezték, melyet a többi állomáson mozsár lövéssel viszonztak. Itt a nádort Kálmán Sándor alkapitány, majd pedig Muhoray János jászberényi főjegyző ünnepi beszéddel köszöntötték, melyben mindkét szónok kiemelte, hogy az ünneplő közönség mennyire várja a nádor látogatását. A nádor mindkét köszöntőre röviden válaszolt. Innentől a nádor kocsiját a 13 jász és kun lovas kísérte. A nádor a kísérettel együtt a Cserőhalomhoz vonult, ahol már az egybegyűlt tömeg várakozott. Itt Szluha Imre főkapitány a nádor hintójához ment és lóhátról mondta el üdvözlő beszédét, melyben kiemelte a jászok és kunok katonai erényeit. Innen az egész ünnepi gyülekezet felsorakozott. Legelől a bandériumok négyes sorokban haladtak,

---

³⁵¹ Örömnünp, 1845. 14.

³⁵² Örömnünp, 1845. 14-16.

őket a nádor kocsija követte kétoldalt a 6-6, elöl pedig 1 lovassal. Eztán következett a többi kocsi, a menetet pedig a felsőszentgyörgyi határról érkezett 24 lovas zárta. A különleges alakulat így indult Jászberénybe, ahol a nádor érkezését lovasok útján ismét mozsarak jelezték. A város szélére állított nagy díszkapun keresztülvonult a hintó. Innentől egészen a Főtérig ünneplő emberek lepték el az útvonalat, akik éljeneztek az arra vonuló József nádort. A menetet még különlegesebbé tette a katonai zenekar zenéje. A nádor Főtérré érkezése előtt a katonaság kiürítette és lezárta a teret. A Kőhid előtt felállított diadalkapun keresztülhaladt a nádor kocsija, és amint a Kőhidat is elérte, a zene elhallgatott. Innen a hintó a Jászkun Kerület székházának nagykapuján behajtott és a lépcsőháznál megállt. Itt a Jászkun Kerület főjegyzője Bathó Ignác köszöntötte a nádort. A lépcsőn felfelé a jász és kun települések címereit tartó idős emberek álltak, akik a múltat jelképezték. Az emeleten a nagy terem előtti téren id. Pap Sándor jászberényi birtokos mondott rövid beszédet.³⁵³ Ezt követően az egyik legtehetősebb jászberényi család lány gyermeke, Taczman Tinka köszöntötte a jász leányok nevében a nádort, és átadott egy fehér koszorút. A köszöntések után a nádor a részére kijelölt lakhelyre ment, ami feltehetően a főkapitányi szoba volt. A termet nappal a jász és kun ifjak őrizték kettésével. A szállás elfoglalása után a nádor átment a szomszédos nagyterembe, ahol elkezdődött az ebéd. Itt a meghívott főméltóságok mellett a három kerületi kapitány, illetve a főkapitány és az alkapitány vett részt.

Az ebéd után került sor a nádor előtti tisztelgő látogatásokra. Elsőként a jászkun főkapitány mutatta be a kerületek tiszt karát. Majd Stipula József jászberényi apát plébános mutatta be a jászsági plébánosokat és iskolaigazgatókat. Végül a szomszédos vármegyék, káptalanok és a református egyház küldöttei jelentek meg. A tisztelgések után József nádor gróf Zichy Albert kamarással feltehetően főtéri sétára indult. Az összegyűlt nép pedig éltette a nádort. Ugyanekkor István főherceg is sétára indult a jászkapitánnyal, sőt a közterületeken túl „*némelly magánosok jobb izlésű kertjeit*” is meglátogatta.³⁵⁴

Az ünnepség estéje is szokatlanul díszes volt, hiszen a Főteret lámpákkal világítottak ki. A kíváncsi néptömeg jóval éjfél után, 2 óra körül tért haza, mert a lámpák fénye is „*lassanként kifogyott*”.³⁵⁵

---

³⁵³ Örömnép, 1845. 23. A beszámoló kiemeli, hogy Pap Sándor egyszerű tanulatlan idős ember volt.

³⁵⁴ Örömnép, 1845. 27.

³⁵⁵ Örömnép, 1845. 28.

1845. május 20.

1845. május 20-án, kedden a tiszta időjárás tovább folytatódott. Az ünnepség kezdetekor 9 órakor ünnepi harangszó hívta a Nagytemplomba a híveket. A beszámoló szerint hatalmas néptömeg gyűlt össze a templom melletti területen. A meghívott méltóságok és a kerületi tisztségviselők a székház nagytermében gyűltek össze, és a főkapitány vezetésével innen mentek át közösen a templomba. A tér két oldalán a dandársereg két oldalról a székháztól a templomig sorfalat állott. A szentmisét Sággy Mihály, a váci püspök helyettese tartotta. A mise különlegességét emelte, hogy a Pesti Vakok Intézetének énekkara énekelt. Az áldozat bemutatását követően Stipula József mondott emelkedett hangú ünnepi beszédet. A mise végén a nép körében egy nyomtatott szöveget osztottak szét, ami a Hymnusz a' jászok 's kúnok' százados ünnepére címet viselte. (6. számú melléklet) Feltehetően a mise végén énekelték el a himnuszt a jól ismert dallamú *Bemegyek szent templomodba* kezdetű egyházi énekekre. A mise után mozsár durrogás és zene közepette a vendégek a városházára mentek át, ahol a zsúfolásig megtelt nagyteremben folytatódott a zártkörű ünnepség. Elsőként Szluha Imre főkapitány mondott történelmi adatokkal bővelkedő szónoklatot, mely az ókortól egészen a Jászkun Kerület XIX. század elejéig eltelt időszakáig ívelt. A beszédben Szluha kiemelte a jászok és kunok neves előjáróit is. A szónoklatot követően az alkaptány felolvasta a nádor által kinevezett kilenc új táblabíró nevét, akik egyenlően képviselték a három kerületet. A programot követően az ünneplő társaság a Jászkun Kerület székházához vonult át a nagyterembe, ahol ismét József nádor előtt hódoltak. Amint a nádor megjelent „szűnni nem akaró éljenzésekkel” üdvözölték. A főjegyző beszéde után a nádor válaszolt magyar nyelven.³⁵⁶ Majd Stoffer József, a nádori iroda vezetője adott át az arany emlékpénzekből 2-2-2 darabot a kerületek jeles települési előjáróinak. Az emlékpénz különlegessége, hogy medállá alakították át, ugyanis Stoffer a kitüntetésekkel veres szalaggal együtt akasztotta a díjazottak mellé.

Az átadás után az alkaptány külön küldöttséggel a nádor lakosztályára ment és mind József nádornak, mind József főhercegnek egy-egy darab nagy arany emlékérmét adott át.

Az ünnepi ebédre délután 3 órakor került sor. A székház nagytermében az ebéden a meghívott vendégek, a kitüntetettek, a katonaság főbb tisztjei, és a kerületek tisztikarából összesen 62 személy vett részt. A nagyszámú vendégsereg miatt viszont több helyszínen is volt ünnepi ebéd. 800 vendég a városháza nagytermében, a kaszinó egyesület termeiben (az

---

³⁵⁶ Örömnünp, 1845. 54.

egykori Pannonia szálló épületében), illetve a ferences kolostorban étkezett. A mintegy 400 főnyi bandériumi lovasság a Főtéren a városházához közel felállított sátor alatt ebédelt. Sajnos az ünnepi ebéd menüjét nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy az étkezők „*magyar szíveséggel*” gazdagon lettek megvendégelve.³⁵⁷

A Jászkun Kerület székházában a nádor asztalánál emlékpénzek és nyomtatott versek voltak kihelyezve. A vendégek pedig az uralkodóra, a nádorra és családjára ittak áldomásokat, „*víg lárma közt*”.³⁵⁸ Régi szokás szerint Szluha Imre főkapitány a Jászkürtből ivott áldomást a királyért, a királynéért, a főhercegért, a főhercegasszonyért, az uralkodó ház tagjaiért, a nádor gyermekeiért és végül a jászokért és kunokért. Az áldomás után a nép számára ismét mozsarak durrogásával jelezték az ünnepi eseményt. A nádori ebéd közben 16-16 jász menyecske és ifjú ünnepi viseletben jelent meg és az egyik hölgy köszöntötte a nádort, majd pedig „*nemzeti szokás szerint*” koszorúkat, nagy kenyeret, „*lakadalmi, vagyis rostélyos kalácsot*”, nagy sajtot és egy fekete szőrű rackajuhot adtak ajándékkul. Az ünnepség során az emberek részére ökörsütés volt, illetve több helyen is csapra vert hordókból folyt a bor.

Az ünnepi ebéd után a város melletti füves területen lóverseny kezdődött. A pálya a kunokra és jászokra utaló kék-fehér zászlókkal lett kijelölve. A lóversenyen számos vendég mellett az ifjabb József főherceg is megjelent nevelőivel együtt. A verseny bíráinak Ürményi Ferenc koronaőr, Ürményi József kamarás és alnádor, valamint Illéssy (III.) János nagykun kapitány került megválasztásra. A lóversenyen 30 jász és kun lovas indult. A nádor a délutáni lóversenyen nem vett részt, hiszen a főkapitánnyal és a kerületi tisztviselőkkel a város egyetlen üzemét a Jászkun Kerület rabdolgoztató intézetét látogatta meg. A nádor a látottakkal meg volt elégedve, így az intézet felügyelőjének Sismis Mihálynak a munkájáért pedig ugyanolyan medállá alakított aranyérmét adott, mint a délelőtt kitüntetteknek. A börtön megtekintése után József nádor királyi engedéllyel egy rabot szabadon bocsájtott.

Az ünnepség esti programjaként 9 órától bált rendeztek. Feltehetően a sok vendég miatt két helyszínen zajlott a vigadalom: a városháza nagy termében, ahol az előkelő vendégek lehettek és a Kress ezred zenekara játszott, a polgári vendégek pedig a Kaszinó Egyesület termeiben, a szomszédos Pannonia szállóban mulattak, ahol a nógrádi Bunkó banda muzsikált.³⁵⁹ Feltehetően mindkét helyszínen magyar tánccal kezdődött a mulatság és hajnalig tarthatott.

---

³⁵⁷ Örömnünp, 1845. 56-57.

³⁵⁸ Örömnünp, 1845. 57.

³⁵⁹ Örömnünp, 1845. 60.

1845. május 21.

1845. május 21-én, szerdán a nádor Jászberényben a közintézményeket kereste fel. Elsőként a Jászkun Kerület székházában tekintette meg a levéltárat. A privilegiális ládát a három kerületi kapitány együtt felnyitotta és a kiváltságos okleveleket megmutatta a nádornak. A nádor a levéltár rendezettsége miatt elégedett volt.

Egy órakor a Jászkun Kerület székházában ismét „*gazdag ebéd volt*”, amire a nádoron túl a „*még itt maradt nagyobb rangu*” vendégek, a plébános, a parancsnok és a kerületek néhány tisztviselője volt hivatalos.³⁶⁰

A bandériumok már az ebéd alatt a székház elé álltak, és felkészültek az eltávozásra. Az ebéd után az ünnepség zárása vette a kezdetét, ami a 19-i induláshoz hasonlóan a visszautazás is ünnepélyes módon történt. Ebéd után a nádort a Jászkun Kerület főjegyzője kísérte le a kocsijához. A földszinten álló tömeg pedig „*hangos és tartós éljenzésekre tört*”. A főjegyző így csak röviden tudott elköszönni a nádortól, mire József nádor latinul ezt mondta: „*Nem tudom kifejezni szavakkal, amit érzek.*” A Főtéren a nép éljenzése közepette, megtekintette a Nádor-huszárezred toborzón felcsapott újoncait. Majd a mozsarak durrogása mellett elindult a kocsis a bandériumokkal együtt. A menet a Cserőhalomnál állt meg, ahol Szluha főkapitány beszéddel köszönt el a nádortól. (7. számú melléklet) A nádor pedig az ünnepség eseményeiről meglelégedéssel nyilatkozott. Jászberény város nevében ismét a főjegyző búcsúzott el a nádortól. József nádor ezután pedig Budára indult vissza, de Kálmán Sándor alkaptány és Pethes Mihály táblabíró is elkísérte. A nádor este 8 óra körül érkezett meg a budai várba és a Jászkun Kerület küldöttei május 22-én búcsúztak el a nádortól.

A bandériumok zene mellett eztán visszatértek Jászberénybe, ahol a főkapitány szép beszéddel megköszönte jól végzett munkájukat, a kapitányok pedig emlékérmeket adtak át a banderistáknak. A beszédre Illéssy (III.) János nagykun kapitány válaszolt, melyben megfogadta, hogy az esemény emlékét megőrzik.³⁶¹

---

³⁶⁰ Örömnünp, 1845. 63.

³⁶¹ Örömnünp, 1845. 66-67.

Az ünnepség díszéptményei

A centenáriumi ünnepség díszéptményeit érdemes külön is megvizsgálni, hiszen a vendégek tiszteletére nagyszerű díszletek készültek.

A Főtéren a Jászkun Kerület székháza környékén egy „5 öl magas, pompás alaku, a' tetőn csinos római formájú hamvvederrel 's különbféle festvények- és felirásokkal díszített oszlop.”

A díszlet egy négyoldalú obeliszk, melynek oldalain ókori istennők festményei, a talapzaton pedig a Jász, Nagykun és Kiskun Kerületek József nádort köszöntő versei voltak beillesztve.

Minden bizonnyal nagyon látványos lehetett „a' kőhid végén igen szép izléssel, és az építészet szabályai szerint készült 6 öl magas, felirásokkal és középen az 1745-ik évi veres kamuka zászlóval felékesített” diadalív, melynek célja szintén József nádor megfelelő fogadása volt. A diadalív tetején elhelyezett felirat is erre emlékeztet: „Üdvözlégy köztünk fenséges grofja Hazánknak. Védő szárnyad alá e' hon ajánlja magát.”

„a' város végén zöld gallyakból mesterségesen készült, és hármás ivű, szinte felirásokkal és lobogókkal felékesített 6 öl magas diadalkapuk gyönyörködtető látványul szolgáltak.”³⁶²

Az ünnepség utóélete

Az ünnepség elmúltával 1845. május 23-án folytatódott a Jászkun Kerület közgyűlése. Bathó Ignác főjegyző köszönetet mondott a főkapitánynak a sikeres szervezőmunkáért.

A közgyűlés elhatározta, hogy a Jászkun Kerület jegyzőkönyvében az ünnepségről készített beszámolót, az ünnepi beszédekkel együtt „az ünnepély folyamatjának közönségesítése és minden jászkun polgároknak is tudomásokra jutása tekintetéből” könyv alakban is kiadatja.³⁶³

Szintén elhatározták, hogy a nádor aktuális mellképét megfestetik és a kerületi székházban helyezik el. Elhatározás született, hogy a nagy Kőhid melletti „pompás diadalív” helyére, ahol a nádor az ünnepség során keresztülvonult, a „legjobb izlésü terv szerint faragott kőből” a jász és kun polgárok közadakozásából építtessenek egy diadalívet a nádor mellképével és a

---

³⁶² Örömmünep, 1845. 13.

³⁶³ Botka János a centenáriumi ünnepség jegyzőkönyvi bejegyzését 1989-ben újra leköszölte. Botka János, 1989. 341-376.

feliratokkal együtt.³⁶⁴ A nagyratörő és különös diadalív építéséből azonban Jászberény legnagyobb sajnálatára, semmi sem lett.³⁶⁵

1845. május 25-én Szluha és Kálmán Sándor ismételen a budai királyi palotában járt. Fogadta őket a nádor és József főherceggel is találkoztak. A nádor feleségének Mária Dorottyának, Erzsébet és Mária főhercegnőknek is átadták az aranyérmeket.³⁶⁶

Június 17-én a két előjáró még messzebb, Bécsbe utazott. A déli órákban fogadta őket V. Ferdinánd király. Szluha Imre a Jászkun Kerületet az uralkodó atyai kegyelmébe ajánlotta és átadta a királynak, a királynénak és az özvegy királynénak az arany emlékérmeket. Szintén jártak az udvar meghatározó politikusainál: Metternich kancellárnál, gróf Kolowrath belügyminiszternél, gróf Mailáth Antal főkancellárnál, gróf Apponyi György alkancellárnál és báró Bedekovich Lajos másodkancellárnál is. Mivel a király testvére ez idő alatt nem tartózkodott Bécsben, így június 23-án jártak Ferenc Károly főhercegnél és családjánál. Az előjárók a főhercegi családtól „*leírhatatlan kegyelemmel fogadtattak.*” Találkoztak Zsófia főherceg asszonnyal és négy fiával is. Ferenc Károly pedig megkérte a jászkun előjárókat, hogy elsőszülött fiukkal, Ferenc Józseffel magyar nyelven beszélgessenek.³⁶⁷

A megmaradt emlékpénzekről a Jászkun Kerület közgyűlésén úgy döntöttek, hogy a kerületekben élő papok és lelkészek egy-egy nagy ezüstérmét kapjanak. A többit pedig 1/3, 1/3, 1/3 arányban sorsolással osszák szét a települések tanácstagjai, a gazdagabb birtokosok és a szegényebb birtokosok között.³⁶⁸ A Jászságban Vágó Ignác jász kapitány osztotta szét, összesen 11 darabot adott a jászberényi tanácstagoknak valamint minden helyi papnak és lelkésznek is. A többi emlékérmét sorshúzással sorsolta ki. A 30 darab nagy ezüstérméből 14 darabot, a 60 darab kisebb emlékpénzből pedig 52 darabot sorsolt ki.³⁶⁹ A Nagykunság részére Illéssy (III.) János kerületi kapitány 38 darab nagyobb és 51 darab kisebb ezüstpénzt kért.³⁷⁰

Az ünnepségek után több újonnan beszerzett eszközre nem volt már szükség. 1845. július 9-én vetődött fel, hogy az ünnepi ebédeken használt „*fehér edények*” és a fehér abroszok nem kellenek. Ezért az étkezőket a berényi vásáron kívánták árverésre bocsátani.³⁷¹

³⁶⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1168. Arról, hogy a festmény elkészült-e nem rendelkezünk információval.

³⁶⁵ Magyarországon egyetlen kőből készült diadalíve a váci börtön melletti 1764-ben Mária Terézia látogatására készült copf stílusú diadalív.

³⁶⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1280.

³⁶⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1281. A történelem fordulata, hogy Ferenc Józsefet 1848-ban osztrák császárrá választották és jelentős szerepe volt a szabadságharc leverésében.

³⁶⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1177.

³⁶⁹ MNL JNSZML Jászberény tanácsülési jegyzőkönyve 1845. 659. (Továbbiakban: Jászberény prot. 1845.) A nyertesek nevét a jegyzőkönyv név szerint is közli.

³⁷⁰ MNL JNSZML JKK. prot. 1845. 2848.

³⁷¹ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1355.

A Jászkun Kerületnek a centenáriumi ünnepség jelentős összegbe került. A kerületi jegyzőkönyv szerint 61050 váltóforintot tett ki, amit a nemesi felkelési pénztárából kölcsönöztek.³⁷²

Az 1845-ös jászkun kerületi centenáriumi ünnepség kiváló betekintést nyújt a korszak reprezentatív eseményeinek megismeréséhez. Nagyon feltűnő a szervezés gyorsasága. Úgy tűnik, hogy az ünnepséget szinte teljes egészében a nagyhatalmú Szluha Imre főkapitány szervezte és irányította. Erre utal, hogy az ünnepség előtt április 28-án a főkapitány már mindent pontosan kidolgozott. Elmondta, hogy az ünnepség során milyen elemekből fog állni a rendezvény. Szinte hihetetlen az ünnepség merev és szigorú beosztása. Sehol nem volt lehetőség a spontán megnyilvánulásokra, hiszen minden szabályozottan zajlott, bár a nép éljenzése fontos elem volt, de a túlzott "örömkítőreéseket" a katonaság csitította el. Az ünnep szinte minden eseménye a Jászkun Kerület vezetőinek szigorúan aulikus, udvarhű nézőpontját támasztotta alá.

Az 1845-ös centenáriumi ünnepség feltehetően a Jászkun Kerület legnagyobb szabású ünnepsége volt, és mint látni fogjuk, a későbbi ünnepségekre is jelentős hatással bírt.

6.1.5. Ferenc József 1852-es uralkodói látogatása

Az 1848–49-es szabadságharc leverése után Ferenc József császár 1852-ben magyarországi utazásának célja a hazai politikai stabilizáció elérése volt. Az országos körút során a Jászkun Kerület nagy kegyben részesült, amit az 1848–49-es szabadságharc során és az azóta tanúsított szerepe miatt vívott ki.³⁷³

Ferenc József 1852. június 22-én reggel érkezett Gyöngyösről és Jászárokszállás határában érte el a Jászkun kerületet. A határnál a jászkun főkapitány, a Jászkun Kerület tisztségviselői, az árokszállási tanács és a helyi plébános fogadta, aki rövid beszédet mondott, melyre a császár válaszolt. Árokszállásra érkezve a városházára a császári zászlót kitűzték, diadalívet emeltek, ahol a céhek és az iskolások várakoztak. Jászárokszállás és Jászberény között az uralkodó tiszteletére pásztor jeleneteket rendeztek. Jászberénybe, a diadalívvel és zászlókkal ékesített városba, a császár lovon vonult be mozsárlövések és harangzúgások között. A Főtéren ugyanúgy a céhtagok és az iskolások várakoztak, a nagyszámú helybeli és

---

³⁷² MNL JNSZML JKK prot. 1845. 1726.

³⁷³ Manhercz Orsolya, 2012. 258-259., 48.

messzebből érkezett lakos mellett. Ferenc József elsőként a Nagytemplomba ment, ahol az egri érsek mellett nagyszámú papság fogadta. A császár a négy földműves által tartott baldachin alatt vonult be, ahol a szentély evangéliumi oldalára ültették és a Te Deum szólt. Hasonlóan ünnepélyes módon kísérték ki. A Főtéren a kerületi hivatalnokokat, a települések küldötteit és a környékbeli nemességet fogadta a bandériumok kettős sorfala mellett. A helyi prépost az egész kerület nevében határtalan hűségét és ragaszkodását nyilvánította ki, amire az uralkodó magyarul válaszolt. Ezt követően a császár megtekintette a főkapitány jelenlétébe a felsorakozott ünnepi bandériumokat, majd a Jászkun Kerület székházában a kerület színeibe - kékbe és fehérbe - öltözött kislányok a lépcsőkről virágszirmokat hintettek, egy férfikar pedig a császári himnuszt énekelte. Megtekintette a kerületek levéltárát, a városházát, valamint a kerületi rabdolgoztatót és a börtönt, ahol több személy büntetését is elengedte. A Főtéren a nép részére 20 akó bort vertek csapra, valamint egy ökröt is megsütöttek. Az ünnepi ebédre csak a látogatások után került sor, ahol a császár huszárezredesi egyenruhában jelent meg. Az uralkodón kívül Bartakovics Béla egri érsek, gróf Keglevich Gábor titkos tanácsos, valamint a kerületek főbb tisztviselői voltak hivatalosak. Az ebéd alatt zenészek játszottak és nemzeti dalokat is énekelt egy kar. Az ebéd során egy nőkből álló csoport hozta be a Jászkiért és a főkapitány kezébe adta, aki a kiért a kezébe fogva áldomást mondott, majd pedig a császár a jászok és kunok jóllétéért ivott. Az ebéd után ifjú férfiak és leányok adták át a kerületek ajándékait: egy fekete báránnyt, egy pásztorbotot, egy nagy sajtot, több kenyeret és egy szépívű magyar dohányzacskót. Mivel ezen a napon esküdtött egy jászberényi ifjú pár, a császár kívánságára felhívták őket és nászajándékkul 50 aranyat és a fekete báránnyt adta számukra. A tudósítás szerint az ünnep tiszteletére egész nap taracklövések, táncvigadalmak voltak. A Főtér esti díszkivilágítását és a táncmulatságot este 9 órakor a császár személyesen tekintette meg, majd pedig a Jászkun Kerület székházában kijelölt szálláshelyére tért nyugovóra. Június 23-án taracklövésekkel ébresztették a várost, de a bandériumok már felsorakozva várták a reggel 6 órakor induló császárt, aki Budára tért vissza.³⁷⁴

Úgy tűnik, hogy a Jászkun Kerület vezetősége elérte a célját, hiszen Ferenc József jászberényi látogatása során lelkesedéssel emlékezett meg az 1200 fős jászkun bandériumról.³⁷⁵

---

³⁷⁴ Bagi Gábor, 2008. 4-5.

³⁷⁵ Manhercz Orsolya, 2012. 90., 98.

6.1.6. Az 1857-es uralkodói látogatás

A hazai közhangulat ismételt javítására 1857-ben Ferenc József császár és felesége Erzsébet császárné hosszú magyarországi látogatásra indult. A látogatás egyik fontos állomása Jászberény volt.

A Jászkun Kerület vezetése az uralkodópár tiszteletére fényes ünnepséget rendezett. Jól megfigyelhető, hogy mintaként az 1845-ös centenáriumi ünnepség és nádori látogatás szolgált.

Az uralkodópár fogadására a kerületek minden eddiginél nagyobb bandériummal készültek, hiszen Kiskunhalas város tanácsának megfogalmazása szerint „...a jászkun nép dicsőségét a díszöltönyű testőrségnél s a nagy számú bandériumnál jobban mi sem emelheti...”³⁷⁶

1857. május 23-án a Jászság határánál az uralkodópárt a Jászkun Kerület képviselői, a települések előljárói, nemesek és papok várták hat jász testőrrel és harminchat fős jász bandériummal. Itt az előkelő vendégeket a kunszentmártoni apát köszöntötte, melyre a császár magyarul válaszolt, a menet pedig Jászberény irányába indult. Az út mellett fiúk és lányok üdvözölték az uralkodópárt. Délután egy óra körül érkezett meg a menet Jászberénybe, amint 1845-ben is, a Külső vízimalomnál várta a jászkun főkapitány a bandériumok élén a vendégeket. Jankovich György ismét az 1845-ben készült aranyzsinóron viselte a Jászkürtöt. A császár és Albert főherceg itt lóra szállt és személyesen vezették az ünnepi bandériumokat. Erzsébet császárné pedig nyitott kocsiban utazott tovább. A Nagy Kőhídnál a jeles alkalomra ismét diadalív készült, amelyen a Ferenc József császár jelmondata a *Viribus Unitis* (Egyesült erővel) felirat volt látható.³⁷⁷

A Budapesti Hírlap május 26-án megjelent tudósítása szerint „*Jászberényben szokatlan nyüzsgés fogadott bennünket, mely ugyanazon mértékben növekedett, a mint a hid, illetőleg a piac felé közeledénk. A hidfőt díszítő diadalkaput tegnap óta temérdek nép állja körül; a vármegye és város háza előtt hintók és lovasok folyvást jöttek és mentek; itt egy 'gárdista' ezüstsínorú kék attilájában és vörös bársony fedelű fekete kalpagjával, melyen kevélyen emelkedett a kék alju fehér kócsag; amott egy komoly képű jász, ki nejének rókaprémus mentéjét színes szalagon hordja vállain; azután ismét barnaképű kún fiu határozott és kifejezésteljes arczczal vágat a tömegben keresztül, s ámbár az egész piacon gombostű számára is alig lehetett volna már helyet találni, a lovagok s lovak mégis egyaránt ügyesen tudtak a sokaságon keresztüllosonni, a nélkül hogy akár csak legkisebb baj történt volna. A*

³⁷⁶ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 88.

³⁷⁷ Botka János, 2000. 215-215.

zászlókkal diszített piac, az eredeti öltözetek, azon mozgás, mely mindenütt észrevehető, mindez oly képet alkotott, mely művész ecsetére méltó lenne.”³⁷⁸

A város Főterére érkezve az ünneplő előkelőség a Nagytemplomban szentmisén vett részt, amit az egri érsek mutatott be. A templomból kijöve az uralkodópár testi épségét hatvan ifjú nemes óvta, majd a Jászkun Kerület székháza előtt felállított fehér és piros anyagú sátorba kísérte. Itt az apáti plébános mondott beszédet, majd a viseletbe öltözött asszonyok kenyéret és süteményt kínáltak, a legények pedig sajtokat és egy fekete bárányt adtak át. Ezt követően adta át a kerületi vezetés az ünnepre készített emlékérmeket és egy díszalbumot, aminek az egyik oldalán Ausztria és Bajorország, a másik oldalán pedig a Jászkun Kerület címere volt látható.³⁷⁹ A kék bársony tokba öt vízfestményt helyeztek. A vízfestményeket Sterio Károly (1821–1862) a kor neves magyar festőművésze, a népélet egyik korai megörökítője készítette. Az ajándékba adott képeken a jász és kun nép jelenik meg ünnepeik alatt és dolgos mezei munkáikon. A *Néptáncz Jász-Berényben* című képen Jászberény Főterén táncoló párok, valamint nézelődő idősök és játszadozó gyerekek láthatóak. A *Menet az Egyházba Halason* című festményen a kiskunhalasi református templomba igyekezik a lakosság, akik között az előkelő tisztviselők és a kisbirtokosok is megjelennek. A *Szérius kert Félegyházán*, *Az ujonczok bevonulása Karcagra* és *A tanya* című festmények egyértelműen a helyi lakosság „ egzotikus”, dolgos életét tárja a néző elé.³⁸⁰

Az ajándékokat a császár ismét magyar nyelven köszönte meg, majd sor került a Jászkun Kerület és a települések vezetőinek bemutatására, majd pedig a kerületi székház épületének megtekintésére. Eztán Ferenc József és Albert főherceg ismét lóra ült és megtekintette a díszszemlére felsorakozott mintegy 2300 fős jászkun bandériumot. A hivatalos program az ebédrel zárult, amit minden bizonnyal a székház nagytermében tartottak. A szokást tartva a főkapitány a császári pár egészségére és a haza boldogulására mondott pohárköszöntőt, majd a Jászkürtbe helyezhető ezüst pohárba bort töltött, amiből ivott a császári pár. A császár megnyerő magyar beszéddel válaszolt és feleletét ezekkel a szavakkal zárta: „*Éljen a jászok és kunok hűséges és lovagias népe.*” A díszebéd alatt a Főtéren is ünnepi asztalokat helyeztek ki, valamint katonazene és cigányzene szólt.

A császári pár látogatása tiszteletére este népünnepély volt Jászberényben. Melyen a császár is megjelent huszáregyenruhában. A bandériumok a Nádor-kertben táboroztak, ahol hatalmas

---

³⁷⁸ Manhercz Orsolya, 2012. 178. A helyszínen volt egy Burger nevű festő, aki megörökítette a templomot a piaccal együtt. A festményről jelenleg nem rendelkezem több ismerettel.

³⁷⁹ Botka János, 2000. 215-216.

³⁸⁰ A festményeket Erzsébet császárné a Bécs mellett építetett Hermesvillában helyezte el és halála után a Wien Museum tulajdonába kerültek. Az adatokat Michaela Lindingernek a Wien Museum munkatársának köszönhetem.

üstben gulyáslevest főztek, a kert négy sarkán pedig boroshordók álltak csapra verve, a jelenlévők pedig az uralkodó pár tiszteletére táncoltak. Este a császári pár szállását jelentő Jászkun Kerület székháza előtt a teret fáklyákkal világították meg és az ünneplők itt táncoltak. Az ünnepélyes nap végét a bandériumok fáklyás menete zárta le.

Másnap a császári pár ismét szentmisén vett részt, majd a jász és kun bandériumok egészen a megyehatárig kísérték el a vendégeket, akik Cegléd irányába indultak tovább.³⁸¹

Az ünnepség kiválóan sikerült, amit a császár leirata is alátámaszt, hiszen különösen kiemelte a felejthetetlen bandériumot. Erzsébet császárné ugyancsak levélben köszönte meg a fogadtatást és tudatta, hogy a jász és kun bandériumot egy-egy díszzászlóval kívánja megajándékozni. A zászlók a látogatás egyéves évfordulójára készültek el és jutottak el Jászberénybe. 1858. május 27-én Albert főherceg személyesen vezényelte a zászlószentelési ceremóniát. A kunok részére adományozott zászló sajnos nem maradt fenn.³⁸² A Jász Kerület részére adományozott zászló viszont fennmaradt a Jász Múzeum gyűjteményében. A zászló egyik oldalán meglepő módon nem a Jász Kerület korban használt címere, hanem az 1746 előtti meglehetősen szabálytalan módon használt címere látható, hiszen rajta páncélos gyalogos figyelhető meg, aki egyik kezében a Jászkürtöt, a másikban pedig három nyílvesszőt tart. A zászló másik oldalán C. Radnitzky oldalnézeti mellképe látható Ferenc Józsefről és Erzsébetről, felirata: I. Ferencz József – Erzsébet.³⁸³

A zászló díszszalagjának egyik oldalán Bajorország és Magyarország címere, míg másik oldalán az osztrák kétféjű sas és a Habsburg-Lotaringiai család címere látható.

Felirata: Erzsébet császárné és királyné / a' Jászoknak 1857.

A császári pár jászberényi látogatásának tiszteletére emlékérem készült bronz és ezüst kivitelben. A program időpontjának változása miatt az érmen az eredetileg kitűzött dátum: május 13. szerepel.

Az előlapon C. Radnitzky oldalnézeti mellképe látható Ferenc Józsefről és Erzsébetről, a hátlapon pedig a Jászkun Kerület címere látható korona és takarók nélkül.

Előlap felirata: I. Ferencz József – Erzsébet

Hátlap felirata: Az 1857 évi legmagasabb körút emlékére, a Jász Kun Kerületek *

Jászberény május 13 .

---

³⁸¹ Botka János, 2000. 216-217.

³⁸² Botka János, 2000. 218.

³⁸³ Jász Múzeum leltári száma: (továbbiakban ltsz.) 61.59.1.

6.2. Beiktatási ünnepélyek

A XIX. század elejétől 1848-ig magyar vármegyei hatásra főként a Jászkun Kerület nádori főkapitányait és részben az alkapitányait a közgyűlésen, ünnepélyes keretek között iktatták be tisztségükbe. (3. számú melléklet)

Szintén a vármegyei mintákat követve a főkapitányok beiktatásához 1837-től ünnepi verses kiadványok is íródtak. A beiktatási ünnepélyek sorában kiemelkedik Szluha Imre 1837-es beiktatása, amihez a legtöbb megjelent kiadvány is kapcsolódik.³⁸⁴ Nagy Sámuel szabadszállási református tiszteletes latin nyelvű költeményt³⁸⁵, Horváth Dániel zirci pap³⁸⁶, Zichy Domonkos szőnyi plébános³⁸⁷ és Kiss Endre jászberényi tanár is magyar nyelvű költeményekkel tisztelgett a nádori főkapitány előtt.³⁸⁸ Ugyanakkor a versek a mai kor olvasójának túlzónak és terjengősnek hatnak.

Az ünnepélyes beiktatás során a nádori főkapitány, az alkapitány és a főjegyző is ünnepi szónoklatokat mondott.³⁸⁹

Különlegesnek számít 1836-ból Kiss Endre jászberényi tanár költeménye, amit Miháلكovics József tiszteletére írt abból az alkalomból, hogy főjegyzőségéről leköszönve jász kapitánnyá iktatták be.³⁹⁰

---

³⁸⁴ Szluha Imre beiktatása alkalmával mondott beszédek, 1837.

³⁸⁵ Nagy, Sámuel, 1837.

³⁸⁶ Horváth Dániel, 1837.

³⁸⁷ Zichy Domonkos, 1836. (!)

³⁸⁸ Kiss Endre, 1837.

³⁸⁹ Beszédek... Kálmán Sándor, 1845.

³⁹⁰ Kiss Endre, 1836.

VII. Elemzések

7. 1. A tisztségviselők anyagi viszonyainak vizsgálata

A Jászkun Kerület tisztségviselői hivatalviselésükért fizetést kaptak, ezen túl redemptusok és jórészt magyar nemesek is voltak. A Jászkun Kerület településeinek tisztségviselői a községi bírák, jegyzők, valamint a Jászkun Kerület hivatalnokai tisztségviselésük alatt adómentességet élveztek. Tisztségük miatt pedig a településtől telket kaptak. Így nem ésszerűtlen feltételezni, hogy a főbb tisztségviselők a Jászkun Kerület legmódosabb személyeinek tarthatók.

Nagy Mátyás jász kapitány a legtöbb földet, azaz 4 kötél³⁹¹ váltott, és még 10 forinttal többet tett marhabérre.³⁹² Anyagi lehetőségeit jelzi, hogy Jászárokszállás a redemptio törlesztéséhez 1746 és 1750 között a kerületi kapitánytól 1000 forintot vett fel, amit azonban csak 1762-re tudott visszafizetni.³⁹³

Jászapátin szintén a maximálisan igényelhető legtöbb földet váltó csoportba tartozott makfalvi Dósa Pál - későbbi jász kapitány - , aki 350 forintot fizetett.³⁹⁴

Kecskeméti Pethes András jász kapitány édesapja, Pethes László a redemptio során Jászárokszálláson szintén a legnagyobb 4 kötél földet váltott.³⁹⁵

Illéssy István a redemptio során 232 forint 40 denár földet váltott, így Kisújszálláson az egyik legjelentősebb birtokos lett.³⁹⁶

A korszakban a hivatalokban dolgozó személyek munkájukért fizetést kaptak, emellett mint redemptus birtokosok, saját földterülettel is rendelkeztek. Mint már kifejtettem a Jászkun Kerület természeti adottságai miatt a lakosság döntő része mezőgazdaságból élt.

Úgy tűnik Herpay Mihály kiskun kapitánynak nemcsak az élete volt fordulatokban gazdag és különleges, hanem anyagi helyzete is. A végrendeletében megfogalmazott állítása szerint vagyonát „... sok véres verejtékkel jó Istenem segítségével szerzettem ezeket, az édesatyámról egy fillérem sem maradt, sőt hazajövén a regementtől mint zászlótartó, halála után az édesatyámnak fizettem adósságát 40 forintokat”.³⁹⁷

---

³⁹¹ A kötél a Jászkun Kerületben használt településenként változó nagyságú lokális földmérték.

³⁹² Herbert János, 1927. 203.

³⁹³ Bagi Gábor, 1995. 33., 260.

³⁹⁴ Vándorfy János, 1895. 170.

³⁹⁵ Herbert János, 1927. 203.

³⁹⁶ Elek György, 2012. 70.

³⁹⁷ Kemény János, 2005. 272.

Herpay 1754-ben még csak kocsmáros volt. Társadalmi és vagyoni emelkedése nagyban összefügg a Törő-Pető-féle felkeléssel, hiszen tisztázva magát a vádak alól - miszerint a felkelés támogatói közé tartozott, Mária Terézia királynőtől aranyláncot, 300 forintos kegydíjat és nemesi címet kapott, valamint hamarosan elnyerte a kiskun kapitányi hivatalt is.³⁹⁸ 300 forintos kegydíját viszont nem sokáig élvezhette, mert kiskun kapitányi kinevezése után nem tarthatta meg, ezért kérvényezte a Jászkun Kerülettől, számos gyermekére hivatkozva, hogy legalább a felét hagyják meg a 100 forintos fizetése mellett.³⁹⁹

A Herpay Mihály halála előtt felvett végrendelet szerint kiskunhalasi viszonylatban kiemelkedőnek számító vagyona volt. Földjei 1070 forintot értek. A földműveléshez ekéje és szerszámai, valamint két szekere és két vasas kocsija is volt. Tajó pusztán istállói, házai és két kútja volt. Minden bizonnyal itt tartotta 1200 (!) birkáját, 70 darab lovát és 18 jármos ökrét. Szarvasmarháinak számát nem részletezte, mert nagy részét eladta. Kiskunhalas határában szőlei voltak szilvafákkal és más gyümölcsfákkal. Különleges módon más vármegyékben is rendelkezett birtokokkal, melyet saját pénzén vásárolt. Tolna vármegyében Pakson birtokolt feltehetően két részből álló szőlőterületet és két pincét prэшázsal együtt. Pest vármegyében a sógorától vett 6560 forintot érő ingatlannal és a sógornője 1000 forintos ingatlanával rendelkezett. Kiskunhalasi házában jelentős nemesfémű tárgyakat tartott. Ezüst tárgyakból 18 pár kés, 14 ezüstkanál, 2 gazdálkodó, 6 kávéskanál, két ibrik, 12 pohár és egy szelence. Egy arany órája és egy arany szelencéje is volt, melyet Wettin Albert főhercegtől kapott. Étkészlete is gazdag lehetett, hiszen a végrendeletben a cinedényeket és porcelánokat két részre osztatja. Két vasládával rendelkezett. Az egyikben a nemeslevelét, a másikban pedig arany és ezüst tárgyakat, illetve régi pénzeket tartott. Külön is kiemeli Szent István király ezüst érméjét. Ezüstös lószerszáma, paszomántos varrott lótakarója volt. Kétszővű kovás puskája, két pár pisztolya és ezüstös kardja is volt. Három bőrös kocsival rendelkezett. Sajnos, Herpay pénzügyi viszonyairól kevés derül ki a végrendelet nyomán, viszont az írásban említi, hogy 6000 forinttal tartozott több magánszemélynek és Kecskemét városának. Ezért az apostagi birtokát barátjára és egyben egyik kölcsönzőjére Jankovits Miklós assesorra hagyta, hogy a birtok fejében fizesse ki a többi adóságot is.⁴⁰⁰ Az 1680-ban vert, Lotaringiai Károly herceg és Habsburg Eleonóra hercegnő házasságkötésére készült emlékérmét Herpay özvegye, Csík Terézia Péter Ferencnek adta el.⁴⁰¹

---

³⁹⁸ Bánkiné Molnár Erzsébet, 1987. 289.

³⁹⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1754. 562.p.

⁴⁰⁰ Kemény János, 2005. 270-272.

⁴⁰¹ Szakál Aurél, 2000. 81.

Már András kiskun kapitány 1815-ben bekövetkezett halála után özvegye nemes Zirti Franciska eladta a család félegyházi ingatlanait. Eszerint a városban egy 3100 forintért elkelt nádfedelű háza, a kvártélyház mellett 3500 forintos zsidóház, a Kálvárián felül két malma és egy háza volt, melyek 5605 forintért keltek el, a Közelhegyen 2,5 lánccal⁴⁰² 1155 forintos szőlője, Felsőgalamboson pedig 4 lánccal szőlője volt, ami 6050 forintért kelt el. Tehát a kiskunfélegyházi ingatlanok 19410 forintért keltek el. Bánkiné Molnár Erzsébet szerint a zsidóház eladása a városban tetőcserepet is jelölhetett.⁴⁰³ Özvegy Már Andrásné 1821-től három évre bérbe adta földjét és 1000 birkáját. A bérleti díj évi 2000 forint volt és még 60 icce vajot is küldött az árendás pesti lakásába.⁴⁰⁴

A Nagykun Kerület egyik legvagyonosabb családja a kisújszállási nemes Illéssy család volt. 1845–46-ban Illéssy (III.) János vagyona 1 fejős tehén, 8 hámos ló, 720 juh, első adózási osztályú ház, harmadosztályú szárazmalom, 61 hold másodosztályú szántó, és 18 kapás harmadosztályú szőlője volt. 1847–48-ban pedig 18 jármos ökör, 9 fejős tehén, 8 darab hároméves tinó, 5 darab kétéves tinó, 1022 darab juh, első adózási osztályú ház, harmadosztályú szárazmalom, 65 hold másodosztályú szántó, de már csak 16 kapás harmadosztályú szőlője volt.⁴⁰⁵

Elsőként Bagi Gábor figyelte meg, hogy a Jászkun Kerület tisztviselőinek adómentessége jelentős birtokkoncentrációhoz vezetett. Jászapátin 1745-ben 1 sessió birtokmaximumot (360, illetve 400 forint) lehetett megváltani. Ezt figyelembe véve 1833-ban Makó Gergely 419, Vágó Ignác 468, Dósa Józsefné 500, Vágó Antal 521, Vágó István 600, Balajthy Péter 604 forintos birtokai pedig „*már jelentős vagyoni centralizációra, ingatlan felhalmozásra is utalnak.*” Hiszen a földváltáskor a Dósák, Makók és Balajthyak öse egyaránt 1 sessiót, míg a Vágóké $\frac{3}{4}$ -ed sessiót váltott.⁴⁰⁶

Kunszentmiklóson 1814-ben a vagyonosabb személyek között volt Már András kiskun kapitány, aki 439 forintos földdel rendelkezett, de a rokonai is hasonló kondíciójúak voltak, hiszen János 396 forintos, József, 355 forintos, Mihály pedig 345 forintos földdel rendelkezett. Atzél Istvánnak 394 forintos, Péternek 353 forintos földje volt.⁴⁰⁷

A birtokkoncentráció a Jászkun Kerületi tisztviselők adómentességnek volt köszönhető. A karcagi Kálmán család birtokszerzése pedig a legszembetűnőbb példája. Az 1745-ös redemptio során Kálmán István nagykun kapitány Karcagon a nagyobb földterületet váltók

⁴⁰² Lokális terület mértékegység.

⁴⁰³ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2000. 152-153.

⁴⁰⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2012. 122.

⁴⁰⁵ Bartha Júlia, 2013. 119.

⁴⁰⁶ Bagi Gábor, 1995. 94.

⁴⁰⁷ Bagi Gábor, 1995. 105.

között volt. Fia, a birtokot hosszú évek eredményeként megduplázta. Végül Kálmán Sándor későbbi nádori alkapitány megörökölte testvére birtokait és 1828 és 1847 között 137 alkalommal vásárolt földet, amire 28521 váltóforintot költött és a földbirtok 2570 ölet tett ki.⁴⁰⁸

A Jászkun Kerület tisztviselőinek adómentessége tehát egyértelműen jelentős előnyt biztosított a Jászkun Kerület többi redemptus birtokosával szemben. Az adómentesség eltörlésére 1832-ben indult mozgalom Kunszentmiklósról. Az ügyet Péter Zsigmond kiskun kapitány vizsgálta ki. Az 1843–44-es országgyűlés idejére már jelentős mozgalom szerveződött, aminek egyik vezetője Pethes József jászberényi főbíró, a későbbi jász kapitány volt. A nagykunsági gyűlésen elhangzottak szerint a kerületi tisztviselők fizetése és az adómentesség az oka az elviselhetelen adóterheknek. Pethest 1845-ben egy évre ítélték búzalopás vádjával és néplázításért két évre. A jászberényi börtönből csak 1848. március 17-én szabadult ki István nádor rendeletére.⁴⁰⁹ A mozgalom viszont részben elérte célját, hiszen József nádor rendeletére 1845–46-tól megszűnt a tisztségviselők adómentessége.⁴¹⁰

Összefoglalva tehát a töredékes adatokból az állapítható meg, hogy a Jászkun Kerület tisztkara a kerületeken belül kiemelkedő vagyonnal rendelkezett, de országos szinten nézve anyagi lehetőségeik a birtokos kismanesség szintje alatt lehetett.

7.1.1. A tisztségviselők fizetése

A kerületek tisztviselőinek fizetéseit tanulmányozva nagyon jelentős különbségek figyelhetők meg. 1754-ben a nádori főkapitány 1000 forintot kapott egy évre. Helyettese a nádori alkapitány már csak 500 forintban részesült. A főjegyző kevesebb, mint a felét 200 forintot kapott, helyettese az aljegyző, pedig csak 100 forintot keresett. Meglehetősen szerény, az aljegyzőkkel azonos fizetésben, tehát 100 forintban részesült a három kerületi kapitány is.⁴¹¹ Úgy tűnik, hogy a Jászkun Kerület tisztségviselőinek a fizetése ebben az időszakban alacsonyabb volt a vármegyei tisztkarénál. Ugyanis Békés vármegyében 1794-ben az első alispán 600 forintot, a főjegyző 450 forintot, a másodjegyző 225 forintot, a főszolgabíró 300

---

⁴⁰⁸ Bagi Gábor, 1995. 107.

⁴⁰⁹ Bagi Gábor, 1995. 155., 210-212., 218-219., 226.

⁴¹⁰ Bartha Júlia, 2012. 117.

⁴¹¹ MNL JNSZML JKK 1754. 504. 100 aranyforint 300 rajnai forintnak felelt meg.

forintot, az alszolgabíró pedig 150 forintot keresett.⁴¹² Még az előbbi példától is nagyobb eltérések figyelhetők meg Zala megyében. Hiszen 1750 és 1758 között a főispán 1500 forintot, az első alispán 600 forintot, a főjegyző 400 forintot, az első aljegyző 200 forintot, a második aljegyző 200 forintot, a főszolgabíró 1750-ben 150 forintot, 1758-ban pedig 200 forintot kapott. 1780-ban a főispán 1500 forintot, az első alispán 800 forintot, a főjegyző 600 forintot, az első aljegyző 300 forintot, a második aljegyző 200 forintot, a főszolgabíró 400 forintot az alszolgabíró pedig 200 forintos fizetéssel rendelkezett.⁴¹³ Az adatsorok tehát azt támasztják alá, hogy a Jászkun Kerület tisztviselői a XVIII. században jóval szerényebb fizetéssel rendelkeztek a vármegyei tisztikarhoz képest.

1854-ben a jászkun főkapitány 1200 forintot, az alkapitány 800 forintot, a főjegyző 600 forintot, a kerületi kapitány 400 forintot, az első aljegyző 300 forintot, a második aljegyző pedig 250 forintot kapott.⁴¹⁴ 1861 és 1863 között az 1. alkapitány 1700 forintot, a főjegyző 1200 forintot, a kerületi kapitányok 1200 forintot, az 1. aljegyző 1000 forintot, a 2. aljegyző pedig 900 forintot, a bába pedig 100 forintot keresett.⁴¹⁵

Zala megyei adatok szerint 1861-ben a vármegyei és a kerületi fizetések jelentősen közeledtek egymáshoz. Hiszen a zalai főispán 3000 forintot, az első alispán 2100 forintot, a második alispán és a főjegyző is 1500 forintot, a főszolgabírák pedig 1200 forintos fizetésben részesültek.⁴¹⁶ Tehát a kerületi kapitányok fizetése elérte a főszolgabírák összegét, bár az alkapitány és a főjegyző fizetése is jelentősen kevesebb a vármegyei összevetéshez képest.

A korszak végén 1867-ben az első alkapitány 1900, forintot, a második alkapitány 1600 forintot, a jász és a nagykun kapitány 1400 forintot, míg a kiskun kapitány 1450 forintot keresett. A főjegyző 1200 forintot, a táblabíró 1000 forintot, az 1. aljegyző 800 forintot, míg a második, harmadik és negyedik aljegyzők 700 forintos fizetést kaptak.⁴¹⁷ Az 1867-es Zala megyei adatsorok szintén azt támasztják alá, hogy az adott időszakban a Jászkun Kerületben jelentős bérrendezés zajlott le, ugyanis az első és második alispán fizetése megegyezett az első és második alkapitány keresményével. A kerületi kapitányok pedig meg is előzték az 1200 forintos fizetéssel rendelkező főszolgabírákat, bár a vármegyei főjegyző fizetése továbbra is magasabb volt (1400 forint), mint a jászkun főjegyzőé.⁴¹⁸

---

⁴¹² Héjja Julianna Erika, 2009. 92.

⁴¹³ Molnár András, 2000. 57.

⁴¹⁴ Palugyay Imre, 1854. 43-44.

⁴¹⁵ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 1336/1862.

⁴¹⁶ Molnár András, 2000. 113.

⁴¹⁷ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 4188/1867.

⁴¹⁸ Molnár András, 2000. 120.

Az 1860-as években a jászkun főkapitányok fizetése nem ismert. A fizetések egymáshoz való arányai ugyanakkor figyelemre méltó megállapításokra adnak okot. 1754-ben a fizetések között hatalmas eltérések voltak, hiszen a főkapitányhoz képest az alkapitány fizetése csak a fele volt, a főjegyző fizetése pedig csak az ötöde. Megdöbbentő, hogy a kerületi kapitányok az aljegyzőkkel azonos díjazásban részesültek, tehát kijelenthető, hogy a korszakban anyagilag kevésbé voltak megbecsülve. Bár a szerénynek mondható fizetséget kárpótolta az adómentesség, illetve az otthoni gazdálkodás lehetősége, ami már tisztességes jómódot tett lehetővé, így a kerületi tisztségviselőket magasan a helyi lakosság fölé helyezte anyagilag is.

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek fizetési változása

<i>év</i>	jászkun főkapitány	jászkun alkapitány	főjegyző	jász kapitány	nagykun kapitány	kiskun kapitány
1754	1000 Ft	500 Ft	200 Ft	100 Ft	100 Ft	100 Ft
1854	1200 Ft	800 Ft	600 Ft	400 Ft	400 Ft	400 Ft
1861-1863	ismeretlen	1700 Ft	1200 Ft	1200 Ft	1200 Ft	1200 Ft
1867	ismeretlen	1.alkapitány 1900 Ft	1200 Ft	1400 Ft	1400 Ft	1450 Ft
		2.alkapitány 1600 Ft				

A következő ismert adatsor 1854-ből, tehát a kerületi adómentesség eltörlése utánról való. Az adatok már jelentős átrendeződésről árulkodnak, hiszen a főkapitány és az alkapitány fizetése között is arányosodás figyelhető meg, hiszen, az alkapitány fizetése arányosan felzárkózott és már csak 33%-kal volt kevesebb. A főjegyző fizetése is jelentősen emelkedett, ugyanis éppen az 50%-a a főkapitányénak. Szintén emelkedést mutat a császári-királyi járási kapitányok fizetése, ami így már 100 forinttal több az aljegyzőnél, de 33%-kal kevesebb a főjegyző fizetségénél. A korszak utolsó ismert fizetési listája 1867-ből szintén jelentős elmozdulást mutat, bár a jászkun főkapitány díjazása ismeretlen. Az 1. alkapitány 16%-kal kapott több fizetést, mint a 2. alkapitány. Ugyanakkor a kerületi kapitányok díjazása jelentős mértékben megemelkedett, így a 2. alkapitányt követően a legtöbbet keresőkhöz zárkóztak fel és az 1. alkapitányhoz viszonyítva csak 27%-kal kerestek kevesebbet, míg 1854-ben ez az eltérés 50% volt. Szintén itt figyelhető meg, hogy a földrajzi viszonyok miatt első ízben a Kiskun Kerület

kapitánya 50 forinttal többet kapott másik két társához képest, ami meglehetősen pozitív és előremutató változásnak számított. Különös módon a főjegyző fizetése 1861-hez képest nem változott, az első aljegyző fizetése viszont 200 forinttal, azaz 20%-kal csökkent az előző adatsorhoz viszonyítva. Szintén 200 forinttal csökkent a 2. aljegyző bére, bár a 3. és a 4. aljegyző fizetését minden bizonnyal ekkor hozták egy szintre a 2. aljegyzőjével. Összegezve tehát megfigyelhető, hogy a pénz értéktelenedése miatt a fizetéseket jelentősen emelték 1754 és 1867 között, és a főkapitány és az alkapitány közötti anyagi eltérés jelentősen csökkent, sőt a többi vizsgált tisztségviselő bérezése is emelkedett. Leglátványosabban viszont a kerületi kapitányok anyagi elismertsége javult, hiszen a bérezés az alkapitányokét követte.

7.2. A tisztségviselők lakókörnyezete

A tisztségviselők életének teljesebb megismeréséhez fontosnak és sokatmondónak tartom, ha az egykori lakásviszonyokat is megvizsgáljuk. Munkámban a Jászkun Kerületen belül fennmaradt lakóházakat tanulmányoztam, hiszen a jászkun főkapitányok távolabbi nemesi birtokukon éltek, ezért témám szempontjából fontosabb, hogy a térségen belül milyen épületekben laktak az itt hivatali szolgálatot teljesítő személyek.

A Jászságban sajnos csak két olyan épület maradt fenn, ami a Jászkun Kerület tisztségviselőjéhez köthető. A régebbi épület Jászapátin található, amit Vágó Ignác későbbi jász kapitány építtet. A téglalap alakú ház 1803-ban épült népies klasszicista stílusban. Az utcára négy egyenes záródású ablak néz. (4. kép) A falvastagság 60-70 cm-es. A lakóházhoz eredetileg hatalmas telek tartozott. Az épületet nagyméretű fagerendákból álló magas tetőzet fedí. A hátsó homlokzaton három dór stílusú, de vékony oszlopon nyugvó nyitott tornác található, két végén egy-egy szárazbejárattal. A hatalmas telket a II. világháború után felosztották és hat lakóházat építettek fel rajta.⁴¹⁹ Az épületben nyolc helyiség található. A bejárat az udvari homlokzatról nyílik. A ház jellegzetes része a nagyméretű ebédlő és az egykor szabadkéményes hosszú konyha, valamint a négy szoba és egy tornácról nyíló kamra.

A Jászberényben található Eördögh-házat ugyancsak klasszicista stílusban 1848-ban építette egy Koczka nevű jászberényi építőmester. A műemlék épület főhomlokzatán öt ablak és pilaszterekkel tagolt rizalit figyelhető meg. Az L alakú épület belső részén tíz dór stílusú

---

⁴¹⁹ Kiss Erika, 2002. 18-19. Az épületben élt 1928-ban bekövetkezett haláláig Vágó Pál festőművész. Jelenleg a Vágó Pál Emlékház és helytörténeti gyűjtemény kiállítóhelyeként működik.

oszlop tartja a végigfutó tornácot. Az épület homlokzata polgári ház benyomását kelti, udvari része viszont a kuriális építkezés hagyományait követi.

Az épület udvari szárnya alatt tágas pincét építettek, ami minden bizonnyal nagy mennyiségű bor tárolására szolgált. A házhoz eredetileg egy holdas park tartozott.⁴²⁰

Sajnos napjainkban már nem áll az egykor Jászfákóhalma község központjában, a Főút mellett felépített kőhalmi Horváth-kúria.⁴²¹ Archív fotó segítségével viszont megállapítható, hogy a jászapáti Vágó-házzal jelentős hasonlóságot mutat.⁴²²

A Nagykunságban az 1970-es években bontották le a Kisújszálláson található Illéssy család lakóházát.⁴²³

Herpay Mihály kiskun kapitány 1783-as végrendelete szerint új hatszobás lakóháza volt Kiskunhalason. A ház mellett két istálló, kamra és sütőház is állt. A ház mellett volt az 500 akót befogadó hordókat tartalmazó pince. A szobák minden bizonnyal bőséggel voltak berendezve székekkel, kanapékkal, ágyakkal, nyoszolyákkal, almáriumokkal, asztalokkal és tükrökkel. Két zöld színű széket külön is kiemelt a végrendelet. Érdekes, hogy három óra is volt a házban több festménnyel együtt. Minden bizonnyal az egyik szobát irodaként használta a kiskun kapitány, ahol íróasztal volt elhelyezve.⁴²⁴

Boczonádi Szabó József lakóháza Kiskunfélegyháza központjában az Ótemplom mögött volt, az ún. "Petőfi-ház" mellett. 1824 és 1830 között itt élt Petrovits István és családja. Az 1830-as évek végén az eredetileg szerény megjelenésű nádfedeles lakóházat Szabó József kiskun kapitány vette meg, aki így egymás mellett már két ingatlannal rendelkezett.⁴²⁵

Szintén Kiskunfélegyházán állott Kalmár József lakóháza, ami a családi kápolna mellett jobbra volt. A ház helyén ma a Móra téri lakótelep található.

Karcagon fennmaradt a Kálmán Sándor által 1830 körül épített kúria, ami az egész Jászkun Kerület legnagyobb ismert lakóháza volt a tárgyalt korszakon belül.⁴²⁶ A nagyméretű ház magyarországi mércével mérve is jelentősebb kúriának számít, ezt a tényt pedig tovább hangsúlyozza, hogy eredetileg a házhoz jelentős belső telek is tartozott. Az épület klasszicista stílusú és téglalap alaprajzú. Főhomlokzatának közepén négyoszlopos timpanonos kiképzésű

---

⁴²⁰ Rédei István, 1992. 32.

⁴²¹ Az épület helyére óvoda épült.

⁴²² Sugárné Koncsek Aranka, 1994. 189. Horváth curia 1944. Obrincsák Istvánné Horváth Ida tulajdona.

⁴²³ Bartha Júlia szóbeli közlése.

⁴²⁴ Kemény János, 2005. 270-271.

⁴²⁵ Urbán Miklósné, 2005. 37-38. 1850 körül boczonádi Szabó Sándor az épületet átépítette. Az átalakított ház rajzát 1867-ben a Vasárnapi újság közölte le.

⁴²⁶ Györffy István Nagykun Múzeum Adattára 750. Múzeum helyreállítása 1972.; A Bardoly István és Haris Andrea által szerkesztett kötet szerint a kúria 1805-ben épült, de a nem hivatkozott adat véleményem szerint pontatlan és az épület stílusa szerint valószínűsíthetőbb az 1830-as építési dátum. Bardoly István-Haris Andrea, 2005. 38.

portikusz látható, (5. kép) a timpanon közepén a Kálmán család címerével. A portikusz előtti feljáratra négy lépcsősor vezet fel. Az épület hátsó homlokzatának középtengelye pedig rizalitos kiképzésű. Bejárata az oszlopokkal díszített hátsó homlokzatról nyílik. A kúriában 17 szobát alakítottak ki.⁴²⁷ De a termék eredeti rendeltetése már nem ismert.

Az épület alatt teljes egészében, eredetileg boltozatos pince volt kialakítva.⁴²⁸

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek ismert lakóházairól megállapítható, hogy a magyar kismemesi udvarházak szerényebb épületeivel rokoníthatóak, amelyek kialakításukkal egyaránt követték a paraszti és a kastélyépítészet mintáit. Ezek az egymástól jelentősen különböző épületek földszintesek voltak, 3-8 szobából álltak, gyakran alapincézettek voltak, vastag vályog, kő, vagy téglafalakkal épültek, tetejüket pedig náddal, fazsindellyel vagy cseréppel fedték és kialakításukhoz mérten átmenetet képeztek a gazdag paraszti lakóház és a középnemesi kastély között.⁴²⁹

A tisztviselők lakóházai a közép- és kisbirtokos redemptusok felé is hatott. Ugyanis vélhetően a környékbeli megyék magyar nemesi építkezési kultúrája mellett a vizsgált példák nyomán terjedhetett el a jórészt Nagykunságban és a Jászságban használt klasszicizáló dór jellegű oszlopos tornác kialakítás a lakóházakon, melynek egy sajátos tájjellegű változata a jászárokszállási építőmesterek munkája nyomán több helyen is elterjedt.

7.2.1. A kisújszállási Illéssy-kert

A magyar arisztokrácia körében nyugat-európai mintákat követve a XVIII–XIX. században a kastélyok kertjét parkosították. A XVIII. században a versailles-i palotaegyüttes hatására a geometrikus elrendezésű franciakert hódított nyírott sövényeivel, fáival és virágoskertekkel. De a kertek távolabbi részeiben majorság, kertészet és vadaskert is megtalálható volt. A XVIII. század végétől jelent meg az angolkert, ami a természetességre törekedett.⁴³⁰ Így többek között tó, kisebb építmények, sőt múromok is megtalálhatóak voltak bennük. Az arisztokratáktól a kertépítés divatját fokozatosan átvették a kisebb vagyonú nemesek is, így a Kisújszálláson élő Illéssy család is.

---

⁴²⁷ Györfly István Nagykun Múzeum Adattára 750. Múzeum helyreállítása 1972.

⁴²⁸ A boltozatokat az 1970-es években statikai okok miatt jórészt elbontották.

⁴²⁹ Fábri Anna, 2009. 51.

⁴³⁰ H. Balázs Éva-Krász Lilla-Kurucz György, 2007. 42-43.

A Jászkun Kerületben minden bizonnyal egyedülálló volt az Illéssy család kisújszállási portájához tartozó 6,6 ha-os kertje is. A kert kialakítása 1837-től adatolható, részletes állapotáról pedig 1843-ból pontos összeírás és vázlat is ismert, így elemezhető a mára már megsemmisült egykori felépítés. A kert sajátos ötvözete volt a tájkertnek és a gazdasági kertnek. Szokatlan módon ugyanis a gazdasági kert kialakítása részben franciakert, részben angolkert stílusban történt. A gazdasági udvaron a kút, kertész lakóház, nádfedelű juhász lakóház, juhhodály, ököristálló, góré, virágház és természetesen szérűskert is volt. A négyzet alaprajzú konyhakert geometrikus kialakítása franciakertet idézett. A kiskertet sövényvel és ribizlivel ültették körbe. Benne pedig jórészt fűszernövényeket: orvosi citromfűvet, kerti zsályát, metélőhagymát, kerti izsópot termesztettek. Az angolkert kialakítású tájkert sajátos átmenete volt a gazdasági kertnek és a díszkertnek. Utóbbit erősíti, hogy a kert növénycsoportjait kanyargós sétányok övezték és számos virágféle (például: tulipán, kínai szegfű, oroszlánszáj, nárcisz, nőszirm), bokrok (májusi orgona, közönséges fagyal, közönséges aranyeső, csíkos kecskerágó) és fák (keleti platán, zöld juhar, magas kőris, lepényfa, fehér akác, fekete nyár, fenyő, közönséges fűz) voltak elhelyezve. Az angolkertben mulatóház, tó és körülötte 12 fajta rózsza pompázott. A kertben jelentős mennyiségű zöldségféle termett. Például: spenót, sóska, saláta, spárga, kelkáposzta, karfiol, káposzta, uborka, borsó, sárgarépa, kapor, burgonya, késői paradicsom, bab, hagyma, cikória, paszternák, zeller, cékla és dinnye is termett. A gyümölcsök között meghatározó volt a fán termő gyümölcsök nagy aránya, úgymint az eperfa, őszi barack, törpe mandula, nemes körte, meggyfa, ribizli és még füge is megtalálható volt. Ugyanakkor a gazdasági kert erős hangsúlyát jelzi, hogy a növényfajok döntő része étkezési és gazdasági célokat szolgált, nem pedig dísznövény volt. A kert külső határát juhar és lepényfa sorok, akác és lícium szegélyezték. A kertben összességében 39 csoportban 725 növényfajta volt, a virágházban pedig 279 féle virág. Illéssy (III.) János 1848–49-es kiállása miatt viszont teljes vagyonek Kobzással sújtották és feltehetően a kert is ebben az időszakban semmisült meg.⁴³¹

Úgy tűnik, hogy Illéssy Sándor nagykun kapitány is átvette a tájkert egyes részeit, hiszen saját háza telkén pillangó alakú kertet hozott létre. Bár nagyméretű, téglalap alakú lakóháza ma is áll, azonban azt a XX. század második felében kettéosztották és jelentősen átalakították.

---

⁴³¹ Bartha Júlia, 2013. 121-134.

7.3. A tisztségviselők által épített reprezentációs emlékek

Maria Immaculata oszlop, Jászapáti 1772

Dósa Pál jász kapitány 1772-ben készítette a Szűz Mária oszlopot Jászapáti a családi házuk elé. Egykor vaskerítéssel volt védve, de már 1895-ben is csak a kerítés négy sarokköve volt látható. A szobor és az iskola fenntartására 1772-ben 300 rajnai forint értékű alapítványt tett, melyben kikötötte, hogy az oszlop előtt szombatonként 2-2 diák imádkozza el a lorettói litániát, Szűz Mária ünnepein pedig „*egy magyar éneket*” mondjanak el, fáradozásaikért pedig 4 rajnai forintot kapjanak.⁴³²

A szobor talapzatán a Dósa család címere látható.⁴³³ A barokk stílusú szobor a dór stílusú oszlop tetején található és a korabeli barokk ikonográfia szerint ábrázolja Szűz Máriát, amint a földgolyón állva eltapossa a sátánt jelképező kígyót. Fejét az égre emeli, kezeit pedig imára zárja. Feje fölött fém glória és eredetileg tizenkét csillag volt látható. (6. kép)

Maria Immaculata oszlop, Jászárokszállás 1783

Pethes András jász kapitány ismeretlen okból készítette 1783-ban a késő barokk-copf stílusú Szűz Mária oszlopot.⁴³⁴

A talapzaton latin nyelvű felirat található. E fölött ion stílusú girland füzérekkel díszített oszlop látható, melynek tetején, a földgolyón áll Szűz Mária alakja, aki lábával a sátánt jelképező kígyót eltapossa, az égre tekint és kezeit imára zárja. Sajátos módon, jobb oldalán minden bizonnyal a gyermek Jézus alakja látható, aki Édesanyját átöleli. Szűz Mária fölött fém glória látható.⁴³⁵

A szobor felirata:⁴³⁶

H Æ C
STATUAERECTAEST
IN
HONOREM BV MARIÆ

⁴³² Vándorfy János, 1895. 85-86.

⁴³³ A műemlék szakszerű restaurálása a korábbi szakszerűtlen beavatkozások és átfestések miatt sürgető.

⁴³⁴ Herbert János, 1927. 62.

⁴³⁵ A szobor szakszerű restaurálásával feltehetően több jelenleg még ismeretlen részlet is előkerülhet.

⁴³⁶ A latin felirat fordítása: Ezt a szobrot a bűn nélkül fogant boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelték az Úr 1783. évében.

SINE
LABE CONCEPTÆ
ANO
17 83

Pethes András kőkeresztje, Jászárokszállás 1783

A Jászság számos településén megfigyelhetőek a barokk stílusú kőkeresztek, melyek feltehetően azonos műhelyben készültek. Pethes András jász kapitány Jászárokszálláson a Szűz Mária szobron túl egy kőkeresztet is állíttatott. Eredetileg a Főtéren állott, de onnan elvitték az Árpád térre. Végrendeletében 50 rajnai forintot hagyott a kereszt fenntartására.⁴³⁷

A keresztnek már csak a talapzata eredeti, hiszen a felső része műkőből készült a XX. század második felében és arányai sem egyeznek az eredetivel.

A kereszt felirata:

ÁLLITATTA
KECSKEMÉTI
PETHES
ANDRÁS
JÁSZ KAPITÁNY
1783 ÉVBEN
— · —
UJITATTA
HILD
PETHES MÁRIA
1882
— · —

Jász Kerületi honvédemlékmű, Jászberény

---

⁴³⁷ Herbert János, 1927. 62.

1867-ben Jászberényben alapult meg a Jászkerületi Honvédegylet. Az egyesület elnöke Halmay József jász kapitány volt és célul tűzték ki az 1848-49-es szabadságharcban Jászság területén elhunyt honvédek emlékének megörökítését.⁴³⁸ A városháza előtt 1870-ben került felállításra az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc hősei tiszteletére készített emlékoszlop.⁴³⁹ A meglehetősen sablonos tufából készült alkotást Gerenday Antal budapesti kőfaragómester készítette. Az emlékmű talapzatán az alábbi feliratok olvashatóak: A JÁSZKERÜLETEBEN ELTEMETETT 165 HONVÉDNEK / AZ 1848 ÉS 1849 ÉVEK MEGÖRÖKÍTÉSÉÜL / AZ ÖNFELÁLDOZÓ HONSZERETET EMLÉKÉRE / EMELÉ A JÁSZ KER: HONVÉD EGYLET. A talapzat feletti oszlop tetején a babérkoszorúval övezett magyar címer és katonai eszközök: dob, huszárcsákó, zászlók ágyúgolyók és ágyúcsövek figyelhetőek meg.

Kalmár kápolna, Kiskunfélegyháza

A gazdag Kalmár házaspár (Kalmár József egykori kiskun kapitány és neje Fazekas Anna) gyermekeik halála miatti fájdalmukban elhatározták egy kápolna felépítését. Eredetileg a kiskunfélegyházi határ Közelszülő területén, a saját birtokukon kívánták felépíteni a kápolnát. A város vezetői, viszont a kápolna helyeként a Kiskunfélegyháza központjához közeli forgalmas Szegedi út üres telkét javasolták. A házaspár a javaslatot elfogadta és 1875-ben fel is épült 100000 forint költséggel az eklektikus neoromán és neogótikus stílusú Szentháromság tiszteletére szentelt Kalmár kápolna. (7. kép) A családra utal a főbejárat felett elhelyezett Kalmár címer is. A kápolna felszentelését 1876. november 1-jén Schusztér Constantin váci püspök végezte el. A kápolna alatt pedig családi kriptát alakítottak ki, ahová a család tagjait temették el. A Kalmár kápolna jelentős méretével és különleges megjelenésével egyértelműen kilóg a kisméretű családi kápolnák közül. Ezt támasztja alá a kápolna gazdag belső díszítése is műmárvány borítású falaival, eklektikus seccoival és szép oltárképével, ami a jeles magyar festő, Than Mór alkotása.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 100.

⁴³⁹ Sáros András, 2006. 124. Az emlékmű 1970-ben került jelenlegi helyére a Negyvennyolcasok terére.

⁴⁴⁰ Urbán Miklósné, 2005. 50-51. A Kalmár család jelentős vagyonát jelzi, hogy férje halála után özv. Kalmár Józsefné a kápolna elé 1897-ben díszes, öntöttvasból készített artézsi kutat fúratott a lakosság javára. A kápolnát pedig jelentős értéket képviselő szobrokkal látta el.

7.4. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek tárgyi emlékei

Szentkirályi Móric aranytolla

Szentkirályi Móric munkája elismeréseként Jászberény tanácsa egy aranytollat készített. Az ajándékot Szentkirályi viszont nem fogadta el, így visszakerült Jászberénybe, ahol a városi levéltárba helyezték el. 1874-ben a Jász Múzeum létrejöttekor pedig az egyik első tárgyként került a gyűjteménybe. A történelem összetettsége, hogy 1848 májusában a nádor Szentkirályit nevezte ki a Jászkun Kerület főkapitányának.

felirata:

SENTKIRÁLYI MÓRITZNAK A' JÁSZBERÉNYI JÁSZOK HÁLÁUL APRIL 17^{én} 1848

Illéssy (III.) János aranysarkantyúja

Illéssy (III.) Jánost a későbbi nagykun kapitányt családja érdemeire nézve 1828-ban V. Ferdinánd magyar királlyá koronázásakor aranysarkantyús vitézzé ütötték. Ennek emlékére készült a sárgarézből öntött, aranyozott dísz sarkantyú. A két sarkantyú sas madarat formál. A sarkantyú szárait sasszárnyak, még a sarkantyú végét koszorút viselő sas fej díszíti, melyet dicsfény módjára kör alakú penge egészít ki.⁴⁴¹

Az Illéssy család bútorai

Szinte hihetetlen módon a nemes Illéssy család bútoraiból több darab is fennmaradt.⁴⁴² Az ingóságokat először Illéssy (III.) János elítélésekor kerültek veszélybe, hiszen börtönbüntetése mellett teljes vagyonek Kobzással is sújtották. Ugyanakkor Illéssy a vagyonát még 1848 nyarán unokaöccsére, Lovassy Istvánra ruházta át.⁴⁴³ A bútorok a XIX. század végén a család egyik tagjának házassága révén Kárpátaljára kerültek, ahonnan a XX. század második felében jutottak vissza.⁴⁴⁴ A dívány, a székek és a kanapék a XIX. század közepén készülhettek biedermeier stílusban feltehetően Illéssy (III.) János részére, majd később Illéssy Sándor

---

⁴⁴¹ Az Illéssy család tulajdonában.

⁴⁴² A tárgyak az Illéssy család tulajdonában vannak.

⁴⁴³ Bagi Gábor, 2009. 75.

⁴⁴⁴ Illéssy Ádám szóbeli közlése.

nagykun kapitány és családja használta. Kialakításuk jól tükrözi az Illéssy család vagyoni helyzetét, ami a korabeli középnemességhez hasonlítható reprezentációs célú lakásberendezést is lehetővé tette. A bútorok furnérlemezzel borítottak, a fotelek és a dívány kör alaprajzú növényi ornamentikás intarziával díszítettek.

ilosvay Varga Imre nagykun kapitány bútorai

Fennmaradt Kunhegyesen ilosvay Varga Imre nagykun kapitány bútorai közül két darab ágy és két darab szekrény.⁴⁴⁵ A berendezési tárgyak egységesen biedermeier stílusúak és feltételezhetően a XIX. század közepén készülhettek. A bútorok furnérlemezzel borítottak és stilizált virágkompozíciójú intarziával díszítettek.

Illéssy (III.) János börtönrelikviái

Az 1848–49-es szabadságharc egyik legjelentősebb nagykun szereplője Illéssy (III.) János volt, akit tettei miatt 1852-ben teljes vagyonek kobzásra és kötél általi halálra ítélték, amit végül tízéves várfoogságra változtattak, de "csak öt évet" kellett letöltenie 1852. július 15-től 1856. december 7-ig a josephstadt-i börtönben. Fogsága alatti idejét Illéssy olvasással és „*esztergályozással töltötte*”.⁴⁴⁶ Különleges módon a börtönévei alatt készített emléktárgyai megmaradtak az Illéssy család birtokában. A tárgyak a korabeli börtönrelikviákhoz hasonlíthatóak (faragványok, rajzok, festmények). Fennmaradtak Illéssy börtönben használt személyes tárgyai: szaruból faragott kanala, vas kése, vas villája, vasból készített árja (?) is, melyet egy bőr tokban tartott. Egy másik szaruból faragott kanálnak pedig csak a feje maradt meg.

Figyelemre méltó, a gazdagon díszített fa kalapács, aminek a felirata: ILLÉSSY JÁNOS/ JOSEFSTADT 1853. Az emléktárgy növényi és rab motívumokkal van tele. Látható rajta lánc, valamint a lánc végén lakat, kulccsal.

---

⁴⁴⁵ A tárgyakat özv. Párdi Mihályné kunhegyesi lakos ajándékozta a kunhegyesi tájház részére. A másik szekrény egy kisújszállási magánszemély birtokában van.

⁴⁴⁶ Varró Sándor-Hajdu Lajos, 1869. 558.

A családi hagyomány szerint Illéssy saját munkája volt a josephstadti börtönt ábrázoló vízfestmény is, melyen a börtön épülete látható az udvaron sétáló elítéltekkel és az őket felügyelő börtönőrökkel. A festmény felirata: JOSEFVÁRI EMLÉK

Különleges emlék az Illéssy (III.) János által készített vegyes technikájú falikép. (8. kép) A részben festett, részben pedig ragasztott leveleket, porokat és köveket tartalmazó képen látszólag egy tájkép látható dombokkal, erdővel, tóval, szigettel és egy romos várkastéllyal. A tavon egy fekete alak kis csónakban evez a sziget felé. A várkastély épületein viszont római számmal MDCCCXLIX, azaz 1849 szerepel. Tehát egyértelműen utal Illéssy 1849-ben történt szereplésére. A kis szigeten pedig egy fejfa látható IJ monogrammal, előtte pedig piros, fehér és zöld színű virágokkal díszített sírt lehet megfigyelni. Az alkotás tehát úgy tűnik, hogy Illéssy (III.) János személyes vallomása, miszerint a készítés időpontjában úgy vélte, hogy hazájától távol fog meghalni.

Halmay József hímzett zsebkendője⁴⁴⁷

A családi relikviaként megőrzött nagyméretű (55 cm x 51 cm) selyemzsebkendő jobb alsó sarkán hímzés figyelhető meg. A fehér fonállal készült hímzésen Halmay József monogramja (H . J) látható gót betűkkel kihímezve, alatta pedig növényi ornamentika látható. A családi emlékezet szerint Halmay 1849-ben az aradi várfogságban sajátkezüleg hímezte bele a monogramját.⁴⁴⁸

Zenei művek

Anyaggyűjtésem során figyeltem meg, hogy a Jászkun Kerülettel kapcsolatos zenei művekre a kutatók eddig említést sem szenteltek. Úgy gondoltam, hogy értekezésem tárgyába, ha csak részlegesen is, de hozzákapcsolódik ez a perifériára szorult téma, ezért röviden ismertetem a fellelt műveket.

---

⁴⁴⁷ Jász Múzeum 55.101.1.

⁴⁴⁸ A Jász Múzeum 1. néprajzi leltárkönyvének bejegyzése alapján.

Müller József: Négy magyar hadi induló

Müller József a 62. Turszky gyalogezred zenekari mestere négy indulóját a szabadságharc során 1848-ban jelentette meg Wagner József pesti kiadójában. Műveit „*a nemes-erényű hiv hazafi es lelkes polgártársnak*” Szentkirályi Móric jászkun főkapitánynak, mint a Bánát meghatalmazott királyi biztosának ajánlotta. Ezek a zeneművek sorrendben a következők: Kossuth-induló, Toborzó induló, Pesti önkéntesek indulója, Jász-kún kaszás induló.⁴⁴⁹ Az indulók népszerűségét jelzi, hogy ma is ismert és gyakran játszott művek.

Palotásy János dalszerzeményei

Palotásy (Pecsenyánszky) János 1861-től egészen 1876-ig rövid megszakítással a Jászkun Kerület levéltárnoka volt. Jogi végzettsége mellett viszont jelentős zenei érdeklődése volt. Már a középiskolai tanulmányai után zenedarabokat is szerzett, mely munkát később is folytatott. Ferenc József és Erzsébet 1857-es jászberényi látogatására zeneművet is írt.⁴⁵⁰ Az 1867-es koronázási ünnepség emlékére gróf Ráday Gedeon tiszteletére írta a Koronázási magyar című zeneszerzeményét, ami megjelent nyomtatásban is.⁴⁵¹ Többi kiadott munkáit is több alkalommal a Jászkun Kerület felsőbb vezetésének ajánlotta. Hegedűs Zsigmond jászkun alkaptánynak a *Multak emléke* című hallgató magyar nótát, Mocsy Ferenc jászkun alkaptánynak a *Vihar után* című magyar nótát, Kerek József kerületi főjegyzőnek a *A jó magyar* című palotást, Gyárfás István egykori kiskun alkaptánynak pedig a *Szórakozzunk* című toborzó prisselt ajánlotta.⁴⁵²

7.4.1. A tisztségviselők megmaradt tárgyi emlékeinek elemzése

Munkám egyik nagy tanulsága, hogy mivel a Jászkun Kerület megszűntétől napjainkig 140 év telt el és sajnos a történelem viharai, valamint főleg a II. világháború pusztításai nem kedveztek a történelmi relikviák fennmaradásának, így napjainkra szinte alig maradt a régi

⁴⁴⁹ <http://48asdalok.btk.mta.hu/peldatar/indulok> letöltés ideje: 2016. július 22.

⁴⁵⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 176.

⁴⁵¹ Palotásy János, 1869. Megtalálható a Jász Múzeum állandó kiállításában is leltári szám nélkül.

⁴⁵² Palotásy János, 1869. 37., 40.; 1870. 40., 46., 49.

emlékekből. Ugyanakkor feltételezésem szerint a háborús veszteségek mellett az egykori gazdagságot tükröző tárgyak gyakran a bővülő nagycsaládok örökösödési procedúrái miatt is a hagyatékok szétszakadásához és végső soron azok eltűnéséhez vezettek.⁴⁵³

Sajnálatos dolog, hogy békeidőben is elveszett tárgyi emlék. Például az 1980-as években egy betörés során tűnt el Péter Zsigmond kiskun kapitány XIX. század elején készült sárgaréz és gyöngyház díszítéssel ellátott kardja és piros bársonnyal és sárgarézzel díszített kardhüvelye.⁴⁵⁴

Ezért sajnálattal állapítottam meg, hogy a kutatásaim során csak nagyon kevés a Jászkun Kerület tisztségviselőihez kapcsolódó relikvia maradt fenn.⁴⁵⁵ Viszont úgy vélem, hogy a kisszámú tárgyi emlék összegyűjtése is hozzájárul ahhoz, hogy jobban megérthessük a vizsgált korszakot és a kutatott személyek életét.

A fellelt tárgyak mindegyikéről kijelenthető, hogy koruk miatt egyértelműen muzeális értékkel bíró darabokról van szó. Ugyanakkor a bemutatott lista is rávilágít arra, hogy jelentős részük ma sincs közgyűjteményben.

A tárgyak három csoportba sorolhatóak: dísztárgy, használati tárgy és börtönrelikvia. A dísztárgyakhoz tartozik Szentkirályi Mór aranytolla és Illéssy (III.) János aranysarkantyúja. Kijelenthető, hogy mindkét esetben konkrét funkcióval nem bíró reprezentációs tárgyról van szó. A használati tárgyak szintén komoly reprezentációs célt szolgálnak, hiszen az ide tartozó bútorok korabeli használójuk társadalmi helyzetére utal. Mivel a tárgyak a XIX. század közepén készültek a városi polgárok által is kedvelt biedermeier stílusban ezért egyértelműen kijelenthető, hogy a Jászkun Kerület paraszt-polgári társadalmában egyértelműen különlegesnek számítottak, de a tehetősebb birtokos nemesség szintjét nem érték el. A harmadik csoport egyértelműen az 1848–49-es szabadságharc után készült börtönrelikviák tematikájába tartozik. Az itt bemutatott tárgyak szintén jól beleillenek a korabeli rabok által készített munkák sorába. Eltérés talán csak annyiban mutatkozik, hogy a hétköznapi, alacsony származású rabok által készített népművészeti ihletettséggű alkotásokkal ellentétben, bemutatott tárgyaim polgári ízlésűek.

---

⁴⁵³ A relikviák felkutatása során még napjainkban is találkoztam olyan esettel, amikor a tárgyakat megőrző tulajdonos a család többi tagjának szétosztotta a tárgye gyűjtést. Így került több személyhez ilosvay Varga Imre nagykun kapitány több darabos XIX. század közepéről származó porceláncsészéi.

⁴⁵⁴ Thorma János Múzeum leltárkönyve. A tárgyak az 55.125.1.1-2 számon voltak beletárolva. Az információt Gyarmati Andreától kaptam.

⁴⁵⁵ Véleményem szerint további kitértő kutatással talán még sikerül újabb tárgyakat is fellelni.

7.5. Festmények, rézmetszetek és fényképek

A kutatásaim negatív eredménye, hogy számba véve a Jászkun Kerület tisztségviselőinek portréit, kevés arckép maradt fenn. A legkorábbi ábrázolások, olajfestmények, a XVIII. század második feléből származnak.

A festmények, rézmetszetek és fényképek tanulmányozásakor egyértelműen kiderül, hogy a Jászkun Kerület tisztségviselői társadalmi helyzetüknek megfelelő ruházatot viselnek. A ruházaton egyértelműen nyomon követhető a nemesi, katonai és hivatalnoki öltözet változása is. A XIX. század második felére a tisztségviselők ruházata is idomulva az országos divathoz fekete színű lett. Ráday Gedeon 1867-ben viselt párducbőr kacagánya⁴⁵⁶ pedig már a historizálás példájának tekinthető.

Festmény Almásy János nádori főkapitányról⁴⁵⁷

Az olajfestmény $\frac{3}{4}$ -es beállításban ábrázolja 1750 körül a kissé pufók főkapitányt, amint íróasztala mellett áll. Fején a korszakra jellemző rizs poros fehérszínű parókát visel. Bal kezét csípőjére helyezi, jobb kezében pedig vörös viaszpecsétes levelet tart. Felsőtestén fehér színű inget, törtfehér színű mellényt és szürkésfekete lila zsinóros mentét visel. Magyar nadrágja szintén szürkésfekete színű és lila zsinórral díszített. A festmény megjelenítése a korabeli középnemesi életmódra utal.

Festmény Illéssy István nagykun kapitányról⁴⁵⁸

A festmény félalakosan ábrázolja Illéssy István nagykun kapitányt 1776 körül. (10. kép) A kép bal szélén Illéssy katonai múltjára utal koszorúval díszített szablyája. A kapitány kék színű magára terített mentét és dolmányt visel. A mente alatt fekete színű nyakravalója is látszik. Bal kezét maga mellett tartja, jobb kezével pedig előre mutat. Illéssy István a mentéje felett viseli a festményen hangsúlyosan megjelenített aranyláncot és Mária Terézia

---

⁴⁵⁶ Bathó Edit, 2013. 123.

⁴⁵⁷ Jász Múzeum 61.1.

⁴⁵⁸ Illéssy család tulajdona.

aranyérmét, amit az 1753-as Törő-Pető-féle zendülés leverésében játszott hathatós segítségéért nyert el az uralkodótól.

Festmény Illéssy (I.) János nagykun kapitányról⁴⁵⁹

Illéssy (I.) János félalakos festménye a XVIII. század végén készülhetett. A képen a nagykun kapitány ezüstpaszománnyal díszített búzavirágkék mellényt és magára öltött szintén búzavirágkék mentét visel. A mentén ezüstpitykével díszített ezüstsínórzat figyelhető meg. Bal kezét fejéhez tartja, jobb kezét pedig maga mellé helyezi. A festményen jól látható, hogy a kapitány bal szemére vak volt.⁴⁶⁰ A háttérben a korban elterjedt drapéria és oszloprészlet is megfigyelhető.

Festmény Herpay Mihály kiskun kapitányról⁴⁶¹

A festmény feltehetően Herpay Mihály halála után készülhetett az 1780-as években. (11. kép) A festmény a kiskun kapitányt $\frac{3}{4}$ -es beállításban ábrázolja, amint jobb kezében egy mappát tart, bal kezét pedig dolmánya belsejébe helyezi. A képen Herpay a jászkun-hajdú huszárezred kapitányi egyenruhájában látható, díszes szablyájával együtt.

Festmény Illéssy (II.) János nagykun kapitányról⁴⁶²

Illéssy (II.) János félalakos festménye a XIX. század elején készülhetett. A képen a nagykun kapitány kék színű, gazdagon zsinórozott dolmányt és mentét visel, a kép alján részben látható zsinóröv vörös sávja is látható. Illéssy jobb kezével a mente ezüst zsinórzatát tartja.

Festmények Illéssy (III.) Jánosról⁴⁶³

---

⁴⁵⁹ Illéssy család tulajdona.

⁴⁶⁰ A vakság oka egyelőre nem ismert. Talán a korban elterjedt gyermekkori himlővel magyarázható.

⁴⁶¹ Thorma János Múzeum, 97.42.1.

⁴⁶² Illéssy család tulajdona.

⁴⁶³ Illéssy család tulajdona.

Illéssy (III.) Jánosról különleges módon gyermekkori festmény is fennmaradt. Mint országgyűlési követről tisztelői rézmetszetet készítettek. Különleges a bebörtönzésekor róla készült festmény, melyet 1851-ben a pesti Újépületben Simonyi Antal festőművész készített. A festményen a megfáradt Illéssy látható, amint egy egyszerű asztal mellett ül és olvasását befejezve a kép szemlélőjére, oldalra fordulva rátekint. Bal kezében szemüvegét tartja, jobb keze pedig nem látszódik, de feltehetően bal karjára ráhelyezett hosszú szárú pipáját tartja. Az asztalon gyertya, fém gyertyatartó, papírlapok és feltehetően napló látható. Illéssy (III.) János fehér inget, csokornyakkendőt, valószínűleg kék mellényt és szürkésbarna színű öltönyt visel, melynek hajtókái és mandzsettája piros színű. Az öltönyön fekete zsinórozás, fém gombok és fém rozetta látható. Illéssy fején piros színű fekete bojtos fezt visel.

Festmény Bartsik Márton jász kapitányról⁴⁶⁴

A félalakos festmény az idősödő Bartsik Mártont ábrázolja 1874-ben. (12. kép) Pállik Béla festményén a jász kapitány fehér inget, fekete mellényt és szintén fekete, egyszerű zsinórzattal ellátott attilát visel. Mellényéből arany óralánca is kilátszódik.

Rézmetszet gróf Ráday Gedeon jászkun főkapitányról⁴⁶⁵

Az 1867-es királyi koronázás során a Jászkun Kerület hagyományos módon bandériummal vett részt. A bandérium vezetője az idős gróf Ráday Gedeon volt, aki az ünnepségre feltűnően gazdagon díszített öltözetet készíttetett. Az egyik rézmetszet a főkapitányt ünnepi öltözetében mellkép formájában mutatja. Szigorú megjelenésén túl hangsúlyos a képen jól látható a csattal ellátott párdubőr kacagány. A csaton a Jászkun Kerület címere figyelhető meg. A kacagány alatt gazdagon zsinórozott attilát viselt. A másik rézmetszet Palotásy János zeneszerző a főkapitánynak szerzett Koronázási magyar című zeneművének a címlapján látható, amin a főkapitány a bandérium élén lovagol, bal kezében a kantárt tartja, míg jobb kezében szablyát fog. Ráday pompás lován gazdag lószerszám látható, ezen a metszeten pedig látszódik a

---

⁴⁶⁴ Jász Múzeum 55.13.

⁴⁶⁵ Az országosan ismert gróf számos ábrázolása közül csak a jászkun főkapitányi rangját mutató rézmetszetekkel foglalkoztam.

főkapitány díszes csizmája és tollas süvege is. A kapitány bal oldalán az aranyzsinórra helyezett Jászkürt is feltűnik. (13. kép)

Festmény Sipos Orbán jászkun alkapitányról⁴⁶⁶

Németh Kelemen festménye 1876 körül készült és Sipos Orbán jászkun alkapitányt ábrázolja. A félalakos munkán az alkapitány fejét balra fordítja, és kissé felfelé emeli. Sipos Orbán fehér inget, kigombolt, fekete színű zsinórozott attilát visel. Arcát dús fekete szakáll és bajusz borítja. (14. kép)

Fénykép Halmay József jász kapitányról⁴⁶⁷

A fénykép 1868-ban készült a Jászkerületi Honvéd Egylet tablóképéhez. A felvételen a jász kapitány fehér inget, nyakravalót és fekete színű, zsinóros attilát visel. A fénykép alapján került megfestésre Halmay halála után 1892-ben a néhai kapitányról készült festmény.⁴⁶⁸

Fénykép Illéssy Sándor nagykun kapitányról⁴⁶⁹

Az egészalakos 1870-es években készült fényképen az utolsó nagykun kapitány látható korabeli magyaros öltözetben. Öltözete: csizma, csizmanadrág, fehér ing, rajtos nyakravaló és dús zsinórozott attila. Az attila felett hosszú, de szerényen díszített zsinórozott mentét visel, oldalán pedig kard függ. Fejét tollforgós föveg borítja. Arcán bajusz és Kossuth-szakáll látható.

Festmény Hegedűs Zsigmond nyugalmazott jászkun alkapitányról⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁶ Jász Múzeum 55.11.

⁴⁶⁷ Jász Múzeum gyűjteménye ltsz. nélkül

⁴⁶⁸ Jász Múzeum 92.18.

⁴⁶⁹ Illéssy család tulajdona.

⁴⁷⁰ Jász Múzeum 92.19.

A félalakos festményt Friedrich Hodler készítette Münchenben 1892-ben, tehát Hegedűs Zsigmond halála után. A festményen a néhai alkapitányt idős korában ábrázolta a festőművész.

A kopaszodó, őszes hajú, szakállas és bajszos Hegedűs előkelő öltözetben fekete, zsinórozott attilában és szintén gazdagon zsinórozott mentében látható. A pitykék aranyozottak és piros színű kövekkel díszítettek. A mente kapcsa szintén aranyozott és a pitykék stílusával megegyező díszítésűek. Hegedűs Zsigmond mentéjének bal oldalán az Osztrák Császári Vaskorona Rend jelvénye látható.

7.6. Tiszteletbeli címek, kitüntetések

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek adományozott kitüntetések közül elsőként 1753-ban Illéssy István nagykun kapitány és Herpay Mihály kapott Mária Teréziától arany érmet és láncot.

A magyar vármegyei tisztikarhoz hasonlóan a Jászkun Kerület tisztségviselői is törekedtek a különböző tiszteletbeli és tényleges címek megszerzésére. Már András és Szabó József kiskun kapitányok Bács-Bodrog és Csongrád vármegyék táblabírái is voltak.⁴⁷¹ Makó (I.) Lőrinc nádori alkapitány és Dósa József jász kapitány pedig Heves és Külső-Szolnok vármegye táblabírái voltak. Illéssy (II.) János pedig Bihar, Békés és Heves vármegye táblabírája is volt. Mihálkovicz József Pest vármegye táblabírája volt.

Békés vármegye táblabírái voltak: Steöszel József 1810-től, Illéssy (III.) János 1825-től, Laczka János 1825-től, Szluha Imre, Bartsik Márton, Eördögh József, és Vágó Ignác 1842-től, Várady István pedig 1843-tól.⁴⁷²

Steöszel József, Illéssy (III.) János⁴⁷³ és Szapáry István⁴⁷⁴ aransarkantyús vitézi ranggal rendelkezett.

Illéssy (I.) János aranykulcsos kamarási címmel rendelkezett.⁴⁷⁵ A megtisztelő cím elnyerése egyben a Habsburg Birodalom nemesi rétegéhez való tartozást is jelezte, és a főnemesi rétegen túl olyan köznemesek is elnyerhették, akik a dinasztia szolgálatában kitűntek. A

---

⁴⁷¹ Már András síremlékének felirata; MNL OL Királyi könyvek 1843. 309.

⁴⁷² Héjja Julianna Erika, 2009. 468., 358., 410., 500., 451, 219., 501.

⁴⁷³ Steöszel József halotti márványtáblájának és Illéssy (III.) János síremlékének felirata alapján.

⁴⁷⁴ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 218.

⁴⁷⁵ Illéssy (I.) János síremlékének felirata alapján.

magyar nemességen belül a cím komoly megtiszteltetésnek számított, ugyanis a cím birtokosának nyolc generációra visszamenően nemesi származásúnak kellett lennie.⁴⁷⁶

Steöszel József, Somogyi Antal és Szluha Imre nádori főkapitányok királyi tanácsosi ranggal rendelkeztek.

Hegedűs Zsigmond festményén látható, hogy az Osztrák Császári Vaskorona Rend kitüntetését nyerte el, de az sajnos a festmény alapján nem megállapítható, hogy a II., vagy III. osztályú jelvénye volt-e.⁴⁷⁷ A Jankovich György császári-királyi főkapitányt ábrázoló metszeten pedig feltehetően az Osztrák Császári Lipót Rend középkeresztje látható. A császári-királyi főkapitányt 1850-ben Jászberény város díszpolgárának is megválasztották.⁴⁷⁸

Kalmár József feltehetően 1876 után kapta meg a római pápa Szent Gergely rendjének középkeresztjét, minden bizonnyal a kiskunfélegyházi kápolna felépítéséért.⁴⁷⁹

A vizsgált példák alapján megállapítható, hogy a Jászkun Kerület tisztségviselői társadalmi helyzetük alapján jórészt kisebb címekkel rendelkeztek. A többi magyar vármegyei hivatalnokhoz hasonlóan számos esetben bírtak jórészt közeli vármegyék által adományozott tiszteletbeli és tényleges táblabírói kinevezésekkel is. A címek közül egyértelműen kiemelkedik a kézzelfogható haszonnal nem bíró, de jelentős társadalmi megbecsültséggel járó arany-sarkantyús vitéz, aranykulcsos kamarás és királyi tanácsosi rang. A XVIII. század második feléből származó, Mária Terézia által adományozott arany lánc és érem egyfelől szintén jelent fontos elismerést és értékes adományt is.

7.7. A tisztségviselők kapcsolatrendszere

Bár az eddigi kutatások csak érintőlegesen foglalkoztak a családi kapcsolatrendszerrel mégis megállapítható, hogy a magyar nemességhez hasonlóan a Jászkun Kerület tisztségviselői ugyanúgy próbálták kapcsolataikat házasságkötésekkel is megerősíteni.⁴⁸⁰ Erre utal például, hogy Makó (I.) Lőrinc makfalvi Dósa Annát vette feleségül. Kenéz Mihály, aki az 1847–48-as pozsonyi országgyűlésen a Jászkun Kerület második követe, 1849 végén pedig a Jászkun Kerület ideiglenes császári-királyi főnöke, az édesanyja Illéssy Mária volt. Papp Mór édesanyja a jelentős tisztségeket viselő karcagi Kálmán családból származó Kálmán Erzsébet

⁴⁷⁶ H. Balázs Éva-Krász Lilla-Kurucz György, 2007. 85.

⁴⁷⁷ <http://mnm.hu/hu/cikk/vaskorona-rend-200-evforduloja> letöltés ideje: 2016. július 27.

⁴⁷⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 114.

⁴⁷⁹ Kalmár József síremlékének felirata alapján.

⁴⁸⁰ A Jászkun Kerület tisztségviselőinek kapcsolatrendszerét a későbbiekben tovább kívánom mélyíteni.

volt. A nagykunsági Kenéz Elek pedig a jászberényi református redemptus nemes tisztviselői Eördögh családdal került rokoni kapcsolatba, hiszen felesége lászlófalvi Eördögh Erzsébet volt.⁴⁸¹ Hegedűs Zsigmond jászkiséri származású jászkun főkapitány édesanyja szintén az Eördögh családba tarozó Eördögh Mária volt.

A "jász és kun nép" összekapcsolódását a házasságok útján a Jászkun Kerület tisztségviselői közül talán legjobban makfalvi Dósa Gergely, a Jászkun Kerület főjegyzője fogalmazta meg 1764-ben a sógorához írt levelében: „*Kun Lászlónak privilégiumát, mellyet az kereszténységre meg térő Kunoknak adot, ezen mostani dolgainkban hányván és vetvén, nem találtam még senkit, a ki ezen privilégiumnak jobban eleget tett volna mint mi ketten. (...) te kun lévén, én pedig jász keresztény, komaságot és sógorságot csináltunk egy mással*”.⁴⁸²

A Jászkun Kerület tisztségviselőit vizsgálva viszont megállapítható, hogy bár a kerületek életében meghatározó szerepet játszottak, az országos életben viszont csak néhány személy töltött be jelentős szerepet. Jórészt ez állapítható meg az országgyűlési követekről is. Az 1843–44-es reformországgyűlésen a - későbbi jászkun főkapitány - az ellenzéki Szentkirályi Móric jegyezte meg, hogy a Jászkun Kerület szavazata még sosem döntött országos kérdésekben.⁴⁸³ A kerületek követei közül csak Illéssy (III.) János és Szluha Imre emelkedik ki. Illéssy (III.) János a reformtáborban foglalt helyet, joggyakornoka és egyben unokaöccse Lovassy László (1815–1892) pedig szomorú sorsával az országos köztörténetbe is bekerült.⁴⁸⁴ Illéssy 1834-es visszahívásakor maga Kölcsey Ferenc szerkesztett emlékiratot és hetven személy írta alá.⁴⁸⁵ Tisztelői pedig arcképével és aláírásával ellátott rézmetszetet adtak ki. Kossuth Lajossal szintén a reformországgyűlésen ismerkedett meg. A barátság 1848–49-ben tovább folytatódott, hiszen Illéssy (III.) János kisújszállási otthonában Kossuth 1849. január elején, március elején és augusztus elején is megfordult.⁴⁸⁶

Szluha Imre a reformországgyűlésen konzervatív nézeteivel váltott ki meglehetősen kétes, negatív ismertséget.

Miháلكovics József irodalmi munkásságával emelkedett ki a tisztségviselők közül. Hiszen baráti viszonyt ápolt Kazinczy Ferencsel, jó viszonyban volt Nádasdy Ferenc kalocsai érsekkel, és Virág Benedekkel, aki költői levelet is írt hozzá.⁴⁸⁷

---

⁴⁸¹ Pálmány Béla, 2011. 1266.

⁴⁸² Bánkiné Molnár Erzsébet, 2012. 92.

⁴⁸³ Bagi Gábor, 1991. 67.

⁴⁸⁴ Gergely András, 2003. 210.

⁴⁸⁵ Varró Sándor-Hajdu Lajos, 1869. 558.

⁴⁸⁶ Kurucz János, 1998. 73.

⁴⁸⁷ Szinnyei József, 1902. 1260-1261.

Laczka János Bessenyei György titkáráként dolgozott, illetve Kazinczy Ferencsel is ismerték egymást.⁴⁸⁸

7.8. A tisztségviselők címereiről

Amint megfigyelhető a Jászkun Kerület tisztségviselőinek túlnyomó része redemptus birtokossága mellett nemesi ranggal is rendelkezett. Az anyaggyűjtés során számos esetben a jáász és kun tisztségviselők címereit is sikerült fellelnem. Ugyanakkor megjegyzem, hogy az eddigi kutatások a jáász és kun nemesi családok címereivel gyakorlatilag még érintőlegesen sem foglalkoztak, esetleg csak illusztrációként alkalmazták azokat.

A jáász eredetű családoknál részben megfigyelhető, hogy címereikbe a jáászok szimbólumát, a Jáászkiürtöt is beleillesztették. Így például Nagy Mátyás jáász kapitány címerpajzsának felső részén a kiürt látható egy kerek tárggyal, alsó részén pedig álló oroszlán figyelhető meg. A Dósa család címerének heraldikai bal oldali mezejében íjász alakja látható, míg jobb oldali mezejében két szőlőfürt között a Jáászkiürt került ábrázolásra. A család címerében a jáászokra tehát egyrészt a kiürt, másrészt az íjász alakja utal, hiszen a korabeli vélekedés szerint a jáászok nevüket íjász őseikről nyerték.

Feltehetően az eredetileg Jászapátiról származó Balajthy Vendel címere is a jáász származásra utal. Hiszen a függőlegesen kettéosztott heraldikai bal oldalon fejével lefelé lógatott buzogány látható, aminek a végén nyakán átlótt madár figyelhető meg. A címer jobb oldalán pedig bal kezében számszeríjat tartó férfialak látható.

Különösen is izgalmas Herpay Mihály címere, hiszen a nemességét a börtönben való megtéréseért kapta. A címerpajzson gyalogos katonát figyelhetünk meg, aki a kezében pajzsot tart. A pajzs felirata: FIDEI, azaz magyarul hit.

Laczka János családi címere esetében is sajátos esetet figyelhetünk meg. A család 1647-ben történt nemesítésekor a címerpajzson egy mocsárban álló férfialak látható, aki a kezében kévét tart. A sisakdísz egy oroszlánt ábrázol, a jobb mancsában koszorúval. 1818-ban azonban Laczka János és testvére, Ferenc hosszú nemességi vizsgálat után igazolta nemességét és ekkor új címet is nyertek. Az új címer pajzsán a Laczka testvérek hivatalára történt utalás, hiszen a rajta látható alak egy jegyzőt ábrázol kék színű, zsinóros öltözetben. Jobb karját felemeli, kezében pedig papírtekercset tart, míg bal kezében fejfedőjét fogja. A sisakdísz

---

⁴⁸⁸ Örsi Julianna, 1999. 194.

feltehetően az igazmondás jelképeként a stilizált ókori római öltözetet viselő Mercurius római isten alakja, aki jobb kezében megszokott attribútumát, a pálcáját tartja, amin kígyók tekeregnek. Fején pedig szárnyakkal díszített sapka látható.⁴⁸⁹

Boczonádi Szabó József kiskun kapitány hivatali munkásságért 1843-ban nyert nemesi címet. Függetlenül kettévágott címerpajzsának heraldikai bal oldalán öt sorban egymást váltva összesen három ezüst és vörös sakktábla mintás osztás figyelhető meg. Jobb oldalán pedig aranszínű háttérben, zöld mezőben egy kivont szablyát tartó gyalogos katona látható. A címerleírás szerint a katona kun harcost ábrázol és megegyezik a Kiskun Kerület címeralakjával, hiszen ruházata kék színű zsinóros dolmányból és nadrágból áll, fején pedig kucsmát visel. A címer sisakdíszje a mancsaival arany leveles ágat tartó griffmadár.⁴⁹⁰

7.9. A tisztségviselők temetkezési helyei

Meglepő módon a vagyonos kerületi tisztségviselők viszonylag szerény módon temetkeztek el. A kiskunfélegyházi Kalmár kápolna abban is különleges, hogy egyedüli emléke a családi sírbolt megjelenésének. Hiszen az utolsó kiskun kapitány és felesége saját családjá temetkezési helyének is építette. A Jászkun Kerület többi tisztségviselője nem építtetett saját sírkápolnát.

A jászárokszállási templom alatt készített családi kriptát kecskeméti Pethes András és 1805-ben oda temették el.⁴⁹¹

Ugyanakkor az egyértelműen megfigyelhető, hogy a római katolikus vallású tehető tisztségviselők egy helyre temetkeztek, hiszen a Jászkun Kerület központjában, Jászberényben álló Nagyboldogasszony plébániatemplom 1782-ben megnyitott kriptájában számos kerületi tisztségviselő és családtagja nyugodott. A római katolikus vallású személyeknél a kriptában való temetés azért is számított fontosnak, mert a templomban őrzött oltáriszentség - Jézus Krisztus titokzatos teste - révén nem csak egy átlagon felüli temetkezési helyet jelentett, hanem egyben az Istenhez való közelséget is.

A jászberényi Nagytemplom kiemelt szerepét a helyi társadalomban az előkelő személyek temetkezései jól jelzik. Ugyanis ide temetkezett több plébános, valamint katonatisztek feleségei, kántor és malomtulajdonos is. Ide temették el rapini Steöszel József nádori

---

⁴⁸⁹ Kurucz János, 2002. 163-164. Örsi Julianna, 1999. 205.

⁴⁹⁰ MNL OL Királyi könyvek 1843. 309-311. „(...)virum militarium, nationali cumanorum (...)”

⁴⁹¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 184.

főkapitányt, dicskei Komáromy Menyhért nádori alkapitányt, kőhalmi Horváth Péter nádori alkapitányt és több családtagját, makfalvi Dósa József jász kapitányt és feleségét, valamint Mihálkovich József jász kapitányt, Bartal Ferenc adószedőt és Bartsik József táblabíró és feleségét is.⁴⁹² A kriptafülkék nyílásait eredetileg festett falapokkal, illetve arany, vagy ezüstszínű betűkkel festett tardosi vörös mészkőlapalattal zárták le. 2007-ben a helyi plébánia a már nem megállapítható, jelöletlen kripta-fülkék felszámolását kezdeményezte, ezért a fülkék régészeti feltárására is sor került. Bár a kripta klimatikus viszonyai gyakorlatilag csak a koporsó, textil és fém anyagát őrizték meg, mégis több figyelemre méltó információ jutott a kutatók birtokába. A fennmaradt koporsók alapján megállapítható, hogy a korabeli magyar párhuzamokkal megfeleltethetőek. Előfordultak a festett koporsók, melyek végein Szűz Mária és Jézus Krisztusra utaló IHS monogramokat festettek, a koporsó oldalára pedig az elhunyt neve és titulusa került. A koporsók másik típusa a porcelánfejú szögekkel, valamint sárgarézszegekkel kivert koporsók is. A témám szempontjából fennmaradt viseleti anyag alapján megfigyelhető volt, hogy Dósa József jász kapitány özvegye, az 1864-ben elhunyt Fehér Erzsébetet a korban divatos szabású fekete taft ruhában temették el. Bartsik József táblabíró 1839-ben sűrű zsinórzatú posztó dolmányban és posztó pantallóban, feleségét Nagy Győri Juliannát pedig halóruhában temették el 1831-ben.⁴⁹³

Egyedülálló az Illéssy család Kisújszálláson fennmaradt temetkezőhelye, a hamvakat és a síremlékeket 1907-ben a Déli református temetőbe szállította át Kisújszállás városa.⁴⁹⁴ Ugyanakkor a család korábban is egy helyen, az egykori Iskolakerten belüli Illéssy parcellában temetkezett.⁴⁹⁵

A Jász kun Kerület jászberényi származású, vagy itt letelepedett tisztségviselőjének számos tagja a város szélén található Fehértói temetőben nyugszik.⁴⁹⁶ Itt található a síremléke Kovács Tóbiás aljegyzőnek, Sipos Orbán és feleségének, Muhoray Andrásnak, Bartsik Mártonnak és feleségének is. A sírkövek jórészt klasszicista és kései barokk stílusjegyeket mutatnak, ez alól kivételt csak Bartsik Márton és feleségének neogótikus stílusú síremlékei jelentenek kivételt.

A fennmaradt többi temetkezési hely esetén egyértelműen megállapítható, hogy a síremlékek az adott temetők értékes darabjai. Anyagukat tekintve jórészt tardosi vörös mészkőből készültek és a korabeli polgári tárgyi emlékekkel rokoníthatók. Fontos megjegyezni,

---

⁴⁹² Bathó Edit, 2013. 275-293.

⁴⁹³ Bathó Edit, 2013. 276., 279., 281-282.

⁴⁹⁴ Értésítés az Illéssy család temetkezési helyének áthelyezéséről 1907-ben. Illéssy család gyűjteménye

⁴⁹⁵ Értésítés Illéssy Sándor hamvainak újratemetéséről 1891-ben. Illéssy család gyűjteménye

⁴⁹⁶ Sajnos a legtöbb síremlék viszont már eredeti helyéről elszállításra került, hiszen a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület 1988-ban a Fehértói temetőn belül Védett temetőkeretet alakított ki részben az itt lévő, részben az ide helyezett régi és jeles személyek síremlékeiből. Sugárné Koncsek Aranka, 2006. 10.

hogy síremlékek csak a XIX. századból maradtak fenn, így a korábbi sírjelekre nem tudunk következtetni. A megmaradt példányokból arra következtethetünk, hogy a római katolikus vallású kapitányok síremlékei szerényebbek voltak, mint a református vallású kapitányoké, hiszen a katolikus tisztségviselők jórészt kereszt formájú sírjelet faragtattak, míg a reformátusok több esetben igényesen tagolt és gazdagon díszített obeliszkeket készítettek.

Munkám során jelentős energiát fordítottam a Jászkun Kerület tisztségviselőinek még fellelhető síremlékeinek felkutatására. Számos esetben az egyes tisztségviselők síremlékeinek feliratai is sokatmondóak és számos fontos adattal rendelkeznek. Több esetben megfigyelhető bennük a túlvilágba való hit, a hitvesi szeretet, de szintén több esetben a viselt tisztségek is felsorolásra kerülnek. Különlegesnek számít Már András kiskun kapitány verses síremléke is, melyet feltehetően még életében előre megírt, az évszámok kivételével. A sajátosabb feliratokat, mint hiteles kordokumentumokat mellékletként le is közlöm. (8. számú melléklet)

7.10. Jótékonyági tettek

A kerületi tisztségviselők életművének egyik sajátos és különleges fejezete a jótékonyági cselekedeteik, melyek vizsgálatával részben lehet következtetni anyagi lehetőségeikre, illetve részben szellemiségükre is. A jótékonyági tettek jelentős része egyházi jellegű. Ide sorolható Dósa Pál és Pethes kapitány Szűz Mária oszlop állítása. Dósa Pál vallásossága messzemenően kiemelkedő, hiszen 1760-ban a jászapáti templom kerítésére 100 forintot adományozott, 1761-ben a templom főoltárára 100 forint felajánlást tett.⁴⁹⁷ Mint a Jászkun Kerület táblabírája 1750-ben anyagi támogatásából került kiadására a *Campus Elisius* című latin nyelvű római katolikus imádságos könyv.⁴⁹⁸ Ezen túlmenően a református vallású Jászkiséren élő csekély számú római katolikus vallású lakosság részére 1772-ben Eszterházy Károly egri püspök engedélyezte a templom építését. A kis kápolna 1773-ban épült fel a Szent Kereszt tiszteletére és már a püspöki engedéllynél kihangsúlyozták, hogy a kápolna építése Dósa Pál jász kapitány buzgóságából létesült. A kápolna ma már nem látható, hiszen 1829-ben jelentősen bővítették,

---

⁴⁹⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 68.

⁴⁹⁸ Campus Elisius, 1750.

helyére pedig 1906-ban az új ma is látható templom épült.⁴⁹⁹ Ugyanakkor az is tény, hogy a vallásos buzgóság mellett a jászkiséri reformátusok háttérbeszorítása is szerepet játszhatott.

Herpay Mihály szintén mély vallásosságára utal, hogy Kiskunhalason az 1770-ben épített Szent Péter és Szent Pál titulusú plébániatemplom részére Szent Mihály mellékoltárt és padot készíttetett. Egy miseinget és vállkendőt pedig Herpay Mihályné Csiki Terézia adományozott.⁵⁰⁰

Bartsik Márton jász kapitány is bőven adakozott. 1868-ban a jászberényi Fehértói temetőben haranglábat készíttetett és megcsináltatta a temető kapuját is. Végrendeletében több jászberényi intézmény és épület javára adakozott. A gimnáziumnak 2000 forintot, a Főtemplomnak 200 forintot, a Szentkúti templomra és a Barátok templomára 100-100 forintot hagyott, 800 forintot a ferences templom toronysisakjának építésére adott. A helybeli árvaházra 500 forintot és az Úri kaszinóra szintén 500 forintot hagyott.⁵⁰¹

Jankovich György jász kun főkapitányi tisztségéből távozva 1865-ben nagyméretű, díszes oltárképet ajándékozott Jászberény városának.⁵⁰²

Már András kiskun kapitány fontosnak tartotta a művelődés előmozdítását ezért alapítványt tett a félegyházi kisebb deák iskolában tanuló szegény, de szorgalmas ifjak részére vallási különbség nélkül.⁵⁰³ Ez az alapítvány 1854-ben 1067 váltóforintos volt, míg egy másik rokon, Már Mihály alapítványa 450 váltóforint összeget tett ki.⁵⁰⁴

A jótékonyáshoz kapcsolható hősiességéről is fennmaradt egy tudósítás, hiszen 1873. május 4-én Szapáry István jász kun főkapitány Jászberényben, a Bathó-kertnél a Zagyvából két fuldoklót mentett ki.⁵⁰⁵

Különösen is izgalmasak az Illéssy Sándor nagykun kapitány jótékonyágára utaló dokumentumok, hiszen úgy tűnik, hogy a kapitány nagyon fontosnak tartotta a kultúra támogatását. 1876-ban a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott hét darab magyar történeti XVIII–XIX. századi iratot. Ezekon túl öt kisebb tárgyat is adományozott, melyek között szerepelt a Nagykun Kerület egy pecsétnyomója, Wesselényi Ferenc pipája és egy szarvasagancsból faragott lőportartó is. A kéziratok közül kiemelkedik Lovassy László egy levele, Csokonai Vitéz Mihály egy verse és herceg Eszterházy Pál nádor egy okmánya.⁵⁰⁶

---

⁴⁹⁹ Farkas Kristóf Vince, 2009. 31.

⁵⁰⁰ Gacsári Kiss Sándor, 1991. 17-18. Az uralkodói közbenjárást jelzi, hogy a Szent István király mellékoltárt Mária Terézia királynő készíttette.

⁵⁰¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 28.

⁵⁰² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 115.

⁵⁰³ MNL JNSZML JKK prot. 1844. 2547.

⁵⁰⁴ Palugyay Imre, 1854. 92.

⁵⁰⁵ Blénessy János, 1940. 44.

⁵⁰⁶ Illéssy család tulajdona. 20/1876. sz. irat.

Szintén ebben az időben a budapesti Állatkertnek küldött egy fiatal gödényt.⁵⁰⁷ Már, mint polgármester adományozta 1878-ban az Iparművészeti Múzeumnak a kisújszállási házi ipar szép kivitelű kosarait.⁵⁰⁸

A jótékonysági tettek között kiemelkedik Dósa Pál gimnáziumalapítása, ezért alább külön alfejezetben mutatom be.

7.10.1. A jászapáti gimnázium megalapítása

Dósa Pál anyagi helyzete valóban kiemelkedő vagyonról árulkodik. Ugyanakkor az egyházi adományain túl az oktatás is szívügye lehetett, hiszen a Jászság és környezetében élő fiatalság javára Littkey Máté jászapáti plébános és makfalvi Dósa Pál jász kapitány 1767-ben egri püspöki jóváhagyással alapított gimnáziumot Jászapátin. Feltehetően azért itt, hogy ezzel is saját lakóhelyét támogassa. Az intézmény célja a szellemi művelés és a tudományos ismeretek oktatása mellett a gyermekek valláserkölcsei nevelését is fontos célnak tartotta. Ezt támasztja alá, hogy az iskola keretein belül Mária-társulat is alakult. A gimnázium eredetileg Jászapáti Főterén állott és 1873-ig elemi iskolaként szolgált. A gimnáziumot Jászapáti városa építtette és meglehetősen egyszerű lehetett, hiszen csak két tanteremmel rendelkezett 10 öl 4 láb hosszú, 3 öl 2 láb széles volt, az egyik tanterem három ablakos, a másik pedig öt ablakos volt. A Jászkun Kerület tisztviselőinek jelenlétében 1767. november 5-én indult meg a tanítás fényes ünnepséggel. Dósa Gergely a Jászkun Kerület főjegyzője az eseményre két kronosztikont írt és azokat az ünnepség ebédjén olvasta fel.⁵⁰⁹

T V B A E T Y M P A N A I N T R O D V C V N T S C H O L A S A P Á T H I E N S E S

T V B I S T I M P A N I S I N C H O A N T V R S C H O L A E I N O P P I D O A P Á T H I ⁵¹⁰

A gimnázium 1767-ben egy grammatika osztállyal indult el. Első tanítója Horváth András jászapáti káplán volt. A tanár fizetését Dósa Pál vállalta magára, ami évi 100 forintot tett ki. A tanár ellátását és az iskola fenntartását pedig Jászapáti város vállalta. 1768-ban létesült a második syntaxis osztály, így szükségessé vált új tanár alkalmazása is. Ismét Dósa Pál jász

⁵⁰⁷ Illéssy család tulajdona. 24/1876. sz. irat. A gödény a pelikán régies elnevezése.

⁵⁰⁸ Illéssy család tulajdona.

⁵⁰⁹ Vándorfy János, 1895. 133-135.

⁵¹⁰ Vándorfy János, 1895. 135. A kronosztikonok fordítása: Harsonák és dobok vezetnek be a jászapáti iskolákat. Harsonákkal és dobokkal kezdődnek az iskolák Apáti mezővárosában.

kapitány vállalta a tanár 80 forintos évi fizetését, valamint évi 50 forintot ajánlott az ellátásra is. A püspök elismerően nyilatkozott Dósa tetteről.

Jászapáti monográfusának Vándorfy Jánosnak a közlése szerint az egri püspök 1769-ben kelt levelében említi Dósa Pál tervezett 4000 forintos alapítványát az iskola javára, ami a jász kapitány jó pénzügyi helyzetére, illetve nagylelkűségére is kiváló példa.⁵¹¹

A gimnázium Jászapáti 1779-ig működött, mindvégig két osztállyal, összesen 16 káplán tanárral. Ekkor Mária Terézia az augusztus 16-án kelt rendelete szerint az intézmény a Jászkun Kerület központjába került, ami Jászberény régi vágya volt.

A jászapáti gimnázium jogutódja a ma is működő jászberényi Lehel Vezér Gimnázium.

7.11. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek történelmi munkái

A kutatásaim nyomán egyértelműen megállapítható, hogy a Jászkun Kerület több tisztségviselője is foglalkozott irodalmi munkával is. (9. számú melléklet) A humán érdeklődésű jogi végzettséggel rendelkező személyek tudományos munkája hozzájárul a jászok és kunok történetének megismertetéséhez és hatásuk a kései tudós nemzedékre figyelemre méltó módon még a XX. század első felében is számos esetben érezhető volt. Ugyanakkor ezek a művek sok tekintetben az aktuálpolitika céljait, a törvényhatóságuk mind jelentősebb országos elismerését is szolgálták. Minden bizonnyal legjelentősebb hatást Molnár Ferenc kiskun kapitány ért el, akinek a Jászkürtről írott könyve európai hírre tett szert, de a jászok és kunok között - a reprint kiadásoknak is köszönhetően - manapság is inkább történetíróként ismert Horváth Péter és Gyárfás István neve.⁵¹²

Molnár Ferenc művei

Jelenlegi ismereteink szerint a Jászkürt első jelentős megállapításokat tevő kutatója Molnár Ferenc kiskun kapitány volt. Molnár, mint jászberényi jegyző már 1775-ben elkészítette fiával, Molnár Antallal a kürt kiterített rajzát. 1776-ban pedig Kiss Antallal rajzolta meg a Jászkürtöt oldalsó nézetből. Mindkét rajz meglehetősen elnagyolt és pontatlan. Úgy tűnik a kürt tanulmányozásának kezdő időpontja is 1775, tehát a kiterített rajz elkészültének ideje. A szerző éveken keresztül gondolkodhatott elképzelésein, mígnem 1778 év végére kialakult

---

⁵¹¹ Vándorfy János, 1895. 135-137.

⁵¹² A műveket reprint kiadásban „A Jászságért” Alapítvány adta ki.

saját véleménye a Jászkürtről. Eredményeit 1779. január 1-jén adta elő Jászberény város bírójának és tanácsának műve latin és magyar nyelvű kézírata is elkészült ekkorra.⁵¹³ A város vezetése örömmel fogadta az értekezést, de a nyomtatásra így is hosszú éveket kellett várni. A kézirat végén olvasható „A’ *Poeta Játékja*” című vers, ami Jászberény értékeit mutatta be, viszont nem került nyomtatásba. (10. számú melléklet) Molnár Ferenc munkája rendkívüli népszerűsége tette szert és ezt jelzi, hogy összesen nyolc kiadást ért meg könyve. Elsőként magyarul 1788-ban Bécsben és Pozsonyban, a többi kiadás pedig már Pesten jelent meg. A második 1803-ban 250 példányban magyarul és 250 példányban latinul⁵¹⁴, a harmadik 1808-ban, ez utóbbi helyesbítése szintén ekkor, a negyedik kiadás pedig 1838-ban.

A munka latin nyelven Bécsben 1789-ben, a többi kiadás pedig Pesten jelent meg. A második 1803-ban, a harmadik kiadás pedig 1808-ban jelent meg.⁵¹⁵

Molnár művének hatalmas sikere a korszakban kibontakozó nemzeti romantikának is köszönhető. Ugyanis Molnár Ferenc a Jászkürt figuráinak magyarázatakor tévútra jutott, hiszen úgy gondolta, hogy az alakok egy önálló történetet mesélnek el. A szarvasvadászat és a fegyveres figurák miatt úgy gondolta, hogy a kürt csakis Lehelé lehetett és az ábrák a honfoglaló magyarok mondai eseményeit ábrázolják. Így hirtelen a Jászkürt nagyon kiemelkedő tárggyá vált. Ugyanis a honfoglalás korából és a Magyar Fejedelemség idejéből nem álltak rendelkezésre megtekinthető emlékek. A Lehel kürt, tehát mint „hiteles ősmagyar tárgy” egyedülállónak számított. A könyv sikerét mutatja, hogy Dugonics András piarista szerzetes, tanár és író a honfoglalás időszakában játszódó *Etelka* című művében hangsúlyosan jelenik meg Lehel személye. A legendás vezér kürtjét pedig Molnár Ferenc könyve alapján mutatja be.⁵¹⁶

1789-ben jelent meg a *Magyar Kátó* című könyve, amit (az idősebb) Cato ókori római költő műveiből magyarított 1764 és 1765 között.⁵¹⁷ A munkát 1884-ben ismét kiadták. Kéziratban maradt és jelenleg ismeretlen helyen lappang Jászberény leírása, valamint Bona cardinalis kézikönyvének magyar fordítása is.⁵¹⁸

Molnár Ferenc mezőgazdaságról írott művének kiadására szintén nem kerül sor. A kéziratot csak 1986-ban publikálta és adta közre Botka János és Papp Izabella. A mű címe: *A Gazdaságról az Együgyű Népek könnyű Tanúságára Szabott, Két Részre, s több Szakaszokra*

---

⁵¹³ Jász Múzeum tulajdona, leltári szám nélkül.

⁵¹⁴ Blénessy János, 1937. 20.

⁵¹⁵ A ma már könyvritkaságnak számító művet reprint kiadásban a Kossuth kiadó 2004-ben, 2008-ban pedig a budapesti Pytheas Könyvmanufaktúra jelentette meg Jász-Berényi Molnár Ferenc Leel kürtje címmel [!].

⁵¹⁶ Dugonics András, 2002. 247-249.

⁵¹⁷ Molnár Ferenc, 1789. 1., 4.

⁵¹⁸ Szinnyei József, 1903. 181.

fel osztott, és Molnár Ferenc által írott KÖNYVETSKE. Az izgalmas kézirat a helyes mezőgazdálkodással foglalkozik, ami Molnár Ferenc gazdasági érdeklődéséhez is fontos adalék.⁵¹⁹ Elkészítésében a Helytartótanács által szorgalmazott gazdaságfejlesztésnek komoly szerepe lehetett.

Horváth Péter művei

Horváth Péter tudományos érdeklődése miatt minden bizonnyal már hosszú évek óta foglalkozott a jászok és kunok múltjával és a Jászkun Kerület településeinek régi emlékeivel. A korábbi kutatók, mint például Mezősi Károly és Tóth János⁵²⁰ állításával szemben úgy vélem, hogy a kiskunfélegyházi kéziratként ismert 1799-ben, Jászapátin készült Jászkun Kerület földrajzi leírása Horváth Péter munkája, nem pedig Bedekovich Lőrinc Jászkun kerületi földmérőé.⁵²¹

A kézirat írója több forrásra hivatkozott, így például Timon Sámuel művére⁵²², Molnár Ferenc Jászkürtről szóló latin nyelvű könyvére⁵²³, a *Corpus Juris Hungarici*-re, Anonymus *Gesta Hungarorum*ára, Istvánffy Miklós könyvére és a kerületek települési levéltárainak okleveleire.

A kézirat hibái között kiemelendő, hogy Szentlászló pusztát Jászfelsőszentgyörgy és Jásztelek nem ¼-ed ¼-ed arányban, hanem 1/6-od 1/6-od arányban birtokolta.⁵²⁴

A szerző 1800-ban a Jászkun Kerület közgyűlése elé terjesztette kéziratát a jászok és kunok múltjáról, amit a három kerületből származó tisztviselők vizsgáltak meg.⁵²⁵ A Jászságot Makó Lőrinc nádori alkapitány, a Nagykunságot Laczka János ügyész, a Kiskunságot pedig Már András kiskun kapitány képviselte és 1801 júniusában tárták a közgyűlés elé véleményüket a kéziratról. Horváth Péter munkáját dicséretre érdemesnek, és kinyomtatásra alkalmasnak találták az általuk jelzett hibák javítása után. A közgyűlés határozatában a beszámolót helyben

---

⁵¹⁹ Botka János-Papp Izabella, 1986. 286-318.

⁵²⁰ Mezősi Károly, 1934. 64.; Tóth János, 1976. 5.

⁵²¹ A kézirat szerzőjének problematikáját már szakdolgozatomban felvettem. Farkas Kristóf Vince, 2011. 64-65.

⁵²² Timon Sámuel, 1754. 140-146.

⁵²³ Molnár Ferenc, 1789. Notitia Cornu Leelis, Jász-Berénii asservati; quam exhibuit Franciscus Molnár, Jász-Beréniensis, Districtus Minoris Cumaniae capitaneus. Cum duabus figuris Æri incis. 29. p. Bécs, 1789.

⁵²⁴ Gulyás János, 2001. 37.

⁵²⁵ MNL JNSZML JKK Prot. 1800. 1890.

hagyta és a szerzőnek meghagyták, hogy a könyvet a nádornak ajánlva 1000 példányban nyomtattassa ki.⁵²⁶

Horváth Péter munkája 1801-ben jelent meg latin nyelven, *Commentatio de initiis, ac maioribus Jazygum et Cumanorum eorumque constitutionibus* címmel. A szerző művének első része a jászok és kunok történelméről írt. Művében kora színvonalán bemutatta a kunok és jászok őstörténetét. Kötete egyik fő célja volt, hogy bebizonyítsa: a kunok és jászok eredetileg magyar nyelvű testvérnép volt.

A könyv második része a Jászkun Kerület bemutatásáról szól. Először az adott kerület általános leírása olvasható, a terület kiterjedésének leírásával és a szomszédos megyék felsorolásával. Számba vette a kerület folyóit, jelentősebb tavait, árkait. Röviden ismertette a kerület lakosságának eredetét és létszámát. Ezután elsőként a kerületben található mezővárosok, utána a községek és végül a puszták leírása következik. Legvégül az okleveles adatok alapján az egykor létezett községeket, illetve pusztákat is felsorolta. A három kerület leírása azonos tagolást követ. Az egyes kerületek helységeit különválasztotta. A könyv mellékleteként jelent meg Bedekovich Lőrinc a Jászkun Kerületet ábrázoló, 1782-es térképe, amit 1802-ben Karacs Ferenc metszett rézbe és nyomtatott ki. Tehát a teljes könyv csak 1802-re készült el.

A munka külföldön is sikeres volt, hiszen az Allgemeine Literatur-Zeitung 1804. augusztusi 249. számában közölt kritika is kisebb hiányt leszámítva dicsérte Horváth munkáját.⁵²⁷

Ma már Horváth eredményeit a tudomány teljes mértékben cáfolta, műve azonban mérföldkönek számít a jászok és kunok kutatásának történetében.

A "jászkun őstörténetet" követő fejezetek viszont a jelenkor szakemberei számára is jól használhatóak. A szerző bemutatja a jászok és kunok privilégiumait, a könyv írásakor fennálló közügyek állapotát, de a jászkun főkapitányok névsorát is közli. Horváth Péternek latin nyelvű művével kettős célja volt. Egyrészt megismertetni a kiváltságos kerületeket és a jászkunok történetét mind a helybeli, mind pedig az országos értelmiségiekkel. Ugyanakkor műve "propagandisztikus" törekvésekkel is rendelkezik, hiszen könyve hivatott bebizonyítani a jászok és kunok kiváltságainak jogosságát. Emiatt Horváth a két etnikum ősi magyar eredetét is hangsúlyozta a kiváló tudós, Cornides Dániel ellenében.

Horváth Péter Laczka János ösztönzésére⁵²⁸ latin nyelvű könyvét 1823-ban *Értekezés a kúnoknak, és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotokról* címmel, immár

---

⁵²⁶ MNL JNSZML JKK Prot. 1801. 1133.

⁵²⁷ Gyárfás István, 1873. VII. (!)

⁵²⁸ Örsi Julianna, 1999. 195.

magyar nyelven újra kiadta. (11. számú melléklet) Ebben a művében az első kiadás több hibáját javította, illetve könyvét bővítette. Viszont az első kiadásban szereplő Jászkun Kerület leírását ebből a kötetből kihagyta. Helyette pedig a Jászkürtről szóló 1820-ban készült leírását csatolta a könyv végéhez, mely tulajdonképpen Decsi Antal miskolci ügyvéd tudálékoskodó írására adott válasz.⁵²⁹

Gyárfás István művei

A kun és jász történelem kutatásának egyik legnagyobb formátumú tudósa léczfalvi Gyárfás István, aki *A jász-kunok története* címmel négy kötetben összegezte a kunok és jászok történetét a kezdetektől egészen 1686-ig. Gyárfás eredeti terve szerint egészen 1848-ig fel kívánta dolgozni a két nép és a Jászkun Kerület történetét, de korai halála ebben megakadályozta. Történeti anyaggyűjtését 1858-ban kezdte meg és 1862-es kiskun kerületi táblabírói kinevezése után a települések levéltáraiban is értékes adatokra lelt.⁵³⁰ Az első kötet 1870-ben, a második 1873-ban, a harmadik 1883-ban, a negyedik kötet viszont már csak a szerző halála után 1885-ben jelent meg.⁵³¹ A mű őstörténetet tárgyaló I-II. részéről szintén kijelenthető, hogy mára már teljesen elavult, hiszen Gyárfás István bár a kun Miatyánkot is tanulmányozta, de kitarzott Horváth Péter nézete mellett, miszerint a kunok és jászok magyar nyelvűek. A sorozat többi része viszont valóban kiemelkedő alkotás, hiszen Gyárfás kora pozitívista szellemében számos oklevelet áttanulmányozott és le is közölt. Mivel az oklevelek jelentős része a XX. század háborúiban megsemmisült, így könyvei nélkülözhetlenné váltak.

A jász-kunok története című művön túl Gyárfás tanulmányokat írt Dobó Istvánról, A fekete seregről és a Petrarca-kódexről is. A jeles szerző a jász és kun történeti kutatásain kívül nagyon jelentős magyar történelmi, mezőgazdasági, jogtörténeti és pecsétani kutatásai is voltak, melyet országos folyóiratokban publikált. Számos cikket írt a gyümölcsfák nevelésével, gyógyításával kapcsolatban, de írt Kiskunhalas borászatáról és a nyulakról is. Mint jogász foglalkozott Kiskunhalas tagosításával. Történeti cikkeiben a Zsigmond-kori oklevelekkel, valamint a kun és jász települések pecsétjeivel is foglalkozott.⁵³²

---

⁵²⁹ Horváth Péter, 1823. 143-156.

⁵³⁰ Örsi Julianna, 2014. 174-175.

⁵³¹ Gyárfás István, 1870., 1873., 1883., 1885.

⁵³² Örsi Julianna, 2014. 174-184.

7.12. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek irodalmi munkái

Laczka János munkái

Laczka János, mint Bessenyei György pártfogoltja bécsi tartózkodása alatt 1778-ban fordította le elsőként Voltaire *Zair* című tragédiáját magyar nyelvre. A cenzúra a kiadást engedélyezte is, de Ruzicska Ferenc szerint a kiadás anyagi okok miatt nem valósult meg.⁵³³ Szintén Laczka János nevéhez fűződik Bessenyei György testőr-íróról szóló első életrajz is. Mint tanult tisztségviselő, 1800-ban Horváth Péter művét véleményezte, 1826-ban pedig a kunok ősi italáról a bozáról tájékoztatta a Hasznos Mulatságok folyóirat olvasóit.⁵³⁴

Miháلكovics József irodalmi munkássága

Miháلكovics József jászkun főjegyzőnek hivatalviselése mellett jelentős irodalmi munkásságot hagyott hátra. Miháلكovics fordította le magyar nyelvre Fessler Ignác Aurél evangélikus püspök Mátyás királyról írott művét, ami 1813-ban jelent meg Pesten a Jászkun Kerület támogatásával.⁵³⁵

A főjegyzőnek a Tudományos Gyűjteményben cikkei jelentek meg. 1818-ban például *A várnai ütközet a magyar történelemből 1443–44* címmel írt kisebb tanulmányt.⁵³⁶

Bartsik Márton: Jászberény ismertetése

Bartsik Márton a Tudományos Gyűjteményben ismertette Jászberény városát, melyben jórészt Horváth Péter adatait vette át. Bemutatta a város múltját, nevezetességeit, és több újdonságot is említett, sőt ismertette Jászberény mesterembereinek statisztikáját, és az 1746 és 1827 közötti főbírók és főjegyzők listáját is közölte.⁵³⁷

---

⁵³³ Elek György, 2012. 86.

⁵³⁴ Elek György, 2012. 86-87. A kéziratban maradt fordítást 1999-ben Karcag Város Önkormányzata adta ki.

⁵³⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1813.

⁵³⁶ Szinnyei József, 1902. 1260-1261.

⁵³⁷ Bartsik Márton, 1827. 31-44.

A kiskunhalasi Thorma János Múzeumban található Kármán Pál kiskun kapitány által írott kézirat első tétele. Az 1822-ből származó dramatikus leírás, amelyben a kapitány bálján csicsvai Vasas András és miskolczi Kerekes László között zajlott beszélgetésről szól. A párbeszédese leírásban a kiskunhalasi helyi elit jelenik meg, amint a kapitányi bálon táncol, mulat és iszik. A kézirat folytatásában még két vers olvasható. Az első vers témáját tekintve meghökkentő, hiszen istenellenes, a másik vers pedig bordal.

7.13. Származási megoszlás

A vizsgált tisztségviselők esetében megfigyelhető, hogy az esetek nagy többségében nemesi ranggal rendelkező személyek töltötték be a hivatalokat. A nádori főkapitányok esetében mindenki nemesi eredetű családból származott. Érdeemes azonban megfigyelni, hogy III. Károly és Mária Terézia alatt hivatalt viselő Orczyak és az Almásyak utóbb főnemesi címet kaptak. Ezt követően viszont inkább hivatalnok köznemesek a jellemzőek 1849-ig. A vizsgált korszakon belül a tisztséget betöltő tizenöt jászkun főkapitány közül csak két gróf található, és mindketten csak 1867 után viselték ezt a hivatalt. Vallási tekintetben a tizenöt főkapitány közül tizenegy római katolikus és csak négy református vallású töltötte be a hivatalt, tehát csak a 27%-a. A református főkapitányok csak 1849-től viselték ezt a hivatalt.

A tizennyolc jászkun alkapitány közül mindössze két személy nem rendelkezett nemességgel. Mindketten a kerületek szülöttei voltak, hiszen Balogh Imre Szabadszálláson, Sipos Orbán pedig Jászberényben született és egyben ők voltak a Jászkun Kerület történetében az utolsó alkapitányok is.

A jász kapitányok között mindenki római katolikus vallású volt. 1854-ig minden személy nemesi címmel is rendelkezett. A vizsgált időszakon belül a tizennyolc kapitány közül csak négy nem rendelkezett nemesi címmel.

Mind a tizenhat nagykun kapitány református vallású volt. A nagykun kapitányok közül pedig vélhetően négy személy nem rendelkezett nemesi ranggal.

---

⁵³⁸ Thorma János Múzeum adattára 3042.

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek vallási megoszlása %-ban

<i>tisztség</i>	római katolikus	református	összesen (fő)
jászkun főkapitány	73%	27%	16
jászkun alkapitány	65%	35%	17
főjegyző	75%	25%	15
jász kapitány	90%	10%	18
nagykun kapitány	-	100%	16
kiskun kapitány	50%	50%	22

Nemesek és nem nemesek aránya a Jászkun Kerület tisztségviselőinek társadalmi megoszlása %-ban

<i>tisztség</i>	nemes	nem nemes
jászkun főkapitány	100%	-
jászkun alkapitány	88,3%	11,7%
főjegyző	73,3%	26,7%
jász kapitány	80%	20%
nagykun kapitány	81,2%	18,8%
kiskun kapitány	50%	50%

Sokatmondó a Jászkun Kerület vezető tisztségviselőinek származási megoszlása is. A jászkun főkapitányok túlnyomó többségben (81,25%) nem a kerületekből, hanem magyar vármegyékből származtak. Csak néhányuk született a Nagykun Kerületben (12,5%) és a Kiskun Kerületben (6,25%).

A jászkun alkapitányok kicsivel több mint fele (52,9%) viszont a Jász Kerületben volt honos, míg egyaránt 11,8-11,8%-uk a Nagykun és Kiskun Kerületből származott. A XVIII. században működött alkapitányok magyar vármegyékből érkeztek és számarányuk jelentősnek mondható (23,5%).

A főjegyzőknek szintén több mint fele (53,33%) a Jász Kerületben volt honos. 13,33%-a a Kiskun Kerületből, 6,67%-a pedig a Nagykun Kerületből jött. A magyar vármegyékből érkezett főjegyzők szintén jelentős arányt tesznek ki (26,67%).

A jász kapitányok - nem meglepő módon - túlnyomóan (77,78%) a Jász Kerület lakosai voltak. 5,55%-uk a Kiskun Kerületből származott. Magas a magyar vármegyékből érkezett jász kapitányok aránya is (16,67%).

A nagykun kapitányok még egységesebben (93,7%) a Nagykun Kerületből származtak, és csak zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond származott a Jász Kerületből.

A kiskun kapitányok, a nagykunokhoz hasonló módon túlnyomó többséggel (90,9%) a Kiskun Kerületből érkeztek. Ugyanakkor egy-egy kapitány a Jász Kerületből (Molnár Ferenc) és a Nagykun Kerületből (Uy Mihály) származott. Viszont további négy kiskun kapitány ősei eredetileg a Jász Kerületből érkeztek. (kiséri Péter Zsigmond, gesztetei és balajti Balajthy Vendel, kiséri Péter Antal és Kalmár József.)

A Jászkun Kerület tisztségviselőinek származási megoszlása %-ban

tisztség	Jász Kerületből	Nagykun Kerületből	Kiskun Kerületből	magyar vármegyéből
jászkun főkapitány	-	12,5%	6,25%	81,25%
jászkun alkapitány	52,9%	11,8%	11,8%	23,5%
főjegyző	53,33%	6,67%	13,33%	26,67%
jász kapitány	77,78%	-	5,55%	16,67%
nagykun kapitány	6,3%	93,7%	-	-
kiskun kapitány	4,54%	4,54%	90,9%	-

Összefoglalva tehát valóban kijelenthető, hogy a Nagykun és Kiskun Kerület képviselőinek 1790-es tiltakozásai jogosak voltak a Jász Kerületből származó tisztségviselők nagy számaránya miatt,⁵³⁹ hiszen az egész korszakot vizsgálva a jászok sokszorosan felülreprezentáltak a vizsgált hivatalok esetében. A tisztségek közül csak a jászkun főkapitányi pozíció jelent kivételt, ahol egy Jász Kerületből származó személy sem fordult elő. Viszont amint bizonyítottam a nagykun és kiskun kerületi kapitányok között is bár nem túlsúlyban, de megtalálhatóak a jászsági személyek. A vizsgált adatokból tehát egyértelműen kijelenthető, hogy a Jászkun Kerület életében a jászok - a tisztségviselőik miatt - mindig jelentős túlsúlyban voltak képviseltetve.

A Jászkun Kerület tisztségviselői között tehát jól megállapítható módon megfigyelhető egy jelentősebb "elit társaság", akik a kerületek hivatalait uralták. Ide tartoznak a XVIII. században a zsadányi és törökszentmiklósi Almásyak, a Dósák, a kunszentmiklósi Márok, a XIX. században a Mihálkovicsok, a Pethesek. Tulajdonképpen, bár jelentős kihagyásokkal, a vizsgált korszakban meghatározóak maradtak a kisújszállási Illéssyek és a kiskunhalasi Péterek is.

⁵³⁹ Pintér Ilona, 2006. 85-86.

1848 előtt gyakorlatilag szinte minden tisztségviselő magyar nemesi címmel is rendelkezett és az 1849-et követő abszolutizmus újító szándéka itt is érvényesült, hiszen egyre több lett a nemesi ranggal nem rendelkező személy. A tisztségviselők vallása esetében a református vallású személyek csak a Nagykun Kerületben voltak teljes túlsúlyban, de az 1840-es évektől a Jászkun Kerület többi tisztségében is egyre több református személy jelent meg. A római katolikus és a református vallás megkérdőjelezhetetlen hatalmát jelzi, hogy a kerületi tisztségeknél, csak egy ortodox vallású személy ismert, aki ráadásul csak császári-királyi járási kapitányhelyettes volt.

7.14. A hivatalviselés ideje

Vizsgált témámon belül érdemes elemezni az egyes tisztségviselők hivatalviselésének idejét. A történelmi átalakulások gyorsasága miatt nem meglepő, hogy a jászkun főkapitányi tisztséget legrövidebb ideig 1849-ben töltötték be. Ugyanis mind Illéssy (III.) János, mind Patay József is csak három hónapig viselte ezt a tisztséget. (12. számú melléklet) Leghosszabb ideig pedig a jászkun főkapitányok között zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál regnált, aki 25 éven keresztül vezette a kerületeket.

A jászkun alkaptányi rangot Sipos Orbán viselte legrövidebb ideig - alig egy évig, leghosszabb ideig pedig kőhalmi Horváth Péter, aki majdnem 22 évig töltötte be a hivatalát.

A főjegyzők közül legrövidebb ideig, szintén az 1848–49-es forradalom és szabadságharc miatt, ilosvay Varga Imre töltötte be másfél évig a tisztséget. Leghosszabb ideig pedig Pintér Ferenc, aki 25 éven keresztül, egészen haláláig volt főjegyzője a kerületeknek.

A jász kapitányok között legrövidebb ideig Hegedűs Zsigmond viselte a címet, aki szintén az 1849-es politikai helyzet hatására csak fél évig volt kapitány. Leghosszabb ideig Nagy Mátyás viselte a tisztséget, hiszen ő már a vizsgált korszak előtt 1739-től jász kerületi kapitány volt.

A nagykun kapitányi tisztséget halála miatt legrövidebb ideig mindössze 2 hónapig Várady István töltötte be, míg leghosszabb ideig, 25 évig Illéssy István regnált.

A kiskun kapitányi tisztséget legrövidebb ideig Bánhidi Antal viselte, aki halála miatt kevesebb, mint 1 évig volt kiskun kapitány. Leghosszabb ideig, bár két szakaszban, de összességében 24 évig Herpay Mihály töltötte be.

A vizsgált tisztségviselők esetében tehát egyértelműen megállapítható, hogy az 1745 és 1848 közötti "klasszikus" időszak alkalmas volt arra, hogy az egyes személyek adott tisztségükben

hosszú, akár emberöltőnyi időszakot is betölthessenek. Amint az áttekintésből is kiderül az 1848–49-es események hatalmas átrendeződésekhez vezettek, melynek következtében még a kisebb tisztségek is gyorsan cserélődtek. Ezt támasztja alá a kutatási eredményem is, hiszen 1849-ben a Jászkun Kerület főkapitányi pozíciójában öt személy tevékenykedett. A jász kapitányi tisztség esetében 1848 és 1849 között négyszer történt személycsere, a nagykun és kiskun kapitányoknál pedig egyaránt háromszor. Az 1849-es esztendő egyértelmű határvonalnak számít, hiszen jól megfigyelhető, hogy a Jászkun Kerület megszüntetéséig, 1876-ig a tisztségviselők hivatalviselésének ideje egyre rövidebbé vált, részben a császári-királyi járási kapitányok kötelező cseréje miatt, részben pedig a politikai változások hatására.

VIII. Archontológiai vizsgálatok

8.1. Az archontológia Magyarországon

A történetírásán belül már régóta létrejött a jelentős tisztségeket viselő személyek kutatása és a hivatali idejük összeállítása. A téma terminus technicus is ógörög eredetű, utalva ezzel a régi korokra visszamenő fontosságra. Az archontológia az ógörög archón szóból származó kifejezés. Az archón szó az athéni vezető politikai tisztségviselőket jelöli. Az αρχ uralkodni, vezetni, elöl járni; a λογία szó pedig gyűjtést, összesítést jelent. Tehát a szó a vezető tisztségviselők, vagy elöljárók gyűjtését jelenti. A történettudományon belül az archontológia a történeti segédtudományok részét képezi.

A tudományterület művelője elsősorban olyan névsorokat, listákat tüntet fel, amikben egy adott hivatal tisztségviselőinek neve és hivatalviselési ideje is szerepel, a teljességre való törekvés mellett. Engel Pál a kutatás által létrejött eredményt archontológiai segédletnek, névsornak, vagy listának nevezi. Az archontológiai munkákra a történészeknek alapvető szükségük van, hiszen azok a pontos eligazodáshoz és tájékozódáshoz alapvetően hozzájárulnak. Az archontológiai segédletek összeállítása és pontossága nagymértékben múlik a vizsgált témakör fennmaradt írásos emlékeiből.⁵⁴⁰ Ugyanis magyar esetben a középkori oklevelek pusztulása miatt például a középkori vármegyék tisztséglistáját csak meglehetősen pontatlanul lehet összeállítani. Az archontológiai listák tehát pontosságuk miatt jelentős segítséget jelentenek egy-egy téma kutatóinak, hiszen a tömör és száraz adatsorok gyors eligazodást tesznek lehetővé.

Magyarország historiográfiájának első archontológiája Szentiványi Márton 1699-ben megjelent munkája a *Dissertatio paralipomenica rerum memorabilium Hungariae* volt, ami a kezdetektől a XVII. század végéig közölte az egyházi és világi főméltóságok névsorát.⁵⁴¹ Bél Mátyás *Notitia Hungariae novae historico-geographica* című munkájában az egyes vármegyéknél a főispánokat is ismerteti.⁵⁴² Lehoczky András 1796-ban megjelent *Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae* című munkájának első kötetében saját koráig kiegészítette és pontosította Szentiványi munkáját. Az első önálló kötetben megjelent vármegyei archontológia Czech János *Győr vármegye fő-ispánjairól* című 1827-

---

⁵⁴⁰ Engel Pál, 1998. 29.

⁵⁴¹ Héjja Julianna Erika, 2009. 12.

⁵⁴² Fallenbüchl Zoltán, 1986. 125., 138.

ben megjelent munkája. Az előbbi munka után sorra jelentek meg a vármegyék múltjával foglalkozó, tisztséglisztákat is tartalmazó munkák. (Például Zemplén, Szatmár, Gömör, Nógrád és Arad vármegye.) A hazai archontológiai kutatások szempontjából kiemelkedő Somogyi Zsigmond *Magyarország főispánjainak albuma* (Szombathely, 1889), új kiadása: *Magyarország főispánjainak története 1000–1903*. (Budapest, 1903) címet viselő munkája. Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok. 1100–1900* 1900-ban megjelent munkája. A XIX–XX. század fordulóján a középkor megyei tisztségviselőinek kutatása is jelentős eredményeket ért el. Példaként Csánki Dezső *Magyarország a Hunyadiak korában* című öt kötetes munkája hozható fel, ami a megyék ispánjait, várnagyait és néhány alispánt is megemlíti. A két világháború között pedig kiemelkedik Reiszig Ede 1940-ben megjelent *Vas vármegye tisztikara a középkorban* című tanulmánya.⁵⁴³

A II. világháborút követően kiemelkedő Engel Pál Magyarország világi archontológiája 1301–1457 című kötete, illetve Fallenbüchl Zoltán kutatásai. Az 1980-as évektől ismét fellendültek a megyei archontológiai kutatások, melyek jórészt a XVII–XIX. századi időszakot dolgozták fel. (Baranya, Fejér, Győr, Hajdú és Sopron megyék.)

A rendszerváltozás óta eltelt időben az archontológiai kutatások megélnékültek és számos új mű került publikálásra többek között Zala megyéről⁵⁴⁴, Heves megyéről⁵⁴⁵ és Esztergom vármegyéről is.⁵⁴⁶ W. Kovács András az erdélyi vármegyék vezetőségének archontológiáját jelentette meg 2010-ben.⁵⁴⁷

Munkám során módszertani és szakmai okok miatt jelentősen támaszkodtam Héjja Julianna Erika munkájára, aki Békés vármegye archontológiáját és prozopográfiáját készítette el és jelentette meg 2009-ben.

8.2. Archontológiai előzmények a Jászkun Kerületben

A Jászkun Kerület archontológiája legkorábbi előzményének a többször emlegetett Horváth Péter 1801-es latin nyelvű munkájában található meg. A mű végén szereplő lista a jászkun főkapitányokat és alkaptányokat sorolja fel a hivatalviselésük kezdő évével.⁵⁴⁸ Az adatokban

---

⁵⁴³ Héjja Julianna Erika, 2009. 12-13.

⁵⁴⁴ Molnár András, 2000.

⁵⁴⁵ Bán Péter, 2011.

⁵⁴⁶ Héjja Julianna Erika, 2009. 14-15.;

⁵⁴⁷ W. Kovács András, 2010.

⁵⁴⁸ Horváth Péter, 1823. 137-139.

viszont sajnos számos pontatlanság található. Kiemelkedő fontosságú a redemptio száz éves és József főherceg nádori hivatalviselésének 50. évfordulójának tiszteletére kiadott *A' szabad Jász-Kún Kerületek' váltságának első százados öröm-ünnep...* című emlékkötet, melyben az 1845-ös esztendőben a Jászkun Kerületben hivatalt viselt személyek pontos névsora is megtalálható.⁵⁴⁹ 1854-ben Palugyay Imre a Jászkun Kerületet bemutató kiemelkedő munkájában Horváth Péter hibás adatait átvéve csak a főkapitányokat sorolta fel saját koráig.⁵⁵⁰

Ezekről a tisztséglistákról kijelenthető, hogy meglehetősen pontatlanok és nem teljesek, ami alól csak az alább közreadott 1845-ös tisztséglista képez kivételt, bár ez utóbbin sem szerepelnek az apróbb beosztások, mint például bába, vagy tömlöcőr. (13. számú melléklet)

8.3. Az archontológiai kutatások során használt munkamódszerem

Archontológiai kutatásaim kiindulópontjai a Jászkun Kerületet bemutató fent említett régi történeti munkákban szereplő tisztséglisták voltak. Az alapkutatáshoz rendszereztem a Sugárné Koncsek Aranka által közzétett jászkun fő- és alkapitányok, valamint jász kapitányok, illetve a Ruzicska Ferenc által publikált nagykun kapitányok életrajzát. Szintén kiemelkedő segítségem volt az 1845-ös Örömnünnepben közzétett kapitányi listák névsorai, amelyek hasznos kiindulópontnak számítottak, hiszen a gyakorlatilag teljesen ismeretlen kiskun kapitányok névsorának kutatását ezen mű nyomán tudtam elkezdeni. Az alapkutatásokat követően a Jászkun Kerület közgyűléseinek jegyzőkönyveit vizsgáltam át és gyűjtöttem ki 1790-től 1849-ig az általam kutatott tisztségviselőket, hiszen a jegyzőkönyvek elején a résztvevőket a legtöbb esetben közölték, és így jól követhetővé vált a tisztségeket betöltő személyek változása. Az 1745 és 1790 közötti tisztségviselők adatait viszont már jóval nehezebb volt feltárnom. Ugyanis a jegyzőkönyvek a közgyűlések dátumát számos esetben nem adták meg, és a jelenlévő tisztségviselők nevét sem közölték. Így meghatározóvá vált a jegyzőkönyvekhez tartozó személymutatók tanulmányozása, melynek nyomán beazonosíthatóvá vált a keresett tisztségviselők személye. Emellett pedig a jegyzőkönyvek alapos áttanulmányozásával a legtöbb esetben napra pontosan megadhatóvá vált a tisztségviselők hivatalviselésének ideje. A Jászkun Kerület levéltárában fennmaradt levelek

---

⁵⁴⁹ Örömnünnep, 1845. 101-118.

⁵⁵⁰ Palugyay Imre, 1854. 39.

vizsgálatával szintén tovább tudtam pontosítani a tisztségviselőkkel kapcsolatos döntéseket. (Kinevezések, lemondások, tudósítások.) A kerületi kapitányok hivatalviselésének időpontjában a fennmaradt síremlékek is segítséget jelentettek, hiszen ezeken több esetben az adott személy több fontos életrajzi adata is szerepelt.

A munka talán legnehezebb része az 1850 és 1867 közötti időszak tisztségviselőinek kutatása volt, hiszen a jegyzőkönyvek hiánya miatt a jórészt rendezetlen és meglehetősen vegyes iratanyagot tartalmazó kapitányi és kerületi iratanyagra hagyatkozhattam.

Kutatásaim során viszont ismét bebizonyosodott, hogy a Jászkun Kerület teljes alkalmazotti karát szinte reménytelen vállalkozás rekonstruálni, hiszen az iratanyagban az apróbb tisztségviselők nevét sajnos a legritkább esetben említették.

8.4. Az "archontológiai táblázat"

Archontológiai anyaggyűjtésem során a munkám megkönnyítésére a tisztségviselők neveit excell táblázatban is elkezdtem összegyűjteni. A kutatásaim előrehaladtával szerettem volna a felgyűjtött "adathalmazt" látványosan és közérthetően is bemutatni, ezért újra elővettem a táblázatot. Méretei és kidolgozásai miatt az archontológiai kutatásaim eredményét táblázatos formában bemutató munkámat az "archontológiai táblázatot" a disszertáció mellékletében adom közre. A munka ismereteim szerint teljesen újszerű, hiszen a klasszikus archontológiát kapcsoltam össze az excell táblázattal. Ez az új eljárás látványossá teszi az archontológiát és tanulmányozásával könnyebben elhelyezhetővé válik a kutatott tisztségviselők nevei és hivatalviselésük ideje. A táblázat két tengelyre oszlik. A merőleges tengely a vizsgált időszakot mutatja be év szerint, azaz 1745-től 1876-ig tart és minden egyes sor egy évhez rendelődik. A vízszintes tengely a vizsgált tisztségviselők közül a jászkun főkapitányokat, alkapitányokat, főjegyzőket, jász kapitányokat, nagykun kapitányokat és a kiskun kapitányokat mutatja be egy-egy oszlopban elkülönítve. Szintén külön oszlopban tüntettem fel a nádorokat, akiknek a szerepeltetését a jászok és kunok életében játszott jelentős szerepük indokolt. Az évszámok háttérét adó szín pedig az adott időszakban uralkodó személyre utal. Az év és tisztség metszéspontja adja meg, hogy az adott időszakban ki viselte a tisztséget. Az áttekinthetőség miatt az egyes személyeket eltérő színű háttérrel jelöltem. Így jól elkülöníthetőek egymástól a tisztségviselők, érzékelhető a hivatalviselés hosszúsága és lehetővé válik az is, hogy egyes személyek előmenetele is szembetűnővé váljon. Az egy

családba tartozó személyeknél az azonos vagy hasonló színárnyalatot alkalmaztam. (2. számú ábra)

Az "archontológiai táblázat" ugyanakkor részben leegyszerűsítés is, hiszen a lehetőségek miatt nincsenek benne hivatkozások, pontos dátumok hónappal és nappal, a tisztségek elnevezésének változásai, valamint több esetben sem a tisztviselők nemesi előnevei sem pedig teljes nevük nem szerepelhetnek benne. Ezért a klasszikus archontológia továbbra is megkerülhetetlenné válik.

8.5. A Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőinek archontológiája (1745–1876)

A Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőinek archontológiája előtt célszerűnek tartottam tájékoztatásul leközölni a korszakon belül a Magyar Királyság uralkodóinak tisztséglistáját, valamint a nádorok archontológiáját, akik egyben a jászok és kunok legfőbb bírái is voltak.

Az egyes tisztségviselőknél a jelzett első dátum hivatalviselésének kezdetét, a második dátum pedig a végét jelenti. A hivatalviselés kezdetének - amennyiben ismert - a választás, vagy a beiktatás dátumát vettem, míg a hivatalviselés végének a lemondás időpontját, illetve amennyiben a választáskor az adott tisztségviselő helyett más személyt választottak, úgy a választás napját vettem figyelembe. A † jellel jelzem, ha a hivatalviselés végét egyben a személy halála zárja. Az eltérő elnevezések esetében félkövér betűvel szedve külön közlöm a tisztség nevét.

Az 1858 és 1861 közötti időszakról a Jászkun Kerület iratanyaga a selejtezés és a háborús károk miatt nem található meg, ezért zárójellel jelzem, ha más töredékes információ alapján tudom, hogy az illető tisztségviselő még betöltötte a hivatalát.⁵⁵¹ (?) -lel jelzem amennyiben nem teljesen egyértelmű, hogy az adott személy valóban tisztségviselő volt az adott időben.

---

⁵⁵¹ Például: (1861. január)

Uralkodók⁵⁵²

Mária Terézia 1740. október 22.–1780. november 29. †
II. József 1780. november 29.–1790. február 20. †
II. Lipót 1790. február 20.–1792. március 1. †
I. Ferenc 1792. március 1.–1835. március 2. †
V. Ferdinánd 1835. március 2.–1848. december 2.
I. Ferenc József 1848. december 2.–1916. november 21. †

Nádorok⁵⁵³

gróf erdődi Pálffy János Bernard István 1741. június 22.–1751. március 24. †
gróf németújvári Batthyány Lajos 1751. május 11.–1765. október 26. †

helytartó

Wettin Albert Kázmér 1765. december 24.–1780.

1780–1790 betöltetlen

nádor

főherceg Habsburg-Lotaringiai Sándor Lipót 1790. november 12.–1795. július 12. †
főherceg Habsburg-Lotaringiai József Antal 1795. szeptember 21.–1847. január 13. †
főherceg Habsburg-Lotaringiai István Ferenc Viktor 1847. november 15.–1848. szeptember 25.⁵⁵⁴

1848-tól betöltetlen

Jászkun főkapitányok

nádori főkapitány

zsadányi és törökszentmiklósi Almásy János 1745. július 12.⁵⁵⁵–1754. február 8.⁵⁵⁶
zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál 1754. április 4.⁵⁵⁷–1779. szeptember 13.⁵⁵⁸

---

⁵⁵² Fallenbüchl Zoltán, 1988. 68.

⁵⁵³ Fallenbüchl Zoltán, 1988. 71.

⁵⁵⁴ Markó László, 2000. 224.

⁵⁵⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1745. 44. p.

⁵⁵⁶ MNL JNSZML Jászkun Kerület Nemesi közgyűlésének iratai 1754. C. Capsa I. Fasc. 8. No. 5.

zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Ignác 1779. szeptember 13.⁵⁵⁹–1785. december 1.⁵⁶⁰

helytartótanácsai főkapitány

rákosi Boros Sándor 1790. március 13.⁵⁶¹–1790. november 13.⁵⁶²

nádori főkapitány

rákosi Boros Sándor 1791. március 10.⁵⁶³–1798. július 6.⁵⁶⁴

rapini Steöszel József 1798. augusztus 6.⁵⁶⁵–1815. május 21. †⁵⁶⁶

gyöngyösi Somogyi Antal 1815. augusztus 2.⁵⁶⁷–1836. november 10. †⁵⁶⁸

verbóci Szluha Imre 1837. február 6.⁵⁶⁹–1848. április 2.⁵⁷⁰

érszentkirályi Szentkirályi Móric 1848. május 1.⁵⁷¹–1849. február 5.⁵⁷²

kormánybiztos

nemes Illéssy (III.) János 1849. február 5.⁵⁷³–1849. március 26.⁵⁷⁴

jászkun főkapitány

nemes Illéssy (III.) János 1849. március 26.⁵⁷⁵–1849. április 26.⁵⁷⁶

báji Patay József 1849. május 16.⁵⁷⁷–1849. július 28.⁵⁷⁸

Jászkun Kerület ideiglenes császári-királyi főnöke

szalontai Kenéz Mihály 1849. szeptember 14.⁵⁷⁹–1849. november 1.⁵⁸⁰–(1849. december 20.)

császári-királyi főkapitány

jeszeniczei Jankovich György 1849. december 20.⁵⁸¹–1864. január 4.⁵⁸²

---

⁵⁵⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1754. 489. p.

⁵⁵⁸ MNL JNSZML JKK prot. 321-322.

⁵⁵⁹ MNL JNSZML JKK prot. 321-322.

⁵⁶⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1758. 328. p.

⁵⁶¹ MNL JNSZML JKK prot. 1790. 1. p.

⁵⁶² MNL JNSZML JKK prot. 1791. 385.

⁵⁶³ MNL JNSZML JKK prot. 1791. 385.

⁵⁶⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1798. 1219.

⁵⁶⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1798. 263-264. p.

⁵⁶⁶ MNL mikrofilm anyakönyvek Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1815.

⁵⁶⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1815. 1316.

⁵⁶⁸ MNL mikrofilm anyakönyvek Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1836.

⁵⁶⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1837. 338.

⁵⁷⁰ Herendi József, 1901. 18.

⁵⁷¹ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 887.

⁵⁷² MNL JNSZML Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 67/1849.

⁵⁷³ MNL JNSZML Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 67/1849.

⁵⁷⁴ Bagi Gábor, 2009. 256-257.

⁵⁷⁵ Bagi Gábor, 2009. 256-257.

⁵⁷⁶ MNL JNSZML Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 57/1849.

⁵⁷⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1849. 181.

⁵⁷⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 179.

⁵⁷⁹ MNL JNSZML Jászkun Kerület Főnöki iratok 3/1849.

⁵⁸⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 404/1850

⁵⁸¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz Elnöki jegyzőkönyv 1850. január 3.

⁵⁸² MNL JNSZML JKK prot. 1864. 1. p.

jászkun főkapitány

gesztetei és balajti Balajthy Vendel 1865. október 7.⁵⁸³–1867. április 25.⁵⁸⁴

ráday gróf Ráday Gedeon 1867. április 25.⁵⁸⁵–1870. március 30.⁵⁸⁶

muraszombati, széchi-szigeti és szapári gróf Szapáry István 1871. június 14.⁵⁸⁷–1873. május 19.⁵⁸⁸

balázsfalvi Kiss Miklós 1873. október 20.⁵⁸⁹–1876. július 19.⁵⁹⁰

Jászkun alkapitányok

nádori alkapitány

zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál 1746. július 2.⁵⁹¹–1754. április 4.⁵⁹²

jeszeniczei Jankovich Miklós 1754. április 4.⁵⁹³–1773. március 29.⁵⁹⁴

zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Ignác 1773. április 22.⁵⁹⁵–1779. szeptember 13.⁵⁹⁶

rákosi Boros Sándor 1780. február 10.⁵⁹⁷–1790. március 13.⁵⁹⁸

1785–1791 betöltetlen

dicskei Komáromy Menyhért 1791. augusztus 7.⁵⁹⁹–1801. február 12.⁶⁰⁰

kerekgedei Makó (I.) Lőrinc 1801. április 13.⁶⁰¹–1807. szeptember 13. †⁶⁰²

kőhalmi Horváth Péter 1807. december 4.⁶⁰³–1829. február 24. †⁶⁰⁴

nemes Fazekas András 1829. június 22.⁶⁰⁵–1841. május 8.⁶⁰⁶

---

⁵⁸³ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 15299/1865.

⁵⁸⁴ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 195.

⁵⁸⁵ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 195.

⁵⁸⁶ MNL JNSZML Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 2. doboz 1955/1870

⁵⁸⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1871. 15. p.

⁵⁸⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1873. 204. p.

⁵⁸⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1873. 203. p.

⁵⁹⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

⁵⁹¹ MNL JNSZML JKK prot. 1746. 55. p.

⁵⁹² MNL JNSZML JKK prot. 1754. 489. p.

⁵⁹³ MNL JNSZML Jászkun Kerület Nemesi közgyűlésének iratai 1754. C. Capsa I. Fasc. 8. No. 5.

⁵⁹⁴ MNL JNSZML Jászkun Kerület Nemesi közgyűlésének iratai 1773. C. Capsa I. Fasc. 10. No. 6.

⁵⁹⁵ MNL JNSZML Jászkun Kerület Nemesi közgyűlésének iratai 1773. C. Capsa I. Fasc. 10. No. 6.

⁵⁹⁶ MNL JNSZML JKK. prot. 1779. 321-322. p.

⁵⁹⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1780. 540. p.

⁵⁹⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1790. 1. p.

⁵⁹⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1791. 1440.

⁶⁰⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1801. 470.

⁶⁰¹ MNL JNSZML JKK prot. 1801. 470.

⁶⁰² Jászapáti r.k. halotti anyakönyv 1807.

⁶⁰³ MNL JNSZML JKK prot. 1807. 433. p.

⁶⁰⁴ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1829.

⁶⁰⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1829. 1174.

lászlófalvi Eördögh József 1841. szeptember 25.⁶⁰⁷–1844. szeptember 29. †⁶⁰⁸

nemes Kálmán Sándor 1845. február 18.⁶⁰⁹–1850.⁶¹⁰ (január)

császári-királyi alkapitány

zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond 1850. február 1.⁶¹¹–1854. április 29.⁶¹²

1854-1861 betöltetlen

jászkun alkapitány

gesztetei és balajti Balajthy Vendel 1861. február 5.⁶¹³–1861. november 12.⁶¹⁴

jászkun 1. alkapitány

zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond 1862. január 8.⁶¹⁵–1867. május 28.⁶¹⁶

nemesoroszi Mocsy Ferenc 1867. május 28.⁶¹⁷–1872. január 9.⁶¹⁸

jászkun 2. alkapitány

nemes Muhoray János 1862. február 11.⁶¹⁹–1867. május 28.⁶²⁰

bogdi Papp Mór 1867. május 28.⁶²¹–1869. szeptember 27.⁶²²

jászkun alkapitány

Balogh Imre 1872. január 10.⁶²³–1875. szeptember 23.⁶²⁴

Sipos Orbán 1875. szeptember 23.⁶²⁵–1876. július 19.⁶²⁶

---

⁶⁰⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1841. 759.

⁶⁰⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1841. 1898.

⁶⁰⁸ MNL JNSZML JKK prot 1841. 2532.

⁶⁰⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1845. 462.

⁶¹⁰ Elek György, 2012. 99.

⁶¹¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁶¹² MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁶¹³ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁶¹⁴ MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 626/1861.

⁶¹⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1862. 33. p.

⁶¹⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁶¹⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁶¹⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 40. p.

⁶¹⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1862. 133. p. A 2. alkapitány első ismert írásos említése.

⁶²⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 36.

⁶²¹ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁶²² MNL JNSZML JKK prot. 1869. 50. p.

⁶²³ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 41. p.

⁶²⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1875. 438. p.

⁶²⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1875. 441. p.

⁶²⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

Főjegyző

- Horváth András 1744. augusztus 20.⁶²⁷–1750.⁶²⁸
Fejér János 1750. augusztus 22.⁶²⁹–1753. december 12.⁶³⁰
nemes Járossy András 1753. december 12.⁶³¹–1758.⁶³²
dicskei Komáromy Menyhért 1758. október 10.⁶³³–1763.⁶³⁴
makfalvi Dósa Gergely 1764. március 20.⁶³⁵–1775. augusztus 25. †⁶³⁶
nemes Pintér Ferenc 1776. február 23.⁶³⁷–1801. január 26. †⁶³⁸
makfalvi Dósa Antal 1801. július 13.⁶³⁹–1805. november 12. †⁶⁴⁰
kőhalmi Horváth Péter 1805. november 21.⁶⁴¹–1807. október 19.⁶⁴²
nemes Kármán Pál 1808. március 16.⁶⁴³–1812. augusztus 10.⁶⁴⁴
(nemes)⁶⁴⁵ Miháلكovics József 1812. augusztus 10.⁶⁴⁶–1836. november 13.⁶⁴⁷
lászlófalvi Eördögh József 1836. november 13.⁶⁴⁸–1841. szeptember 25.⁶⁴⁹
Bathó Ignác 1841. november 16.⁶⁵⁰–1848. június 23.⁶⁵¹
ilosvay Varga Imre 1848. június 23.⁶⁵²–1849. november⁶⁵³
lászlófalvi Eördögh János 1850. január 10.⁶⁵⁴–1861.⁶⁵⁵ (január)
Kerek József 1861. február 5.⁶⁵⁶–1861. november 16.⁶⁵⁷

---

⁶²⁷ MNL JNSZML JKK közig ir. 1744. D. Capsa III. Fasc. 1. No. 21.

⁶²⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1750. 256. p.

⁶²⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1750. 256. p.

⁶³⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1753. 478. p.

⁶³¹ MNL JNSZML JKK prot. 1753. 478. p.

⁶³² MNL JNSZML Jász kun Kerület személynév mutatója 1573-1780. 170. p.

⁶³³ MNL JNSZML JKK prot. 1758. 1. p.

⁶³⁴ MNL JNSZML Jász kun Kerület személynév mutatója 1573-1780. 215. p.

⁶³⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1764. 7-8. p.

⁶³⁶ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1775.

⁶³⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1776. 56-57. p.

⁶³⁸ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1801.

⁶³⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1801. 1062.

⁶⁴⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1805. 1909.

⁶⁴¹ MNL JNSZML JKK prot. 1805. 2102.

⁶⁴² MNL JNSZML JKK prot. 1807. 419. p.

⁶⁴³ MNL JNSZML JKK prot. 1808. 458.

⁶⁴⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1812. 1348.

⁶⁴⁵ Soós Adorján, 1935. 19.

⁶⁴⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1812. 1348.

⁶⁴⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1836. 2243.

⁶⁴⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1836. 2243.

⁶⁴⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1841. 1898.

⁶⁵⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1841. 2669.

⁶⁵¹ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁶⁵² MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁶⁵³ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 369/1850.

⁶⁵⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 369/1850.

⁶⁵⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

lászlófalvi Eördögh János 1862. január 8.⁶⁵⁸–1867. május 28.⁶⁵⁹

Kerek József 1867. május 28.⁶⁶⁰–1876. július 19.⁶⁶¹

Jász kapitányok

nemes Nagy Mátyás 1739.⁶⁶²–1767. június 12.⁶⁶³

makfalvi Dósa Pál 1767. június 12.⁶⁶⁴–1780. augusztus 21.⁶⁶⁵

kecskeméti Pethes András 1780. október 16.⁶⁶⁶–1804. szeptember 12.⁶⁶⁷

makfalvi Dósa József 1804. december 17.⁶⁶⁸–1826. december 1. †⁶⁶⁹

kerekgedei Makó (II.) Lőrinc 1827. június 25.⁶⁷⁰–1836. szeptember 11. †⁶⁷¹

nemes Miháلكovics József 1836. november 13.⁶⁷²–1839. február 7. †⁶⁷³

literáti Vágó Ignác 1839. április 17.⁶⁷⁴–1848. június 23.⁶⁷⁵

jász kapitány helyettes kapitány, nádori ülnök, táblabíró

kecskeméti Pethes Mihály 1843. április 19.⁶⁷⁶–1844. december 16.⁶⁷⁷

jász kapitány

kecskeméti Pethes Mihály 1848. június 23.⁶⁷⁸–1849. április 3.⁶⁷⁹

zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond 1849. április 3.⁶⁸⁰–1849. szeptember 12.⁶⁸¹

---

⁶⁵⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁶⁵⁷ MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 626/1861

⁶⁵⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1862. 33. p.

⁶⁵⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 36.

⁶⁶⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁶⁶¹ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

⁶⁶² Kiss József, 1992. 172.

⁶⁶³ MNL JNSZML JKK prot. 1767. 310. p.

⁶⁶⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1767. 310. p.

⁶⁶⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1780. 956. p.

⁶⁶⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1780. 980. p.

⁶⁶⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1804. 1251.

⁶⁶⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1804. 1767.

⁶⁶⁹ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1826.

⁶⁷⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1827. 1075.

⁶⁷¹ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1836.

⁶⁷² MNL JNSZML JKK prot. 1836. 2243.

⁶⁷³ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1839.

⁶⁷⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1839. 812.

⁶⁷⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁶⁷⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 1078.

⁶⁷⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1844. 747. p.

⁶⁷⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁶⁷⁹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 189.

⁶⁸⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 103.

⁶⁸¹ Herendi József, 1901. 118.

kecskeméti Pethes Mihály 1849. szeptember 12.⁶⁸²–1849. december 2.⁶⁸³ –(1850. január)

Jászberényi császári-királyi járási kapitány

nemes Muhoray János 1850. február 1.⁶⁸⁴–1854. április 29.⁶⁸⁵

nagykolóni Subich György 1854. május 23.⁶⁸⁶–1861.⁶⁸⁷ (január)

Jászberényi császári-királyi járási kapitány helyettes

Harsányi Mihály 1850. február 1.⁶⁸⁸–1854. április 10.⁶⁸⁹

Hild Károly 1854. szeptember 20.⁶⁹⁰–1856.⁶⁹¹

Kaszab Gábor 1855. november 11.⁶⁹²–1858. június 22.⁶⁹³–(1861. január) (?)

Jászapáti császári-királyi járási kapitány

literáti Vágó Ignác 1850. február 1.⁶⁹⁴–1854. április 1.⁶⁹⁵

Moravcsik György (1861. április)–1854. szeptember 16.⁶⁹⁶–1859. július 27.⁶⁹⁷–(1861. január)

Jászapáti császári-királyi járási kapitány helyettes

Makó Gergely 1854. július 24.⁶⁹⁸–1859. augusztus 10.⁶⁹⁹

jász kapitány

kecskeméti Pethes József 1861. február 5.⁷⁰⁰–1861. április 16.⁷⁰¹

nemesoroszi Mocsy Ferenc 1861. április 16.⁷⁰²–1861. november 24.⁷⁰³

Bartsik Márton 1862. január 8.⁷⁰⁴–1865. november 27.⁷⁰⁵

---

⁶⁸² Herendi József, 1901. 118.

⁶⁸³ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 404/1850.

⁶⁸⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁶⁸⁵ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 86/1850.

⁶⁸⁶ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 1064/1854.

⁶⁸⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁶⁸⁸ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁶⁸⁹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 3441/1854.

⁶⁹⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 1798/1854.

⁶⁹¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz

⁶⁹² MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz 9204/1855.

⁶⁹³ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 5. doboz 97/1858.

⁶⁹⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁶⁹⁵ MNL JNSZML Jászapáti császári-királyi járási kapitányi iratok 3169/1854.

⁶⁹⁶ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 2380/1854.

⁶⁹⁷ MNL JNSZML Jászapáti császári-királyi járási kapitányi iratok 96/1859.

⁶⁹⁸ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 7523/1854.

⁶⁹⁹ MNL JNSZML Jászapáti császári-királyi járási kapitányi iratok 1637/1859.

⁷⁰⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁷⁰¹ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 79.

⁷⁰² MNL JNSZML JKK prot. 1861. 79.

⁷⁰³ MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 653/1861

⁷⁰⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1862. 8. p.

lászlófalvi Eördögh András 1865. november 29.⁷⁰⁶–1867. május 28.⁷⁰⁷

kecskeméti Pethes József 1867. május 28.⁷⁰⁸–1871. november⁷⁰⁹

helyettes jász kapitány

Lakatos Imre 1867. május 28.⁷¹⁰–1872. január 11.⁷¹¹

Halmay József 1872. január 11.⁷¹²–1872. október 11.⁷¹³

jász kapitány

Halmay József 1872. október 11.⁷¹⁴–1876. július 19.⁷¹⁵

Nagykun kapitányok

nemes Kálmán István 1744.⁷¹⁶–1746. április 15.⁷¹⁷

Kisvárdai Papp Dániel 1746. április 15.⁷¹⁸–1749. június 6.⁷¹⁹

nemes Illéssy István 1749. június 6.⁷²⁰–1776. március 18. †⁷²¹

nemes Illéssy (I.) János 1777. január 10.⁷²²–1801. április 14.⁷²³

nemes Illéssy (II.) János 1801. július 13.⁷²⁴–1824. június 27.⁷²⁵

nemes Laczka János 1824. november 8.⁷²⁶–1827. december 3. †⁷²⁷

nemes Illéssy (III.) János 1828. március 17.⁷²⁸–1848. június 18.⁷²⁹

Hajdú Mihály 1848. június 23.⁷³⁰–1849. szeptember⁷³¹

---

⁷⁰⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1865. 1805.

⁷⁰⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1865. 1815.

⁷⁰⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁷⁰⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁷⁰⁹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 187.

⁷¹⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 44.

⁷¹¹ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 44. p.

⁷¹² MNL JNSZML JKK prot. 1872. 44. p.

⁷¹³ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁷¹⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁷¹⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

⁷¹⁶ Kiss József, 1992. 178.

⁷¹⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1746. 88. p.

⁷¹⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1746. 88. p.

⁷¹⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1749. 199. p.

⁷²⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1749. 199. p.

⁷²¹ MNL mikrofilm anyakönyvek Kisújszállás református halotti anyakönyv 1776.

⁷²² MNL JNSZML JKK prot. 1777. 348. p.

⁷²³ MNL JNSZML JKK Közíg ir. 1801. Fasc. 1. No. 531.

⁷²⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1801. 1062.

⁷²⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1824. 1277.

⁷²⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1824. 1793.

⁷²⁷ MNL mikrofilm anyakönyvek Túrkeve református halotti anyakönyv 1827.

⁷²⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1828. 532.

⁷²⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1269.

Várady István 1849. szeptember⁷³²–1849. november 23. †⁷³³

helyettes nagykun kapitány

csabai Uy Mihály 1850. január 2.⁷³⁴–1850. február 1.⁷³⁵

Karcagi császári-királyi járás kapitány

csabai Uy Mihály 1850. február 1.⁷³⁶–1854. április 29.⁷³⁷

zendrei és gerendei Hegedüs Zsigmond 1854. április 29.⁷³⁸–1861. február 5.⁷³⁹

Karcagi császári-királyi járás kapitány helyettes

csíkszentgyörgyi és kolosi Kolosy Lajos 1850. február 1.⁷⁴⁰–1854.⁷⁴¹

Tóth Pál 1854.⁷⁴²–1855. november 12.⁷⁴³

Hring Ignác 1854. május 8.⁷⁴⁴–1856. február 9.⁷⁴⁵

nagykun kapitány

ilosvay Varga Imre 1861. február 5.⁷⁴⁶–1861. november 23.⁷⁴⁷

szalontai Kenéz Elek 1861. november–1865. október 8.⁷⁴⁸

ilosvay Varga Imre 1865. november 23.⁷⁴⁹–1866. november 4. †⁷⁵⁰

csíkszentgyörgyi és kolosi Kolosy Lajos 1866. november 26.⁷⁵¹–1867. május 28.⁷⁵²

Nagy János 1867. május 28.⁷⁵³–1872. január 11.⁷⁵⁴

---

⁷³⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁷³¹ MNL JNSZML Jászkun Kerület Főnöki iratok 340/1849.

⁷³² MNL JNSZML Jászkun Kerület Főnöki iratok 340/1849.

⁷³³ MNL mikrofilm anyakönyvek Kisújszállás református halotti anyakönyv 1849.

⁷³⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 404/1850.

⁷³⁵ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁷³⁶ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁷³⁷ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁷³⁸ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁷³⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁷⁴⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁷⁴¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz

⁷⁴² MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz

⁷⁴³ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz 9235/1855.

⁷⁴⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 1486/1854.

⁷⁴⁵ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz

⁷⁴⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁷⁴⁷ MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 626/1861.

⁷⁴⁸ MNL JNSZML Jászkun Kerület közgyűlésének iratai 647/1865.

⁷⁴⁹ MNL JNSZML Jászkun Kerület közgyűlésének iratai 35/1865.

⁷⁵⁰ MNL mikrofilm anyakönyvek Kunhegyes református halotti anyakönyv 1866.

⁷⁵¹ MNL JNSZML JKK prot. 1866. 1769.

⁷⁵² MNL JNSZML JKK prot. 1867. 36.

⁷⁵³ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁷⁵⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 44. p.

helyettes nagykun kapitány

nemes Illéssy Sándor 1872. január 11.⁷⁵⁵–1872. október 11.⁷⁵⁶

nagykun kapitány

nemes Illéssy Sándor 1872. október 11.⁷⁵⁷–1876. július 19.⁷⁵⁸

Kiskun kapitányok

Boros Mihály 1742. december 19.⁷⁵⁹–1746. július 27.⁷⁶⁰

nemes Már Gergely 1746. július 27.⁷⁶¹–1749. július 15.⁷⁶²

Boros Mihály 1749. július 15.⁷⁶³–1754. május 2.⁷⁶⁴

nemes Herpay Mihály 1754. május 2.⁷⁶⁵–1756. december 2.⁷⁶⁶

helyettes kiskun kapitány

Bánhidi Antal 1756. december 2.⁷⁶⁷–1757. október 14. †⁷⁶⁸

Mihálovics Márton 1757. november 7.⁷⁶⁹–1761. augusztus 7. †⁷⁷⁰

kiskun kapitány

nemes Herpay Mihály 1762. január 7.⁷⁷¹–1783. március 19. †⁷⁷²

Molnár Ferenc 1783. október 13.⁷⁷³–1790. szeptember 1. †⁷⁷⁴

nincs betöltve 1791.

nemes Már András 1792. január 16.⁷⁷⁵–1814. október 18. †⁷⁷⁶

Horváth Mihály 1815. április 10.⁷⁷⁷–1820. augusztus 25.⁷⁷⁸

---

⁷⁵⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 44. p.

⁷⁵⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁷⁵⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁷⁵⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

⁷⁵⁹ MNL BKML-KKFH Kiskun Kerület jegyzőkönyve, 1742. 299. p.

⁷⁶⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1746. 56. p.

⁷⁶¹ MNL JNSZML JKK prot. 1746. 56. p.

⁷⁶² MNL JNSZML JKK prot. 1749. 164. p.

⁷⁶³ MNL JNSZML JKK prot. 1749. 164. p.

⁷⁶⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1754. 513. p.

⁷⁶⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1754. 513. p.

⁷⁶⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1756. 429. p.

⁷⁶⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1756. 429. p.

⁷⁶⁸ MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza r. k. halotti anyakönyv 1757.

⁷⁶⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1757. 175. p.

⁷⁷⁰ MNL Mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza r. k. halotti anyakönyv 1761.

⁷⁷¹ MNL JNSZML JKK prot. 1762. 1., 4., 6. p.

⁷⁷² MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunhalas r.k. halotti anyakönyv 1783.

⁷⁷³ MNL JNSZML JKK prot. 1783. 480. p.

⁷⁷⁴ MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza r.k. halotti anyakönyv 1790.

⁷⁷⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1792. 65.

⁷⁷⁶ MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza r.k. halotti anyakönyv 1814.

nemes Kármán Pál 1821. július 30.⁷⁷⁹–1829. április 17. †⁷⁸⁰

kiséri Péter Zsigmond 1829. június 22.⁷⁸¹–1835. augusztus 5.⁷⁸²

helyettes kapitány Szabó József 1835. augusztus 5.⁷⁸³–1836. február 22.⁷⁸⁴

(nemes⁷⁸⁵ boczonádi⁷⁸⁶) Szabó József 1836. február 22.⁷⁸⁷–1843. augusztus 26.⁷⁸⁸

helyettes kiskun kapitány és nádori táblabíró

Aczél István 1843. november 4.⁷⁸⁹–1843. december 16.⁷⁹⁰

kiskun kapitány

Aczél István 1843. december 16.⁷⁹¹–1848. június 5.⁷⁹²

gesztetei és balajti Balajthy Vendel 1848. június 23.⁷⁹³–1849. szeptember 20.⁷⁹⁴

helyettes kiskun kapitány

nemes kiséri Péter Antal 1849. október 10.⁷⁹⁵–1850. február 1.⁷⁹⁶

Kiskunfélegyházi császári-királyi járási kapitány

nemes kiséri Péter Antal 1850. február 1.⁷⁹⁷–1854. április 29.⁷⁹⁸

Bartsik Márton 1854. április 29.⁷⁹⁹–1858. január 13.⁸⁰⁰–(1861. január)

Kiskunfélegyházi császári-királyi járási kapitány helyettes

Szabó László 1850. február 1.⁸⁰¹–1854. március 29.⁸⁰²

---

⁷⁷⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1815. 129. p.

⁷⁷⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1820. 1346.

⁷⁷⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1821. 1122.

⁷⁸⁰ MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunhalas református halotti anyakönyv 1829.

⁷⁸¹ MNL JNSZML JKK prot. 1829. 1175.

⁷⁸² MNL JNSZML JKK prot. 1835. 1520.

⁷⁸³ MNL JNSZML JKK prot. 1835. 1520.

⁷⁸⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1836. 321.

⁷⁸⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 1085.

⁷⁸⁶ Borovszky Samu, 1903. 657.

⁷⁸⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1836. 321.

⁷⁸⁸ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 2394.

⁷⁸⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1843. 2394.

⁷⁹⁰ MN JNSZML JKK prot. 1844. 112.

⁷⁹¹ MNL JNSZML JKK prot. 1844. 112.

⁷⁹² MNL JNSZML Jász kun Kerület Bizottmányának iratai 1140/1848.

⁷⁹³ MNL JNSZML JKK prot. 1848. 1271.

⁷⁹⁴ MNL JNSZML Jász kun Kerület Főnöki iratok 77/1849.

⁷⁹⁵ MNL JNSZML Jász kun Kerület Főnöki iratok 175/1849.

⁷⁹⁶ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁷⁹⁷ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁷⁹⁸ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁷⁹⁹ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁸⁰⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 5. doboz 773/1858.

⁸⁰¹ MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁸⁰² MNL JNSZML IV. 152 / Jász kun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 879/1850.

Halbrotter 1855. november 1.⁸⁰³–(1861.) (?)

Kunszentmiklósi császári-királyi járási kapitány

Tóth Károly 1850. február 1.⁸⁰⁴–1854. április 29.⁸⁰⁵

Bibó Károly 1854. április 29.⁸⁰⁶–(1861. január)

Kunszentmiklósi császári-királyi járási kapitány helyettes

nemes Szilágyi Lajos 1850. március 16.⁸⁰⁷–1854.⁸⁰⁸

Szuper József 1854. június 1.⁸⁰⁹–1858. november 4.⁸¹⁰–(1861. január)

Kiskunhalasi császári-királyi járási kapitány

csabai Uy Mihály 1854. április 29.⁸¹¹–1858. február 12.⁸¹²–(1861. január)

Kiskunhalasi császári-királyi járási kapitány helyettes

léczfalvi Gyárfás István 1851. június 30.⁸¹³–1854. május 15.⁸¹⁴

Gróffy Sándor 1855. október 7.⁸¹⁵–1857.⁸¹⁶–(1861. január) (?)

kiskun kapitány

nemes Kalmár József 1861. február 5.⁸¹⁷–1861. november 16.⁸¹⁸

Aczél Lajos 1861. november⁸¹⁹–1867. május 28.⁸²⁰

Balogh Imre 1867. május 28.⁸²¹–1872. január 10.⁸²²

helyettes kiskun kapitány

---

⁸⁰³ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz

⁸⁰⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁸⁰⁵ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁸⁰⁶ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁸⁰⁷ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz

⁸⁰⁸ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz

⁸⁰⁹ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 999/1854.

⁸¹⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 5. doboz 78/1858.

⁸¹¹ MNL JNSZML IV. 161 / Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851-1854. 71/1854.

⁸¹² MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 4. doboz 23/1858.

⁸¹³ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz

⁸¹⁴ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz

⁸¹⁵ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 2. doboz 8294/1855.

⁸¹⁶ Szakál Aurél, 2000. 179.

⁸¹⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1861. 7.

⁸¹⁸ MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 626/1861

⁸¹⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1862. 29. p.

⁸²⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 36.

⁸²¹ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 37.

⁸²² MNL JNSZML JKK prot. 1872. 41. p.

Mihálovics Béla 1872. január 11.⁸²³–1872. október 11.⁸²⁴

kiskun kapitány

Mihálovics Béla 1872. október 11.⁸²⁵–1876. július 19.⁸²⁶

---

⁸²³ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 44. p.

⁸²⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁸²⁵ MNL JNSZML JKK prot. 1872. 104. p.

⁸²⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1876. 535. p.

IX. Prozopográfia

9.1. A prozopográfia és hazai főbb eredményei

Az archontológia társának a prozopográfiát tekinthetjük, ami jelentősen kiegészíti az archontológia száraz adatsorát. A prozopográfia szintén ógörög szóösszetétel és a πρόσωπο γραφία⁸²⁷ szóra megy vissza, a fogalom pedig a „személyek leírását” jelenti. Engel Pál szerint a prozopográfia nem más, mint személyi adattár, célja a vizsgált személyekre vonatkozó adatok összegyűjtése. A prozopográfia műszava ugyanakkor csak XX. századi keletű, és maga a módszer is viszonylag újnak mondható. A nemzetközi kutatásokban 1971-ben jelentette meg Lawrence Stone *Prosopography* című munkáját.⁸²⁸ A magyar történetírásban elsőként végzett prozopográfiai kutatást Mályusz Elemér és Kubinyi András 1957-ben.⁸²⁹ A prozopográfia az archontológiához hasonlóan szintén 1990 után élénkült meg. Témám szempontjából Héjja Julianna Erika *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája* című munkája újfent kiemelkedő, hiszen az archontológia kiegészítéseként leközi a vizsgált tisztségviselők prozopográfiai adatait is.⁸³⁰ Pálmány Béla *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825-1848. I-II. kötet* című munkájában szintén példás rendezettségű prozopográfiai adatokat adott közre az országgyűlési követekre vonatkozóan.

9.2. Prozopográfiai előzmények a Jászkun Kerület tisztségviselőiről

Az eddig fellelt legkorábbi életrajzi, tehát prozopográfiai szakmunka 1888-ból ismert, melyben Komáromy András a nemes Illéssy család történetét dolgozta fel.

Meglehetősen pontos és részben prozopográfiai munkának is beleillik a Szakál Aurél által szerkesztett *Péter család* című könyv, amiben a fontosabb családtagok rövid életrajza is megtalálható. Sugárné Koncsek Aranka *Jász történelmi arcképcsarnok* című munkája szintén hasonlítható a prozopográfiai művekhez, de címében is olvashatóan, inkább életrajzi munkának

---

⁸²⁷ <http://prosopography.modhist.ox.ac.uk/images/01%20Verboven%20pdf.pdf> letöltés ideje: 2016. július 27.

⁸²⁸ Héjja Julianna Erika, 2009. 16.

⁸²⁹ Engel Pál, 1998. 37-38.

⁸³⁰ Héjja Julianna Erika, 2009. 203-521.

tekinthető. Ugyanakkor a munkában a legtöbb jász kapitány, jászkun főkapitány és jászkun alkaptány, sőt néhány főjegyző életrajza is megtalálható. Elek György: *Nagykun kapitányok a 16. századtól 1876-ig* című 2012-ben megjelent könyvében szintén található prozopográfiai összefoglaló, bár a munkába számos életrajzi adat nem került bele.

9.3. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek prozopográfiai adattárának összeállítása során használt munkamódszerem

A kutatásaim során elsőként a Jászkun Kerület vizsgált tisztségviselőinek archontológiáját állítottam össze és ekkor szembesültem vele, hogy munkám teljességre törekvő szemléletmódja megkívánja, hogy a tisztségviselők prozopográfiáját is elkészítsem. Munkámban Sugárné Koncsek Aranka, Ruzicska Ferenc és Pálmány Béla kutatásai nyomán számos személy esetében jól használható adattárat találtam. Ugyanakkor elsősorban a főjegyzők és kiskun kapitányok esetében gyakorlatilag teljes ismeretlenségben találtam magamat. Munkamódszerem során, ha az adott tisztségviselő hivatalviselése alatt vesztette életét, kerestem a Jászkun Kerület jegyzőkönyvében a halálózásra való utalást, ami ha a legtöbb esetben nem is hónapra és napra pontosan ugyan, de legalább már közelebbi dátumhoz segített. Kutatásaim során kerestem a tisztségviselők nyughelyeit vagy síremlékeit, melyeken a születés és a halálozás évszáma is szerepelt. Az évszámok alapján a vonatkozó település anyakönyveinek segítségével tudtam pontos születési és halálozási helyet és időpontot megadni.

Fontos megjegyeznem, hogy számos tisztségviselő esetében fogódzók hiányában nem tudtam életrajzot felállítani. Munkámban a gyakori vezetéknevvvel rendelkezők esetében egyelőre megoldhatatlan nehézségekbe ütköztem. Többek között nem sikerült adatokat nyernem Horváth András és Fejér János jászkun főjegyzőkről, Mihálovics kiskun kapitányról és Moravcsik György jászapáti császári-királyi járás kapitányról sem.

9.4. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek prozopográfiai adattára

Prozopográfiai munkámban a szokásos jelöléssel *-gal jelölöm a születés dátumát, †-tel pedig a halálozás dátumát. Amely esetben nem maradt fenn az anyakönyv, vagy még nem is vezettek, illetve ha nem ismert a pontos születés helye a születés dátumát "k."-lel jelölöm a feltételezhető évszám mögött.

Almásy Ignác zsadányi és törökszentmiklósi (*Gyöngyös, 1752. január 10.–†Ausztria, Enzersdorf, 1840. szeptember 24.)

Római katolikus vallású, Heves megyei birtokos nemesi család sarja. Szülei: Almásy Pál nádori alkapitány és Kvassay Franciska. 1779-től nádori főkapitány volt egészen 1785-ig, azaz a Jászkun Kerület II. József-féle beolvasztásáig. 1785-től a hétszemélyes tábla ülnöke, 1790–91-ben pedig Heves vármegye országgyűlési követe volt. 1795-ben Bars vármegye főispánja lett. 1806-ban valóságos belső titkos tanácsos és császári-királyi kamarás. 1812-től Temes vármegye főispánja lett. 1815-ben grófi rangot kapott. 1829-ben visszavonult a közélettől.⁸³¹

Almásy János zsadányi és törökszentmiklósi (*Gyöngyös, 1691. december 16.–†Gyöngyös, 1765. április 4.)

Római katolikus vallású, Heves megyei birtokos nemesi család sarja. Szülei: idősebb Almásy János és Deák Judit. Az 1728-as országgyűlésen Heves vármegye követe volt.⁸³² 1742-ben Pállfy János nádor nevezte ki nádori főkapitánynak, de csak 1745-ben iktatták be ünnepélyesen. 1751-ben titkos tanácsosi rangot kapott, 1754-ben pedig a hétszemélyes tábla ülnökének nevezték ki, így a főkapitányi tisztsége megszűnt.⁸³³

Almásy Pál zsadányi és törökszentmiklósi (*Gyöngyös, 1721. január 29.–†Gyöngyös, 1804. november 21.)

Római katolikus vallású, Heves megyei birtokos nemesi család sarja. Szülei: Almásy János és Borsy Anna. 1746-ban Heves vármegye országgyűlési követe és táblabírája volt. 1746-tól 1754-ig nádori alkapitány, 1754 és 1779 között pedig nádori főkapitány volt. 1779-ben a hétszemélyes tábla ülnöke lett.⁸³⁴

---

⁸³¹ Almásy Dénes, 1903. 67-73.

⁸³² Almásy Dénes, 1903. 34.

⁸³³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 9.

⁸³⁴ Almásy Dénes, 1903. 42-46.

Balajthy Vendel gesztetei és balajti (*Kiskunfélegyháza, 1797. november 14.–†Kiskundorozsma, 1868. május 30.)

Római katolikus vallású, redemptus nemesi család sarja. A család őse már az 1699-es Pentz-féle összeírás szerint is Jászapátin élt. Balajthy Vendel édesapja, Balajthy Imre Jászapátin született, majd Kiskunfélegyháza főjegyzője lett, később pedig a Kiskun Kerület nádori táblabírája. Balajthy Vendel már Kiskunfélegyházán született, édesanyja Horváth Borbála. Balajthy Vendel tanulmányait követően a Kiskun Kerület tiszteletbeli esküdtje lett, majd pedig esküdtté, később pedig táblabíróvá választották. 1848-ban Kenéz Mihály helyett választották országgyűlési képviselőnek a pozsonyi dietara. 1848 és 1849 között kiskun kapitány, 1849-ben Kossuth Lajos a Kiskun Kerület kormánybiztosává nevezte ki. A szabadságharc után bujdosott és sikerült elkerülnie a felelősségre vonást. 1861-ben jászkun alkapitánnyá választották. 1865 és 1867 között pedig a jászkun főkapitányi rangot is elérte.⁸³⁵

Balogh Imre (*Szabadszállás, 1827. november 2.–†Budapest, 1893. augusztus 5.)

Református vallású család sarja. Szülei: Balogh Sándor és Nagy Lídia. Ügyvédi végzettséget szerzett, majd Szabadszállás tiszteletbeli, később pedig főjegyzője lett. A Bach-korszak alatt a közigazgatástól távol maradva független ügyvédként tevékenykedett. 1861-től a Jászkun Kerület közgyűlésének tagja lett. 1867-től kiskun kapitány, 1872-től pedig jászkun alkapitányi tisztséget töltött be. 1875-től országgyűlési képviselő, 1884-től 1889-ig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja volt.⁸³⁶

Bánhidya Antal (*XVII. század vége–†Kiskunfélegyháza 1757. október 14.)

Római katolikus vallású, kiskunfélegyházi főbíró volt. 1756-tól haláláig, 1757-ig a kiskun kapitányi tisztséget viselte.⁸³⁷

Bartsik Márton (*Kiskunfélegyháza, 1805. szeptember 7.–†Jászberény, 1892. március 7.)

Római katolikus vallású tisztviselő család sarja. Szülei: Bartsik József a Jászkun Kerület főügyésze és nádori táblabírája, édesanyja Nagy Győr Julianna. Tanulmányait Kiskunfélegyházán kezdte, majd Pesten ügyvédi oklevelet szerzett. Ezt követően a Jászkun

---

⁸³⁵ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 20-21.

⁸³⁶ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 24.

⁸³⁷ Azon személyek esetében, akiknek az életrajzi adatai meglehetősen hézagosak és hivatalviselésük ideje haláluk időpontjával is megegyezik, külön hivatkozást az ismétlések elkerülése miatt nem teszünk, mivel az archontológiában már pontosan megnevezett forrásaim leközlésre kerültek.

Kerület tiszteletbeli aljegyzője, 1839-től a Jászkun Kerület második aljegyzője, 1854-ben a kiskunfélegyházi járás császári-királyi kapitánya lett. 1862 és 1865 között jász kapitány volt.⁸³⁸

Bathó Ignác (*Jászberény, 1792. március 25.–†Jászberény, 1861. június 16.)

Jelentős jászberényi római katolikus vallású, redemptus család sarja. Apja Bathó Ferenc a Jász Kerület biztosa, majd esküdtje, anyja Balogh Magdolna. Tanulmányait Pesten folytatta. 1815-ben ügyvédi oklevelet szerzett, majd a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzője lett. 1816 és 1818 között Jászladány főjegyzője, 1818 és 1833 között pedig Jászberényben volt főjegyző. 1839-ben a Jászkun Kerület tiszti alügyésze, majd 1839-től nádori táblabíró lett. 1841 és 1848 között a Jászkun kerület főjegyzőjeként tevékenykedett. A tisztújítás során nem választották újra, de a Jász Kerület első táblabírája és a helyi bíróság helyettes elnöki tisztségét elnyerte.⁸³⁹

Bibó Károly (*Kunszentmiklós, 1802. április 3.–†1870. március 9.)⁸⁴⁰

Kunszentmiklói református család sarja. 1854-től 1861-ig kunszentmiklói császári-királyi járás kapitány volt. Védelmeszte a szabadságharc üldözötteit és a helyi gimnázium megmentéséért is sokat tett.⁸⁴¹

Boros Mihály (*XVIII. század vége–†1753. u)

Kiskunhalasi református család sarja. 1745 és 1746 között, valamint 1749 és 1753 között kiskun kapitány volt. Az 1753-as Törő-Pető-féle felkelést jelentette, de bebörtönözték; és elvesztette kiskun kapitányi tisztségét. A börtönből szabadon engedték, de további életútja nem feltárt.

Boros Sándor rákosi (*Gasztony, 1742. február 2.–†Gasztony, 1808. június 21.)

Vas megyei római katolikus birtokos nemesi család sarja. Szülei: Boros Ferenc és Hertelendy Klára. 1763-tól 1774-ig Boros Sándor a magyar királyi nemesi testőrség tagja, 1779-ig a kerületi tartománybiztos volt Kassán. 1780-tól 1785-ig nádori alkapitány volt, 1791 és 1798

---

⁸³⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 27-28.

⁸³⁹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 32-33.

⁸⁴⁰ Illyés Bálint, 1976. 287.

⁸⁴¹ Illyés Bálint, 1976. 287.

között pedig elnyerte a nádori főkapitány címet. Egészségi állapota miatt mondott le a hivatalról, majd pedig visszavonult gasztonyi birtokára.⁸⁴²

Dósa Antal makfalvi (*Jászberény, 1766. december 19.–†Jászberény, 1805. november 12.⁸⁴³)
Római katolikus vallású jászapáti eredetű redemptus nemesi család sarja. Édesapja Dósa Gergely, a Jászkun Kerület főjegyzője, édesanyja Páldy Klára. A Jászkun Kerület főjegyzője volt 1801-től, haláláig, 1805-ig.

Dósa Gergely makfalvi (*Jászapáti, 1734. március 17.⁸⁴⁴–†Jászberény, 1775. augusztus 25.⁸⁴⁵)

Római katolikus vallású jászapáti család sarja. Édesapja Dósa Pál, a későbbi jász kapitány, édesanyja Balajthy Erzsébet. 1753 és 1756 között a Jászkun Kerület aljegyzője volt. Az 1756-63-as háborúban a jászkun-hajdú huszárezred második századának kapitánya volt.⁸⁴⁶ Hazatérve pedig 1764-től haláláig, 1775-ig a Jászkun Kerület főjegyzőjeként működött.

Dósa József makfalvi (*Jászapáti, 1758. január 10.–†Jászberény, 1826. december 1.)

Római katolikus vallású jászapáti redemptus nemesi család sarja. Szülei: ifjabb Dósa Pál jászapáti főbíró és tanácsstag, édesanyja nemes Majzik Klára. Dósa József 1780-ban már Jászfákóhalma főjegyzője volt, szintén ebben az évben a Jász Kerület biztosa, majd táblabírója, 1804 és 1826 között, haláláig jász kapitány volt.⁸⁴⁷

Dósa Pál makfalvi (*Jászapáti, 1708. január 25.–†Jászapáti, 1781. április 26.)

Római katolikus vallású jászapáti család sarja. Szülei: Dósa Gergely és Oláh Erzsébet. 1735-ben részt vett a Szegedinác Péró-féle felkelés leverésében, amiért Mária Teréziától nemesi címet nyert. Jászapáti tanácsstagként tevékenykedett. 1747-ben a Jászkun Kerület táblabírája lett. 1767 és 1780 között jász kapitány volt.⁸⁴⁸

---

⁸⁴² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 52.

⁸⁴³ MNL JNSZML JKK prot. 1805. 1909.

⁸⁴⁴ Jászapáti r.k. kereszteltek anyakönyv 1734.

⁸⁴⁵ Jászberény r.k. halotti anyakönyv 1775.

⁸⁴⁶ Botka János, 2010. 38. A jászkun-hajdú huszárezred azonos az első Nádor-huszárezreddel. Az ezred 1756 és 1775 között működött.

⁸⁴⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 66-67.

⁸⁴⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 68-69.

Eördögh András lászlófalvi (*Jászberény, 1811. szeptember 15.–†Jászberény, 1873. október 1.)

Jelentős jászberényi református vallású, nemes redemptus család tagja. Szülei: Eördögh András városi tanácsnok, redemptus birtokos, édesanyja szigetszentmiklósi Patay Sára. Jogi tanulmányokat folytatott és már 1834-ben jászberényi tanácsstag lett. Ügyvédi oklevelét 1837-ben hirdették ki a Jászkun Kerület közgyűlésén. Hamarosan Jászberény főpénztárnoka, majd főadószedője lett. 1848-ban a Jászkun Kerület hadi főpénztárnokává választották. 1865 és 1867 között jász kapitányként működött.⁸⁴⁹

Eördögh János lászlófalvi (*Jászberény, 1813. augusztus 4.–†Jászberény, 1872. január 21.)

Jelentős jászberényi református vallású, nemes redemptus család tagja. Szülei: Eördögh András városi tanácsnok, redemptus birtokos, édesanyja szigetszentmiklósi Patay Sára. Ügyvédi diplomáját 1837-ben szerezte meg és a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzője lett. 1840-től 1842-ig aljegyző volt.⁸⁵⁰ 1842 és 1850 között levéltárnok. 1850-től 1867-ig a Jászkun Kerület főjegyzője volt.

Eördögh József lászlófalvi (*Jászberény, 1795. július 31.–†Jászberény, 1844. szeptember 29.)

Jelentős jászberényi református vallású, nemes redemptus család tagja. Szülei: Eördögh András városi tanácsnok, redemptus birtokos, édesanyja szigetszentmiklósi Patay Sára. Eördögh József a pesti Királyi Magyar Egyetemen ügyvédi diplomát szerzett 1820-ban. Ezt követően 1820-ban a Jászkun Kerület alügyésze lett, majd a nádori főtörvényszéknél volt tollvivő. 1827-től a Jászkun Kerület alpénztárnoka, 1829-től táblabíró, 1836 és 1841 között pedig főjegyző volt. 1841-től haláláig, 1844-ig nádori alkapitány volt.⁸⁵¹

Fazekas András nemes (*Jászkisér, 1758. június 6.–†Jászberény, 1842. szeptember 12.)

Jászkiséri református vallású, armális nemesi családban született. Szülei: Fazekas Péter tanácsstag, édesanyja neve ismeretlen. Jogi tanulmányait Pesten végezte. 1792-től a Jászkun Kerület alügyésze volt, 1802-től tisztiügyész, 1820-tól táblabíró lett. 1829 és 1841 között

---

⁸⁴⁹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 72-73.

⁸⁵⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 74.

⁸⁵¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 75-76.

nádori alkapitány volt. 1841-ben nyugállományba vonult és császári-királyi udvarnoki rangot kapott.⁸⁵²

Gyárfás István léczfalvi (*Dömös, 1822. július 17.–†Budapest, 1883. július 16.)⁸⁵³

Erdélyi gyökerű református vallású nemesi család sarja. Szülei: Gyárfás Pál dömsödi lelkész, édesanyja Pály Zsuzsanna.⁸⁵⁴ 1847-ben Kiskunhalas aljegyzőjévé választották meg. 1848 júniusában a Jászkun Kerület közgyűlésének tagjává választották.⁸⁵⁵ 1850 és 1854 között a kiskunfélegyházi járás császári-királyi kapitány helyettese volt. 1854 és 1861 között gödöllői segéd, majd járási szolgabíróként tevékenykedett. 1862-től 1871-ig a Jászkun Kerület táblabírója volt.⁸⁵⁶ 1871-től Szabadka királyi ügyésze, 1873-tól a Budapesti Királyi Ítéltábla bírója. 1878-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett.

Hajdú Mihály (*Túrkeve, 1790. január 9.–†Túrkeve, 1872. december 21.)

Református vallású túrkevei család sarja. 1848. június 23. és 1849 szeptembere között nagykun kapitány volt.⁸⁵⁷

Halmay József (*Pécsvárad, 1824. március 7.–†Jászberény, 1892. augusztus 17.)

Római katolikus vallású tisztviselő família tagja. A család eredeti neve Hanauer volt, de Halmay József apja Hanauer János Halmayra magyarosította. Anyja Sey Anna. Halmay József tanulmányait Kalocsán és a pécsi konviktusban végezte. 1844-ben ügyvédi diplomát szerzett és Baranya vármegye tiszteletbeli aljegyzőjének választották, majd Budán a Helytartótanácsban dolgozott. Az 1848-1849-es szabadságharcban hadbíró főhadnagyként tevékenykedett, majd az erdélyi hadszíntérre került, ahol századosként szolgált a 11. Székely huszárezredben.⁸⁵⁸ A fegyverletétel után Aradon volt bebörtönözve, majd kiszabadult és több helyen bujdosott. 1867-ben Jászberény főjegyzőjévé választották. 1872 és 1876 között jász kapitányként tevékenykedett. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye létrejöttével pedig a jászberényi járás szolgabírája lett 1889-ig.⁸⁵⁹

---

⁸⁵² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 85.

⁸⁵³ Szakál Aurél, 2014. 155.

⁸⁵⁴ Órsi Julianna, 2014. 164.

⁸⁵⁵ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2014. 131.

⁸⁵⁶ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2014. 134., 143.

⁸⁵⁷ Elek György, 2012. 94.

⁸⁵⁸ Bona Gábor, 1988. 249. szerinte jkk főkapitány volt.

⁸⁵⁹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 100.

Harsányi Mihály (*1820 k.–†1867. u.)

Ortodox vallású, görög eredetű kereskedő családban született. 1842-től 1848-ig a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzője volt. 1848 és 1850 között a Jász Kerület esküdtjeként működött.⁸⁶⁰ 1850 és 1854 között jászberényi császári-királyi járási alkapitány volt. 1861-től a Jászkun Kerület tisztviselőjeként működött.

Hegedűs Zsigmond zendrei és gerendei (*Jászkisér, 1823. február 5.–†Jászfákóhalma, 1892. szeptember 1.)

Jászkiséri eredetű református vallású nemes család sarja. Apja Hegedűs János, anyja Eördögh Mária. Elemi iskoláját Jászkiséren végezte, majd a kisújszállási református gimnáziumban tanult, majd Eperjesen, Pozsonyban és Pesten végezte jogi tanulmányait és ügyvédi oklevelet szerzett 1841-ben. 1841 és 1845 között németországi egyetemeken tanult.⁸⁶¹ 1841-től 1848-ig a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzője lett, majd 1848 júniusától a Jászkun Kerület első aljegyzőjévé választották meg. 1849-ben jász kapitány, 1850-től császári-királyi jászkun alkapitány, 1854 és 1861 között nagykun kapitány, 1861-től 1867-ig ismét jászkun alkapitány lett.

Herpay Mihály nemes (*1720.–†Kiskunhalas, 1783. március 19.)

1720-ban született Kiskunhalason református vallású családban. 1750-ben a gödöllői Grassalkovich-kastélyban Mária Terézia királynő fogadásán a kiskunok lovas hadnagya volt. Polgári foglalkozása szerint pedig vendégfogadós, kocsmárosként tevékenykedett. 1753 áprilisában Herpayt Debreceni (Sipos) Mihály a Hódmezővásárhelyről indult Törő-Pető-féle „kuruc” felkelésbe próbálta beszervezni, aki viszont az ügyet jelentette a kiskunhalasi főbírónak és Boros Mihály kiskun kapitánynak is. A nyomozás során viszont Herpayt, Boros kiskun kapitányt, a halasi főbíró, Ágoston Istvánt és Komáromi János szenatort is elfogták. A nyár folyamán őket Jászberénybe, majd Budára vitték, és ott bebörtönözték. A „kuruc felkelésbe” vallási szálát is belekeverték, hiszen a véltlen református halasi foglyokat a börtönben egy bizonyos pater Kováts jezsuita szerzetes hitbeli kérdésekben tovább vallatta. A rabok viszont hitvalló módon kitartottak vallásukban. Herpay Mihály ellenben a börtönben római katolikus hitre tért, melynek eredményeként 1754. január 15-én kiszabadult, Mária Teréziától nemesi címet, 100 aranyforintot, aranyláncot, telket és kárpótlásként 300 forint kegydíjat nyert, amíg hivatalt nem visel. A börtönben történt eseményre a Herpay-címer is

---

⁸⁶⁰ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁸⁶¹ Elek György, 2012. 99.

utal, hiszen rajta fegyveres katona látható, melynek pajzsán FIDEI, azaz hit felirat szerepel.⁸⁶² Kiszabadulása után a Nádor-huszárezredben kapitányi rangot szerzett.⁸⁶³ 1754-től nádori kinevezésre már a Kiskun Kerület kapitánya volt. Első kapitányi ciklusa viszont 1757-ben véget ért, és csak 1762-ben választották meg ismét kiskun kapitánynak. Az 1756-63-as háborúban a jászkun-hajdú huszárezred első századának kapitánya volt.⁸⁶⁴ Tisztségét haláláig 1783-ig viselte.

Horváth Mihály (*XVIII. század 2. fele–†1821 után)

Római katolikus vallású család tagja. Kiskunmajsa jegyzője volt, amit Péter Ferenc kiskunhalasi tanácsnok szerint tehetségtelensége miatt kénytelen volt elhagyni. Eztán földműves, majd a tajói ménes lovásza lett.⁸⁶⁵ 1815 és 1821 között a kiskun kapitányi tisztséget viselte.

Horváth Péter kőhalmi (*Jászjákóhalma, 1756. február 19.–†Jászberény, 1829. február 24.)

Római katolikus vallású jászjákóhalmi redemptus nemesi családban született Horváth Márton redemptus birtokos és községi elöljáró és Szücs Katalin gyermekeként. Az elemi iskolát helyben, a gimnáziumot Egerben végezte. Paptanárnak készült, ezért 1776-ban belépett a piarista szerzetesrendbe, de 1781-ben beavatása előtt mégis kilépett. Ezt követően jogi tanulmányokat folytatott. 1783-tól Jászberény aljegyzője. 1785-től a Jászkun Kerület második aljegyzője lett. 1804-től főjegyző, 1805-től pedig főpénztáros. Ezen túl a jászberényi iskolák felügyelője és a királyi gimnázium igazgatója is volt 1806-ig. 1807-től 1829-ig nádori alkaptánnyá nevezték ki.⁸⁶⁶

Illéssy István nemes (*1710.–†Kisújszállás, 1776. március 16.)

Református vallású nemesi család sarja. Szülei: Illéssy György és Bartók Mária. A család 1721-ben költözött Kisújszállásra.⁸⁶⁷ Illéssy István a redemptio során 232 forint 40 denár

---

⁸⁶² Bánkiné Molnár Erzsébet, 1987. 286-301.; Földváry László, 1904. 553.

⁸⁶³ A Jászárokszálláson élő kortárs nemes Nagy György Herpay hirtelen felemelkedését érezhető megvetéssel kommentálta. Nemes Nagy György naplója: „Ezekben volt Halasról Herpai Mihály kotsmáros, Boros Mihály kapitány, Ágoston István főbíró és Komáromi István tanácsbeli, kik elsőben J. Birinybe, azután Budára vason fogsgában voltak, közülök Herpai Mihály midőn kiszabadult a r. katholika hitre tért, és úgy vitte dolgát, hogy armalis nemességet nyert az Felsőleges Királynétól, és katonának állván hadi tisztségre is emeltetett. Ugyan megvetette Szerentségjét. Ezek történetek már 1754dik Esztendőben.” Az adalékért köszönettel tartozom Csikós Gábor doktorandusz csoporttársamnak.

⁸⁶⁴ Botka János, 2010. 38.

⁸⁶⁵ Szakál Aurél, 2000. 34.

⁸⁶⁶ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 111.

⁸⁶⁷ Komáromy András, 1888. 149.

földet váltott, így az egyik legjelentősebb birtokos lett.⁸⁶⁸ 1753-ban jelentős szerepe volt a Törő-Pető féle felkelés leverésében. 1749-től haláláig, 1776-ig nagykun kapitány volt.

Illéssy (I.) János nemes (*1735. április 22.–†Kisújszállás, 1802. augusztus 15.⁸⁶⁹)

Református vallású kisújszállási nemesi család sarja. Szülei: Illéssy István nagykun kapitány, édesanyja Kisvárdai Papp Erzsébet. 18 évig volt Jászkun Kerületi tisztségviselő, illetve három évig Kisújszállás főbírója is volt.⁸⁷⁰ 1777 és 1801 között nagykun kapitány volt. 1802. augusztus 15. hunyt el. Jelentős tette volt a Mirhó-gát felépítése.

Illéssy (II.) János nemes (*Kisújszállás, 1763. szeptember 21.–†Kisújszállás, 1828. január 6.⁸⁷¹)

Református vallású kisújszállási redemptus nemesi család sarja. Szülei: Illéssy (I.) János nagykun kapitány, édesanyja Szeles Zsuzsanna. Illéssy (II.) János a Debreceni Református Kollégiumban ügyvédi végzettséget szerzett, majd a Jászkun Kerület tisztségviselője lett.⁸⁷² 1801 és 1824 között nagykun kapitány volt. Regnálása alatt épült fel Karcag határában a Zádor-híd.

Illéssy (III.) János nemes (*Kisújszállás, 1792. április 3.–†Kisújszállás, 1867. június 16.⁸⁷³)

Református vallású kisújszállási redemptus nemesi család sarja. Szülei: Illéssy (II.) János nagykun kapitány, édesanyja Magyar Erzsébet. Tanulmányait Kisújszálláson kezdte, majd a Debreceni Református Kollégiumban és a Késmárki Evangélikus Líceumban tanult jogot. Gyakornokként a pesti Királyi Ítéltáblán működött. Ezt követően a Jászkun Kerület tisztségviselője, 1828 és 1848 között nagykun kapitány volt. 1830-ban arany sarkantyús vitézzé ültette a király, 1849-ben a Jászkun Kerület kormánybiztosa, majd főkapitánya. 1849 és 1851 között bujdosott, 1851. szeptember 25-én jelentkezett a hatóságoknál. Kötél általi halálra ítélték, de uralkodói kegyelem miatt 10 évi várfogságra és vagyonelkobzásra ítélték. 1856. december 7-én szabadult öt év letöltése után.⁸⁷⁴ 1861-ben Kunszentmárton országgyűlési képviselőjévé választották. 1865-ben szintén a város választotta követéül, de szélütés miatt tisztségét már nem tudta betölteni.⁸⁷⁵

---

⁸⁶⁸ Elek György, 2012. 70.

⁸⁶⁹ Kisújszállás református halotti anyakönyv 1802.

⁸⁷⁰ Elek György, 2012. 76.

⁸⁷¹ Kisújszállás református halotti anyakönyv 1828.

⁸⁷² Elek György, 2012. 81.

⁸⁷³ Kisújszállás református halotti anyakönyv 1867.

⁸⁷⁴ Elek György, 2012. 87., 91-93.

⁸⁷⁵ Varró Sándor-Hajdu Lajos, 1869. 558.

Illéssy Sándor nemes (*Pest, 1830. június 25.⁸⁷⁶–†Budapest, 1886. március 21.⁸⁷⁷)

Református vallású kisújszállási redemptus nemesi család sarja. Szülei: Illéssy László huszár százados és Zmeskál Johanna.⁸⁷⁸ Tanulmányait Debrecenben végezte. 1848-ban nemzetőrnek állt, az év őszén Görgei Artúr a Csepel-sziget parancsnokává nevezte ki. Innen a 19. gyalogezredhez került főhadnagyi rangban. Mivel kiszabadította Leiningen-Westerburg Károlyt Cibakházánál 1849-ben, a szolnoki ütközetben ezért századossá léptették elő. A tavaszi hadjárat során részt vett az isaszegi, a váci, a nagysallói csatákban, harcolt Budavár bevételénél és a komáromi ütközetben. Itt foglyul esett, Olmützben és Theresienstadtban raboskodott, majd öt évet szolgált az osztrák hadseregben. Hazatérve feleségül vette a karcagi Varró Máriát, majd később Kisújszállás főbírója lett. 1867-től a Nagykunsági Honvédegylet elnöke. 1872-től 1876-ig nagykun kapitány volt, valamint 1872-től egyben Kisújszállás város polgármestere is.⁸⁷⁹

Jankovich György jeszeniczei (*Galábocs, 1821.–†Galábocs, 1890. március 26.)

Római katolikus vallású birtokos nemes család sarja. Szülei: Jankovich Vince és Molnár Zsófia. 1849 és 1864 között császári-királyi főkapitány volt. 1864-től 1867-ig a Helytartótanács alelnökeként ténykedett.⁸⁸⁰

Jankovich Miklós jeszeniczei (*1723.–†Rácalmás, 1797. július 27.)

Római katolikus vallású nemes család sarja. A család Pest, Nógrád, Komárom, Nyitra és Pozsony vármegyékben több földbirtokkal is rendelkezett. Jankovich Miklós apja idősebb Jankovich Miklós az esztergomi érsek birtokának kormányzója volt, anyja Szúnyogh Zsuzsanna. Feltehetően Jankovich Miklós jogi tanulmányokat végzett. Részt vett az osztrák örökösödési és a hétéves háborúban, ahol császári alezredesi rangot szerzett. 1754 és 1773 között nádori alkaptányként tevékenykedett. 1773-tól a királyi tábla ülnöke lett.⁸⁸¹

Kálmán István nemes (*1686.–†1748.)⁸⁸²

Karcagi református vallású, redemptus birtokos. 1742 és 1746 között nagykun kapitány volt.

---

⁸⁷⁶ Illéssy család, 1907. 19.

⁸⁷⁷ Illéssy Sándor gyászjelentése. 1886. Illéssy család gyűjteménye.

⁸⁷⁸ Komáromy András, 1888. 155-156.

⁸⁷⁹ Bona Gábor, 1988. 278.; Elek György, 2012. 105-107.

⁸⁸⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 114.

⁸⁸¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 116-117.

⁸⁸² Elek György, 2012. 66.

Kálmán Sándor nemes (*Karcag, 1793. január 21.–†Karcag, 1855. július 27.)

Karcagi református vallású, redemptus nemes családban született. Szülei: Kálmán Sámuel karcagi jegyző, édesanyja Tóth Éva.⁸⁸³ 1809 és 1813 között a Debreceni Református Kollégiumban bölcészetet, számtant, fizikát, történelmet és teológiát tanult. 1813-1814-ben Késmárkon az Evangélikus Líceumban tanult jogot. 1814-ben jurátus volt a pesti Királyi Táblán. 1816-ban ügyvédi oklevelet szerzett.⁸⁸⁴ Tanulmányait befejezve visszatért Karcagra. Előbb tiszteletbeli tanácsbeli, majd adószedő lett. 1825-től a város főjegyzője. 1828-ban a Jászkun Kerület tiszti alügyésze, 1832-ben tiszti főügyésze és táblabíró lett. Részt vett az 1832-es és 1839-es országgyűléseken is. 1845 és 1850 között nádori alkapitányként tevékenykedett.⁸⁸⁵

Kalmár József nemes (*Kiskunfélegyháza, 1801. február 26.–Kiskunfélegyháza, †1884. június 30.)⁸⁸⁶

Jászapátiról 1743-ban elszármazott római katolikus vallású jász család sarja. Apja Kalmár András, anyja Csizmadia Róza. A család feltehetően a XIX. század elején nemesi címet szerzett. 1825 és 1830 között Kunszentmárton főjegyzője volt. 1830-tól 1848-ig Kiskunfélegyháza főjegyzője, 1848 és 1850 között a Jászkun Kerület tiszti főügyésze volt.⁸⁸⁷ Kalmár József 1861-ben kiskun kapitány lett.

Kármán Pál nemes (*Kiskunhalas, 1767. január 30.–†Kiskunhalas, 1829. április 17.)

Református vallású, nemesi családban született Kiskunhalason. Szülei: Kármán András református lelkész, édesanyja Csepy Anna. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, ahol minden bizonnal jogi végzettséget szerzett. 1792 és 1795 között Kiskunhalas aljegyzője volt.⁸⁸⁸ 1805-től 1808-ig a Jászkun Kerület aljegyzője, 1808 és 1812 között pedig főjegyzője volt. Egyházi tanácsstag, az Alsó Baranyai Egyházmegye kurátora volt.⁸⁸⁹ A Jászkun Kerület táblabírója, majd 1821-től egészen haláláig a Kiskun Kerület kapitánya volt.

---

⁸⁸³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 118.

⁸⁸⁴ Pálmány Béla, 2011. 1264.

⁸⁸⁵ Pálmány Béla, 2011. 1264.

⁸⁸⁶ MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza r. k. keresztelési anyakönyv 1801., halotti anyakönyv 1884.

⁸⁸⁷ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁸⁸⁸ Szakál Aurél, 2000. 235.

⁸⁸⁹ Szakál Aurél, 2000. 103.

Kenéz Elek szalontai (*Túrkeve, 1827. november 29.–†Túrkeve, 1871. június 14.)

Református vallású túrkevei redemptus nemes család sarja. A Jászkun Kerület képviselője az 1847-48-as országgyűlésen, de 1848 áprilisában a tisztségről eltávolították. 1861 december-1865 októberig nagykun kapitányi tisztséget viselt.⁸⁹⁰

Kenéz Mihály szalontai (*Túrkeve, 1795. augusztus 29.–†1864. február 10.)

Református vallású túrkevei redemptus nemes család sarja. Tanulmányait Mezőtúron kezdte, majd a Debreceni Református Kollégiumba iratkozott át, ahol jogot végzett és 1821-ben ügyvédi esküt tett. Ezt követően a Nagykun Kerület esküdtje, majd számvevő lett. Az 1847-48-as pozsonyi országgyűlésen a Jászkun Kerület második követe volt, de a forradalom hatására követi megbízásából elmozdították. A szabadságharc leverése után 1849-ben a Jászkun Kerület ideiglenes császári-királyi főnöke volt. 1859-től a Heves-Nagykun egyházkerület gondnoka volt.⁸⁹¹

Kerek József (*1813.–†1883. április)

Némedi származású református család sarja. Középfokú tanulmányait a kunszentmiklósi gimnáziumban folytatta. Majd ügyvédi oklevelet szerzett. Az 1848-tól Kunszentmiklós főjegyzőjeként tevékenykedett.⁸⁹² 1867-től 1876-ig a Jászkun Kerület főjegyzője volt.⁸⁹³ 1876-tól 1883-ig pedig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főjegyzője lett. 1883-ban a vármegye alispánja volt egészen haláláig.

Kiss Miklós balázsfalvi (*Dad, 1820.–†Kecskemét, 1879. december 15.)

Református vallású birtokos nemes család tagja. Szülei: Kiss László és Tóth Pápai Júlia/Apollónia. Tanulmányait Kecskeméten folytatta. 1839-ben elvégezte a Kecskeméti Református jogakadémiát és 1841-ben ügyvédi képesítést szerzett. 1842-től Pest vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1847-től pedig szolgabírója volt. 1848-ban lemondott hivataláról és a szabadságharcban vett részt. Harcolt az Óbecse körüli harcokban. 1849. június 9-től főszázados volt a Károlyi huszárezredben. A szabadságharc után a közügyektől visszavonulva birtokán gazdálkodott.⁸⁹⁴ 1861-től 1865-ig és 1869-től 1872-ig országgyűlési képviselő volt. 1873-ban Ferenc József jászkun főkapitánnyá nevezte ki, és ezt a tisztséget töltötte be egészen

---

⁸⁹⁰ Elek György, 2012. 103.

⁸⁹¹ Pálmány Béla, 2011. 1266-1267.

⁸⁹² MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁸⁹³ Illyés Bálint, 1976. 289.

⁸⁹⁴ Bona Gábor, 1988. 316.

a kerületek felosztásáig. 1875-ben Kecskemét szabad királyi város főispánjává is kinevezték. 1876-tól 1879-ig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye első főispánja volt.⁸⁹⁵

Kisvárdai Papp Dániel (*1687. k.–†1770.)

Református vallású család sarja. 1730-tól Kisújszálláson lakott, kapitánysága előtt helyi jegyző és jászkun kerületi esküdt volt.⁸⁹⁶ 1746 és 1749 között a nagykun kapitányi tisztséget viselte.

Kolosal Lajos csíkszentgyörgyi és kolosi (*1815.–†1880. u.)

Református vallású nemesi család sarja. Jogi végzettséggel rendelkezett. 1848. júniustól a Jászkun Kerület esküdtje.⁸⁹⁷ 1866 és 1867 között nagykun kapitány volt.

Komáromy Menyhért dicskei (*Jászfákóhalma, 1734. január 6.–†Jászberény, 1802. szeptember 11.)

Római katolikus vallású, jászberényi eredetű család sarja. Apja Komáromy Ferenc a Jász Kerület jurátusa, anyja Molnár Katalin. Komáromy Menyhért 1758-tól a Jászkun Kerület aljegyzője lett, 1762-től főjegyző, majd főadószedő, 1786-ban királyi ügyész, 1788-ban pedig törvényszéki elnök volt. 1790-ben a nádor a Jászkun Kerület alkapitányává nevezte ki. 1801-ben nyugdíjazták.⁸⁹⁸

Laczka János nemes (*Karcag, 1754. május 20.–†Túrkeve, 1827. december 3.)

Református vallású armális nemesi család sarja. Szülei: Laczka János karcagi borbély, édesanyja Váczi Erzsébet. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, majd egykei tanító lett. 1777 és 1780 között Bécsben élt és Bessenyei György testőr és író titkáráként működött. 1782-től Túrkeve város jegyzője lett. 1785-től a Nagykun Kerület biztosa, 1790-től a Jászkun Kerület második aljegyzője, 1793-tól karcagi postamester is volt.⁸⁹⁹ 1824-től haláláig, 1827-ig nagykun kapitány volt.

---

⁸⁹⁵ Bojtos Gábor, 2016. sz. n.

⁸⁹⁶ Elek György, 2012. 69.

⁸⁹⁷ Elek György, 2012. 103-104.

⁸⁹⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 139-140.

⁸⁹⁹ Örsi Julianna, 1999. 151-158., 163-178.

Lakatos Imre (*Jászberény, 1831. október 21.–†Jászberény, 1907. július 4.)

Római katolikus vallású család tagja. Apja Lakatos István jászberényi aljegyző, anyja Dzián Klára. Lakatos Imre ügyvédi vizsgát tett. Majd a Jászkun Kerület esküdtje, később pedig tiszteletbeli táblabírája lett. 1867-ben Pethes József jász kapitány országgyűlési képviselői távolléte miatt helyettes jász kapitánynak választották meg, a tisztséget 1872-ig viselte. 1871-től a jászberényi Királyi Törvényszék bírása volt. 1885-től a törvényszék Szolnokra helyezése miatt Szolnokon élt, egészen 1892-es nyugdíjazásáig.⁹⁰⁰

Makó (I.) Lőrinc kerekgedei (*Jászapáti, 1739. augusztus 21.–†Jászapáti, 1807. szeptember 13.)

Római katolikus vallású, Jászapáti elő redemptus nemes családból származott. Apja Makó Gergely, anyja Sike Judit. 1762-től Jászapáti város főjegyzője, majd tanácstagja, az 1770-es évektől a Jász Kerület esküdtje lett. 1780-tól a Jászkun Kerület táblabírája. 1792-ben és 1797-ben az országgyűlés második követe. 1801-től a Jászkun Kerület nádori alkapitányává jelölte a nádor és haláláig 1807-ig töltötte be a tisztséget.⁹⁰¹

Makó (II.) Lőrinc kerekgedei (*Jászapáti, 1777. július 31.–†Jászberény, 1836. szeptember 11.)

Római katolikus vallású, Jászapáti elő redemptus nemes családból származott. Szülei: Makó (I.) Lőrinc nádori alkapitány, édesanyja Dósa Anna. A pesti Piarista Gimnázium humán osztályába járt 1790-1791-ben. Az Egri Líceumban jogászként végzett 1797-ben. Gyakorlatát a Jászkun Kerület kancelláriáján végezte, majd jurátus lett a Pesti Királyi Ítéltáblán. 1799-ben szerezte meg ügyvédi oklevelét, ami elégséges minősítésű volt.⁹⁰² 1800-tól a Jászkun Kerület tiszteletbeli ügyésze lett. 1801-től második aljegyző. 1805-től főadószedő volt.⁹⁰³ Részt vett az 1796-os, 1807-es, 1808-as, az 1811–12-es, az 1825-ös és az 1837-es országgyűléseken, mint a kerületek egyik követe.⁹⁰⁴ 1827-től haláláig, 1836-ig jász kapitányként működött.

---

⁹⁰⁰ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 146-147.

⁹⁰¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 150.

⁹⁰² Pálmány Béla, 2011. 1270.

⁹⁰³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 151.

⁹⁰⁴ Pálmány Béla, 2011. 1270.

Már András nemes (*Kunszentmiklós 1751. július 10.⁹⁰⁵–†Kiskunfélegyháza 1814. október 18.)

Régi kunszentmiklósi református nemes család sarja. Szülei: Már Gergely és Szalay Zsuzsanna.⁹⁰⁶ Már András jogi tanulmányokat folytatott. 1774-ben Kunszentmiklóson volt joggyakornok.⁹⁰⁷ Római katolikus vallásra tért és 1792-től haláláig, 1814-ig kiskun kapitány volt.

Már Gergely nemes (*1695.–†Kunszentmiklós, 1753.)

Református vallású kunszentmiklósi nemes család sarja. Apja Már János.⁹⁰⁸ Már Gergely 1717-ben harcolt Belgrád ostrománál és 1735-ben részt vett a Szegedinác Péró-féle felkelés leverésében.⁹⁰⁹ (14. számú melléklet) 1746 és 1749 között kiskun kapitány volt.

Miháلكovics József nemes (*Jászberény, 1777. július 4.–†Pest, 1839. február 7.)

Római katolikus vallású, armális nemes család sarja. Szülei: Miháلكovics József jászberényi redemptus, és Bartal Borbála. Miháلكovics József 1793 és 1795 között bölcsésznek tanult a Pozsonyi Királyi Akadémián, mint esztergomi kispap. Innen kilépve 1795 és 1796 között jogásznak tanult a pesti Királyi Magyar Egyetemen. 1797-től 1805-ig a jászberényi Királyi Gimnázium tanára volt, 1805-től a Jászkun Kerület második aljegyzője, 1812 és 1835 között főjegyző, 1830-ban és 1834-ben a Jászkun Kerület országgyűlési követe volt.⁹¹⁰ 1834-ben nemesi címet nyert.⁹¹¹ 1836-tól haláláig, 1839-ig a jász kapitányi tisztséget töltötte be.

Mihálovics Márton (*1691. k.–†Kiskunfélegyháza, 1761. augusztus 7.)

Római katolikus vallású, Kiskunfélegyháza életében jelentős tisztségviselő, 1757-től haláláig, 1761-ig kiskun kapitány volt.

Mocsy Ferenc nemesoroszi (*1805.–†Jászkisér, 1883. szeptember 26.)

Református vallású család sarja. Feltételezhetően Jászkiséren született. Jogi tanulmányokat végzett és ügyvédi oklevelet szerzett. 1839-ben a Jászkun Kerület tiszteletbeli alügyésze,

---

⁹⁰⁵ Maár András (Kecskemét) a nemes Már család leszármazottjának birtokában lévő családfa nyomán.

⁹⁰⁶ Maár András (Kecskemét) a nemes Már család leszármazottjának birtokában lévő családfa nyomán.

⁹⁰⁷ Mészáros Gyula, 1914. 40.

⁹⁰⁸ Maár András (Kecskemét) a nemes Már család leszármazottjának birtokában lévő családfa nyomán.

⁹⁰⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2001. 95.

⁹¹⁰ Pálmány Béla, 2011. 1270.

⁹¹¹ Soós Adorján, 1935. 19.

1861-ben tiszteletbeli táblabíró és helyettes jász kapitány lett. 1867 és 1872 között a jászkun alkapitányi hivatalt viselte.⁹¹²

Molnár Ferenc (*Jászberény (?), 1729. k.–†Kiskunfélegyháza, 1790. szeptember 1.)

Római katolikus vallású családban született. Egerben jogot tanult, majd királyi táblai ügyvéd lett. 1758 és 1759 között Jászberény város főjegyzője volt.⁹¹³ 1764–65-ben Pesten ügyvédi gyakorlatot folytatott, majd a Szirmay grófok jószágigazgatójaként tevékenykedett. 1765-től a Jászkun Kerület ügyésze, táblabírója és főügyésze volt. 1783-tól haláláig, 1790-ig kiskun kapitányként működött.⁹¹⁴

Muhoray János nemes (*Jászberény, 1808. június 6.–†Jászberény, 1894. április, 20.)

Római katolikus vallású, armális nemes család sarja. Szülei: Muhoray István a Jászkun Kerület adószedője, édesanyja Halácsi Anna. Tanulmányait Egerben és Pesten végezte. 1830-ban ügyvédi oklevelet szerzett. 1835-től Jászberény aljegyzője, 1837 és 1848 között főjegyzője. 1848-ban Kossuth Lajos a Jászság kormánybiztosává nevezte ki. 1850 és 1854 között a jászberényi császári-királyi járás kapitánya. 1862 és 1867 között jászkun második alkapitány volt.⁹¹⁵

Nagy János (*Kisújszállás, 1814. november 30.–†Kisújszállás, 1876. december 18.)

Református vallású kisújszállási család sarja. 1847-től a város aljegyzője, 1849 és 1867 között pedig főjegyzője. 1867 és 1872 között nagykun kapitány volt.⁹¹⁶

Nagy Mátyás nemes (*1678 k.–†Jászárokszállás, 1775. augusztus 4.)⁹¹⁷

Római katolikus vallású, jászárokszállási armális nemesi családban született. Kiss József szerint gimnáziumot végzett.⁹¹⁸ 1739 és 1767 között jász kapitányként tevékenykedett. Jelentős szerepe volt a redemptio létrejöttében. 1751-ben nemesi armálist nyert.⁹¹⁹ 1767-ben nem választották újra jász kapitánynak és nyugalomba vonult.

---

⁹¹² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 162-163.

⁹¹³ Bartsik Márton, 1827. 42.

⁹¹⁴ Szinnyei József, 1903. 181.

⁹¹⁵ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 167-168.

⁹¹⁶ Elek György, 2012. 104-105.

⁹¹⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 169.

⁹¹⁸ Kiss József, 1992. 172.

⁹¹⁹ Soós Adorján, 1935. 20.

Papp Mór bogdi (*Kunszentmiklós, 1823. november 19.–†Karcag, 1895. február 13.)

Református vallású, nemes család tagja. Szülei: Papp Mihály ügyvéd, édesanyja nemes Kálmán Erzsébet. Középiskolai tanulmányait Karcagon a református gimnáziumban és Pozsonyban folytatta. A Debreceni Református Kollégiumban jogot végzett. 1844-ben az országgyűlésen jurátusként vett részt. Ügyvédi oklevelének megszerzése után Karcagon városi aljegyzőként dolgozott, majd 1847-től karcagi jegyző⁹²⁰ és a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzője lett. 1848-ban alügyésznek választották. 1848-ban az országgyűlésen a karcagi választókerület követeként vett részt. Jelen volt a debreceni Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásánál. A szabadságharc leverése után Karcagon gazdálkodott. 1855-ben megválasztották főbírónak. 1861-ben a Nagykun Kerület tiszteletbeli táblabírája lett és ismét a karcagi választókerület követe. 1867-ben a jászladányi választókerület követe lett az országgyűlésben. 1867 és 1869 között pedig jászkun 2. alkapitány lett. 1869-től a Jászkun Kerület királyi tanfelügyelője, 1872-ben a karcagi törvényszék elnökévé nevezték ki. A karcagi református gyülekezet presbitereként is tevékenykedett.⁹²¹

Patay József báji (*Báj, 1797. november 29.–†Pest, 1868. április 20.)

Református vallású nemesi család sarja. Szülei: Patay Sámuel földbirtokos, Abaúj vármegye alispánja, édesanyja Bárczay Zsuzsanna. Patay József több vármegye táblabírája volt. 1848-ban országgyűlési követ és az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja volt. 1849. június és július között jászkun főkapitány volt. 1850-ben kegyelmet kapott. 1861-től a Jászkun Kerület tiszteletbeli táblabírája volt.⁹²²

Péter Antal kiséri (*Kiskunhalas, 1814. február 25.–†Kiskunhalas, 1877. november 17.)

Református vallású, halasi redemptus nemes családban született. Ügyvédi végzettséget szerzett. Majd a Kiskun Kerület biztosa és táblabírója lett. Részt vett az 1848-49-es szabadságharcban. A református egyház főgondnoka is volt.⁹²³ 1849-től 1850-ig helyettes kiskun kapitány, 1850-től 1854-ig pedig kiskunfélegyházi császári-királyi járáskapitány volt.

Péter Zsigmond kiséri (*Kiskunhalas, 1786.–†Kiskunhalas, 1864. június 26.)

Református vallású, halasi redemptus nemes családban született. Szülei: Péter Ferenc és Tóth Judit. Tanulmányait Pápán, Sopronban, Pozsonyban és Sárospatakon végezte. 1809-ben

---

⁹²⁰ Papp Izabella, 2011. 195.

⁹²¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 177-178.

⁹²² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 179.; Pálmány Béla, 2011. 1072.

⁹²³ Szakál Aurél, 2000. 179.

ügyvédi vizsgát tett. Ezt követően a Jászkun Kerület tisztviselője, majd 1829 és 1835 között kiskun kapitány volt. Művészi érzékére utal, hogy festett, több hangszeren játszott és szépen táncolt.⁹²⁴

Pethes András kecskeméti (*1736.–†Jászárokszállás, 1805. augusztus 17.)

Jászárokszálláson élő római katolikus vallású nemesi családban született. Szülei: Pethes László és Koós Ilona. A család Jászárokszálláson telepedett le és a redemptioban is részt vett. Pethes András 1761 és 1766 között a magyar királyi nemesi testőrség tagja volt. Hazatérve a Jászkun Kerület táblabírája lett. 1780 és 1804 között jász kapitányként működött.⁹²⁵

Pethes József kecskeméti (*Jászberény, 1812. március 19.–†Jászberény, 1891. január 24.)

Jászberényben élő római katolikus vallású, redemptus nemesi család tagja. Szülei: Pethes János, a Jászkun Kerület aljegyzője, édesanyja szentiványi Csomortányi Krisztina. Jogot tanult és ügyvédi oklevelet szerzett. 1834 és 1839 között Jászberény főbírája volt. Édesanyja örökségeként Heves megyében, a Jász Kerülettel szomszédos Csányon is rendelkezett kisebb birtokkal.⁹²⁶ Lázítás miatt perbe fogták és börtönbe került. 1848-ban szabadult, és a jászárokszállási választókerület képviselője lett az országgyűlésben. 1861-ban jász kapitánnyá választották, de az év során leváltották. 1867 és 1871 között ismét jász kapitány lett, valamint a jászárokszállási választókerület képviselőjeként is tevékenykedett. 1873-ban a jászberényi Jász Múzeum létesítésének egyik fő támogatója volt. A múzeum megnyitó beszédét is ő mondta 1874. december 26-án.⁹²⁷

Pethes Mihály kecskeméti (*Jászárokszállás, 1792. október 28.–†Jászárokszállás, 1878. január 6.)

Jászárokszálláson élő redemptus nemesi római katolikus család sarja. Szülei: Pethes Antal a Jászkun Kerület táblabírója, édesanyja szentiványi Csomortányi Apollónia. Jogi tanulmányokat végzett és ügyvédi oklevelet szerzett. 1816-tól a Jászkun Kerület tiszteletbeli aljegyzőnek választotta. Később aljegyző, majd házi főadószedő és táblabíró lett. 1844 és 1845 között helyettes jász kapitány volt, hiszen Vágó Ignác jász kapitány országgyűlési követ volt. 1848-ban jász kapitánynak választották. 1849 áprilisában Kossuth Lajos megfosztotta hivatalától. 1849 szeptemberében ismét jász kapitány lett egészen az év végéig, amikor

---

⁹²⁴ Szakál Aurél, 2000. 103.

⁹²⁵ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 183-184.

⁹²⁶ Bagi Gábor, 1991. 160.

⁹²⁷ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 187-188.

Ferenc József-rendjelet kapott munkássága elismeréseként. 1861-ben tiszteletbeli táblabírónak választották.⁹²⁸

Ráday Gedeon ráday gróf (*Pest, 1806. június 23.–†Pest, 1873. július 14.)

Jelentős Nógrád megyei református földbirtokos család sarja. Szülei: Ráday Pál császári-királyi kamarás és tóthprónai Prónay Ágnes. Jogi tanulmányait Pozsonyban kezdte és Pesten fejezte be. Az 1823–27-es országgyűlésen édesapja helyett volt követ. 1839-ben és 1843-ban Pest vármegye követe és az ellenzék tagja volt. 1848-ban a főrendiház tagjaként vett részt az országgyűlésen. 1848-ban kinevezték Nógrád vármegye főispánjává. 1849-ben kétévi várfogságra ítélték, de néhány hónap elteltével kegyelemben részesült. 1867 és 1870 között a Jászkun Kerület főkapitányaként tevékenykedett.⁹²⁹

Sipos Orbán (*Jászberény, 1835. május 25.–†Homokszentlőrinc, 1926. július 12.)

Római katolikus vallású, Jászberény életében jelentős hivatali tisztségeket viselő redemptus család sarja. Sipos Orbán édesapja idősebb Sipos Orbán városi mérnök és redemptus birtokos volt, édesanyja a francia gyökerekkel rendelkező Passier Erzsébet. Ifjabb Sipos Orbán az 1848–49-es szabadságharcban gyermekkatonaként vett részt. A gimnáziumot Jászberényben végezte. Bölcséleti tanulmányokat folytatott Egerben, majd jogot végzett Pesten. 1857-től 1858-ig a Wencheim grófi családnál volt nevelő, 1859-ben matematika-fizika szakos tanárként dolgozott a jászberényi gimnáziumban és bírói vizsgát is tett. 1861-ben Jászberény főjegyzője lett és a Jászkun Kerület tiszteletbeli főjegyzőjévé választották meg. 1865-től 1875-ig Jászberény országgyűlési képviselője volt. 1862-ben ügyvédi vizsgát tett. 1867-ben a Jászkun Kerület főügyészévé választották meg.⁹³⁰ 1875 és 1876 között jászkun kapitány volt. 1876-tól 1882-ig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye első alispánja lett. 1879-ben királyi tanácsosi címet kapott. 1883 és 1903 között Bihar vármegye tanfelügyelője, 1911-től 1918-ig Solnok országgyűlési képviselője volt.⁹³¹

Somogyi Antal gyöngyösi (*Pest, 1768. július 13.–†Pest, 1836. november 10.)

Római katolikus vallású, nemes család sarja. Apja idősebb Somogyi Antal ügyvéd Pest vármegye táblabírája és törvényszéki ülnöke. Ifjabb Somogyi Antal ügyvédi vizsgát tett, és

---

⁹²⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 188-189.

⁹²⁹ Pálmány Béla, 2011. 413.

⁹³⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1867. 36.

⁹³¹ Papp Izabella, 2001. 331-349.

Pest vármegye szolgabírájaként dolgozott. 1815-től 1836-ig nádori főkapitány volt, 1835-ben császári-királyi tanácsosi címet nyert el.⁹³²

Steöszel József rapini (*Gyöngyös, 1754. október 9.–†Jászberény, 1815. május 21.)

Római katolikus vallású, Heves megyei birtokos nemes család sarja. Steöszel József szülei pedig Gyöngyösön éltek. Szülei: Steöszel László és Molcsinszky Anna. Steöszel József császári-királyi tanácsosi és aransarkantyús vitézi ranggal rendelkezett.⁹³³ 1798-tól haláláig, 1815-ig a Jászkun Kerület nádori főkapitány volt. Halála tragikus hirtelenséggel a Jászkun Kerület közgyűlése idején érte.

Subich György nagykolóni (*1816.–†Eger, 1891. december 31.)

Római katolikus vallású, egri nemes földbirtokos család tagja. Szülei: Subich Imre és kövesszarvi Gosztony Borbála. Iskoláit Egerben végezte. Ügyvédi oklevelet szerzett. 1838-tól Heves vármegye aljegyzője lett. 1851-től Kompolton volt császári-királyi járásbíró. 1854 és 1860 között a jászberényi császári-királyi járás kapitánya volt. Majd Heves vármegye első alispánja lett. 1867-ben a közügyektől visszavonult, és egerfarmosi birtokán gazdálkodott.⁹³⁴

Szabó József boczonádi (*Kiskunfélegyháza, 1774. március 18.–†Kiskunfélegyháza 1845. augusztus 9.)

Római katolikus vallású család sarja. Szülei: Szabó Imre és Kiss Borbála.⁹³⁵ Minden bizonnyal jogi végzettséggel rendelkezett. 1801-től a Jászkun Kerület tiszteletbeli tisztügyésze, majd tisztügyésze és táblabírója lett.⁹³⁶ 1836 és 1843 között kiskun kapitány volt. Nyugdíjba vonulása alkalmából nemesi rangot és boczonádi előnevet nyert el.

Szabó László (*1811 k.–†1854. u.)

Római katolikus vallású családban született. Jogi tanulmányokat folytatott. 1834 és 1848 között Kiskunmajsán volt aljegyző, majd pedig főjegyző. 1848-tól 1849-ig a Kiskun Kerület ülnöke volt⁹³⁷ 1850 és 1854 között a kiskunfélegyházi járás alkaptányi tisztségét töltötte be.

---

⁹³² Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 212.

⁹³³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 213.

⁹³⁴ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 217.

⁹³⁵ <http://csaladfa.atrade.hu/individual.php?pid=1184&ged=kisssgab.ged> letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

⁹³⁶ MNL JNSZML JKK Közig. ir. 1843. Fasc. 1. No. 2394.

⁹³⁷ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

Szapáry István muraszombati, széchi-szigeti és szapári gróf (*Pest, 1829. május 27.–†Albertirsa, 1902. május 2.)

Római katolikus vallású, Heves és Külső-Szolnok vármegyékben birtokos nemes család sarja. Szülei: Szapáry Ferenc és Almásy Rozália. Szapáry István kitűnő tanuló volt. 1848-ban már a Külügyminisztérium munkatársa, 1861-ben helytartótanácsos lett. 1867-ben aransarkantyús vitézi rangot kapott. 1871 és 1873 között a jászkun főkapitányi címet töltötte be. 1873-tól 1891-ig Pest-Pilis-Solt vármegyék főispánja volt.⁹³⁸

Szentkirályi Móric érszentkirályi és bugaczi (*Pest, 1807. március 7.–†Budapest, 1882. január 7.)

Római katolikus vallású⁹³⁹ Pest és Nógrád megyei birtokokkal rendelkező nemesi család sarja. Édesapja, Szentkirályi László Pest vármegye alispánja volt. Édesanyja Sembery Julianna. Szentkirályi Móric 1829-ben jogi diplomát szerzett a pesti Királyi Magyar Egyetemen. Ezt követően a göttingai egyetemen folytatott jogi tanulmányokat. Hazatérve Pest vármegye főjegyzője, majd első alispánja lett. 1839-től Pest vármegye követeként vett részt az országgyűlésen, az ellenzékiek oldalán. 1848 áprilisában ő szerkesztette a Jászkun Kerület megőrzéséről szóló XXV. tc.-t. 1848 májusa és 1849 februárja között a nádori főkapitányi tisztséget töltötte be. Pestre való eltávozása miatt Kossuth Lajos árulónak bélyegezte. A Bach-korszak alatt a politikától visszavonultan élt. A pesti Királyi Magyar Egyetemen orvosi diplomát szerzett és praktizált. Az 1865-1867-es országgyűlésen Józsefváros Deák-párti követe volt. 1869-ben Pest főpolgármesterévé választották és jelentős szerepe volt Buda és Pest egyesítésében. 1869 és 1874 között a Pesti Külvárosi Takarékpénztár elnöki tisztségét is betöltötte.⁹⁴⁰

Szilágyi Lajos nemes (*1819.–†1854. u.)

Református vallású, nemesi családban született. Ügyvédi képesítést szerzett. 1842-től a Jászkun Kerület tiszteletbeli alügyésze lett. 1845 és 1850 között városi főjegyző, 1850 és 1854 között kunszentmiklósi császári-királyi járási alkaptány volt.

---

⁹³⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 218-219.

⁹³⁹ Papp Izabella, 2009. 6-7.

⁹⁴⁰ Pálmány Béla, 2011. 1172-1174.

Szluha Imre verbói (*Cece, 1786. október 3.–†Cece, 1873. május 19.)

Római katolikus vallású, Fejér vármegyei birokos nemes család tagja. Szülei: Szluha Antal és Naszvady Terézia.⁹⁴¹ Tanulmányait Pesten a piarista gimnáziumban végezte 1802-ben. 1806-ban bölcsészként végzett a pesti Királyi Magyar Egyetemen. 1809-ben a Győri Királyi Akadémián kitűnő minősítésű ügyvédi oklevelet szerzett. Ekkortól Fejér vármegye tiszteletbeli aljegyzője lett, 1828 és 1836 között sármelléki járási főszolgabíró volt. 1833-tól Fejér vármegye országgyűlési követe lett. 1837 és 1848 között nádori főkapitány volt. Az 1839-es 1843-as, 1847-es országgyűléseken a Jászkun Kerület képviselőjében első követként vett részt.⁹⁴² 1848-ban a forradalom hatására megrögzött konzervatív nézetei miatt Szluha Imrét menesztették hivatalából. A közélettől visszavonulva, cecei birtokán gazdálkodott. Az 1860-as években felkereste Torinóban Kossuth Lajost.⁹⁴³

Szuper József (*1818.–†1895.)

Református vallású család tagja. 1848. március 31-április 2-ig kiskunhalasi második aljegyző volt.⁹⁴⁴ 1854 és 1861 között kunszentmiklósi császári-királyi alkapitány volt.

Tóth Károly (*1813 k.–†1854. u.)

Református vallású család tagja. Ügyvédi képesítést szerzett. 1837 és 1848 között fülöpszállási al, majd főjegyző volt. 1848-tól 1850-ig a Jászkun Kerület aljegyzője volt.⁹⁴⁵ 1850 és 1854 között a kunszentmiklósi császári-királyi járási kapitányi tisztséget töltötte be.

Uy Mihály csabai (*Kunmadaras, 1803. k.–†1883. május 8.)

Református vallású, kunmadarasi redemptus nemes család sarja. 1845-ben hites ügyvéd lett és a város főjegyzőjévé választották. Ugyanebben az évben a Jászkun Kerület katonai biztosává és tiszteletbeli esküdtté nevezték ki. 1848 júniusában esküdtté választották meg.⁹⁴⁶ 1849 és 1850 között nagykun kapitány, 1850 és 1854 között karcagi császári-királyi járás kapitánya, 1854 és 1861 között a kiskunhalasi császári-királyi járás kapitánya volt.

---

⁹⁴¹ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 237.

⁹⁴² Pálmány Béla, 2011. 1276.

⁹⁴³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 228.

⁹⁴⁴ Nagy Szeder István, 1923. 344.

⁹⁴⁵ MNL JNSZML IV. 152 / Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1. doboz 646/1850.

⁹⁴⁶ Elek György, 2012. 98.

Vágó Ignác literáti (*Jászsószentgyörgy, 1784. július 23.–†Jászapáti, 1855. november 30.)

Római katolikus vallású nemesi család sarja. Szülei: Vágó Pál alsószentgyörgyi jegyző, majd a Jász Kerület esküdtje, édesanyja Kanizsay Katalin. Vágó Ignác 1794 és 1797 között a pesti Piarista Gimnáziumban tanult. 1799 és 1803 között bölcész volt a pesti Királyi Magyar Egyetemen, majd jogászként tanult az Egri Líceumban. Gyakorlaton volt 5 évig Nógrád vármegyében. 1806-ban jurátus lett a pesti Királyi Ítéltáblán. Ügyvédi vizsgáját 1810-ben tette le elégséges eredménnyel. 1809-ben részt vett a győri csatában.⁹⁴⁷ 1815-től a Jászkun Kerület tiszteletbeli alügyésze lett. 1824-től ügyész, 1836-ban táblabíró, 1837-ben a Jász Kerület esküdtje lett. 1839 és 1848 között jász kapitányként működött. Részt vett az 1843–1844-es országgyűlésen, mint a kerületek második követe.⁹⁴⁸ 1849 és 1854 között a jászapáti császári-királyi járás kapitánya volt.

Várady István (*Kisújszállás, 1797. március 21.–†Kisújszállás, 1849. november 23.)

Református vallású kisújszállási tisztviselő család sarja. Apja Várady János a város jegyzője, édesanyja Illéssy Zsuzsánna. Várady István jogot végzett, 1848 júniusától a Jászkun Kerület táblabírójává választották.⁹⁴⁹ 1849 szeptemberétől, haláláig nagykun kapitány volt.

Varga Imre ilosvay (*1814.–†Kunhegyes, 1866. november 4.)

Református vallású, kunhegyesi tehetős, nemes család sarja. Jogi képzettséget szerzett, az 1830-as évektől Kunhegyes aljegyzője, majd főjegyzője lett. 1848 és 1849 között a Jászkun Kerület főjegyzőjeként tevékenykedett. 1848. november 15-től a jászkun nemzetőrség szervezésére kinevezett kormánybiztosok egyike. A világosi fegyverletétel után halálra ítélték, de uralkodói kegyelemben részesült és négy év börtönbüntetést szabtak ki rá.⁹⁵⁰ 1861-ben valamint 1865 és 1866 között, egészen haláláig nagykun kapitány volt.

---

⁹⁴⁷ Pálmány Béla, 2011. 1279.

⁹⁴⁸ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 242.

⁹⁴⁹ Elek György, 2012. 97.

⁹⁵⁰ Elek György, 2012. 101-102.

X. Utóélet

10.1. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek leszármazottjai

Témám tárgybeli és időbeli kötöttsége miatt nem volt lehetőségem, és nem is lehetett alaposabban elmélyedni, hogy a Jászkun Kerületet irányító személyek leszármazottjai miként élték életüket. Bár a társadalmi mobilizációt tekintve ez a kutatási irány is számos érdekességgel szolgálhat a későbbi kutatások alkalmával.

Néhány példával viszont szeretnék szerény képet adni arról, hogy milyen változatos életpályák nyíltak meg egyes személyek előtt.

Amint leírtam a Jászkun Kerület tisztségviselői körében számos esetben megfigyelhető, hogy az egyes családok igyekeztek a hivatalt tovább örökíteni, vagy legalább a családtagok részére tiszteletbeli, vagy kisebb hivatalt szerezni. A legtöbb esetben a leszármazottak azonban más hivatást választottak, vagy pedig nem sikerült a hivatal továbbadása.

Herpay Mihály kiskun kapitány fia, ifjabb Herpay Mihály 1784-ben például Kiskunhalas város aljegyzője lett.⁹⁵¹ Míg egy kései leszármazotta jászberényi városi orvos volt a XIX. század elején.

Illéssy (I.) János nagykun kapitány fia Illéssy Sándor (1769–1832) nagyon jelentős katonai karriert futott be. Magyar királyi nemesi testőrsége után a 12. számú Nádor-huszárezred huszáráként harcolt az 1788–90-es török háborúban. 1813-ban a drezdai és lipcsei csatában is harcolt. I. Sándor orosz cár Szent Vlagyimir és Szent Anna kereszttel tüntette ki hadi érdemeiért. 1830-ban altábornaggyá léptették elő.⁹⁵²

Horváth Péter nádori alkapitány számos gyermeke miatt, napjainkig több oldalági leszármazottja ismert. Fia, Horváth Gábor (1810–1858) Jászberény életének meghatározó, közkedvelt alakja volt. Ügyvédi képesítést szerzett 1847-től 1851-ig pedig a város főbírója volt. Majd járási tanácsbíróként működött. Mint nemzetőr részt vett az 1848-as délvidéki eseményekben.⁹⁵³

Vágó Ignác jász kapitány fia, Vágó Pál (1853–1928) jogi tanulmányai után festészetet tanult és a XIX. század végi magyar festészet kiemelkedő művészevé vált.

---

⁹⁵¹ MNL JNSZML Jászkun Kerület közíg ir. 1784. B. Capsa 12. Fasc. No. 6.

⁹⁵² Varró Sándor-Hajdu Lajos, 1869. 557-558.

⁹⁵³ Sugárné Koncsek Aranka, 2003. 110.

Talán a legnagyobb karriert boczonádi Szabó József kiskun kapitány fia, József (1824–1893)⁹⁵⁴ érte el, aki 1844 és 1848 között a magyar királyi nemesi testőrség tagja volt, hősiessen részt vett az 1848–49-es szabadságharcban, és őrnagyi rangot szerzett. 1849 és 1856 között aradi várfogságában volt.⁹⁵⁵ 1861-ben Kiskunfélegyháza országgyűlési követe lett, 1882-ben a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnokává és altábornaggyá léptették elő.⁹⁵⁶ Szintén a kiskun kapitány leszármazottja boczonádi Szabó Imre (1847–1933) színész, dal- és zeneszerző, a magyar méhészet korszerűsítője. II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalakor boczonádi Szabó Imre dallamát játszották. Nevét viseli a ma is közkedvelt boczonádi kaptár.⁹⁵⁷

Illéssy Sándor nagykun kapitány fia volt Dr. Illéssy János (1861–1905), az Országos Levéltár allevéltárnoka. Kutatásai során foglalkozott a Jászkun Kerülettel is, de legkiemelkedőbb műve a magyar nemesi családok adatbázisának létrehozása.⁹⁵⁸ Az Illéssy család nagykunági ága Dr. Illéssy Jánossal férfiágon kihalt. A levéltárnok testvére Illéssy Mária volt, aki Pum József főmérnökkel kötött házasságot.⁹⁵⁹ A házaspár gyermekei felvették az Illéssy nevet, így a család nőágon viszi tovább a kapitányi dinasztia emlékezetét, akik között több mérnök is található.⁹⁶⁰

Halmay József jász kapitány fia, Halmay Máriusz (1872–1944) részt vett az I. világháborúban, ahol az olasz fronton harcolt. Megkapta a kardokkal ékesített hadidíszítményes III. osztályú Vaskoronarendet, a kardokkal ékesített hadidíszítményes III. osztályú katonai érdemkeresztet és a kardokkal ékesített Signum Laudist is.⁹⁶¹

Már a XVIII. század végétől a tisztségviselők leszármazottjai között megfigyelhető a vagyoni osztódással együttjáró hanyatlás, ami a XIX. századot is végigkísérte. Az örökség osztódásával az egykori ingóságok is szétszóródtak és csak a legritkább esetben kerültek be a múzeumok gyűjteményeibe. Mihálkovics József egykori jászkun főjegyző arcképei 1902-ben

---

⁹⁵⁴ <http://csaladfa.atrade.hu/individual.php?pid=1190&ged=kissgab.ged&tab=0> letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

⁹⁵⁵ Bona Gábor, 1987. 301.

⁹⁵⁶ Szász András. 2014. 53.; Nevét viseli a Magyar Honvédség kaposvári 64. Boczonádi Szabó József Logisztikai Ezred. http://www.honvedelem.hu/szervezet/mh_64_boconadi letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

⁹⁵⁷ Szász András, 2014. 58.

⁹⁵⁸ <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-131-illesy-fele-csaladtorteneti-adatbazis/informacio> letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

⁹⁵⁹ Pum Józsefet 1876-ban a Jászkun Kerület mérnökévé választották meg, így ő számít e tisztség utolsó viselőjének. MNL JNSZML JKK prot. 1876. 508. p.

⁹⁶⁰ Illéssy Ádám szóbeli közlése.

⁹⁶¹ Bojtos Gábor, 2016. 181-182.

például még megvoltak a Félegyházán élő Miháلكovics családnál, valamint Puky József budapesti miniszteri osztálytanácsosnál.⁹⁶²

Az idő múlásával azonban a Jászkun Kerület egykori emléke nagyon elhalványodott, az egykori tisztségviselőkkel együtt. Jó példa erre Vágó Pál esete, akinek az 1928-as temetéséről filmhíradó is készült, mely szerint „*ősi jász módon temették el Jászapátiban az utolsó jász kapitány fiát*”.⁹⁶³ Bár ma már ismert, hogy nem Vágó Ignác volt az utolsó jász kapitány.

A II. világháború után politikai okokból végkép háttérbe szorult a Jászkun Kerület és tisztségviselőinek emléke, a még megmaradt vagyonos leszármazottak az anyagi helyzetük miatt kerültek veszélybe. A szocialista időszak a még meglévő dokumentumok és más tárgyi relikviák (épület, bútor, ingóságok, síremlék) esetében is hatalmas, helyrehozhatatlan kárt okozott.

10.2. A jász és kun kapitányok emlékezete

Az egykori kerületi kapitányok emléke a XX. század elejére szinte kivétel nélkül feledésbe merült. Jászkóhalma határában viszont ismeretlen kötődésű, ma is élő elnevezés a Kapitányrét. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek emlékezete gyakorlatilag csak a rendszerváltás után éledt fel.

Gyárfás István emlékét Kiskunhalas már korábban is ápolta, de minden bizonnyal nem járási alkaptányi hivatala miatt, hanem tudományos érdemeiért, hiszen 1983-ban a kiskunhalasi Állami Gazdaság Bartos Endrével emléklakettet készíttetett. 2004-ben pedig Rác-Fodor Katalin és Csák Attila készített róla köztéri mészke szobrot.⁹⁶⁴

Szintén példa nélküli az 1907-ben megjelent Illéssy családról szóló családtörténeti füzet.⁹⁶⁵

A nagykun kapitányok emléke Kisújszálláson számos köztéri alkotásban megnyilvánul. 1999-ben Illéssy Sándor háza előtt került felállításra Illéssy (III.) János és Kossuth Lajos 1848-as találkozásának emlékére készült bronz plakettekkel díszített kő emlékkapu. 2001-ben Illéssy Sándor bronz mellszobra, 2003-ban pedig Illéssy (III.) János bronz mellszobra készült el. Mindhárom alkotást Györfi Sándor karcagi szobrászművész - és hagyományörző nagykun kapitány - alkotta. 2000-ben került helyreállításra ugyancsak Kisújszálláson az Illéssy család

---

⁹⁶² Szinnyei József, 1902. 1261.

⁹⁶³ <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8993> letöltés ideje: 2016. július 25.

⁹⁶⁴ Szakál Aurél, 2014. 156-157.

⁹⁶⁵ Illéssy család, 1907.

temetkezési helye.⁹⁶⁶ A nagykun kapitányok emlékére létesült 2007-ben Kisújszálláson a kun kapitányok sétánya, a kapitányokra utaló egy-egy fával és emlékkövel megjelölve.

A régi hagyományoknak Jászberényben két különleges és figyelemre méltó, új emléke is van. 2000-ben a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület hozta létre a Zagyva partja mellett a Kapitánykertet, aminek különlegessége, hogy az 1745-től 1876-ig hivatalt viselt jász kapitányok nevét és hivatalviselésének dátumát egy-egy kőbe helyezett fémlapra vésték fel. A kapitányokra a kövek mellé ültetett emlékfák is emlékeztetnek. 2005. május 6-án a redemptio 260. évfordulójára került felállításra Jászberény főterén, a Lehel vezér téren Győrfi Sándor karcagi szobrászművész és hagyományörző nagykun kapitány alkotása a Jász-emlékmű.⁹⁶⁷ A szikla tetején egy mentét viselő jász kapitány jelenik meg, akinek a jobb kezében a Jászkürt látható. A nagyszabású szobor állítását szintén a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület kezdeményezte. A hatalmas sziklatalapzaton a Jászság és a 18 jászsági település címere látható. A talapzat tetején egy mentét viselő stilizált jász kapitány jelenik meg, jobb kezében a Jászkürttel. Az emlékművet minden évben a Jász Múzeum által szervezett május 6-i redemptiós megemlékezés keretében ünnepélyesen megkoszorúzzák. Szintén 2005-ben készült el a Jász Múzeum épületén látható Sipos Orbán emléktábla, hiszen az alkapitány a múzeum alapítójaként is ismert.⁹⁶⁸

A Jászkun kerület tisztségviselőinek emlékét számos településen utcanév is őrzi. Jászberényben Jászkapitány (sic!), Halmay József, Horváth Péter és Sipos Orbán utca is létezik. Jászapátin Dósa Pál egykori házának utcáját Dósa utcának nevezték el, és szintén található Jászkapitány (sic!) utca is. Jászárokszálláson Pethes Mihály utca, Jászkapitány utca, Horváth Péter utca, Karcagon Kálmán utca, Kisújszálláson Illésy (sic!) utca, Kiskunfélegyházán Kalmár József utca emlékeztet az egykori kiskun kapitányokra. Kunszentmiklóson Bibó Károly császári-királyi járáskapitányra emlékeztet utcanév. Kiskunmajsán Herpai Kapitány utca (sic!) található meg.

Kiskunfélegyházán a B. Szabó József utca viszont boczonádi Szabó József kiskun kapitány altábornagy fiára emlékeztet.⁹⁶⁹

Kisújszálláson az Illéssy Sándor Baptista Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola a nevében is őrzi a neves nagykun kapitány emlékét. Az intézmény 1995-ben vette fel Illéssy nevét.⁹⁷⁰

---

⁹⁶⁶ Értésítés az Illéssy sírkert helyreállításáról 2000-ben. Illéssy család gyűjteménye

⁹⁶⁷ Bathó Edit, 2015. 91-92.

⁹⁶⁸ Faragó László, 2005. 15.

⁹⁶⁹ Szász András, 2014. 60.

⁹⁷⁰ <http://illessy.baptistaoktatas.hu/nevadonk> letöltés ideje: 2016. június 15.

Budapesten pedig Szentkirályi utca található, bár az elnevezést Szentkirályi Móric pesti polgármestersége miatt nyerte el.

Meg kell említeni azt is, hogy 2011-ben kissé megtévesztő névvel "Jászkun Kapitányok nyomában" Jász-Nagykun-Szolnok megyében Európai Unió pályázattal megvalósult egy nagyszabású, de sajnos szerény eredményeket elérő túraútvonal. Melynek nyomán teljesen megújult a karcagi bogdi Papp-kúria, - a Kálmán család egykori otthona -, létrejött Szolnokon a Damjanich János Múzeumban, Jászberényben és Karcagon egy-egy látogatóközpont és jó néhány tájház és múzeum is megújult, azonban a beruházás a névvel ellentétben inkább a megyei értékek esetleges egybefogását jelenti.⁹⁷¹

A redemptio történelmi fontossága miatt a magyar Országgyűlés egyhangú szavazással 2014. február 4-én történelmi emléknappá nyilvánította május 6-át, a redemptio emléknapját, 2015-ben pedig a jeles eseménynek már a 270. évfordulóját ünnepelhetjük meg, Jászberényben egy egésznapos, látványos ünnepi program keretében.

Értekezésem mellékleteként röviden ismertetem a modern kori hagyományőrző jász, nagykun, kiskun és jászkun főkapitányok működését, melynek hatására a Jászság, a Nagykunság és a Kiskunság újra közelebb került egymáshoz. (16. számú melléklet)

---

⁹⁷¹ <http://www.jaszkunkapitanyoknyomaban.hu/site/index.php?f=31&p=11> letöltés ideje: 2016. június 15.

XI. Befejezés

11.1. Összegzés

Doktori értekezésem forrásait jórészt a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárának Szolnokon őrzött Jászkun Kerületi irategyüttese tette ki. A kutatásaim során 18,95 ifm terjedelmű levéltári anyagot tekintettem át.⁹⁷²

Dolgozatom tárgyának jobb megértéséért áttekintettem a keletről jött kunok és jászok eredetét és magyarországi történetét. Összefoglaltam a kun és jász kapitányi intézmény középkori gyökereit és röviden érintettem a Jászkun Kerület XVII. századi létrejöttét, társadalmi és földrajzi összetettségét. Megvizsgáltam a kerületi tisztségviselők társadalmi helyzetét, mely szerint a vármegyei tisztikarhoz hasonlóan túlsúlyban voltak a nemesek. Egyértelműen kiderült, hogy az egyes tisztségeket tekintve a Jász Kerületből származók aránya végig nagyon magasnak számított, így érthető az is, hogy a Nagykun Kerületet kivéve a római katolikus vallás volt a domináns.

Értekezésemben hangsúlyozottan foglalkoztam a Jászkun Kerület reprezentációs eseményeivel. (Uralkodói látogatások, nádori látogatások, főkapitányi beiktatások) Ugyanis ezek az események a helybeli lakosság igényein túlmutatva egyértelműen demonstrálni kívánták a jászok és kunok - már aligha számottevő - katonai erejét és a dinasztia iránti hűséget.

Bár a tárgyalt korszak óta 140 év telt el, mégis sikerült a Jászkun Kerület tisztségviselőinek megmaradt emlékeit összegyűjteni (lakóházak, vallási építmények, síremlékek, személyes tárgyak, bútorok és dísz tárgyak) és érzékletes képet alkotni egykori anyagi viszonyaikról.

Kutatásaim eredményeként összeállítottam a Jászkun Kerületet irányító tisztségviselők archontológiáját hivatalviselésük pontos idejével együtt. Összegzésem szerint a vizsgált időszakban 16 jászkun főkapitány, 17 jászkun alkapitány, 15 főjegyző, 18 jász kapitány, 16 nagykun kapitány és 22 kiskun kapitány töltötte be a tisztségeket.

Eredményeim alapján a vizsgált tisztségviselők esetében megfigyelhető, hogy az esetek nagy többségében nemesi ranggal rendelkező személyek töltötték be a hivatalokat. A nádori főkapitányok esetében mindenki nemesi eredetű családból származott. A vizsgált korszakon belül a tisztséget betöltő tizenhat jászkun főkapitány között viszont csak két gróf található, és

---

⁹⁷² Botka János, 1988. 17-20.

mindketten csak 1867 után viselték ezt a hivatalt. Tehát a főkapitányok társadalmilag a kis és középnemességhez tartoztak. Vallási tekintetben a főkapitányok közül 73% római katolikus volt, és csupán a 27%-a volt református vallású. A református főkapitányok csak 1849-től viselték ezt a hivatalt.

A tizenhét jászkun alkaptány közül mindössze két személy nem rendelkezett nemességgel. Mindketten a kerületek szülöttei voltak, hiszen Balogh Imre Szabadszálláson, Sipos Orbán pedig Jászberényben született, és egyben ők voltak a Jászkun Kerület történetében az utolsó alkaptányok is. Vallásilag az alkaptányok 35 %-a volt református.

A főjegyzők 75%-a római katolikus vallású volt és 73%-uk nemesi címmel rendelkezett.

A jász kapitányok között két személy kivételével mindenki római katolikus vallású volt. 1854-ig minden személy nemesi címmel is rendelkezett. A vizsgált időszakon belül a tizennyolc kapitány közül csak négy nem rendelkezett nemesi címmel, és 78%-uk a Jász Kerületben született.

Mind a tizenhat nagykun kapitány református vallású volt, és a jászkiséri származású zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond kivételével mindenki a Nagykunság szülöttje volt. A nagykun kapitányok közül vélhetően négy személy nem rendelkezett nemesi ranggal.

A huszonkettő kiskun kapitánynak csak 50%-a rendelkezett nemesi ranggal. A református vallásúak aránya szintén 50%-ot ért el.

A Jászkun Kerület tisztségviselői között jól megfigyelhető egy jelentősebb "elit társaság", akik a kerületek hivatalait uralták. Ide tartoztak a XVIII. században a nádori főkapitányi és alkaptányi rangot betöltött zsadányi és törökszentmiklósi Almásyak, a jász kapitányi és főjegyzői rangot viselt Dósák, a kiskun kapitányként tevékenykedő kunszentmiklósi Márok, a XIX. században a Miháلكovicsok és a Pethesek. Tulajdonképpen bár jelentős kihagyásokkal, a vizsgált korszakban meghatározóak maradtak a kisújszállási Illéssyek és a kiskunhalasi Péterek is.

Vizsgáltam a tisztségviselők hivatalviselésének idejét. A történelmi átalakulások gyorsasága miatt nem meglepő, hogy a jászkun főkapitányi tisztséget legrövidebb ideig 1849-ben töltötték be. Ugyanis mind Illéssy (III.) János, mind Patay József is csak három hónapig viselte ezt a tisztséget. Leghosszabb ideig pedig a jászkun főkapitányok között zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál regnált, aki 25 éven keresztül vezette a kerületeket.

A jászkun alkaptányi rangot Sipos Orbán viselte legrövidebb ideig - alig egy évig -, leghosszabb ideig pedig kőhalmi Horváth Péter, aki majdnem 22 évig töltötte be a hivatalát.

A főjegyzők közül legrövidebb ideig, szintén az 1848–49-es forradalom és szabadságharc miatt, ilosvay Varga Imre töltötte be a tisztséget: mindössze másfél évig. Leghosszabb ideig pedig Pintér Ferenc, aki 25 éven keresztül, egészen haláláig volt főjegyzője a kerületeknek.

A jász kapitányok között legrövidebb ideig Hegedűs Zsigmond viselte a címet, aki szintén az 1849-es politikai helyzetből következően csak fél évig volt kapitány. Leghosszabb ideig Nagy Mátyás viselte a tisztséget, hiszen ő már a vizsgált korszak előtt, 1739-től jász kerületi kapitány volt, és 28 évig töltötte be hivatalát.

A nagykun kapitányi tisztséget halála miatt legrövidebb ideig mindössze 2 hónapig Várady István töltötte be, míg leghosszabb ideig, 25 évig Illéssy István regnált.

A kiskun kapitányi tisztséget legrövidebb ideig Bánhidi Antal viselte, aki halála miatt kevesebb mint 1 évig volt kiskun kapitány. Leghosszabb ideig - bár két szakaszban - összességében 24 évig Herpay Mihály töltötte be hivatalát. A vizsgált tisztségviselők esetében tehát egyértelműen megállapítható, hogy a legstabilabb pozíciónak a főjegyzői állás számított. Az 1745 és 1848 közötti "klasszikus" időszak alkalmas volt arra, hogy az egyes személyek adott tisztségükben hosszú, gyakran életük végéig tartó, akár emberöltőnyi időszakot is betölthessenek. Amint az áttekintésből is kiderül, az 1848–49-es események hatalmas átrendeződésekhez vezettek, melynek következtében még a kisebb tisztségek is gyorsan cserélődtek. Ezt támasztja alá, hogy 1849-ben a Jászkun Kerület főkapitányi pozíciójában öt személy tevékenykedett. A jász kapitányi tisztség esetében 1848 és 1849 között négyszer történt személycseré. A nagykun és kiskun kapitányoknál pedig egyaránt háromszor. 1849. egyértelmű határvonalnak számít, hiszen jól megfigyelhető, hogy a Jászkun Kerület megszüntetéséig, 1876-ig a tisztségviselők hivatalviselésének ideje egyre rövidebbé vált részben a császári-királyi járási kapitányok kötelező cseréje miatt, részben pedig a politikai változások hatására.

Igyekeztem a "fellelt" tisztségviselők prozopográfiáját is elkészíteni. A kérdéskör kutatói számára mind az archontológiai lista, mind a tisztségviselők prozopográfiája jól használható segédletet jelent. Elvégzett munkám egyik hasznos és látványos terméke az "archontológiai táblázat", melyet remélem, hogy a hasonló témával foglalkozó kutatók is sikerrel fogják adaptálni.

Az értekezés átfogó képet ad a Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőiről. A kutatásaim eredményeként kijelenthető, hogy a Jászkun Kerület vezető elitje a kiváltságok fennmaradásában volt érdekelt, ezért elkötelezett a Habsburg uralkodók irányában. Ezek a tisztségviselők a Jászkun Kerület társadalmában a kiváltságosokon belül is kiváltságoltak voltak. Bár fizetésüket tekintve országosan viszonylag keveset kerestek, de az 1843-ig életben

lévő tiszti adómentesség jelentős előnyhöz juttatta a tisztkart a többi lakoshoz képest, így a példák alapján egyértelmű, hogy több tisztséviselő család is jelentős földterületeket tudott megszerezni. A meglehetősen töredékes tárgyi emlékekből megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a tisztséviselők a kerületeken belül valóban a társadalom legfelsőbb szűk csoportjához tartoztak, de országos szinten, néhány példától eltekintve, mind társadalmi helyzetük, mind anyagi lehetőségeik viszonylag szerények voltak és jórészt elmaradtak a korabeli vármegyei tisztséviselők színvonalától és a birtokos kismanesség szintje alatt élhettek. A Jászkun Kerület tisztséviselői a legtöbb esetben nem rendelkeztek országos ismertséggel, így nem meglepő, hogy a csekély kivételtől eltekintve a reformországgyűléseken sem játszottak jelentős szerepet. Úgy tűnik, hogy a Jászkun Kerület kiváltságait elvesztve, 1867-re végérvényesen meggyengült és részben a képviselők és a tisztséviselők gyenge érdekérvényesítő ereje miatt az 1876-os országos területi átrendeződéskor nem tudták kellő módon a Jászkun Kerület érdekeit érvényesíteni - más kiváltságok székekkel ellentétben -, aminek a következményeként az egyes kerületek nem alkothattak új megyéket, hanem más törvényhatóságokba tagolták be őket. Az átrendezés következményeként pedig az egykori kerületi tisztséviselők csak rövid ideig tudtak jelentős megyei pozíciókat betölteni.

A Jászkun Kerületben élt tisztséviselőket iskolázottságuk és társadalmi helyzetük alapján a szűk honorációr réteg fölé kell helyeznünk, ezért úgy vélem, hogy a családi és társadalmi helyzetük miatt a kerületeken belül önálló rétegnek is tekinthetjük őket. A jelenleg rendelkezésre álló csekély adatok alapján úgy vélem, hogy a helyi kerületi társadalomtól az országot és az új szokásokat jobban ismerő tisztséviselők életmódjuk miatt (lakáskultúra, öltözködés, szokások) a Jászkun Kerületben úttörőek lehettek és feltehetően az újítások terjesztésében is élen járhattak (kertkultúra, étkezés, irodalmi művek).

Értekezésem utolsó részében röviden érintettem a tisztséviselők néhány ismertebb leszármazottjának sorsát, valamint az egyes személyek napjainkban megfigyelhető emlékhelyeit. (szobrok, intézmény nevek, emléktáblák és utcanevek)

Terveim között szerepel, hogy kiszélesítem a Jászkun Kerület kutatott tisztséviselőinek körét. Kiterjesztem a vizsgálatot a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának vonatkozó részeire és még több tisztséget vizsgálok: a főügyészeket, az aljegyzőket, a levéltárnokokat, a táblabírókat és a kisebb tisztséviselőket, mint az orvosokat, a földmérőket és a mérnököket is. A levéltári források feltárása mellett tovább szeretném gyűjteni a tisztséviselőkre vonatkozó tárgyi emlékeket is. Fontosnak tartom, hogy a Jászkun Kerület történetének eddig csak érintőlegesen tárgyalt 1696 és 1745 közötti időszakának archontológiáját is elkészítsem.

11.2. Köszönetnyilvánítás

Disszertációmban szeretnék név szerint köszönetet mondani elsőként is Hortiné Dr. Bathó Editnek, a Jász Múzeum igazgató asszonyának, hogy PhD tanulmányaimat és kutatásomat oly sokrétűen támogatta.

Hálával tartozom témavezetőmnek, professzor Dr. Csoma Zsigmond egyetemi tanárnak, hogy tanulmányaim során mindvégig támogatott és biztatott, a disszertáció írása során pedig számtalan jó tanáccsal látott el.

Nagyon köszönöm a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárának munkatársainak: Csöngé Attila igazgató úrnak, Dr. Cseh Géza, Szikszai Mihály főlevéltárosoknak, külön is kiemelve Bojtos Gábor főlevéltáros és Horváth Gergő segédlevéltárosnak áldozatos segítségét.

Köszönöm Bánkiné Dr. Molnár Erzsébetnek javító szándékú kritikáit és tanácsait és Dr. Bagi Gábor szakmai segítségét.

Hálás vagyok a Jászok Egyesületének ügyvivőjének Dr. Dobos Lászlónak hasznos tanácsaiért és „A Jászságért” Alapítvány támogatásáért.

Megköszönöm Dr. Bartha Júlia és Dr. Örsi Julianna néprajzkutatók jelentős segítségét a Nagykunság értékeinek számbavételéhez.

Külön hálával tartozom az Illéssy kapitányi dinasztia leszármazottjának, Illéssy Ádámnak, hogy lehetővé tette a család egyedülálló relikviáinak bemutatását.

Hálával tartozok a Kiskun Múzeum munkatársainak: Mészáros Márta múzeumigazgató asszonynak, aki számos adattal látott el a kiskun kapitányokkal kapcsolatban és Búcsú Lídia könyvtáros-gyűjteménykezelőnek sok segítségéért.

Ezúton is köszönöm Rónaszéki Gábor esperes, tb. kanonok, érseki tanácsos Kiskunfélegyháza Óplébánia plébánosának segítségét.

Köszönöm fontos adatait és együttgondolkodását PhD csoporttársamnak Csikós Gábornak.

Nagyon köszönöm munkatársaimnak Kókai Magdolna néprajzosnak, Bugyi Gábornak és Kis Juditnak sok-sok segítségét.

Hálával tartozok Kovács Péternek, a jászberényi Városi Könyvtár igazgatójának, Bujdosó Katalin, Nagy Ildikó (Jászfényszaru), Gulyás Erzsébet, Sas Henriettának és Parti Csaba (Jászberény) könyvtárosoknak rengeteg segítségükért.

Köszönöm a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárának munkatársainak Kőfalviné Ónodi Márta (Kiskunfélegyháza) és Cseri Gábor (Kiskunhalas) segítségét.

Köszönöm Hegedűs Krisztiánnak, a Kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum történészének segítségét és kutatásom során közreműködését.

Ruzicska Ferencnek köszönöm javaslatait és hasznos adalékait.

A kunhegyesi Víg Mártának is hálával tartozom, hogy segített eligazodni ilosvay Varga Imre nagykun kapitány hagyatékában.

Megköszönöm Dr. Nagy Molnár Miklósnak a Györffy István Nagykun Múzeum igazgatójának és munkatársainak a segítségét.

Köszönöm a kiskunhalasi Thorma János Múzeum munkatársainak segítségét Szakál Aurél igazgató úrnak és Gyarmati Andrea történésznek.

Ézsiás Vencel h.ő. huszár őrnagynak köszönöm a feldolgozásban nyújtott pontosítását.

Pető Istvánnak köszönöm számítástechnikai segítségét.

Köszönetet mondok Maár Andrásnak, a nemes Már család leszármazottjának a családdal kapcsolatos hasznos segítségnyújtásáért.

Végül, de nem utolsósorban köszönöm a boommedia Kft. munkatársainak a nyomdai munkákban nyújtott segítségét.

11.3. Rövidítések jegyzéke

Illéssy család = *A kisújszállási Illéssy család életrajza*. Kisújszállás, 1907.

MNL JNSZML JKK Közig. ir. = MNL JNSZML IV. 252. Jászkun Kerület nemesi közgyűlésének iratai

JKK prot. = MNL JNSZML IV. 1. a Jászkun Kerület nemesi közgyűlési jegyzőkönyvei (1745–1849); MNL JNSZML IV. 401. a Jászkun Kerület közgyűlési jegyzőkönyvei JKK prot. (1871–1876); MNL JNSZML IV. 252. A Jászkun Kerület Közgyűlési jegyzőkönyve. Kisgyűlési jegyzőkönyv 1862–1865.

Jászberény prot. = MNL JNSZML V. 1. a Jászberény város jegyzőkönyve 1758–1759.; *Protocollum Decisiorum Senatorialium Privileg Oppidi Jász Berény de Anno 1796.*; Jászberény tanácsülési jegyzőkönyve 1845.; Jászberény tanácsi végzések jegyzőkönyve 1853–1855.

Jászdózsa prot. (1795–1799) = MNL JNSZML V. 1001. a *Prothocollum Actorum Sedis Senatorialis in Possessione Jazÿgali DÓSA ab Anno Solari 1795.*

Jászfákóhalma prot. (1790–1798) = MNL JNSZML V. 1301. a *Regio Privilegiált Jász Jákóhalma Helysége Tanátsi Gyűléseknek alkalmatosságával lett végzéseknek és más Rendeléseknek Protocolluma: 1790–1798.*

11.4. Levéltári források

MNL BKML IV. 504. A Jászkun Kerület Kiskun Kapitányságának iratai. 1727–1761. I-II. kötet

MNL BKML Kiskunfélegyháza város másodbírájának iratai a. A másodbíró másodbírói tevékenysége során keletkezett iratai A. 8. C. 3. F. 3-4. No 273. 1805.06.08.

MNL BKML Kiskunfélegyháza Város Levéltára. No. 8. Capsa 2. Fasc. 5. N° 5/1794–95

MNL JNSZML XIII. 4. A karcagi Kálmán család iratai 1665–1898.

MNL JNSZML IV. 1. a Jászkun Kerület nemesi közgyűlési jegyzőkönyvei (1745–1849)

MNL JNSZML IV. 1. A Jászkun Kerület Nemesi Közgyűlésének iratai. 1793. Fasc. 9. No. 1319. Mérges puszta határáról készült térkép

MNL JNSZML IV. 1. Jászkun Kerület iratainak ismertetője

MNL JNSZML IV. 1. a Jászkun Kerület személynév mutatója 1573–1786.

MNL JNSZML IV. 101. b Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 1848–1849.

MNL JNSZML IV. 151. Jászkun Kerület Főnöki iratok 1849.

MNL JNSZML IV. 152. a Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1850–1851. 1854. 1. doboz

MNL JNSZML IV. 152. a Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1856–1857. 2. doboz

MNL JNSZML IV. 152. a Jászkun Kerület főkapitányának elnöki iratai 1858. 5. doboz

MNL JNSZML IV. 157. Jászapáti császári-királyi járási kapitányi iratok 1850–1859.

MNL JNSZML IV. 161. Karcagi járási császári-királyi kapitány iratai / Elnöki rendeletek jegyzőkönyve 1851–1854.

MNL JNSZML IV. 252. Jászkun Kerület nemesi közgyűlésének iratai

MNL JNSZML IV. 252. A Jászkun Kerület Közgyűlési jegyzőkönyve. Kisgyűlési jegyzőkönyv 1862. 1. kötet

MNL JNSZML IV. 252. A Jászkun Kerület Közgyűlési jegyzőkönyve. Kisgyűlési jegyzőkönyv 1864. 1. kötet

MNL JNSZML IV. 252. A Jászkun Kerület Közgyűlési jegyzőkönyve. Kisgyűlési jegyzőkönyv 1865. 4. kötet

MNL JNSZML IV. 252. A Jászkun Kerület Közgyűlési jegyzőkönyve. Kisgyűlési jegyzőkönyv 1866. 4. kötet

MNL JNSZML IV. 255. a Jászkun Kerület Polgári tanácskozási jegyzőkönyvek (1861–1869)

MNL JNSZML IV. 256. Nagykun karcagi járási cs. kir. kapitány iratai 1861–1872.

MNL JNSZML IV. 254. Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 1867–1871.

MNL JNSZML IV. 401. a Jászkun Kerület közgyűlési jegyzőkönyvei (1871–1876)

MNL JNSZML IV. 402. Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 1872–1873. 1. doboz

MNL JNSZML IV. 402. Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 1874–1876. 2. doboz

MNL JNSZML V. 1. a Jászberény város jegyzőkönyve 1758-1759.

MNL JNSZML V. 1. a Protocollum Decisiorum Senatorialium Privileg Oppidi Jász Berény de Anno 1796.

MNL JNSZML V. 1. a Jászberény tanácsülési jegyzőkönyve 1845.

MNL JNSZML V. 42. a Jászberény tanácsi végzések jegyzőkönyve 1853–1855.

MNL JNSZML V. 1001. a Prothocollum Actorum Sedis Senatorialis in Possessione Jazÿgali DÓSA ab Anno Solari 1795.

MNL JNSZML V. 1301. a Regio Privilégiált Jász Jákoalma Helysége Tanátsi Gyűléseknek alkalmatosságával lett végzéseknek és más Rendeléseknek Protocolluma: 1790–1798.

MNL JNSZML V. 441. Szolnok város képviselő gyűlési jegyzőkönyvek. 1867 januártól 1875 végeig.

MNL JNSZML XV. 7. Közvetlen levéltárba került iratok. I.77/1868. rsz. 12.

MNL mikrofilm anyakönyvek Jászberény r.k. keresztelési anyakönyv (1721)

MNL mikrofilm anyakönyvek Jászberény r.k. halotti anyakönyv (1776., 1801., 1826., 1829., 1836., 1839.)

MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunhalas római katolikus halotti anyakönyv (1783)

MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunhalas református halotti anyakönyv (1829)

MNL mikrofilm anyakönyvek Kiskunfélegyháza római katolikus halotti anyakönyv (1757., 1761., 1790., 1814.)

MNL mikrofilm anyakönyvek Kisújszállás református halotti anyakönyv (1776)

MNL mikrofilm anyakönyvek Túrkeve református halotti anyakönyv (1827)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Királyi könyvek 1843.

Jászapáti római katolikus halotti anyakönyv (1807) Jászapáti Kisboldogasszony római katolikus plébánia irattára

Jászfényszaru római katolikus kereszteltek anyakönyve (1695) Jászfényszaru Mindenszentek római katolikus plébánia irattára

11.5. Kéziratok

Bojtos Gábor: *Jász-Nagykun-Szolnok megye történeti archontológiája 1876-1990.* (2016. előkészületben)

Farkas Kristóf Vince: *Mérnökök a magyar polgárosodás hőskorában: A két Bedekovich élete és munkássága.* Jászfényszaru, 2011. [szakdolgozat]

Jász Kun Kerületeknek emlékpénz gyűjteménye (1867) Jász Múzeum Porteleki gyűjtemény 510.

Jászkun Kerület tisztségviselőinek fizetésjegyzéke. Jász Múzeum Történeti Dokumentációs tára 05.8.11.1. (fénymásolat)

Jászladány község prothocolluma 1772-1778. Jász Múzeum Történeti Dokumentációs tára 13.22.1.

Jászok és Kúnok Ismérete, és azok Birtokainak Le Irása Irattatott Jász Apáthi Várossában 1799^{ik} Esztendőben. Kiskun Múzeum Adattára 59.6.1.

Manhercz Orsolya: *Magas rangú hivatalos utazások Magyarországon a Bach-korszakban. Ferenc József magyarországi látogatásai 1849 és 1859 között.* [PhD értekezés] Budapest, 2012.

Molnár Ferenc: *Notitia Cornu Leelis Jasz=Berenii asservati. Qvam Exhibuit. Jász Berény Várassában lévő Leel Kürthének, vagy Jász=Kürthnek Esmérete.* Jász Múzeum tulajdona. (latin és magyar nyelvű kézirat, leltári szám nélkül a múzeum állandó kiállításán)

Györffy István Nagykun Múzeum helyreállítási terve. 1972. Györffy István Nagykun Múzeum Adattára 750.

11.6. Nyomtatott források

Almásy Dénes: *A zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy grófok.* Kétegyháza, 1903.

A Jász és Kun Megyebéli Törvény-Székeket tárgyazó Statutumok... Szolnok, 1882.

A' szabad Jász-Kún Kerületek' váltságának első százados öröm-ünnepe az ezt magas jelenlétével díszesítő József' cs. kir. örökös főherczegnek, Magyarország nádorispánjának, mint a' jászok kunok grófjának 's birájának e' minőségbeni fél százados ünnepével egyesítve, Jász-Berényben, majus 20. 1845. Pest 1845.

Beszédek mellyek a' nemes Jász, és két Kún Kerületek f. 1842-dik évi Kisasszony hava 8-dik napján Jász Berény városában tartatott tiszt-ujjító széke alkalmával mondattak. Pest, (1842.)

Beszédek, mellyek a' nemes Jász, és két Kún Kerületeknek 1845. évi Tél utó hó 24-dik napján Jászberény várossában tartatott köz-gyűlésében tekintetes, nemes és vitéz Kálmán Sándor úrnak, a megüresedet Nádori-Alkapitányi Hivatalba lett Beigtatása alkalmával mondattak. Pest, 1845.

Botka János: *A magyar állami levéltárak fondjegyzéke. III. kötet 20. rész. A Szolnok Megyei Levéltár (volt Szolnoki Állami Levéltár) fondjainak és állagainak jegyzéke.* Szolnok, 1988.

Campus Elisius, christianæ pietatis deliciis peramænus. Buda, 1752.

Dugonics András: *Etelka.* Debrecen, 2002.

Értesítés Illéssy Sándor hamvainak újratemetéséről 1891-ben. Illéssy család gyűjteménye

Értesítés az Illéssy család temetkezési helyének áthelyezéséről 1907-ben. Illéssy család gyűjteménye

Értesítés az Illéssy sírkert helyreállításáról 2000-ben. Illéssy család gyűjteménye

Kiss Endre: Tiszteletkoszorú, mellyet Tekintetes, Nemes, és Vitézlő, Mihálkovic József úrnak, a' Tekintetes Nemes Jász, és Kun kerületek eddigi nagy érdemekkel Tellyes Fő Jegyzőjének, midőn a' Nemes Jász Megye Kapitányi tisztjébe beiktattatnék, a' Jászberényi Királyi, és Nemzeti Tanítói Kar nevében áldozott Kiss Endre. Pest, 1836.

Kiss Endre: Érdemkoszorú, mellyet nagyságos verbói Szluha Imre úrnak, tekintetes Ns Fehér vármegye volt fő-szolgabirójának, 's legközelebbi országgyűlési jeles követjének, midőn a' Tekintetes Ns Jász, és Kun Kerületek' nádori főkapitányi fényes Hivatalába beiktattatnék, a' jász-kun nemzet' hódoló, tisztelkedő, és örvendező érzeménnyel' virányaiból. Pest, 1837.

Nagy, Sámuel: *Carmen gratulatorium, magnifico domino Emerico Szluha de Verbó, cum munus supremi palatinalis capitanei Jazygum, & Cumanorum in oppido Jászberény, die 6ta Febr. An. 1837.* Pest, 1837.

Horváth Dániel: *Nagyságos verboi Szluha Imre úrnak, midőn jászok', és kunok' fő kapitáni székét elfoglalná Böjt elő Havának VI-ik Napján MDCCCXXXVII.* Székesfehérvár, 1837.

Zichy Domonkos: *Örömmel mellyet tekintetes Szluha Imre' több Ns. vármegyék' tábla-birája' 's a legközelebbi mult ország-gyűlésen a' Ns. Fehér vármegye' részéről volt jeles követ' hazafiúi érdemeinek midőn a' Ns. Jász, és Kun Kerület' fő kapitánnyává neveztetnék szíves barátsága' jeléül szentelt.* Komárom, 1836. (!)

Nagyságos verbói Szluha Imre úrnak, a' tekintetes nemes Jász- és két Kun Kerületek nádori fő kapitányának, több tekintetes nemes vármegyék előkelő tábla-birájának, nádori fő kapitányi hivatalába, méltóságos nagy-palugyai Plathy Mihály úr, királyi tanácsos, nádori ítélő mester, és e' végre küldött nádori biztos által, szabad Jászberény várossában az 1837. év

Bőjtelő hava 6-án mint fenséges cs. k. fő herceg-aszszony Mária Dorottya neve-innepén, a' jász, és kun nemzetnek kettős örömnapján történt fényes beiktatása alkalmával mondott beszédek, úgy egyéb tisztelkedő versek, és felirások. Pest, (1837.)

Rusvay Lőrinc: *Jubileum a' nemes Jászság, és Kunság örvendetes esztendeje mellyben a' választott nemzet, szent nemzetseg. Meg-valtott nep.* Kassa, 1751. reprint Budapest, 1995.

Statuta. Pro judiciis Jazygum, et Cumanorum. Pest, 1820.

Tekintetes nemes Jász és két Kun Kerületeknek folyó 1832^{edik} esztendei Bőjt elő hava 20^{edik} napján, Jász-Berény várassában tartatott tisztí újító széke alkalmával mondott beszédek. Pest, (1832.)

Timon Sámuel: *Imago antiquæ Hungariæ, repræsentans terras, adventus, et res gestias gentis Hunnicæ. Historico genere strictim perscripta a Samuele Timon, e soc. Jesu sacerdote.* Liber II. De Hunnis, & Hunnoavaribus, CAPUT XIII. *De bello Caroli M. Francorum R. Hunnoavaribus exitiali.* Bécs, 1754.

Jász-Kun naptár 1872^{edik} szökő évre. A Jász-Kun Kerületek teljes czímtárával. Jászberény. é.n.

Jászberény város muzeumának f. 1874. év decz. 26. történt ünnepélyes megnyitása alkalmával mondott beszéde Pethes József muzeum igazgatósági elnöknek. Jászberény, 1875.

Örömhango, mellyeket a' jász 's két kun testvér nemzet' szabadalmuk kiváltságának százados ünnepe alkalmával zengenek a' szabad. Jász-Berénybe kebelezett királyi tanoda' nevendékei. Tavaszutó 20. 1845. év. Pest

11.7. Irodalom

Bagi Gábor: *A Jászkun Kerület és a reformországgyűlések*. Szolnok, 1991.

Bagi Gábor: *Országgyűlési képviselő, követi utasítások a Jászkun kerületben 1790–1811 között*. In: Zounuk A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Botka János Szolnok, 1991. 331-349.

Bagi Gábor: *Adalékok Kossuth Lajos és Illéssy János barátságához*. In: Zounuk A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Botka János Szolnok, 1993. 337-348.

Bagi Gábor: *A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig. 1745–1848*. Szolnok, 1995. (2. kiadása Szolnok-Jászkisér-Jászládány, 2005.)

Bagi Gábor: *A jászkun kerület sérelmei 1790-ből*. In: Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére. Szerk.: Bathó Edit, Ujváry Zoltán Jászberény, 2006. 97-104.

Bagi Gábor: *A Nagykunság a XIII–XVI. században*. Karcag, 2006.

Bagi Gábor: *Nemesi sérelemlevelek a Jászkun Kerületből. (1790–1840)*. In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária Szolnok, 2006. 203-227.

Bagi Gábor: *Forradalom, szabadságharc és megtorlás a Jászkun Kerületben*. Szolnok, 2009.

Bagi Gábor: *A Jászkunság központja az eladatás után. (1702–1830)*. In: Jászberény története a kezdetektől a Reformkorig. Szerk.: Pethő László Jászberény, 2014. 214-308.

Bathó Edit: *20 éve a városszépítés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény, 2007.

Bathó Edit: *A jászberényi kriptafeltárás néprajzi tanulságai*. In: Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában. Szerk.: Mészáros Márta Kiskunfélegyháza, 2013. 274-294.

Bathó Edit: *A jász viselet*. Jászberény, 2013.

Bathó Edit: *Bőrkapca, bakacsin, fátyolfőkötő. A jászberényi kriptaleletek néprajzi vonatkozásai*. In: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. 126. évf. 1. sz. 2015. 118-147.

Bathó Mór: *A Jászkunkerületekben 1869. december 31. megkezdett népszámlálás eredménye*. Jászberény, 1873.

Bardoly István-Haris Andrea. *Magyarország műemlékjegyzéke. Jász-Nagykun-Szolnok megye*. Budapest, 2005.

Bartha Júlia: *Egy redemptus porta Kisújszállásról. Illéssy János kunkapitány belső tanyája a 19. század első felében*. In: Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában. Szerk.: Kiskunfélegyháza, 2013. 295-327.

Bán Péter (Szerk.) *Heves megye történeti archontológiája (1681)1687–2000*. Eger, 2011.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Iratok az 1753. évi Törő-féle parasztfelkelés kiskunsági kapcsolatairól*. In: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Botka János Szolnok, 1987. 285-301.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *A Jászkun Kerület társadalma és önkormányzati igazgatása. 1745–1848*. Gyula, 1991.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *A Jászkun Kerület igazgatása 1745–1876*. Szolnok, 1995. (2. kiadása Debrecen, 1996.)

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Közbirtokosságok a Jászkun Kerületben*. In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária Szolnok, 1998. 185-212.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Redemptusok. Gazdaság és életmód Kiskunfélegyházán a redempció első évszázadában*. Debrecen, 2000.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Jászkunok a XVIII–XIX. században. (Történelmi és néprajzi tanulmányok.)* Debrecen, (2002.)

Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun autonómia*. Szeged, 2005.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Földadta sors. Népélet a Jászkunságban (1745–1848)*. Jászberény, 2012.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Gyárfás István tevékenysége a Jászkun kerület közigazgatásában*. In: A Jászkunság tudósai. 1. kötet Szerk.: Örsi Julianna Szolnok, 2014. 131-144.

Benedek Gyula: *Szolnok megye újjátelepülése a Rákóczi-szabadságharc után. 1709–1730*. Szolnok, 2011.

Blénessy János: *Jászberény életrajza a Kiegyezés utáni évtizedekben*. Jászberény, 1940.

Blénessy János: *Sipos Orbán, a jász király, a Jász Múzeum alapítója (1835–1926)*. Jászberény, 1942.

Bojtos Gábor: *Levelek Kele Józsefnek. Szubjektív merítés a Jász Múzeum első világháborús gyűjteményéből*. In: Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. Szerk.: Bánkiné Molnár Erzsébet Szolnok, 2016. 179-189.

Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 1848–49*. Budapest, 1987.

Bona Gábor: *Kossuth Lajos kapitányai*. Budapest, 1988.

Borovszky Samu (Szerk.): *Gömör-Kishont vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Budapest, (1903.)

Botka János-Papp Izabella: *A Jászság földművelésének leírása 1776-ban. (Molnár Ferenc tanítása a gazdaságról. Adatok a jászkun mezőgazdasági társaságok történetéből.)* In: Zounuk. *A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve.* Szerk.: Botka János Szolnok, 1986. 279-323.

Botka János: *A Jászkunság megváltásának százados ünnepe. (1845. május 20.)* In: Zounuk. *A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve.* Szerk.: Botka János Szolnok, 1989. 341-376.

Botka János: *Jász-Nagykun-Szolnok megye jelképei.* Szolnok, 2000.

Botka János: *Kunok-jászok katonáskodása és ünnepi bandériumai a betelepüléstől a kiegyezés koráig.* Lakitelek, 2000.

Botka János: *Kunok-jászok katonáskodása és bandériumi hagyományai.* In: Zounuk *A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve.* Szolnok, 2010. 9-79.

Diós István (Szerk.) *Magyar Katolikus Lexikon VII. kötet Klacs-lond* Budapest, 2002.

Elek György (Ruzicska Ferenc): *Nagykun kapitányok a 16. századtól 1876-ig.* Kisújszállás, 2012.

Engel Pál: *Archontológia-Prozopográfia.* In: *A történelem segédtudományai.* Szerk.: Bertényi Iván Budapest, 1998. 29-39.

Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főméltóságai. 1526–1848.* Budapest, 1988.

Farkas Kristóf Vince-Pető István: *Zarándokúton a Jászságban.* (Jászfényszaru, 2009.)

Farkas Kristóf Vince: *Adalékok Kiskunfélegyháza jászfényszarusi származású telepeseihez.* In: *Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában. Ünnepi konferenciakötet Selmeczi László 70. születésnapja tiszteletére.* Kiskunfélegyháza, 2013. Szerk.: Mészáros Márta 140-147.

- Fábri Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában*. Budapest, 2009.
- Fejős Barbara: *Az alánok és a kereszténység*. In: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás*. Szerk.: Felföldi Szabolcs, Sinkovics Balázs Budapest, 2001. 36-44.
- Fodor István Ferenc: *Jászfákóhalma története*. Jászberény, 2008.
- Fodor Ferenc: *A Jászság életrajza*. Budapest, 1942. reprint 1991.
- Gacsári Kiss Sándor: *Kiskunhalas-Alsóvárosi római katolikus plébánia története*. Szolnok, (1991.)
- Gergely András: *Magyarország története 1790–1918*. Budapest, 2003.
- Gulyás János: *A Jászság és Dósa. Olvasókönyv*. Jászdózsa, 2001.
- Gyárfás István: *A jász-kúnok története. I. kötet: Az ősidőktől kezdve a magyaroknak Ázsiából kiindulásáig. .... 884-ig Kr. u.* Kecskemét, 1870. reprint Budapest, 1992.
- Gyárfás István: *A jász-kúnok története. II. kötet: Kr. u. 884–1301-ig*. Kecskemét, 1873. reprint Budapest, 1992.
- Gyárfás István: *A jász-kúnok története. III. kötet. 1301–1542-ig*. Szolnok, 1883. reprint Budapest, 1992.
- Gyárfás István: *A jász-kúnok története. IV. kötet. 1542–1686-ig*. Budapest, 1885. reprint Budapest, 1992.
- Györffy György: *A magyarság keleti elemei*. Budapest, 1990.
- Hamann, Brigitte (Szerk.): *Habsburg lexikon*. Budapest, 1990.

H. Balázs Éva-Krász Lilla-Kurucz György: *Hétköznapi élet a Habsburgok korában. (1740–1815)*. Budapest, 2007.

Hegedűs Krisztián: *A kerületi háztól a járásbírósig*. In: „...Körös vizinek napkeleti partján...” Kunszentmárton, a mezőváros. Szerk.: Barna Gábor, Pusztai Gabriella Kunszentmárton, 2008. 80-95.

Héjja Julianna Erika: *Békés megye archontológiája és prozopográfiája*. Gyula, 2009.

Herbert János: *Jászárokszállás nagyközség monografiája*. Karcag, (1927.) reprint Budapest, 1992.

Herendi József: *A Jászkun-Kerületek a függetlenségi harcz alatt 1848– és 1849-ben*. Cegléd, 1901.

Horváth Ferenc: *A csengelei kunok ura és népe*. Bp., 2001.

Horváth, Petrus: *Commentatio de initiis, ac maioribus Jazygum et Cumanorum eorumque constitutionibus*. Pest, 1801.

Horváth Péter: *Értekezés a' kúnoknak, és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotokról*. Pest, 1823. reprint Budapest, 1994.

Illyés Bálint: *„Kedves kis Hazánk...” Kunszentmiklós a redemptiótól a századunkig*. Kunszentmiklós, (1976.)

Katona Tamás (Szerk.) *A tatárjárás emlékezete*. Budapest, 1987.

Kállainé Vereb Mária (Szerk.) *A 250 éve felszentelt kiskunfélegyházi Sarlós Boldogasszony plébániatemplom története. (1743–2011)* Kiskunfélegyháza, 2011.

Kálmán Ödön: *A zsidók letelepülése a Jászságban*. Budapest, 1916.

Kele József: *A Jász-Kunság megváltása*. Budapest, 1903.

Kemény János: *Duna-Tisza közti mezővárosi végrendeletek. 1738–1847*. Kecskemét, 2005.

A kisújszállási Illéssy család életrajza. Kisújszállás, 1907.

Kiss Erika: *Helytörténeti gyűjtemények és tájházak a Jászságban*. Jászberény, 2002.

Kiss Erika: *A Fecske-malom története. 1882–2009*. Jászberény, 2009.

Kiss József: *A Jászkun kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. (1702–1731)* Budapest, 1979.

Kiss József: *A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731–1745*. Budapest, 1992.

Kiss József: *Anton Erhard Martinelli a barokk építészet élvonalában* In: Jászsági Évkönyv 1995 Szerk.: Pethő László Jászberény, 1995. 81-110. p.

Kladiva Imre (Szerk.) *A jászkiséri katolikus egyházközség története*. Jászkisér, 2006.

Kocsis Gyula: *A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI–XVII. században*. Budapest, 2005.

Komáromy András: *Az Illéssy család nemzedékrendje. (Egy címerrajzzal.)* In: Turul A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. Budapest, 1888. IV. évf. VI. kötet Szerk.: Fejérpataky László 145-156. p.

Kristó Gyula: *Magyarország lélekszáma az Árpád-korban*. In: Magyarország történeti demográfiája (896–1995). Millecentenáriumi előadások. Bp., 1997. 35-65.

Kristó Gyula: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, 2003.

Kurucz János: *Kisújszállás két történelmi családja*. Kisújszállás, 1998.

Langó Péter: *A jászok etnogenezise és korai történetük*. In: Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjáról. Szerk.: Langó Péter Jászfényszaru, 2000. 83-106.

Langó Péter: *Kun László kun törvényei*. In: Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére. Szerk.: Bathó Edit, Ujváry Zoltán Jászberény, 2006. 60-77.

Langó Péter: *Régészeti és okleveles adatok a Jászság 10–15. századi településtörténetéhez*. In: Tisicum Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok évkönyve 15. köt. Szolnok, 2006. 77-97.

Lantos Péter: *Jászfényszaru története*. Életírás a redemptiótól a jász kiváltság megszűnéséig. Jászfényszaru, 2003.

Markó László: *A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig. Életrajzi lexikon*. Budapest, 2000.

Mezey Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, 2003.

Mészáros Gyula: *Magyarországi kún nyelvemlékek*. Budapest, 1914.

Molnár András (Szerk.): *Zala megye archontológiája. 1138–2000*. Zalaegerszeg, 2000.

Molnár Ferenc: *Jász-Berény Várassában lévő, Leel Kürthének, vagy Jász-Kürtnek esmérete*. Bécs és Pozsony, 1788.

Molnár Ferenc: *Magyar Kátó*. Bécs, Pozsony, 1789.

Muhoray György: *A makfalvi Dósa nemzetség jászsági ágának válogatott levelezése és fontosabb iratai. 1. kötet 1755–1918*. Szolnok, 2001.

Nagy Szeder István: *Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez*. Kiskunhalas, 1923.

Nyakas Miklós: *A Hajdúkerület kialakulásának néhány problémája*. In: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve III. Szerk.: Nyakas Miklós Hajdúböszörmény, 1977. 31-61.

Nyakas Miklós: *A Hajdúkerület kialakulása* In: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve V. Szerk.: Nyakas Miklós Hajdúböszörmény, 1983. 83-89.

Nyakas Miklós: *A hajdúkerületi székház rövid építéstörténete*. In: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve VI. Szerk.: Nyakas Miklós Hajdúböszörmény, 1987. 111-140.

Örsi Julianna: *A Nagykunság 1848–49-ben*. Karcag, 1998.

Örsi Julianna: *Laczka János élete és kapcsolata nagykunsági környezetével*. In: Laczka János emlékezete. Szerk.: Ridegh István Karcag, 1999.

Örsi Julianna: *Jegyzőgenerációk. A vidéki értelmiség szerepe a mezőváros fejlődésében*. Túrkeve, 2011.

Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825-1848. I-II. kötet* Budapest, 2011.

Pálóczi Horváth András: *Besenyők, kunok, jászok*. Budapest, 1989.

Palugyay Imre: *Jász-Kún Kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása*. Pest, 1854. reprint Budapest, 1993.

Papp Izabella: *A jászkunok és az 1861. évi országgyűlés*. In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária Szolnok, 1997. 189-239.

Papp Izabella: *Sipos Orbán, a „jász király”*. In: A Jász Múzeum évkönyve 1975-2000. Szerk.: Hortiné dr. Bathó Edit, Kiss Erika Jászberény, 2001. 331-351.

Papp Izabella: *Görög kereskedők a Jászkunságban*. Szolnok, 2004.

Papp Izabella: „Volt egy Szentkirályi főkapitánya a jász kun népnek...” *Adatok Szentkirályi Móric és a jászkunok kapcsolatához 1848–49.* In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária Szolnok, 2006. 231-269.

Papp Izabella: „Az egész vármegye Móric bátyja.” *Bogdi Papp Mór 1823–1895.* In: Kunok és jászok 770 éve a Kárpát-medencében. A Jászkunság kutatása 2009. Szerk.: Bartha Júlia Szolnok, 2011. 183-204.

Pintér Ilona: *Adalékok az 1790-es jászkun kerületi tisztújítás történetéhez.* In: Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére. Szerk.: Bathó Edit, Ujváry Zoltán Jászberény, 2006. 85-96.

Radies Kálmán: *Hajdúvárosi, hajdúkerületi autonómia.* In: Jogszabályok – jogszokások. Jászkunság kutatása 2005. Konferencia a Kiskun Múzeumban. Szerk.: Bánkiné Molnár Erzsébet Kiskunfélegyháza, 2005. 81-113.

Rédei István: *Jászok és kunok az 1848/49-es szabadságharcban.* Jászberény, 1989.

Rédei István: *Jászberény műemlékei.* Jászberény, 1992.

Réz Kálmán: *A jász-kúnok privilegialis ládája.* In: A jászberényi Jászmúzeum évkönyve 1938–1943. Szerk.: Komáromy József Budapest, 1943. 288-292.

Rideg István (Szerk.) *Laczka János emlékezete.* Karcag, 1999.

Sáros András: *Jászberény műemlékei.* Jászberény, 2006.

Selmeczi László: *A négyszállási I. számú jász temető.* Budapest, 1992.

Selmeczi László: *A jászok betelepülése a régészeti leletek tükrében.* In: Zúduló sasok. Új honfoglalók –besenyők, kunok, jászok- a középkori Alföldön és a Mezőföldön. Gyula, 1996. 67-80.

Selmeczi László: *A jászok eredete és középkori műveltsége.* Jászberény, 2005.

Selmeczi László: *Kötöny népe Magyarországon*. Karcag, 2011.

Selmeczi László: *Az atyák emlékezeti. A Kaukázustól a Zagyva-Tarna völgyéig. (A magyarországi jászok régészeti leletei és középkori műemlékei.)* Jászberény, 2012.

Seres Péterné: *Jász-Nagykun-Szolnok megye kialakítása*. Szolnok, 1975.

Soós Adorján: *Magyar nemesek a Jászkunság területén*. Pápa, 1935.

Sugárné Konksek Aranka: *Horváth Péter (1756–1829)*. In: *Jászsági Évkönyv 1994*. Szerk.: Pethő László Jászberény, 1994. 185-191

Sugárné Konksek Aranka: *Jász történelmi arcképcsarnok*. Jászberény, 2003.

Sugárné Konksek Aranka: *Jászberény temetői*. Jászberény, 2006.

Szabó József: *A jászberényi muzeumi bizottság által 1876 január 6-án megnyitott múzeumi kiállítás jegyzéke*. (h.n.) 1876.

Szakál Aurél (Szerk.) *Péter család. A nemes kiséri Péter család Kiskunhalason*. Kiskunhalas, 2000.

Szász András: *Boczonádi Szabó József. A szabadságharc vitéz őrnagya, az újraindított Ludovika Akadémia első parancsnoka*. Kiskunfélegyháza, 2014.

Szende László: „... most pogányokkal védelmeztetjük országunkat”. (A kunok és jászok katonai szerepe IV. Béla osztrák politikájában.) In: *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjáról*. Szerk.: Langó Péter Jászfényszaru, 2000. 111-129.

Szikszai Mihály: *Jász-Nagykun-Szolnok megye közlekedéstörténete*. Szolnok, 2005.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái. VIII. köt. Löbl-Minnich* Budapest, 1902. reprint Budapest, 1980–1981.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái. IX. köt. Mircse-Oszvaldt* Budapest, 1903. reprint Budapest, 1980–1981.

Szüülőföldünk a Jászság. Helytörténeti olvasókönyv. Szerk.: Bathó Edit, Papp Izabella Jászberény, 2011.

Szűcs Mihály: *Szűcs Mihály életleirása és több utazásai és kalandjainak gyűjteménye.* Jászberény, 1892. reprint Jászfényszaru, 1996.

Tálas István: *Kiskunság.* Budapest, 1977.

Tóth János: *A Jászkunság helyzete a 18. sz. végén. (Bedekovich Lőrinc kéziratosa könyve.)* Jászberény, 1976.

Tóth Péter: *Tanulmányok a magyarországi jászok és a Jászság középkori történetéről.* Budapest, 2013.

Töröcsik István: *A négyszállási I. számú jász temető problematikája.* In: *Jászsági Évkönyv* 2015. Szerk.: Pethő László Jászberény, 2015. 77-81.

Urbán Miklósné: *Nevezetes épületek, szobrok, emléktáblák, emlékművek, egyéb építmények Kiskunfélegyházán.* Kiskunfélegyháza, 2005.

Varga Sándor Frigyes: *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területének története 1876-ig.* In: *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene.* Szerk.: Scheftsik György Pécs, 1935. 42-134.

Vándorfy János: *Jász-Apáthi város egyházának múltja és jelene.* Eger, 1895. reprint Jászapáti, 1995.

Vásáry István: *A régi Belső-Ázsia története.* Budapest, 2003.

W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája.* Kolozsvár, 2010.

Zádorné Zsoldos Mária (Szerk.) *Millenniumi emlékkönyv: Válogatás Jász-Nagykun-Szolnok megye írásos emlékeiből*. Szolnok, 2000.

11.8. Folyóiratok

***: *A' Jász, Nagy és Kis Kún Kerületeknek földleirati (geographiai) ismérete*. In: Tudományos Gyűjtemény 1838. XX. évf. 9. sz. Pest 54-99.

név nélkül: *Jász - krónika*. In: Lehel-kürt Vegyes tartalmú hetilap 1876. május 28. IX. évf. 22. sz. Jászberény 1-2.

név és cím nélkül: Magyar Hirlap 1852. június 24. 800. sz. 3769-3770. p.

Bagi Gábor: *Ferencz József császár 1852-ben Jászberényben*. In: Redemptio XV. évf. 4. sz. 2008. augusztus Jászberény 4-5.

Bartsik Márton: *Jász-Berény Várossának esmértetése*. In: Tudományos Gyűjtemény. XI. évf. 1827. IV. kötet Pest, 1827. 31-44.

Bathó Edit: *Jász-, nagykun-, kiskunkapitány és jászkun főkapitány választás az újkorban*. In: Redemptio XX. évf. 3. sz. 2013. június Jászberény 22-23.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *Így utazott József nádor*. In: Honismeret XIX. évf. 5. sz. 1991. Budapest 65-69.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *A Jászkun Kerület közigazgatása, társadalma, életmódja*. In: Honismeret XXX. évf. 1. sz. 2002. február Budapest 58-63.

Bánkiné Molnár Erzsébet: *A kun és jászkun identitás a Kiskunságban*. In: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata 2015. CXXXVI. évf. 2. sz. 255-280.

Faragó László: *Újabb emléktáblák*. In: Berényi Kármentő XII. évf. 1. sz. 2005. szeptember 15. p.

Fekete János: *A megyeháza*. In: Félégyházi Közlöny III. évf. 16. sz. 1994. augusztus 12. 6. p.

Illéssy János: *A Jászkun Kerületek visszaállítása 1745-ben*. In: Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye. XXXIV. évf. Budapest, 1900. 247-249.

Illéssy János: *A Jász-Kunság eladása a Német Lovagrendnek. I. rész*. In: Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye. XXXIX. évf. Budapest, 1905. 22-39.

Jász-Nagykun-Szolnok megye hivatalos közleményei. 1876. 1. sz.

Komáromy András: *Az Illéssy család nemzedékrendje*. In: Turul A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye 1888. 145-156.

Körei-Nagy Katalin: *Beiktatták az új nagykunkapitányt*. In: Redemptio XXII. évf. 3. sz. 2015. június Jászberény 22-23.

Mezősi Károly: *A Jászkunság gazdasági élete a XVIII. század végén*. Magyar gazdák szemléje. XXXIX. évf. 1934. 2. sz. Budapest, 62-74.

Papp Izabella: *Egy jászkun főkapitány sírjánál... még egyszer Szentkirályi Móricról*. In: Redemptio XVI. évf. 5. sz. 2009. október Jászberény 6-7.

Rigó Ferenc: *Az 1790-es jászjákóhalmi búcsú verses krónikája*. In: Jákóhalmi Szabad Jász Polgár. II. évf. 1997. 2. sz. 2-3.p.

Varró Sándor-Hajdu Lajos: *Két Illéssy*. In: Vasárnapi Ujság XVI. évf. 41. sz. Pest 557-559.

11.9. Zeneművek

Müller József: *Négy magyar hadi induló*. Pest, 1848.

Palotási (!) János: *Koronázási magyar*. Pest, 1867.

Palotási (!) János: *Válogatott magyar zeneszerzeményei. I. kötet* Pest, 1869.

Palotási (!) János: *Válogatott magyar zeneszerzeményei. II. kötet* Pest, 1870.

11.10. Internetes hivatkozások

<http://www.kiskundorozsma.hu/site/index.php/helytortenet/item/90-dorozsma-az-allamszocializmus-alatt> letöltés ideje: 2016. február 24.

<http://mult-kor.hu/lenyugozo-tatarjaraskori-leletekre-bukkantak-20160401> letöltés ideje: 2016. június 7.

<http://www.jaszkapitanyoknyomaban.hu/site/index.php?f=31&p=11> letöltés ideje: 2016. június 15.

<http://illessy.baptistaoktatas.hu/nevadonk> letöltés ideje: 2016. június 15.

http://jaszmuzeum.hu/sites/default/files/jaszkun_kapitanyok_tanacs_a_protokoll_szabalyzata.pdf letöltés ideje: 2016. június 24.

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Cegl%C3%A9d%E2%80%93Szeged-vas%C3%BAtvonal> letöltés ideje: 2016. július 22.

<http://48asdalok.btk.mta.hu/peldatar/indulok> letöltés ideje: 2016. július 22.

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8993> letöltés ideje: 2016. július 25.

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5296> letöltés ideje: 2016. július 27.

http://mnl.gov.hu/mnl/jnszml/hirek/marciusi_honap_dokumentuma_1 letöltés ideje: 2016. július 27.

<http://mnm.hu/hu/cikk/vaskorona-rend-200-evforduloja> letöltés ideje: 2016. július 27.

<http://prosopography.modhist.ox.ac.uk/images/01%20Verboven%20pdf.pdf> letöltés ideje: 2016. július 27.

<http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4899> letöltés ideje: 2016. augusztus 17.

<http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5448> letöltés ideje: 2016. augusztus 18.

<http://docplayer.hu/2970438-Kunszentmiklos-rovid-tortenete-a-kezetektol-a-21-szazad-elejeig.html> letöltés ideje: 2016. augusztus 18.

<http://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5484> letöltés ideje: 2016. augusztus 24.

<http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-131-illesy-fele-csaladtorteneti-adatbazis/informacio> letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

http://www.honvedelem.hu/szervezet/mh_64_boconadi letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

<http://csaladfa.atrade.hu/individual.php?pid=1190&ged=kissgab.ged&tab=0> letöltés ideje: 2016. augusztus 25.

<https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=2430> letöltés ideje: 2016. október 28.

11.11. A dokumentumok őrzési helyei

Jász Múzeum, Jászberény

Damjanich János Múzeum Könyvtára, Szolnok

Győrffy István Nagykun Múzeum, Karcag

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (MNL BKML), Kiskunfélegyházi
részleg

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (MNL BKML), Kiskunhalasi
részleg

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (MNL JNSZML),
Szolnok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas

XII. Mellékletek

12.1. Mellékletek jegyzéke

- (1. számú melléklet) Idősebb Bedekovich Lőrinc Jászkun Kerületi földmérő verse a Jászkun Kerület településeiről és pusztáiról 1786-ból
- (2. számú melléklet) Herpay Mihály kiskun kapitány esküje 1754-ben
- (3. számú melléklet) Kálmán Sándor jászkun alkapitányi kinevezése 1844. december 28
- (4. számú melléklet) A Jászkun Kerület gyűlései
- (5. számú melléklet) Rigó Ferenc jászjákóhalmi plébános verse Az 1790-es jászjákóhalmi búcsú verses krónikája (részlet)
- (6. számú melléklet) Hymnusz A' jászok 's kúnok' százados ünnepére.
- (7. számú melléklet) Szluha Imre nádori főkapitány beszéde József nádor búcsúztatásakor 1845. május 21-én.
- (8. számú melléklet) A Jászkun Kerület tisztviselőinek és hozzátartozóinak sír feliratai
- (9. számú melléklet) Már András kiskun kapitány verse a kiskunfélegyházi toronysisak időkapuszulájában 1803-ból
- (10. számú melléklet) Molnár Ferenc verse 1779-ből
- (11. számú melléklet) Horváth Péter jászkun alkapitány előfizetőket gyűjt könyvéhez 1823. augusztus 10.
- (12. számú melléklet) Kossuth Lajos Illéssy (III.) Jánost nevezi ki a Jászkun Kerület kormánybiztosává 1849. február 5.
- (13. számú melléklet) A Jászkun Kerület tisztviselői kara 1845-ben
- (14. számú melléklet) Bolyó János: kunszentmiklósi Kun Liszta 1798-99-ben
- (15. számú melléklet) Sipos Orbán jászkun alkapitány búcsúlevele a Jászkun Kerület tiszt karának nevében a kerületek tisztviselőihez 1876. szeptember 3
- (16. számú melléklet) Modern hagyományörzés

(1. számú melléklet)

Idősebb Bedekovich Lőrinc Jászkun Kerületi földmérő verse a Jászkun Kerület településeiről és pusztáiról 1786-ból⁹⁷³

251.

Hungarica Carmina super
Possessoriiis Districtuum Ja-
sygum, et Cumanorum singuli
Loci, singulo Distico expressis
dd^o 10te Maji 786.

Az Nemes Jász, 's két Kun,
gyönyörű Megye kit Lehel, és Kun
Tett szabadá Mérgest
birja Pákával ékest.

Boldogháza Berényt, 's Négy Szál-
lás fogta középszint,
Tart ide Nyir bokros,
fél Bene, Mizse, Lajos.

Fél Kerekegyházát, Szent
Andrást, Agó határját
Jász Árokszállás szánt,
vett, aratt, kapál, 's áss.

Búzát Apáthi vetett, Heves
Ivány árpát eresztett,

Forr

252.

Forr Barmában a' vér,
mellyre nevelte Kocsér.
Ójja Ladányt töltés, Veteményét
rontya sok öntés,

Fél Pálos Barmát
Fél Bene tartya Juhát.
Alsó Szent György is Zagyváján
úsz is, halász is,

Fél Kara, Kiss Szállás
Boldogházába nyúlász.
Harmada Négy Szállást, Jász
Jákóhalma Kaszállást

Egy, fél Szent Lászlón
teszen, arattat azon.
Fén szaru Kárvallást, lát sok
víz, gaz, 's homok állást,

---

⁹⁷³ Kiskun Múzeum, Adattár 59.6.1. A vers lejegyzésekor a kiskunfélegyházi kézirat eredeti oldalszámozását vettem figyelembe.

Dinnye néki Kintset,
's fél Kara lennye tehet.
Őnti Kiss-Ért vízár, Pálosban
sok homok áll, 's jár,

Szép

253.

Szép Úrút itt eleget,
Pontyokat ott ehetett.
Dósa Berekkal el él, az Tarna
ha őnt oda, nem fél,
Szent László egy hatodán
meg nyeri Barma nyáján.
Felső Szent György is Zagyvát
iszik, olykor átt úsz is
Szent László egy hatodán
Nyert java lett a' Bikán.
Végre Mihály-telkén Zagyvával
a' Tarna le menvén,
Szent László egy hatodán
Úll homok allya hátán.

***

Kardszagi Pusztákban, Szent
Miklós vég határjában,
Asszony 's ködszállás,
Bótsa, 's Magyarka tavas.
Kiss

254.

Kiss Újj Szállással, Kis, és Tóth
Turgon az árja,
Csorbán egy Negyedét
Marialakka vetett.
Túrkeve Móriczal meg kiss
Kaba Pohamarával,
Egy Negyede Csorbát
többnyire szánt, vett, aratt,
Kúnhegyes az Mirhót, noha sok-
szor ohajtya, mint egy jót,
Most keves egy Kalbász,
hol vetett, ott tsónakász.
Szent Mártony Helység Mester-
Szállási kővérség
Szántatik, és egy fél
Csorba barommal el él.
Kún Madaras szélről termést
Fábiánka középrül,

Kápolnás réttyén
fel kele Kaba széttyén.
255.

***

Vég Halas tájja, kies homokos
noha, de vele Fűzes,
    És Bodoglár, Feirtó,
    Balota, Zana, Tajó.
Félegyháza Csólyost 's fél
Kiss Szállása Galambost,
    Birja Ferentz-Szállást,
    birka Juhának ivást.
Szent Miklós Szék mázt, Bábont
hatodrészt Kerekegyházt,
    'S fél Bószört, Szankot,
    Orgoványába rakott.
Bába homoknak Urát, Kún
Atokháza Dorosmát,
    Szenvedi, mert pihenés,
    Szált homokának Ülés.
Kún Szabad Szálláshoz Jakab-
Szállás, 's Bószört Urához
    Tart

256.

Tart kettője fele,
Fél Kis-Balázsvál ide.
Tartya Fülöp Szállást Kerek-
egyház, és Jakabb Szállás,
    's Kiss Balázsa teje,
    harmada része fele.
Laczházi Kátón, Jakabházán
a' Duna lompol,
    Móriczban is el hat,
    hogy ha Csókásba kikap.
Majsa homokja terül, Jakab-
Szállás egy negyedén szül,
    Szép kenyeret, barmot
    Agasegyháza, Kígyós.

Per Laurentium Bedekovits II.
Distuum. Jazygum, et Cumanorum
Juratum Ord Geometram.

(2. számú melléklet)

Herpay Mihály kiskun kapitány esküje 1754-ben⁹⁷⁴

En Herpai Mihály Eskűszöm az egy élő Istenre, B. Szűz Máriára, és minden Szentekre, hogy előttem törvénykezőknek, minden Személy válogatás nélkül, nem tekintvén Szeretetett, gyűlölséget, adományt, félelmet, és más effélét, tehetségem Szerént, a' mint az Ur Isten tudnóm adta, igasságot tészek, N. Districtussokk Titkait Ki nem jelentem az én Hivatalomban, és abbul Származó dolgokban hiven el járok. Isten engem Ugy Segélyen, Szűz Maria, és Istennek minden Szentei.

(3. számú melléklet)

Kálmán Sándor jászkun alkapitányi kinevezése 1844. december 28.⁹⁷⁵

Mi Jósef, Császári, Magyar és Cseh Országi

Királyi Örökös Herczeg, Austriai Fő Herczeg, Arany Gyapja Vitéz, Szent István Apostoli Király Jeles Rendének Nagykeresztese, Magyar Ország Nádor Ispánja, Jászok és Kunok Grófja és Bírója, Császári Királyi Tábournagy, két Huszár Ezred Tulajdonosa; Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült Vármegyék Örökös és Valóságos Fő Ispánja, a' Magyar Királyi Helytartó Tanács és a' Hétszemélyes Tábla Elnöke, 's Magyar Ország Királyi Helytartója,- emlékezetül adjuk jelen Levelünk által mindenkinek, kit illet, hogy tekintvén vitézlő Kálmán Sándor, Jász Kun Kerületi tisztii főÜgyész 'jeles tulajdonit, mint szinte azon kerületeket két Országgyűlésen a' benne helyezettett közbizodalomnak megfelelőleg képviselvén,- hosszas hivataloskodása alatt a' Kerületeknek ernyedetlen buzgósággal 's hívséggel tett, - 's ez által szerzett érdemeit méltányos figyelembe vévén, említett Kálmán Sándort, különben is törvénytudó, igazság szerető 's az ügyek vitelében gyakorlati képzettséggel bíró férfiút, nádori, és egyszersmind Jász-Kún Grófi és Bírói hatalmunknál fogva, néhai vitézlett Eördögh Jósef helyébe Jász Kún Kerületi Nádori Al-Kapitányunkká kineveztük 's rendeltük légyen, a' minthogy ki is nevezzük 's rendeljük, olly módon, hogy ő rendesen az említett kerületek kebelében, s nevezetesen ezeknek Székvárosában Jász-Berényben tartózkodván, minden törvénykezőnek, - az ügyek 's perek minőségére, 'az eljárás rendszerére figyelve, és megtartván a' jog szerint megtartandókat, a' hazai törvényeknek, 's Elöttünk tett ünnepéles

⁹⁷⁴ MNL JNSZML JKK prot. 1754. 553. o

⁹⁷⁵ Zádorné Zsoldos Mária, 2000. 128-129. Kálmán család iratai 1844. 54. sz.

esküjének értelmében félretétven minden előszeretettel, kedvezést s gyűlölséget, ISTEN 's ember előtt kedves igazságot szolgáltatasson; az egész Kerületeket, mint szinte egyeseket illetőleg, a' közadó, 's egyéb terhek lerovására nézve helyes 's igazságos arányt kidolgozni; végre a' rendezési czikkeket, 's ugyan mindazokat, mellyek királyi jóváhagyással ellátva, mind azokat is,- mellyek időnként az Ország Nádor Ispánjai, 's általunk is az érintett kerületek eleibe szabva vannak, vagy szabandók lesznek, megtartatni, 's ezekhez képest a' Felsőbbség iránt tartozó hódolat 's engedelmesség mellett eljárni tartozzék; fenmaradván a' törvénykezőknek magány 's bűnpereikben Hozzánk, mint törvényes és kiváltságos bírájukhoz a birtokon belöli, vagy kívüli feljebb hivatkozás. Minél fogva mindenkinek nevezetesen pedig említett Jász Kún Kerületek lakosainak, ezennel tudtul adandónak láttuk; mi szerint Általunk, mint előadatott, Nádori alkapitánynak kinevezett Vitézlő Kálmán Sándort, illyennek elismerjék, 's ügyeiket eleibe vinni, ítélő széke előtt megjeleni, mint szinte hatóságához 's köréhez tartozó egyéb tárgyakban is, igazság 's elégtétel kiszolgáltatásáért annak rende szerint eleibe járulni tartozzanak. Költ a Budai Királyi Várban, Karácson hava huszonnyolczadik napján, Urunk ezer nyolc száz negyven negyedek esztendejében.

Josef Nádor Ispány

PH

Stoffer Józseph

(4. számú melléklet)

A Jászkun Kerület gyűlései

A Jászkun Kerület gyűlései 1776-ban⁹⁷⁶:

január 5. kisgyűlés Jászfényszaru

január 24-29. nagygyűlés Jászberény

február 23-26. nagygyűlés Jászberény

március 1-2. 5. 7. kisgyűlés Kiskun Kerület

április 15-16. nagygyűlés Jászberény

május 20-21. kisgyűlés Kiskunfélegyháza

június 17. nagygyűlés Jászberény

július 5. kisgyűlés Jászberény

---

⁹⁷⁶ MNL JNSZML JKK prot. 1776.

augusztus 6. kisgyűlés Jászberény
augusztus 9. kisgyűlés Jászapáti
augusztus 11. kisgyűlés Túrkeve
augusztus 15. kisgyűlés Kiskunság
szeptember 28. kisgyűlés Jászfényszaru
október 10-12. nagygyűlés Jászberény
november 6-7. nagygyűlés Jászberény
november 13-15. nagygyűlés Jászberény
november 18. kisgyűlés Kiskunfélegyháza
december: nincs ülés

A Jászkun Kerület gyűlései 1799-ben⁹⁷⁷:

január 17-18. kisgyűlés Jászberény
február 13-.,et subseguis”⁹⁷⁸ nagygyűlés Jászberény
március 4-5. nagygyűlés (Jászberény)
április 13. 16-18. kisgyűlés Jászberény
május 6. kisgyűlés Jászberény
május 16-18. nagygyűlés Jászberény
május 31-június 1. kisgyűlés Jászberény
július 1-2. kisgyűlés Kiskunfélegyháza
augusztus 7-10. nagygyűlés Jászberény
szeptember 13-14. különös gyűlés Jászberény
október 18-19. kisgyűlés Jászberény
november 5-8. nagygyűlés Jászberény
november 13. kisgyűlés Jászberény
december 14. kisgyűlés Kunszentmárton

A Jászkun Kerület gyűlései 1824-ben⁹⁷⁹:

---

⁹⁷⁷ MNL JNSZML JKK prot. 1799.

⁹⁷⁸ A bejegyzés arra utal, hogy a nagygyűlés több napos volt.

⁹⁷⁹ MNL JNSZML JKK prot. 1824.

január 17. kisgyűlés Jászberény
január 26-tól több napos nagygyűlés Jászberény
február 14. kisgyűlés Jászberény
március 13. különös gyűlés Jászberény
március 29. kisgyűlés Jászberény
április 24. kisgyűlés Jászberény
május 10-12. nagygyűlés Jászberény
május 22. kisgyűlés Jászberény
május 28. kisgyűlés Jászberény
június 22. kisgyűlés Jászberény
július 19. kisgyűlés Jászberény
augusztus 3-5. nagygyűlés Jászberény
augusztus 23. kisgyűlés Jászberény
szeptember 10. kisgyűlés Jászberény
szeptember 18. kisgyűlés Jászberény
október 15. kisgyűlés Jászberény
november 8-9. nagygyűlés Jászberény
november 27. kisgyűlés Jászberény
december 23. kisgyűlés Jászberény

A Jászkun Kerület gyűlései 1839-ben⁹⁸⁰

január 5. kisgyűlés Jászberény
január 12. kisgyűlés Kiskunfélegyháza
január 26. kisgyűlés Jászberény
február 1. kisgyűlés Jászberény
február 5-6. kisgyűlés Jászberény
február 25-28. nagygyűlés Jászberény
március 14. kisgyűlés Jászberény
március 21-22. nagygyűlés Jászberény

---

⁹⁸⁰ MNL JNSZML JKK prot. 1839.

március 30. kisgyűlés Jászberény
április 8. kisgyűlés Jászberény
április 17-18. nagygyűlés Jászberény
április 22. kisgyűlés Jászberény
április 29. nagygyűlés Jászberény
május 16. kisgyűlés Jászberény
május 24. kisgyűlés Kiskunfélegyháza
június 6. kisgyűlés Jászberény
június 20-21. nagygyűlés Jászberény
július 12. kisgyűlés Jászberény
július 15. kisgyűlés Jászberény
július 16. kisgyűlés Jászberény
július 26. kisgyűlés Jászberény
augusztus 1. kisgyűlés (Jászberény)⁹⁸¹
augusztus 5. kisgyűlés Jászberény
augusztus 10. kisgyűlés Kiskunfélegyháza
augusztus 19. kisgyűlés Jászberény
szeptember 4-(5.)⁹⁸² kisgyűlés Jászberény
szeptember 23. nagygyűlés Jászberény
szeptember 30. kisgyűlés Jászberény
október 23-24. kisgyűlés Jászberény
november 18-21. nagygyűlés Jászberény
december 19. kisgyűlés Jászberény

A Jászkun Kerület közgyűlései 1868-ban⁹⁸³

1868. január 15-18. közgyűlés Jászberény
1868. április 20-23. közgyűlés Jászberény
1868. szeptember 28-30. közgyűlés Jászberény

---

⁹⁸¹ A jegyzőkönyvben ismeretlen ok miatt nem történt egyértelmű utalás a helyszínre, csak sejthető, hogy a kerületek székvárosában volt.

⁹⁸² A jegyzőkönyvben csak szeptember 4-re van egyértelmű utalás, de a bejegyzésekből kiderül, hogy másnap is folytatódott a tanácskozás.

⁹⁸³ MNL JNSZML JKK. prot 1868.

1868. december 21-23. közgyűlés Kiskunfélegyháza

A Jászkun Kerület közgyűlései 1874-ben⁹⁸⁴

1874. január 7. közgyűlés (Jászberény)

1874. február 13. rendkívüli bizottsági közgyűlés (Jászberény)

1874. május 11-12. bizottsági közgyűlés (Jászberény)

1874. május 19-20., 22. közgyűlés (Jászberény)

1874. augusztus 31 és következő napokon rendkívüli bizottsági közgyűlés (Jászberény)

1874. október 12 és következő napokon bizottsági közgyűlés (Jászberény)

1874. december 22. rendkívüli bizottsági közgyűlés Jászberény

(5. számú melléklet)

Rigó Ferenc jászjákóhalmi plébános verse Az 1790-es jászjákóhalmi búcsú verses krónikája (részlet)⁹⁸⁵

„A köszöntő mondást alig végezhatték,
Petthes András úrnak, feleletét vették,
hogy ebből Ciceró szól eztet úgy vélték,
szavát körülállók, dicsérték, s becsülték.

Azonban sok kocsik pompásan érkeztek,
szomszéd helységekből, főbb rendűek gyűltek
jákóhalmi pástra, hol szépen készültek,
mindenek be felé rendibe szerkéztek.

Nemes Petthes András, volt banda vezére,
ez nagy Teréziának vala testőrzője,
melyért van közöttünk holtáig nagy becse,
de holta után is fentmarad szép neve.

---

⁹⁸⁴ MNL JNSZML JKK. prot 1874.

⁹⁸⁵ Rigó Ferenc, 1997. 2-3.

Most nemes jázságnak ő a kapitánya,
e név alatt jásznak igaz atyja,
úgy szereti őket értök vérét ontja
viszontag ő neki, jász is úgy hálálja.

Egek tartásatok meg ezt az urat közöttünk,
hogy igaz szívéből vigasztalást vegyünk,
bölc kormányzása alatt megpihenjünk,
minden napjainkban békességben éljünk.

A nemes bandának vitéz kapitánya,
volt Makó Lőrincz úr, kinek tudománya,
nemesi virtusa, sok bölc találmánya,
jeleskedik assessor hivatála.

Skadronos kapitány volt az édes atyja,
burkus vérben forgott ennek is a kardja,
Atillát vagy lehelt mutat ábrázatja,
jász-nemzetünk öt oszlopának tartja.”

Rigó Ferenc jászjákóhalmi plébános 1790. kisasszony hó 14.

(6. számú melléklet)

Hymnus

A' jászok 's kúnok'
százados ünnepére.

Nota: Bemegyek szent templomdba.

Isten! áldd meg nemzetünket,
Isten! áldd meg a' Királyt,
Béke közt tarts meg bennünket,

Távoztasd a' bel-viszályt:
Szeretet fűzzön egymáshoz;
Hűség kössön a' Hazához.
Szent hit láncza Egyházunkhoz,
Hódolat Királyunkhoz.

Nagy Isten! add: hogy Apáink'
Százados birtokában
Áldhassanak unokáink
Sok száz év' lefolytában;
Őseinknek szabadságát,
Jogainknak igazságát
Hirdesse törvény' szent szava,
Védje a' király 's Haza.

És ki hosszas ötven évbe'
Szeliden kormányozott,
Kit övéinek körébe
Százados ünnep hozott,
Ki atyáskodva ügyel ránk:
József, Nádorunk 's Főbiránk'
Élten lengjen áldás 's béke,
Légyen áldott emléke!!

E. F.⁹⁸⁶

(7. számú melléklet)

Szluha Imre nádori főkapitány beszéde József nádor búcsúztatásakor 1845. május 21-én.

Fenséges császári királyi örökös főherceg, országunk szeretett nádora, a' mi
legkegyelmesebb grófunk és főbiránk!

---

⁹⁸⁶ Örömmünnep. 1845. 29-30. p. JKK prot. 1845. 1168. MNL JNSZML A közgyűlési jegyzőkönyvben a költemény végén nem található meg az E.F. monogram. Sugárné Koncsek Aranka Jászberény egyik elismert helytörténeti kutatójának határozott állítása szerint Kiss András jászberényi gimnáziumi tanár írta a Hymnuszt.

Örömkönnycseppek tündöklöttek a' jó és békés jászkún polgároknak szemeikben, midőn látták és tapasztalták imádvá szeretett félszázados grófjuk- és főbirájuknak közibök lett szerencsés megérkezését, melly hasonlithatatlan atyai magos kegyelmet még a' késő unokák is hálás érzéssel és tisztelettel adják által utódjaiknak örök emlékül.

Most, midőn az elválásnak órája ütött, bánatkönnyek áztatják az őszinte jászkún arcokat, hogy a' közjó és szerette kis hazánk boldogsága előmozdításában becsülettel és a' magyar nemzet hálás közelismerésével megöszült nemcsak félszázados grófjától és főbirájától, de valódi édes atyjától kell megválni.

De enyhíti fájdalmunkat annak tudata és azon benső meggyőződésünk, hogy a' távollétben is, az eddig tapasztalt kegyelmeinél fogva, fenségedben urunkat és édes atyánkat tiszteljük és találандjuk fel.

Vezérelje tehát császári királyi főherczegségedet, valamint ide jöttében, ugy visszamentében is a' békesség angyala szerencsésen elrendeltetése helyére, hová fohászaink kísérendik, legmélyebb alázattal azért esdekelvén egyszersmind, hogy a' jászkún polgárokat, azon igaz hiveit és engedelmes fiait, kik fenségedért mindenkor készek vérökkel és életökkel áldozni, továbbá is édes atyai kegyelmeivel boldogítsa és hathatós pártfogással gyámolítsa.⁹⁸⁷

(8. számú melléklet)

A Jászkun Kerület tisztviselőinek és hozzátartozóinak sír feliratai

Kerekgedei Makó Lőrinc síremléke Jászapáti, 1807:

TEKÉNTETES NEMES
KEREK-GEDEI MAKÓ LÖRINTZ
UR A NEMES JÁSZ ÉS KUN ME

---

⁹⁸⁷ Örömmünnep. 1845. 64. p.

GYÉKNEK NÁDOR ÍSPÁNYI ALL
KAPITÁNNYA NEMES HEVES
ÉS KÜLSŐSZOLNOK TÖRVÉNY
ESEN EGYESÜLT VÁRMEGYÉK
TÁBLA BIRÁJA ÉLTÉNEK 60^{DIK}
ESZTENDÖBEN SZ: MIHÁLY
HAVÁNAK 20^{DIK} NAPJÁN 1807^{DIK}
ESZTENDÖBEN. ÉS ÉLETÉN
TÚL LÉVŐ BOLDOGSÁG
BAN KÖLTÖZÖTT.

A síremlék hátuljának felirata:

KECSKEMÉTI PETHES ANTALNÉ
SZÜLETETT
KEREGEDEI MAKÓ
ERZSÉBET
1860-1939
ÉS KIS LÁNYA
IRMUSKA

Illéssy István síremlékének felirata Kisújszállás, 1776:

ILLÉSSY ISTVÁN
1710-1776.
NAGY KUNOK KAPITÁNYA
FELS. MÁRIA THERÉZIA KIRÁLYNÉ
ARANY LÁNCZOS VITÉZE
NEJE
KISVÁRDAY PAP ERZSÉBETH

1718-1758.

Illéssy (I.) János síremlékének felirata Kisújszállás, 1802:

ILLÉSSY JÁNOS
1735-1802.
NAGY KUNOK KAPITÁNYA
ARANYKULCSOS KAMARÁS
COADJUTOR CURATOR
ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVET.
NEJE
SZELES ZSUZSANNA
1738-1787.

Illéssy (II.) János síremlékének felirata Kisújszállás, 1828:

ITT NYUGOSZNAK HAMVAI:
NÉHAÍ TTS. NS. NZTES. és VZLŐ.
ILLÉSSY JÁNOS ÚRNAK.
KI MINT KERÜLETI KAPITÁNY
22. ÉVEKIG SZERETETTEL KORMÁNYOZTA
E NAGY KUN MEGYÉT.
Mehalt 1828. Januar 6^{ÁN}
életének 64^{dik} évében.
SZOMORUAN GYÁSZOLJÁK
ÖZVEGYE 4 GYERMEKEYEL.
S AZ ÖSSZES KUN NEMZET .

Illéssy (II.) Jánosné Magyar Erzsébet síremlékének felirata Kisújszállás, 1855:

Itt nyugsznak hamvai
NÉHAÏ ÖZVEGY ILLÉSSYNÉ
SZÜLETETT
MAGYAR ERZSÉBET
ASSZONNYNAK.

Ki nem csak szülte 4. gyermekeinek

UGYMINT
JÁNOS LÁSZLÓ
ERSÉBET és SÁNDORNAK

Édes Annyok s ezek után leve
4 onokáknak édes nagy Annyok
de az egész népnek valódi édes
Annya volt.

MEGHALT 1855 MAJUS 16^{án}

ÉLETÉNEK 86^{ik} ÉVÉBEN.

Illéssy (III.) János síremlékének felirata Kisújszállás, 1867:

ILLÉSSY JÁNOS

1792-1867.

HITES ÜGYVÉD

NAGY KUNOK KAPITÁNYJA

ARANY SARKANTYÚS VITÉZ

13. V.MEGYE TÁBLABIRÁJA

ÖT ORSZÁGGYÜLÉSEN KÉPVISELŐ

1848^{BAN} KORMÁNYBIZTOS

1849^{BEN} SEPTEMBER

10 ÉVRE ELITÉLT POLITIKAI VÉRTANÚ.

Kármán Pál kiskun kapitány síremlékének felirata Kiskunhalas, 1829.⁹⁸⁸

Itt nyugszik

Néhai Tekintetes KÁRMÁN PÁL UR
ki több diszes hivatalai után véletlen Haláláig
ezen Nemes kis kun Megyének KAPITÁNYA

T. N. Bács Vármegye TÁBLA BIRÁJA

T. N. T. alsó Baranyai és Bácsi Egyházi

vidék CURATORA- Tettes Ns PÉTER

KRISZTINA Asszony Felejthetetlen Férj

je – Minden Jók Barátja , Tudós, Munkás,

Férj fiu, - Bölcs Kormányzó,- Lelkes Haza

fi, -és buzgó keresztén volt

Született az 1767^k Eszt: Január 30^{kánn}

Meg halt az 1829^k Eszt: april 17^{kénn}

Becses életének 63^{dik} Esztendejében.

Á mi benne halandó volt

im itt fedí ez a sirbólt.

Lelke a ditsó pálya bért.

El venn: a Egekbe tért.

Érdemeit vivta szét.

Örök emlékeit hagyta itt.

Hült porok Isten veletek.

Békével szenderegjetek.

Péter Zsigmond kiskun kapitány síremlékének felirata Kiskunhalas, 1864.⁹⁸⁹

Néhai

Tekintetes

PÉTER ZSIGMOND ÚR

Ezen Kis Kun kerületnek

27 évig szolgált köz tiszt

---

⁹⁸⁸ Szakál Aurél, 2000. 103.

⁹⁸⁹ Szakál Aurél, 2000. 104.

viselője.
Az utolsó 7 évek
ben pedig kapitánya.
Gyengéd férj jó szívű atyafi
Hazájának leghivebb fia
másokon tehetsége erejé
ig segíteni legkészebb fele
barát.
A 79 évekig terjed hosszú életét
együtt járó sok féle terhek
alatt leroskadva a végzet
örök álmát
Már előbb ide költözött édes szülei kedves leánya és
FERENCZ testvére elnémult társa
ságában ezen setét sirboltnak
mély csendjében óhajtotta átaludni
Sz: 1786. MH: 1864. EMELTE BAKY KRISZTINA

Sipos Orbán jászkun alkapitány és feleségének sírfelirata Jászberény, 1926:

ITT NYUGSZIK
MOLL MÁRIA
SIPOS ORBÁNNÉ
SZÜL. 1845 JUN. 20.
MEGH. 1903 DECZ. 16.
ÁLDÁS PORAIRA
SIPOS ORBÁN
1835-1926

Bartsik Márton jász kapitány feleségének sírfelirata Jászberény, 1867:

PIRKLER ALOIZÁNAK
GYÁSZOS EMLÉKÉRE EMELÉ
KESERGŐ FÉRJE
BARTSIK MÁRTON
NYUGALMAZOTT
JÁSZ KERÜLETI KAPITÁNY
KINEK SZERETETT KARJAIBÓL
ÉS MÉLY FÁJDALMÁRA

35. ÉVI BOLDOG HÁZASSÁG UTÁN
A KÉRLELHETETLEN HALÁL
ÉLETÉNEK 55^{IK} ÉVÉBEN
ELRAGADOTT
MÁRCIUS 28^{ÁN} 1867.
ÁLDÁS HAMVAIRA!

Bartsik Márton jász kapitány sírfelirata Jászberény, 1892:

BARTSIK MÁRTON
JÁSZ KERÜLETI KAPITÁNY
* 1803 + 1892
E HANT ALATT CSAK HAMVAD
PORLADOZ
LELKED MENYBEN EMLÉKED
JÓ TÉTEMÉNYEIDBEN ÉL.

Steöszel József nádori főkapitány sírfelirata Jászberény Nagyboldogasszony főplébánia
templom kriptája, 1815:

†
IHS
MÉLTÓSÁGOS RAPÉNI STEŐSZEL
JOSEPH TSÁSZÁRI KIRÁLYI TANÁTSÓS
ARANY SARKANTYÚS VITÉZ ÉS EZEN
TEKÉNTETES IÁSZ ÉS KÉT KÚN KERŰL=
ETEKNEK NÁDOR-ÍSPÁNÍ FŐ KAPITÁNNYA
ÉLETÉNEK HATVANADÍK ESZTENDEJÉBEN
KIMŰLT E VILÁGBŰL 1815 ESZTENDŐBEN
PÜNKÖST HAVÁNAK 21 ^{IK} NAPJÁN A' KŐZ=
GYŰLÉSBE EGYBE SEREGLETT KERÜLET
BÉLI TISZTTÁRSAI KÖZÖTT. AZ ELHÚNYT
FÉRJÉNEK EMLÉKEZETÉRE AZ ELMARA=
DOTT ŐZVEGY SZÉKHELYI GRÓF
MAJLÁTH KATALIN.

Már András kiskun kapitány feleségének Budai Anna Mária síremlékének a felirata⁹⁹⁰
Kiskunfélegyháza, 1805:

---

⁹⁹⁰ A síremlék a Kiskun Múzeum szabadtéri gyűjteményében található. Eredetileg a kiskunfélegyházi Felsőtemetőben volt.

†
IHS

T. NEMES BUDAÍ ANNA
MARIA ASZSZONYNAK
MINT LEG JOBB ÉS LEG
KEDVESEBB HÍTES TÁRS
ÁNAK: T. NS. MÁR ANDRÁS
K. KUN KAPIT. ÚR. MINT
ÍGAZ ÉS LEG HÍVEBB SZOMORO
DOTTABB FÉRJE. SZENTELI ÉS
ÖRÖKRE EMELI: TÖRTÉNT HAL
ÁLA 1805^{ik} ESZTBEN. 28^{ik} MÁJUS
ÉLTÉNEK 45^{ik} HÁZASNAK 25^{ik} ESZT.

Már András kiskun kapitány síremléke Kiskunfélegyháza, 1814:

†
IHS

Ály=meg Ó Halandó
kit vélsz itt e sirban
Íme így Megyén:[?]
Már András az Úrban.
Itt nyugszik és várja
Seregek Szent Urát
le tette 64 esztendő
Sátorát
Midőn 1814^{et} mérte
Szerelmes Jéssusa Ő lelkét
meg=kérte

Így Mint Szent Savának
18^{4d} napra
Kitörlé közülünk. lett halál
prédája
Tekéntetes Nemes Kis=Kunság
Környéke
Ült sok esztendőig kapitányi
széken
Úgy Báts Bodrog Csongrád
Nemes Vármegyékben
Ki töltött többekel Tábla
Biró   Ügyben

Dósa József jász kapitány sírfelirata Jászberény Nagybaldogasszony főplébánia templom kriptája, 1826:

ITT NYUGSZIK ISTENBEN BOLDOGÚLT
TEKİNTETES NMES NSZ VLŐ
DÓSA JÓZSEF ÚR A TTES JÁSZ MEGYÉNEK
22 ESZTENDEİG VOLT KAPITÁNYA TTES NEMES HEVES
ÉS KÜLSŐ SZOLNOK TÖRVÉNYESEN EGYESULT VÁRMEGYE
TÁBLABİRÁJA KİMULT E VILÁGBUL ÉLETÉNEK 69 ^{IK}
ESZTENDEJÉBEN KARÁTSONY HAVA 1 ^Ö NAPJÁN 1826.

Mihálkovics József jász kapitány sírfelirata Jászberény Nagybaldogasszony főplébánia templom kriptája, 1839:

ITT NYUGSZIK
MİHÁLKOVICS JÓZSEF
JÁSZ KERÜLET KAPITÁNYA
ELHUNYT ÉLETÉNEK 62^{IK} ÉVÉBEN
1839. FEBRUÁR 7 ^{KÉN}
- - -
BÉKE PORÁIVAL!

Miháلكovics József jász kapitány feleségének sírfelirata Jászberény Nagyboldogasszony főplébánia templom kriptája, 1850:

ITT NYUGSZÍK
STEGNER ERZSÉBET
ÖZVEGY
MIHÁLKOVICS JÓZSEFNÉ
JÁSZ KERÜLET KAPITÁNYA
ELHUNYT ÉLETÉNEK 70^{IK} ÉVÉBEN
1850 JÚLIUS 10 ^{KÉN}
- · -
ŐRÖK BÉKE LEBEGJE KÖRŰL

Vágó Ignác és családtagjainak síremléke Jászapáti, 1896:

SZ NÉPNEK

CSALÁDI NYUGHELY
LITTERÁTI
VÁGÓ IGNÁCZ
1785-1855 NOV. 30.

NEJE
KIS TERÉZIA
1797-1839 JAN. 9.

NEJE
ANTAL TERÉZIA
1822-1896. FEBR. 27.

Gyermekeik.

(9. számú melléklet)

Már András kiskun kapitány verse a kiskunfélegyházi toronysisak időkapuszulájában 1803-ból⁹⁹¹

Áld meg hát Jó Isten tornyunk, templomunkat
Őrizd mén hullástúl, nézd áldozatunkat
Tartsd meg szőleinket, termő határunkat,
Tartós békességgel királyt, s országunkat.

Valamint e tornyot szebbé s nagyobbá tettük,
Szintúgy a templomot immár célba vettük,
Ezekkel hitünkör egekig emeltük
Isten! Oltáraidat szívünkben rejtettük.

A késő maradék sok századok után,
Tanuljon mi tőlünk ezeket olvasván
Tartsa meg ő hitét, s az Úrnak oltárán,
Áldozzon valamég él e föld határán!

Az első réz tornya váci szent megyének,
Aranyozással fénylik Lajos vidékének,
Ösztönt ad fényleni a jó erkölcsöknek,
Példát követésre népes helységeknek.

Aranyos kereszt, gomb ország koronáján
Lesz ékebb két jel ezen város tornyán
Szintúgy soká tartson, míg nap és hold útján
Járnak, és a magyar gólyát lát a házán.

Ezeknek szent jele légyen dárda, pajzs,
Ellenség fegyverét rontsa meg a glóbusz,
Vegye szeme fényét, távozzon a hamis,

---

⁹⁹¹ A 250 éve felszentelt kiskunfélegyházi Sarlós Boldogasszony plébániatemplom története. (1743-2011) 2011. 49-50.

Ez torony templomtúl mindenkor és most.

poéta Maár András kapitány

(10. számú melléklet)

Molnár Ferenc verse 1779-ből

A' Poeta Játékja.

Kővé vált Bástyákat,
Bástyák közt várakat
ha van kedved szemlélni,

Buda magoss hegyén,
mint vár erőss megyén
lehet bőven fel lelni,

Ott friss Palotákkal,
erőss kő strázsákkal
lehet a' szemnek telni.

Ha pedigh szalmábúl
kívánß vagy szénábúl
kerítésre találni,

Másütt bár ne keress,
a' mellyen úgy szeres
jó haßonnal sétálni,

Mint Jász = Berény körül
hol a' szántó örül
minden szögleten állni.

Vallyon az Hazának
s. vitéz Katonának
mellyik légyen leghaßnosb?

Te kétes

Te kétes Probléma,
kétséged tedd le ma,
mond meg, mellyik bizonyosb?

Mert ezen kettőnél
nints a' vitézlőnél,
életének jobb, s. nyomosb.

Ha a' Bástya el veß
a' vitéz Ember leßß
kőfal maga magának;

De ha széna, s. kenyér,
el fogy; fogy kéz, s. tenyér
veß kedve Katonának,

Mert nem leßß mit enni,
nemis tud mit tenni
erőtlen két karjának

Lusus Poetæ

Saxea qui celsos, vult inter mæmia
muros, ?

tales Buda jugô novit habere suô.
Si vis cincturas, fcnô, vel framire fru=
„ctas

tales Berény, circulus omnis habet.
Ex Lis quid meliùs Patriæ ? Problema=
„ta dicant;

Singula nam vita, militis illa fivent.

Pectora sed miles summit si
mæmia desint,

Si desint fruges, mil[itis] habet ùr
qvis edat.

(11. számú melléklet)

Horváth Péter jászkun alkaptány előfizetőket gyűjt könyvéhez 1823. augusztus 10.⁹⁹²

Bizodalmas jó akaró Birák Uraimék!

Már 40-ik Esztendejét számlálom N[em]es Kerületünkben elkezdett szolgálatomnak
minduntalan

azon igyekeztem: Hogy Hivatalom foglalatosságaitúl üres óráimban több könyveknek

---

⁹⁹² Zádorné Zsoldos Mária, 2000. 117. Jászapáti város iratai Capsa 48. Fasc. 9. No. 35/1823

szorgalmatos olvasása, és fogonatos tapasztalásaim utánn a' Jász, és Kún Nemzetünkrül egy munkátskát közre botsáthassak, a' melly azt Magyar Hazánk előtt ismeretesebbé tegye, és azon ellenkező vélekedéseket, mellyeket gyakran hallottam, mintha a' Jászok, és Kunok nem a'

Magyarok törzsökétül származtak volna elhárithassam. – Ez vala tehát leg főbb indító okom: hogy 1801-ik Esz[tendő]ben azon Nemzetünknek eredetéről, régi és mostani állapotjáról Deák nyelven irt Commentatiomat, vagyis Értekezésemet nyomtatásban kiadtam, mellyet Hazánknek érdemes Túdóssai kedvessen vettek; azok között néhai Kanonok Katona Istvány Úr, mint Hazánk Történeteinek jeles Írója eránta Ditsiretét Levele által kinyilatkoztatta. – Későbbben külső Megyebeli némelly jó akaró Urak által megszóllitattván az eránt: Hogy, mivel

sokan, a' kik Deák nyelvben nem járatossak, munkámnak Magyar nyelven való kiadását, sőt Nemes Kerületeinkbenis több Polgár Társainknál ezen nyelven kedvesebb lenne, illetén óhajtott célnak elérése okáért azon munkámnak Magyar nyelven való megbövitett, és világosított kinyomtatását már elintéztem. – Ezen szándékomnak jelentése mellett olly bizodalommal vagyok: hogy Költségeimnek potolására Birák Uraimék bizonyos számú Exemplárokra,⁹⁹³ vagy is Példányokra prenumeálni,⁹⁹⁴ és arra többeketis helyben serkentenifognak – egy Exemplárnak az ára 2. fra határoztatott, melly eránt meg kérem helybeli Ord. Notarius⁹⁹⁵ Urakat: hogy valamint a' Prenumeransok neveinek feljegyzését, úgy az öszve szedettendő pénzt a' jövő G[enera]lis Gyüllésre⁹⁹⁶ ide Berénybe elhozni ne terheltessenek, - Az

Exemplarokat jövő September Holdnapban bizonyosan ugyan azon Notarius Urakhoz kiosztás végett elfogom küldeni, - A lu[?] egyébíránt szives Tisztelettel maradok Berényben Aug 10kén

823-ik Esztben.

Birák Uraiméknak

kész jó akarójok és szolgáljok

Horváth Péter

Nádor Ispányi Alkapitány

---

⁹⁹³ példányok

⁹⁹⁴ előfizetni

⁹⁹⁵ főjegyző

⁹⁹⁶ közgyűlésre

(12. számú melléklet)

Kossuth Lajos Illéssy (III.) Jánost nevezi ki a Jászkun Kerület kormánybiztosává 1849. február 5.⁹⁹⁷

N y í l t r e n d e l e t

A honvédelmi bizottmány Elnökétől

A Jászkún kerületek közönségének.

Értesülvén a kormány arról, miszerint a Jászkún kerületekben most, midőn a hazába minden oldalról betódult ellenség ellen minden tisztviselőnek, minden polgárnak, 's különösen minden magyarnak – ha csak nem akar saját hazájában rabszolga lenni – talpon, - helyén kell állnia, 's kötelességeit inkább mint valaha teljesítenie; sem Szentkirályi Móricz Jászkún főkapitány jelen nincs, sem pedig a többi kerületi tisztviselőség részéről, a becsületes Jászkún népnek a haza és szabadság védelmére saját és unokáik függetlenségének mególtalmazására mindég kész, és minden áldozatra hajlandó lelkesülését föl nem használja; sőt míg a nép nem csak hazafiúi kötelességének teljesítésére, de sőt áldozatokra is kész, 's csak útmutatót, vezért erélyes tiszti eljárást óhajt és vár, a kerületek úgyszólván közigazgatási felsőbbség nélkül árván elhagyatva állanak elannyira, hogy még a törvény értelmében kiállított újonczok is faluról falura sétáltatnak a czél nélküli hosszas vándortatás által mint egy mesterséges útakoni elkedvetlenítetősök láttatván czéloztatni, a háború végéig kiállított, 's a kerületek népének nagy kölcségével fölszerelt önkéntesek szétbomlasztatnak szóval a Jászkún kerületekben a legnagyobb rendetlenség uralkodik, ehhez képest a honv. bizottmány szükségesnek találta, és elhatározta Illési János képviselő urat a Jászkún kerületekbe kormánybiztosi minőségben kiküldeni, utasításul adván miszerint a ráruházott teljes hatalomnál fogva főtekintettel legyen arra, hogy a hazának ezen vészes perceiben minden polgár, és különösen minden tisztviselő helyén legyen, azt a törvény értelmében 's le tett esküjéhez képest a veszedelem nagyságához mért fáradthatatlansággal, éberséggel, és erélylyel betöltse; hogy a hanyagság megfenyíttessék, hogy az árulás érdemlett büntetését vegye, a közigazgatás kellőleg kezelve, a nép minden zsaroltatásoktól, nyomasztatásoktól megóva hazafiúi kötelességei teljesítésében vezetve, 's irányozva legyen; szóval, hogy a haza polgárainak, 's így különösen a Jászkúnoknak is a

---

⁹⁹⁷ Zádorné Zsoldos Mária, 2000. 140.

szabadság – a köz nemzeti kincs – védelmébeni készsége semmi-hanyagságból vagy rossz akaratból, eredő elkedvetlenítés, vagy mulasztás által meg ne zsibbasztassék. –

Ennek következtében meghagyatik, úgy a JászKún kerületek közönségének, mint különösen minden tisztviselőinek, 's községeinek; miszerint nevezett Illési korm. biztos Úr rendeleteinek, és parancsainak mindenben mindenkor, és minden alkalommal rögtön és feltétlenül engedelmeskedni, 's intézkedéseiben segédkezet nyújtani szoros és szigorú felelet teherrel egybekötött kötelességöknek tartsák, másképp a törvényes büntetés terhe alatt nem cselekedvén. –

Kelt Debrecenben febr. 5^{én} 1849.

A honvéd. bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos

(13. számú melléklet)

A Jászkun Kerület tisztviselői kara 1845-ben⁹⁹⁸

nádori főkapitány: verbói Szluha Imre, kir. tanácsos

nádori alkapitány: Kálmán Sándor, számos megyék t. birája

főjegyző: Bathó Ignác, több vármegyék táblabírája

aljegyzők:

Bartsik Márton több vármegyék táblabírája

Taczmann Károly

Tiszteletbeli aljegyzők:

Darázs Pál

Móczár Ferenc

Ágoston Ágoston

Hegedűs Zsigmond

Csőke József

Harsányi Mihály

levéltárnok: Eördögh János

kiadó: Ozoróczky Menyhért s tiszt. esküdt

---

⁹⁹⁸ Örömnünp, 1845. 101-105.

írnokok:

Hermányi József

Bartsik Károly

Baráth Mihály, hites ügyvéd

Ézsiás Sándor

járulnokok:

Kalmár Alajos

Beleznay József

Tóth János

számvevő: Kenéz Mihály tiszt. táblabíró és több vm. táblabírója

hadi főadószedő: Taczmann István

házi főadószedő: Kúry József tiszt. nádori tbiró

aladószedő: Szabó Sándor

pákai felügyelő: Endre László tiszt. nádori tbiró

főügyész: Gózon László

alügyészek:

Ozoróczky Gábor

Bozóky István

tiszteletbeli alügyészek:

Muhoray János jászberényi főjegyző

Dósa Ádám jászapáti főjegyző

Csathó Gergely karcagi főjegyző

Kalmár József kiskunfélegyházi főjegyző

Várady Sámuel kisújszállási főjegyző

Veres Gergely

Mocsy Ferenc

Bozóky Sándor

Sipos Imre jákóhalmi főjegyző

ifj. Bathó Ignác mihálytelki jegyző

Szilágyi Lajos kiskunlacházi aljegyző

Baky Ferenc

Mihálovits János

Fridrik Alajos

nádori törvényszéki tollnok: Bibó Károly, köz- és váltójogi hites ügyvéd

Jász Kerület tisztviselők

kapitány: Vágó Ignác több vármegyék táblabírája

nádori táblabírák:

Pethes Mihály több vármegyék táblabírája

Muhoray András

tiszt. nádori táblabíró: Kúry József

esküdtek:

Horváth Pál

Mihálkovics János

Beőjthy Miklós

tiszteletbeli esküdtek:

Halmay József biztos

Antal József biztos

Móczár János jászárokszállási főjegyző

Hetényi Sándor jászkiséri főbíró

Ozoróczky Menyhért kerületi kiadó

Horváth Gábor jászberényi tanácsnok

Sedon Pál jászdózsai főjegyző

Ozoróczky István jászladányi főjegyző

Tóth István

Telek József kerületi mezei biztos

Mizsey István

Sismis Mihály kerületi várnagy

biztosok:

Halmay József tiszt. esküdt

Antal József tiszt. esküdt

Antal János

törvényszéki táblabírák:

Tóth Imre fényszarui tanácsnok

Szele Gábor jászberényi tanácsnok

Kovács Sándor jászkiséri tanácsnok

Géczi Mihály jászladányi főbíró

orvos: Linczbauer Ferenc
sebész: Boros Sándor
mérnök: Bedekovich Lőrinc
útibiztos: Nagy Nepomuk János
mezei biztos: Telek József tiszt. esküdt
erdős: Vágó László
várnagy: Sismis Mihály

Nagykun Kerület tisztségviselői

kapitány: Illéssy János arany sarkantyús vitéz, számos vármegyék táblabírája
nádori táblabíró: Bozóky András több vmegyék tbirája
tiszt. nádori tbiró: Kenéz Mihály több vmegyék tbirája
esküdtek:

Várady István több vmegyék táblabírája

Hajdú Mihály

tiszteletbeli esküdtek:

Tunyoghi József kunmadarasi nyug. főjegyző

Dóka Ignác kerületi várnagy

biztosok:

Tóth István

2. üres

törvényszéki táblabírák:

Illéssy Sándor

Varró János karcagi tanácsnok

Kaszás István kisújszállási nyug. tanácsnok

Nagy Ferenc kunhegyesi főjegyző

Tóth Mihály túrkevei tanácsnok

Bozóky Lajos kunszentmártoni aljegyző

Jósa Mihály kunhegyesi főbíró

Kovács István kunszentmártoni tanácsnok

Kenéz Sándor túrkevei főjegyző

orvos: Bibó Gedeon

sebész: Zsengellér József

mérnök: Péter Imre
úti biztos: Benedek László
mezei biztos: Boros Pál
erdősz: Mányi János
várnagy: Dóka Ignác tiszt. esküdt

Kiskun Kerület tisztségviselői

kapitány: Aczél István több vármegyék táblabírája
nádori táblabírák:
Horváth Antal
Balajthy Vendel
tiszt. nádori táblabírák:
Endre László
Péter István Bács megyei táblabíró
esküdtek:
Már Benedek
Baky István
tiszteletbeli esküdtek:
Szabó László kiskunmajsai főjegyző
Szabó Károly kiskunfélegyházi aljegyző
biztosok:
Gózon Imre tiszt. esküdt
Nagy Károly
törvényszéki táblabírák:
Fazekas László félegyházi tanácsnok
Pesthes Antal pákai postamester
Baky József kiskunhalasi tanácsnok
id. Gózon Imre kiskunhalasi tanácsnok
Dávid József kiskunmajsai főbíró
Bánhidny László kiskunfélegyházi tanácsnok
Aczél Lajos kunszentmiklósi tanácsnok
Már Zsigmond
orvos: Tóth József

sebész: Jámbor Mihály
mérnök: Varga Elek
útibiztos: Péter Lajos
mezei biztosok: Balogh Mihály
Csonka Pál
erdősz: Nagy Ferenc tiszteletbeli ügyész
várnagy: Szabó Lajos

(14. számú melléklet)

Bolyó János: kunszentmiklósi Kun Liszta 1798-99-ben⁹⁹⁹ (részlet)

Máig is itt lakos, innen el nem széllett,
Nevenkent meg ládhadd ezenn Kun Lisztában,
Ide alább meg irt verseknek sorábann.
Az Hajdani MÁRNAK tiszteld maradványát,
Most is igazgatja hazádnak Kormányát,
Belől van Salamonn, Achilles kivülrül,
Látás, tapasztalás nagy bizonság erről.
Ifjantan Belgrádnál Pálfi Bandájában
Már az Már forgatott fegyvert az markában.
Báró Ortzi alatt Péro Hadát törte,
Minden pardon nélkül tsuportossann ölte.
Meg tanúlt harcolni még ifjú korábann
Mert többet járt hadbann, mint az oskolábann.
Első Insurgens volt meg nyert szabadságért,
Most kezedenn lévő minden birtokodért,
Századossá lévén az kis Kún seregnek,
Kikkel JÓSA, BARÁT, DALOTSA menének.

(15. számú melléklet)

---

⁹⁹⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002. 79., 95-96.

Sipos Orbán jászkun alkapitány búcsúlevele a Jászkun Kerület tiszti karának nevében a kerületek tisztviselőihez 1876. szeptember 3.¹⁰⁰⁰

Egy nagy halott sírjánál állunk! A Jászkun Kerületek törvényhatósága befejezte hosszú dicsőségteljes életét. S nekünk – gyermekeinek az sem engedtetett meg, hogy sírjánál könnyeinket összefolyni hagyjuk.

A területek rendezéséről szóló 1876. évi XXXIII. t. cz. életbe léptetett a nélkül, hogy törvényhatóságunknak alkalom adatott volna függő ügyeinek elintézése mellett községeitől és tisztviselőitől szívélyes búcsút venni.

Mi, kiket a közbizalom az igazgatás vezetésével bízott meg, nem léphetünk le a küzdőtérről azon pillanatban, midőn a Jászkun Kerületek tisztikara mint ilyen megszűnik, a nélkül, hogy a kerületek községeit és kültisztviselőit utószor ne üdvözlőnk. És minthogy búcsú szavainknak más úton kifejezést adni nem engedtetett, elhatároztuk, f. hó 1.-jén tartott értekezletünkben, hogy a községi hatóságokhoz és kültisztviselőkhöz az elválás feletti fájdalomunk maradandó kifejezésül az azon értekezletről felvett jegyzőkönyvet megküldjük.

Midőn tehát azt ide zárván, felhasználjuk az alkalmat, hogy elválasztásunk feletti mély bánatunknak újból is kifejezést adjunk. A testvéri kapocs, mely bennünket összefűzött megszakadt ugyan annyiban, hogy jövőben nem egy törvényhatóság kebelében tehetjük össze erőnket, a haza javát előmozdítandó: de reméljük és hisszük, hogy e kapocs szíveinkből kiirthatatlan lesz, meg vagyunk győződve, hogy az egykori összetartozandóság emléke még soká, igen soká élni fog. Fogadja a törvényhatóság nevében őszinte, szívélyes köszönetünket a közügyek terén tett buzgó szolgálatáért, azon hathatós közreműködéséért, mellyel a törvényhatóságot nehéz feladatainak megoldásában támogatta.

Fogadja köszönetünket azon szívélyes barátságért, melyet a tiszti kar iránt tanúsított, mely a hosszas együvé tartozás ideje alatt minden komoly súrlódást megakadályozott. Fogadja azon biztosításunkat, hogy együttműködésünk, barátságunk emléke örökké élni fog szíveinkben, s teljesítse azon utolsó kérelmünket: tartsa meg az új átalakulás után is szíves jó emlékében a Jászkun Kerület utolsó tiszti karát.

Jászberény, szept. 3. 1876.

A tisztikar nevében:

---

¹⁰⁰⁰ Papp Izabella, 2001. 350.

(16. számú melléklet)

Modern hagyományteremtés

A modern korban a redemptio megünneplésére csak a közelmúltban 1995-ben került sor. Ekkor az önmegváltás 250. évfordulóján a hajdani Jászkun Kerület több településén számos megemlékezést és színes programokat tartottak.

Az 1989-es rendszerváltást megelőzően a nemzeti érzés, így az ebbe beleolvadt jász és kun öntudatot csak meglehetősen ellenőrzött formában és irányított körülmények között lehetett ápolni. A rendszerváltást követő évek hatására az elfojtott öntudat a civil szervezetek, a közgyűjtemények és az önkormányzatok hatására új szárba szökkent. A hagyományörzés kibontakoztatásában múlhatatlan érdemei van a Jászok Egyesületének, amely szervezet a régóta beszerezhetetlen jász és kun múltat érintő szakkönyvek reprint kiadását 1992-ben megvalósította, ezzel is felkeltve számos érdeklődő figyelmét az ősök történelmére. 1995-től indult meg a hagyományok felelevenítése, az őseink életének fokozottabb tanulmányozása, a hagyományörzés, illetve újonnan kreált események megteremtése is. Ebben az évben került megrendezésre Kiskunhalason a redemptio központi ünnepe, Jászberényben pedig a redemptio emlékére és a jászok egybehívására a Jászok Egyesülete és a város által kezdeményezett Jászok Világtalálkozója. Ezt az ünnepeget aztán évről-évre más és más jászváros rendezte meg. 2013-ban, a Jászok 19. Világtalálkozásán indult el a második köre a világtalálkozóknak. 1998-ban, a Jászfényszarun megrendezett világtalálkozáson egy újdonságra került sor, hiszen az ünnepség egyik legkiemelkedőbb eseményeként megtörtént a modern kor első kapitányának beiktatása, melynek során a helyi önkormányzat két személy közül választott. Azóta minden évben a világtalálkozót rendező település önkormányzata megválasztja a kapitányt. Jász kapitány olyan férfi lehet, aki megfelel a követelményeknek: példaértékű magatartás, közéleti és hagyományörző tevékenység és alkalmasság a protokolláris szereplésekre. A világtalálkozók egyik legünnepélyesebb részeként az új kapitány beiktatása során megkapja a viseletének kiegészítő darabjait: a nyakravalót, a süveget és a zsinóros mentét. Ezt követően kerülnek átadásra a tisztség modern szimbólumai: a kapitányi medál, a szablya, a pecsét, a tanúsítványt a kinevezésről és a Jászkürt másolata. A

ceremónia végén az újonnan megválasztott jász kapitány minden jász egészségére pohárköszöntőt mond, és a Jászkürt másolatából iszik.¹⁰⁰¹ A kapitányi tisztség szimbolikus. Feladataik: a jász hagyományok ápolása és az identitás erősítése, a jászok képviselete az ünnepeken és más rendezvényeken. A jász kapitány szimbolizálja a jászok összetartozását. A kapitányok tagjai a Jász kapitányok tanácsának és a Jászkun Kapitányok tanácsának.¹⁰⁰² 2000-től a nagykunok is választanak kapitányokat. A tisztséget kezdetből egy évig, 2009-től pedig három évre választják meg. Szintén 2009-től a három évente megrendezésre kerülő Kun Világtalálkozón kerül sor a kapitányok választására. A nagykun kapitányok jelvényei a pecsét, süveg, kulacs és szablya.¹⁰⁰³ A régmúlt és napjaink találkozásának sajátos és különleges példája, hogy a nagykun kapitányok között meghatározó szerepű nemes Illéssy család leszármazottja, Illéssy Ádám is betöltötte a modern hagyományőrző nagykun kapitányi tisztséget.

Az 1998-ban tartott jász kapitányválasztás és a későbbi választások még csak látványos és érdekes történelmi játékok voltak, manapság viszont már, mint modern szokások beletagozódtak a jász és kun hagyományok sorába.¹⁰⁰⁴ 2006-tól a hagyományőrző kapitányok térségenként felváltva választanak egymás közül három évre jászkun főkapitányt is.

2011-ben Bánkiné Molnár Erzsébet, Dr. Bartha Júlia, Dr. Bathó Edit és Mészáros Márta kidolgozta a jászkun kapitányok protokollszabályzatát. A szabályzat rendelkezik a kapitányok megválasztásának rendjéről, ünnepi eseményeken elfoglalt helyükről, kapitányi esküvőkön és temetési szertartásokon történő tiszteletadásról.¹⁰⁰⁵

2014-ben a jászkun kapitányok tanácsa megalapította "A Jászkunság hagyományőrzéséért" díjat¹⁰⁰⁶, amit minden évben Jászberényben a május 6-i redemptiós emlékünnepségen adnak át a Jászság, a Nagy- és Kiskunság egy-egy jeles személyiségének. A nagykun kapitányok 2004-ben Illéssy-díjat¹⁰⁰⁷, a jász kapitányok pedig 2013-ban Hit és Hagyomány díjat alapítottak.

Az alábbiakban közreadom napjaink hagyományőrző kapitányainak neveit, beiktatásuk helyszínét és a cím viselésének idejét.

Hagyományőrző kapitányok (1998-tól 2016-ig)

¹⁰⁰¹ Bathó Edit, 2013. 22-23.

¹⁰⁰² Szülőföldünk a Jászság, 2011. 436-437.

¹⁰⁰³ Körei-Nagy Katalin, 2015. 22-23.

¹⁰⁰⁴ Bánkiné Molnár Erzsébet, 2015. 275.

¹⁰⁰⁵ http://jaszmuzeum.hu/sites/default/files/jaszkun_kapitanyok_tanacsa_protokoll_szabalyzata.pdf letöltés ideje: 2016. június 24.

¹⁰⁰⁶ Bathó Edit, 2015. 90.

¹⁰⁰⁷ A plaketten Illéssy (III.) János portréja látható.

Jász kapitányok 1998-tól 2016-ig

Ézsiás István Jászfényszaru, 1998-1999.
Talált József Jászsószentgyörgy, 1999-2000.
Gubicz András Jászkisér, 2000-2001.
Bollók György Jászdózsa, 2001-2002.
Gubicz András Jászfákóhalma, 2002-2003.
Tamás Zoltán Jásztelek, 2003-2004.
Gubicz István Jászladány, 2004-2005.
Zámbori János Jánoshida, 2005-2006.
Nagy Albert Jászboldogháza, 2006-2007.
Dávid Sándor Jászszentandrás, 2007-2008.
Percz László Pusztamonostor, 2008-2009.
Vass Lajos Alattyán, 2009-2010.
Dobos Gergely Jászágó, 2010-2011.
Borbás Ferenc Jászivány, 2011-2012.
Bolla János Jászfelsőszentgyörgy, 2012-2013.
Bolla János Jászberény, 2013-2014.
Borbás Ferenc Jászapáti, 2014-2015.
Talált József Jászsószentgyörgy, 2015-2016.
Csikós Miklós Jászárokszállás, 2016-

Nagykun kapitányok 2000-től 2016-ig

Horváth György Kisújszállás, 2000-2001.
Gyórfi Sándor Karcag, 2001-2002.
Balogh Márton Túrkeve, 2002-2003.
Csíkós Sándor Berekfürdő, 2003-2004.
Simai János Kunhegyes, 2004-2005.
Bartha László Kunmadaras, 2005-2006.
Smuta Zsolt Kunszentmárton, 2006-2007.
Ullár Imre Kuncsorba, 2007-2008.
Antal Zoltán Kétpó, 2008-2009.

Illéssy Ádám Kisújszállás, 2009-2012.

Bene Sándor Karcag, 2012-2015.

Tóth Lajos Túrkeve, 2015-

Kiskun kapitányok 2005-től 2016-ig

Ván Jenő Kiskunfélegyháza, 2005-2006.

Ván Jenő Fülöpszállás, 2006-2007.

Sövény Sándor Szabadszállás, 2007-2008.

Fábián József Kiskunlacháza, 2008-2009.

Dózsa Tamás Károly Kiskunhalas, 2009-2010.

Lesi Árpád Kunszentmiklós, 2010-2011.

Szépe Ferenc Kiskunfélegyháza, 2011-2012.

Kovács Imre Kunszállás, 2013-2015.

dr. Bálint György Fülöpszállás 2015-

Jászkun főkapitányok 2006-tól 2016-ig

Ézsiás István 2006-2008.

Smuta Zsolt 2009-2011.

Fábián József 2012-2015.

Borbás Ferenc 2015-

12.2. Summary

Kristóf Vince Farkas

Officer corps of Jászkun District and social attachment (1745–1876)

Prime captains, sub captains, clerks, jász, nagykun and kiskun captains of the Jászkun District

Numerous scholars have done research on the administration and working of the Jászkun District, but neither they have gathered their officials systematically, nor they have done the analysis of their careers. So I set an aim to examine the Jászkun District's highest officials - a very selected company - in my work. In my dissertation I will assemble the archontology of the district's leading officials from the redemption, a prominent marker of an era - from 1745 to 1876 - to the termination of the Jászkun District. With my interests and knowledge in art history, I will make an attempt to introduce how and under what circumstances did the privileged district officials lived and functioned in the prerogative districts.

One of the big questions of the research was that after the 20th century's wars and revolutions and 140 years after the termination of the Jászkun District, can the relics of the former officials be found.

I started with the identification and gathering of the personage of Jászkun prime captains, Jászkun sub captains, clerks and the so called district captains, who managed the districts and since in the foregoing examinations, the perishes rather superseded to the periphery - they played a determinant role in the life of the Jászkun District - I expanded my research to their personage, too.

In the archontology of the Jászkun District's office-bearers - the first marked dates are the starts of the office positions, the second marked dates are the ends. For the start of the position - if it is known - I chose the election's or the invoke's date, as of the end I chose the time of resignation or, if at the time of the election another person was chosen instead, I considered the day of the election. As a result of my research I pieced together the archontology of

supervising office-bearers in the Jászkun District with the exact time period of their work in the office. I tried to make the prosopography of the found office-bearers.

The dissertation gives an extensive picture about the higher office-bearers in the Jászkun District. As a result of my work, it can be stated that the leading elite of the Jászkun District was interested in the lasting of the privileges, so they were committed to the Habsburg rulers. These office-bearers were privileged among the privileged in the society of the Jászkun District. Although regarding their salary, they didn't earn much, but the officer's tax-free law (alive until 1843) was a great advantage to the office-bearers compared to other residents. It can be defined from the rather fragmented material relics, that in the studied era, the office-bearers in the districts really belonged to society's highest and small group, but on a national level - except a few examples - both their social positions and their financial opportunities were relatively modest and didn't reach the standards of the time's county office-bearers.

We have to put the office-bearers of the Jászkun District above the small intellectual layer (intellectual, but not noble) because they were educated and they had good social positions. In my opinion, with their positions in society and their family, we can consider them to be an independent layer inside the districts.

I've introduced the festive events in the national news: the ceremony in honour of the redemption of privileges in 1745, the first palatine visit, the centennial festivals in 1845 and the visit József Ferenc both in 1852 and 1857. The examination of these events is suitable to observe the role of the office-bearers.

12.3. Képek

JÁSZ-KUN KERÜLETI EMLÉKKEP(!) 1.¹⁰⁰⁸

Ábrázolja a' nemes Jász-kun kerület 1845^{ik} évi pünkösdi hava 20^{kán} tartott kiváltsági Százados, és ő Cs. Kir. Örökös Jó(!) Herczagsége JÓZSEF' mint Jászok' 's Kunok' grófja, és Birája' félszázados örömmünnepét megelőző napon d.u. 2 órakor ő Fenségének nádori fő kapitány 's kir. tanácsos verbói Szluha Imre szónoklata mellett történt ünnepélyes fogadtatását._ Melly után következett a' székvárosbai díszmenet; a' három kerületből Saját kapitányaik vezérlete alatt kiállított 300 főnyi dandár sereg elől, a 12 szinte kebelbeli testőr pedig a' Fens. Nádor hintaja mellett lovagolvár.

CS. KIR . ÖRÖKÖS FŐ HERCZEG JÓZSEF MAGYAR ORSZÁG NÁDORA Ő FENSÉGÉNEK. mély tisztelettel ajánlja.

Kiss Bálint a' szerző, és kiadó.

A' Jász Kun Hármass Kerület váltsága százados ünnepén félszázados grófja s' birája hálás tiszteletére emelt győzedelmi kapuk ék oszlopok 's egyéb ki világított diszitmények rajz terve. Jász Berény 19. Maj. 1845. Köre metsz Eigner György ágyús altiszt P.A.T. ¹⁰⁰⁹

Györffy György: *A magyarság keleti elemei*. Budapest, 1990. 300-301. kun és jász területek

A kiskunfélegyházi járási székház felmérési rajza. Földszinti és emeleti alaprajza. 1936.¹⁰¹⁰

A Kiskun múzeum alaprajza és metszete. Földszint és emelet. 1940.¹⁰¹¹

---

¹⁰⁰⁸ Jász Múzeum 12.20.1.

¹⁰⁰⁹ Jász Múzeum Történelmi Dokumentációs Tára 12.31.1.

¹⁰¹⁰ Kiskun Múzeum Történelmi Dokumentációs Tára 2001.49.1-2.,

¹⁰¹¹ Kiskun Múzeum Történelmi Dokumentációs Tára 2001.50.1-2.

Ismert képek a Jászkun Kerület tisztségviselőiről

JM. 55.11. Sipos Orbán

JM. 55.13 Bartsik Márton

JM. 61.1 Almásy János

JM. 61.2 Almásy János

JM. 92.18 Halmay József

JM. 92.19 Hegedűs Zsigmond

rézmetset:

JM. István főherceg (fiatal kori kép)

JM. Illéssy (III.) János

JM. gróf Szapáry István főkapitány

JM. Jankovich György cs. kir. főkapitány

JM. gróf Ráday Gedeon

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas:

Herpay Mihály Thorma János Múzeum 97.42.1.

Illéssy család gyűjteménye:

Illéssy István

Illéssy (I.) János

Illéssy (II.) János

Illéssy (III.) János

Illéssy Sándor

Kunhegyesi tájház:

ilosvay Varga Imre

12.4. Képek jegyzéke

- (1. kép) idősebb Bedekovich Lőrinc: A Jászkun Kerület térképe 1782-ben (MNL JNSZML felvétele)
- (2. kép) A Kiskun Kerület székháza (saját felvétel) 2015.
- (3. kép) A Jászkun Kerület székháza (saját felvétel) 2016.
- (4. kép) Vágó Ignác egykori lakóháza Jászapátin (saját felvétel) 2016.
- (5. kép) A Kálmán család egykori kúriája Karcagon (saját felvétel) 2016.
- (6. kép) Dósa Pál Maria Immaculata oszlopa Jászapátin (saját felvétel) 2016.
- (7. kép) Kalmár kápolna, Kiskunfélegyháza (saját felvétel) 2015.
- (8. kép) Illéssy (III.) János rabsága alatt készített emlékkép (saját felvétel) 2016.
- (9. kép) A Jászkun Kerület privilegiális ládája (saját felvétel) 2016.
- (10. kép) Festmény Illéssy István nagykun kapitányról (Illéssy család felvétele)
- (11. kép) Festmény Herpay Mihály kiskun kapitányról (Thorma János Múzeum felvétele)
- (12. kép) Festmény Bartsik Márton jász kapitányról (saját felvétel) 2016.
- (13. kép) Rézmetszet Ráday Gedeon jászkun főkapitányról (saját felvétel) 2016.
- (14. kép) Festmény Sipos Orbán jászkun alkapitányról (saját felvétel) 2016.

Képek

(1. kép) idősebb Bedekovich Lőrinc: A Jászkarai Kerület térképe 1782-ben

(2. kép) A Kiskun Kerület székháza

(3. kép) A Jászkun Kerület székháza

(4. kép) Vágó Ignác jász kapitány egykori lakóháza Jászapátin

(5. kép) A Kálmán család egykori kúriája Karcagon

(6. kép) Dósa Pál Maria Immaculata oszlopa Jászapáti

(7. kép) Kalmár kápolna, Kiskunfélegyháza

(8. kép) Illéssy (III.) János rabsága alatt készített emlékkép

(9. kép) A Jászkun Kerület privilegialis ládája

(10. kép) Festmény Illéssy István nagykun kapitányról

(11. kép) Festmény Herpay Mihály kiskun kapitányról

(12. kép) Festmény Bartsik Márton jász kapitányról

(13. kép) Rézmetszet Ráday Gedeon jászkun főkapitányról

(14. kép) Festmény Sipos Orbán jászkun alkapitányról